C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBRI NOVEM

EPISTULARUM AD TRAIANUM LIBER

PANEGYRICUS

RECOGNOVIT

HENRICUS KEIL

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXV.

PRAEFATIO.

Novem epistularum libros a Plinio editos esse auctore constat Sidonio Apollinari, qui epist. IX, 1 'addis' inquit 'et causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus adcrescat, quod C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuntias, paribus titulis opus epistulare determinet.' obscurata autem proximis a Sidonio saeculis harum epistularum memoria decimo saeculo tria extiterunt exemplaria cum scriptura verborum tum dispositione epistularum aliquantum inter se dissimilia. e quibus exemplaribus unum genuinum novem librorum numerum, sed membranis aliquot casu interceptis minutum, servaverat; alterum octavo libro omisso, nono pro octavo posito, turbato praeterea in quinto et in ultimo libro epistularum ordine, octo libros exhibuit; tertium denique libros quattuor primos cum sex primis libri quinti epistulis complectebatur. praeterea autem in eo codice quarti libri epistula vicesima septima omissa erat: unde evasit numerus epistularum centum. ex hac igitur stirpe cum triplex librorum genus quo posterior aetas usa est propagaretur, non simul diversis exemplis descripti codices apparuerunt, sed paullatim alio genere post aliud reperto universus epistularum numerus in lucem prodiit.

Nam cum post eam quoque aetatem quam dixi a paucis Plinii epistulae legerentur, primum reliquis duobus generibus latentibus centuria epistularum ex eo exemplo quod tertio loco posui ducta doctorum hominum manibus versabatur. cuius modi codice tertio decimo saeculo usus est Vincentius Bellovacensis, qui in Speculo historiali lib. X c. 67 Plinii epistolas ad diversos circiter centum se repperisse ait et 'paucos flores ex huius epistolis excerptos' quos subiecit ex his ipsis centum epistulis petivit, eosque ita comparatos ut ex verborum scriptura cum libris manu scriptis quorum hodie copia facta est collata intellegi possit ad id genus quod dixi Vincentii codicem pertinuisse. habemus autem huius stirpis testem Vincentii aetate aliquanto superiorem Florentinum codicem, quem in bibliotheca Laurentiana inter eos libros qui illuc e bibliotheca Florentina S. Marci, cuius olim fuit numero 284 notatus, travecti necdum in numeros relati sunt inveni. is igitur est membranaceus forma quadrata minore, sub finem saeculi decimi, ut mihi videbatur, in Germania scriptus. nam et scrip-

turam et formam libri talem esse iudicabam, qualem alias in codicibus 'S. Nazarii in Laurissa' observavi. qua in re nisi oculi et memoria me fefellerunt, cum *librum epistolarum Gaii Plinii* quem undecimo saeculo in monasterio Nazariano extitisse catalogus ab Angelo Maio in Spicilegii Romani volumine quinto editus p. 190 indicat hunc ipsum Florentinum codicem esse dicas. continet autem post Apuleii libros minores inde a f. 41 Plinii epistularum partem eam quam in archetypo huius stirpis fuisse dixi. nam quae post sextam libri quinti epistulam addita sunt, epistula septima et octavae pars usque ad § 4 *curiosi*, ea recentiore manu saeculo quinto decimo scripta sunt. singuli libri maiore spatio relicto et maioribus litteris satis aperte distincti sunt, ipsa inscriptio tamen in solo secundo libro addita est, in reliquis ei cui rubricarum cura mandata erat relicta. ceterum ante me Fridericus Lindenbrogius librum excusserat, siquidem schedae Lindenbrogianae, quibus Cortius usus est, ita cum huius codicis scripturis consentiunt ut non dubitem quin ex hoc ipso excerptae sint, praesertim cum Lindenbrogium Florentiae Marcianos codices usurpasse constet. praeter hunc codicem autem unum eiusdem generis librum Marciano antiquiorem extitisse novi Riccardianum, quem a Gorio Florentino collatum habuit Cortius. ipse enim librum, quamquam et a Lamio in 'catalogo codicum manuscriptorum qui in bibliotheca Riccardiana Florentiae asservantur', Liburni a. 1756 edito, et in indice manu scripto quo nunc in Riccardiana bibliotheca utuntur indicatus erat, frustra Florentiae quaesivi. indicabatur autem eodem numero atque Plinii naturalis historiae codex, ut nesciam num de numero erraverint ii qui indices confecerunt, an compluribus membranis quos in fine eius codicis deesse vidi perditis epistulae interciderint. et de aetate quidem codicis Lamius saeculo circiter nono vel decimo, Dorvillius, a quo commodatas Gorii schedas acceperat Cortius, inter saeculum decimum et undecimum scriptum esse librum dicit. scripturae autem ea est cum Marciano codice consensio ut aut ex eodem exemplo utrumque descriptum aut Riccardianum alterius fontem esse appareat. qua in re non praetermittendum est quod, quamquam quattuor tantum epistularum libri cum parte quinti in codice scripti erant (minus accurate enim quattuor libros dicit Lamius), index tamen epistularum, qui in eo fuisse dicitur, in quo cum inscriptionibus epistularum prima cuiusque epistulae verba indicata essent, ad finem quinti libri deductus erat. unde intellegitur, nisi forte ex ipso Riccardiano universam stirpem natam esse suspicari volumus, de quo propterea quod oculis usurpare librum non licuit, certius statui nequit, primarium codicem a diligenti librario expressum olim vel quinque libros vel integrum epistularum numerum continuisse, deinde ultimarum membranarum iactura facta ad eum qui nunc est numerum redactum esse. sed Riccardiano co-

dice amisso, praesertim cum in scripturis codicum referendis admodum neglegentem esse Cortium intellexissem, praecipuam huius stirpis memoriam Marciano, quem Florentinum dico, contineri volui. nam qui praeterea extant centum epistularum codices, ii omnes ita comparati sunt ut alios quos ipse vidi et examinavi ex Florentino ductos esse adfirmare possim, alii quorum scripturae ab editoribus exhibitae sunt nullum praeter hunc ipsum usum habeant. sunt autem quos ipse vidi hi, Bernensis Bongarsii 136 memb. 4 saec. XII, Parisini Regii 8558 memb. fol. saec. XIV, 8560 chart. fol. saec. XV, 8607 chart. fol. saec. XV, Vaticani 1777 fol. saec. XV et 1778 memb. 4 saec. XIV, Laurentiani plutei XLVII, 37 memb. 4 saec. XV et 34 memb. 4 saec XV. e quibus is quem ultimo loco posui reliquos libros, octavo tamen omisso, alia manu additos habet.

Atque haec de centum epistularum exemplari. quod longo temporis spatio interposito octo librorum exemplum excepit, cuius nulla extat memoria praeter codices saeculo quinto decimo in Italia scriptos. et ex his quidem omnium de quorum aetate certo constat antiquissimus est codex Archivii Cassinatis 332 membranaceus fol., anno 1428 ab Antonio Marii filio Florentiae scriptus. quo fit ut primis saeculi quinti decimi annis horum librorum archetypon videatur in Italiam adlatum esse: quae quibus codicibus per maximam huius saeculi partem usa est, ii aut ex illo octo librorum aut ex Florentino centum epistularum codice ducti sunt. sed novicii octo librorum codices extant permulti, omnes quidem, sive ipsum archetypon valde corruptum fuit sive neglegenter ab imperito librario quem reliqui sequebantur expressum, pessime scripti, ceterum communi originis vinculo ita inter se nexi ut nisi librariorum erroribus et interpolatorum mutationibus non discedant. nam praeterquam quod alii aliis erroribus corruptum exemplum repetebant, multa in primis libris e centum epistularum codicibus invecta, nonnulla Italorum coniecturis novata sunt. neque ex alio fonte ductos esse credas aut Laurentianos duos plutei XLVII 31 et 32, qui septem libris dispositas epistulas exhibent, aut Ambrosianum H. 54, in quo posterior epistularum pars inde ab octava quinti libri epistula scripta est. e quibus Laurentiani priorem epistularum partem ex Florentino ductam habent, in reliquis ordine mutato, id quod non raro in his libris factum est, ex octo librorum codicibus pendent; Ambrosianus autem ut in fine subscriptionem octavi libri habet, ita totus hanc sectam sequitur. ex his igitur Italicis codicibus, cum alii ab aliis editoribus in auxilium vocati sint, ipse elegi Dresdensem D. 166 membranaceum forma quadrata minore, qui fuit olim Caspari Barthii. cuius libri scriptura cum in priore epistularum parte alia manu de exemplo centum epistularum correcta esset, ita tamen ut quid antea scriptum fuisset plerumque cognosci posset, correctore neglecto solam prioris librarii manum curavi. ordinis autem epistularum

perturbatio primum facta est haec, quam, quia pariter in omnibus huius sectae codicibus conspicitur, ex ipso antiquo exemplari derivavi, quod in quinto libro inde ab octava eius libri epistula sic dispositas habet reliquas 21. 15. 10—14. 16—20. 9, in nono autem, qui in illo octavus est, sic 1. 2. 6. 7. 9. 12. 17. 21. 24. 25. 30. 31. 32. 3. 4. 5. 8. 10. 11. 13. 14. 15. 18. 19. 20. 22. 23. 26. 27. 28. 29. 33—40. nam sexta decima epistula in his codicibus deest. praeterea peculiari errore in Dresdensi codice quattuor libri primi epistulae 8. 12. 23. 24 suis locis omissae in finem codicis reiecti sunt.

Ceterum, quoniam primarium octo librorum codicem initio quinti decimi saeculi in Italiam adlatum esse supra dixi, ante hanc aetatem primus inter Italos Plinii mentionem fecit Colucius Salutatus in epistula ad Cardinalem Patavinum data, quae in codice Gaddiano XC superiore extat, his verbis, postquam de Ciceronis et Senecae epistulis dixit, f. 41 'quid referam Plinium, Ausonium, Symmachum vel Ennodium, apud quos suae congregationis vestigium nullatenus reperitur?' quae si cum iis quae de codicibus e Florentino descriptis dixi contuleris, facile tibi persuadeas centum tantum epistulas e Florentino ductas Salutatum legisse, eoque ipso codice, siquidem de Riccardiano non satis constat, intermortuam Plinii memoriam apud Italos suscitatam, deinde locupletiore codice invento auctam esse.

Tandem sub finem demum saeculi quinti decimi eius quoque codicis qui novem epistularum libros continebat apographa, neque ea tamen statim integra, reperta sunt. nam primum, paucis annis postquam principem editionem ex octo librorum codice de exemplo centum epistularum correcto Valdarferus expressit Venetiis anno 1471, pars octavi libri, quo priora exemplaria carebant, edita est in ea editione quam sine loci et anni significatione anno 1474 Ioannes Schurener de Bopardia Romae expressisse dicitur. desunt autem in eo exemplo ea quae sunt in octavo libro inter epistulas 8, 3 *navium patiens* et 18, 11 *eadem qua emerat* media: quod utrum editoris socordia an codicis defectu acciderit nescio. nam ipse editionem rarissimam non vidi. praeterea, ne vulgaris librorum ordo mutaretur, ea quae accesserant noni libri numero inscripta in fine collocata sunt; neque in prioribus libris, si quid ex iis exemplis quae Romanam editionem repetierunt iudicare licet, quicquam mutasse videtur Schurenerus. in his autem novo codice, sed qui quattuor tantum libros primos continebat, usus est Pomponius Laetus, qui editionem Romanam anno 1490 factam curavit. quam quidem editionem e vetustis membranis expressam esse primus vidit Io. M. Heusingerus in Emendationibus Plinianis Isenaci anno 1739 editis; non vidit tamen hanc praestantiam ultra quartum librum non pertinere. ipsae autem scripturae ab Heusingero adnotatae docent Pomponium usum esse eo codice qui nunc in-

ter Vaticanos est numero 3864, in membranis formae quadratae scriptus, qui post Caesaris de bello Gallico commentarios Plinii epistularum libros quattuor primos continet f. 76 — f. 108. secuntur Sallustii orationes. scriptura perquam accurata est, saepe etiam vocabulis non distinctis continua, et quam initio saeculi decimi facile tribuas. in primis schedis multa recenti manu correcta sunt, quae maximam partem e codice centum epistularum fluxisse intellexi. huic addendum est tertium vel potius, quoniam de Schureneri codice mihi non constat, secundum apographum, codex Mediceus vel Laurentianus plutei XLVII 36, qui nunc unus omnium librorum manu scriptorum integrum novem librorum numerum tenet. is est membranaceus forma quadrata saeculo decimo scriptus, quaternionibus sedecim et quinione uno, qui est ultimus. singulae paginae initio XXIV versuum sunt, deinde XXV, postremo XXVI. est autem codex ab eodem librario scriptus eodemque omnino habitu atque Taciti sex librorum annalium codex. tituli cum librorum tum epistularum ubique diligenter exarati sunt, nisi quod in initio primi libri nomine omisso legitur 'EPISTULAR. LIB. I.' terminatur in epistula VIIII, 26, 8 his verbis 'et alibi *ETΩ ΛE ΘIMΛIM* |FINIT EPISTULARUM| LIBER. UIIII'. in octavo libro, quem integrum habet, scriptura codicis ita consentit cum iis quae de illo libro primus Schurenerus edidit ut, nisi lacuna impressi exempli obstaret quo minus certo pronuntiarem, hunc ipsum a Schurenero expressum esse adfirmarem. primus autem, quod sciam, inter Italos eo codice usus est Io. Maria Catanaeus; qui quem in secunda Plinii editione anno 1518 Mediolani facta (antea enim anno 1506 Plinium ediderat), pontificium codicem dicit et cum quinque Cornelii Taciti libris nuper inventis coniunctum fuisse ait, is a Mediceo non diversus est. nam illo tempore Plinii codex una cum reliquis Mediceorum libris Romae erat. postea Nicolaus Heinsius eum contulit cum exemplo Aldino, e quo exscriptam scripturae discrepantiam habuit Cortius. cum hoc igitur libro ita facit Vaticanus codex ut utrumque ex uno exemplari descriptum esse appareat. in quo quae membranis aliquot perditis periisse dixi sunt haec I, 16, 1 *vero* — 20, 7 *cum ede-*: III, 1, 11 *fuit obiit* — 3, 5 *credere potes*: III, 8, 4 *est. Vale* — 9, 28 *dixi diligenter*. Mediceo autem et Vaticano codici olim, cum post Observationes criticas in Catonem et Varronem p. 86 sqq de Plinii codicibus quaedam adnotabam, tertium adiunxeram Pragensem codicem. cuius eximia quam scilicet laudabant praestantia cum non solum Pragensis editor, artis inscientia pariter atque imbecillitate iudicii notabilis, captus esset, sed docti etiam homines turpiter se falli et ad mira quaedam commenta adduci passi essent, ita iustum pretium libro statuere mihi videbar ut ex eodem novem librorum exemplar e quo Mediceus et Vaticanus fluxissent neglegenter eum

descriptum esse dicerem. nunc vero, Mediceo et Vaticano codicibus tam inter se quam cum Pragensis libri scripturis collatis, ex ipso Mediceo, ante quam in Italiam transferretur, a Germanico librario Pragensem descriptum esse certissimis argumentis deprehendi. quo negotio non solum cum summa neglegentia librarius functus est, sed etiam complura cum ipse novavit tum e centum librorum codice, quo praeterea usus est, intulit. itaque huic quidem codici nullam inter libros manu scriptos auctoritatem tribuendam esse dico. sed restat praeterea alius codex, de quo difficilius est iudicium, eum dico e quo anno 1508 Aldus octavum librum primus et integrum edidit et suo loco restituit. de eo igitur Aldus in epistula ad Aloisium Mocenicum Venetum data haec habet 'Sed ex quo tu e Gallia — has Plinii epistolas in Italiam reportasti, in membrana scriptas, atque adeo diversis a nostris characteribus, ut nisi quis diu assueverit, non queat legere, coepi sperare mirum in modum, fore aetate nostra, ut plurimi ex bonis autoribus, quos non extare credimus, inveniantur. Est enim volumen ipsum non solum correctissimum, sed etiam ita antiquum, ut putem scriptum Plinii temporibus. — Nunc autem, quod possumus, hasce Secundi epistolas damus quam correctissimas, in quibus etiam multae sunt, quae antehac non habebantur. Sed tibi in primis habenda est plurima gratia Inclyte Aloisi, qui exemplar ipsum epistolarum reportasti in Italiam, mihique dedisti, ut excusum publicarem. Deinde Iucundo Veronensi Viro singulari ingenio, ac bonarum litterarum studiosissimo, quod et easdem Secundi epistolas ab eo ipso exemplari a se descriptas in Gallia diligenter ut facit omnia, et sex alia volumina epistolarum partim manu scripta, partim impressa quidem, sed cum antiquis collata exemplaribus, ad me ipse sua sponte, quae ipsius est erga studiosos omneis benevolentia, adportaverit, idque biennio ante, quam tu ipsum mihi exemplar publicandum tradidisses. Exeunt igitur hae Plinii epistolae in manus literatorum et tua et Iucundi nostri in illos benevolentia, emendatissimae. — Esse autem Plinii epistolas ad Traianum, multis rationibus probari potest, sed his potissimum. Primum, quia in antiquissimo exemplari una cum aliis ut nos imprimendas curavimus, sub Plinii Secundi nomine scriptae sunt'. accuratius autem ubi inventus fuerit codex docet Guilielmus Budaeus Ictus in Adnotationibus in Pandectas anno 1508 primum editis (utor editione Lugdunensi anno 1563 facta), in quibus cum complura ex eodem codice delibavit, tum p. 149, postquam de epistula decima libri octavi quaedam ascripsit, 'verum' inquit 'haec epistola et aliae non paucae in codicibus impressis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus primum apud Parisios repertum opera Iucundi sacerdotis, hominis antiquarii, architectique nobilis'. digna praeterea quae legatur de eo codice est epistula Catanaei ad Sadoletum data in editione anni 1518. nam quod descriptos de

vetustissimo codice Germanico plures ad Traianum epistulas et insuper quasdam eiusdem Plinii ad amicos epistulas, quae de octavo libro excidissent, a Dominico Mamiliano Romae se accepisse scribit, ea dubitare nequit quin de ipso Aldi codice intellegenda sint. sed cum Aldus pro sua ratione Iucundi apographum ingeniose a viro acutissimo sed eodem temerario interpolatum quam ipsum codicem sequi maluerit, facile intellegitur quam incertum omne de hoc codice reddatur iudicium. fuerunt etiam qui eum a Mediceo non differre suspicarentur. a quorum iudicio ut recedam cum memorabilis quaedam scripturae discrepantia me movet, maxime in iis epistulis quae ante Aldum editae non fuerunt, quamquam difficile est dictu quantum in hoc genere Iucundi ingenio tribui possit, tum Aldi et Catanaei testimonium: quorum uterque epistularum ad Traianum librum, de quo postea dicam, in illo codice fuisse dicunt; Catanaeus autem a pontificio suo, quem ipse viderat, Germanicum quem dicit discernit.

Uberius quam pro ratione huius editionis, in qua argumenta earum rerum quas dixi omittenda erant, fieri oportebat eo potissimum consilio haec exposui, ut, dum iustis commentariis instructa editio pararetur, copiis ab editoribus collatis recte unus quisque uti posset. restat ut qua ratione ipse in recensendo usus sim explicetur. itaque cum compluribus codicibus e tribus exemplaribus ductis et paullatim in Italiam adlatis Plinii memoriam ad nostram aetatem propagatam esse demonstraverim, e quibus codicibus tres aetatem tulerunt, Mediceum dico, Vaticanum, Florentinum, Riccardiani autem excerpta extant, reliquorum ex recentibus libris vel manu scriptis vel impressis petenda est notitia: facilis futura esset recensio, si vel notabili librariorum tantum neglegentia antiqua exemplaria distarent, vel Italorum interpolationibus atque erroribus ab antiquis codicibus recentes recederent. sed ea est etiam inter antiquos libros scripturae discrepantia ut ante decimum saeculum (ex hac aetate enim stirpis diversitatem derivavimus) insignem mutationem non ex oscitantia librariorum sed ex grammaticorum arbitrio profectam Plinii exemplaria subiisse appareat. neque ita comparata est librorum conditio ut reliquis neglectis unum securus sequi possis; sed cum per omnia quae supersunt exemplaria vagata sit interpolatio, fieri nequit quin iudicio adhibito modo hunc modo illum ducem sequaris, saepe a qua parte standum sit incertus haereas. quare quamquam nullum est fundamentum scripturae satis firmum et ab omni suspitione tutum, tamen Mediceus codex, ut numero librorum reliquos omnes superat, ita scripturae bonitate primum sibi adserit locum. nisi quod in libris quattuor primis par huic origine sed accuratius scriptus Vaticanus codex maiore etiam laude dignus est. quibus codicibus qui in priore parte epistularum accedunt, antiquitate fere pares, Riccardianus et Florentinus, ii, quamvis auctoritate inferiores sint (non satis recte

enim ab interpolationis suspitione hos libros olim defendere volebam), habent tamen quae suam sibi fidem ab interpolatis illorum scripturis vindicent. qua in re consentientes cum alterutra parte recentes octo librorum codices aliquam vim ad iudicium regendum habere cognovi. ii enim, ut medium inter utramque sectam locum tenent, ita plerumque, si quae interpolatione in alterutra laborant, cum ea quae integram scripturam servavit faciunt; eaque ipsa res documento esse potest etiam in posterioribus libris, in quibus praeter Mediceum soli recentes codices relicti sunt, interdum illo spreto hos quamvis multo corruptiores sequendos esse. neque neglegenda in hac certe epistularum parte Aldina editio. in qua cum multa quae ante ex recentibus codicibus corruptissime expressa legebantur primum ita ut postea in Mediceo codice inventa sunt correcta essent, aliae eius codicis scripturae, quae, ut de interpolatione per se suspectae sunt, ita ab Aldo, si in suo codice invenisset, vix omissae essent non apparent. unde si recte colligimus Gallicum Aldi codicem, Mediceo in ceteris simillimum, interpolatione illius caruisse, sequitur in Aldina scriptura cum Mediceo codice consentiente magnum esse ad huius auctoritatem sustentandam momentum. sed cautio et diligentia adhibenda est, ne aut in libris quattuor primis, in quibus similes Mediceo codici scripturae ex Vaticano per exempla ante impressa propagatae erant, eandem vim Aldo tribuamus, aut in reliquis Italorum coniecturas pro antiqui codicis scripturis amplectamur. denique in octavo libro omnis penes Aldum et Mediceum codicem auctoritas est; in paucis autem libri noni epistulis quae in Mediceo codice desunt praeter Aldum recentes octo librorum codices soli in auxilium vocandi sunt. quae cum ita essent, principem quidem ducem quem sequerer elegi Mediceum codicem, sed ita tamen principem ut, si vel res iuberet, vel reliquorum librorum rationes persuaderent, eum deserere non dubitarem. atque quo certius constaret quae optimi codicis fide destituta essent, discrepantem eius libri scripturam in fine praefationis adnotavi. quam quando reliquorum librorum auctoritate mutaverim, quando coniecturis vel aliorum vel meis usus sim, Cortii editione adhibita cognosci poterit. nam cum omnia recensionis praesidia nunc proponere non possem, utilius fore existimavi unius eiusdemque optimi libri scripturam exhibere integram quam collectam de pluribus multitudinem componere. quo instituto ut liberum uni cuique iudicium esse volui, si qui Medicei codicis scripturam ei quam substitui praestare existimarent, id quod futurum esse in tam frequenti codicum discrepantia video, ita necessario postulo ut mihi credant me non temere optimi exemplaris fidem deseruisse. sed in scripturis Medicei codicis componendis cum minuta quaedam quae nullam utilitatem in huius modi adnotatione habere videbantur tum omnia quae ad orthographiam quae dicitur pertinent omisi. atque in hoc quidem

genere universo, quod est de singulorum vocabulorum scriptura, quoniam diversam a vulgari ratione qua nunc plurimi utuntur regulam observavi, satius duxi antiquissimorum librariorum consuetudinem sequi quam recentium grammaticorum diligentiam et pravum constantiae studium imitari, eo tamen temperamento adhibito ut rariora nisi consentiente Mediceo et Vaticano codice non admitterem. praeterea in disponendis epistulis Medicei codicis ordinem secutus sum: quo factum est ut in quinto libro, cum perturbatio e recentibus codicibus propagata ne ab Aldo quidem, qui nonum librum primus in pristinum ordinem restituit, sublata esset, a vulgari numero recedendum esset. unum addendum est de nominibus eorum ad quos epistulae scriptae sunt. in quibus cum et octo et novem librorum exemplaria plerumque sola cognomina, raro nomina exhibeant, solum centum epistularum exemplar utraque servavit. itaque in iis epistulis in quibus utrumque nomen aut in Florentino codice scriptum aut ex indice Riccardiano adnotatum inveni, restitui; ubi coniectura assequendum erat, quamquam Plinium duo nomina ubique posuisse arbitror, propterea quod in omnibus non potui, contra codicum fidem reponere nolui. cui quidem detrimento indice nominum subiecto, si modo certa rei indicia erant (nam probabilitatem ne in illo quidem sequi volui), remedium paratum est.

Longum est et ab huius editionis consilio alienum quid a prioribus editoribus praestitum sit recensere. itaque, ut summam rei dicam, *Aldi* et *Catanaei* editiones (nam de antiquioribus supra dictum est) partim integrae partim identidem mutatae sexto decimo saeculo a multis repetitae sunt. egregiam autem operam hoc tempore Plinio praestitit *Isaacus Casaubonus*, cuius emendationes in *Henrici Stephani* editione altera anno 1591 facta primum editae sunt. deinde *Ianus Gruterus*, qui anno 1611 Plinium edidit et Palatino codice ad emendationem adhibito plura quam priores novavit, maximam apud posteros auctoritatem nactus est. eam enim editionem ii qui postea Plinium ediderunt, *Buchnerus*, *Rivinus*, *Thomasius*, *Cellarius*, alii, ita secuti sunt, ut Gruteri exemplo tamquam fundamento scripturae usi pauca vel coniectura vel de codicibus et exemplis ante impressis mutarent. emendando autem ceteros superabat *Io. Fridericus Gronovius*, cuius adnotationes in editione Veenhusii anno 1669 exhibita prodierunt. verum et hunc et reliquos omnes non intellecta librorum interpolatio prohibuit quo minus feliciter in his epistulis versarentur. unus *Cortius* quid res postularet perspexit et idoneis subsidiis instructus novam recensionem suscepit. edita autem est eius editio post mortem Cortii ab Longolio anno 1734. sed cum Medicei codicis bonitate captus hunc unum integerrimum scripturae fontem ubique sequeretur, fieri non potuit quin multa quae in illo interpolata sunt, cum ex aliis codicibus emendare posset, repeteret. multo tamen rectius

ille quam *Gesnerus* et *Gierigius*, qui meliore via monstrata ad istam suam vulgatam scripturam a Gruteriano exemplo propagatam redierunt. neque vero sua laude fraudandus est *G. H. Schaeferus*, qui, cum anno 1805 Gesneri editionem iterum excudendam curaret, adnotationibus additis complura priorum menda sustulit. denique novissimus Plinii editor, *Mauricius Doering*, qui anno 1843 has epistulas commentario in usum scholarum instructas edidit, interpretationi potius quam emendationi intentus pauca quae meae rationi convenirent praestitit.

In epistulis Plinii et Traiani imperatoris singulari libro comprehensis ut novae recensionis munere, quod in reliquis suscipiendum erat, supersedere possem Orellii curae his epistulis separatim editis praestitae effecerunt. ante omnia autem sciendum est, ut repetam quae de fontibus scripturae Orellius explicatius disseruit, sexto decimo saeculo unum harum epistularum extitisse codicem, quem in Gallia repertum esse a Iucundo Veronensi supra dixi. ex eo autem descriptas et Petri Leandri industria missas epistulas octoginta et unam, quae sunt ab epistula quadragesima prima posteriores, edidit *Hieronymus Avantius* impressas per Ioannem de Tridino anno 1502. deinde eodem anno paucis mensibus post *Philippus Beroaldus* Avantii exemplum suis coniecturis emendatum repetiit. tertius qui eandem epistularum partem ederet extitit *Catanaeus*, qui suae epistularum et panegyrici editioni anno 1506 Mediolani exhibitae adiecit 'libellum epistolarum ad Traianum cum rescriptis eiusd. principis'. quod autem uno tantum exemplari praeter impressa, nec illo admodum vetusto, adiutum se fuisse in his epistulis dicit Catanaeus, id nisi cum Orellio ab ipso confictum iudicaveris, de Avantii apographo intellegendum est. tandem biennio post Catanaei editionem ipso Gallico codice, qui integrum librum exhibuit, in Italiam adlato, *Aldus*, de cuius editione supra dictum est, epistulas quadraginta et unam, quae in prioribus exemplis deerant, adiecit. ergo duae sunt harum epistularum editiones principes, quibus earum recensio nititur, altera Avantii in posterioribus tantum epistulis octoginta et una, altera, quae ad universum librum pertinet, Aldi. e quibus Avantius quamquam pro virili sua castigatas a se epistulas dicit, tamen pauca videtur in iis quae e codice descripta habebat mutasse, Aldus multis coniecturis a Iucundo suo, ni fallor, profectis codicis scripturam mutavit. unde existimari licet quam longe eae epistulae quarum omnis in Aldino exemplo fides est a genuina scriptura deflexae sint. sed cum mox in secunda Catanaei editione, quam reliqui editores ut in ceteris libris ita in hoc fere sequebantur, Aldi recensio novis coniecturis augeretur, factum est ut vehementer interpolatae hae epistulae circumferren-

tur, dum nostra aetate *Orellius* principibus editionibus collatis genuinam codicis scripturam, quoad eius fieri posset, restituit, restitutam via et ratione emendavit. edidit autem Orellius primum Plinii et Traiani epistulas mutuas Turici 1833, deinde magis emendatas una cum historia critica earum epistularum Turici 1838 edita. ex his igitur posteriorem editionem ita secutus sum ut in paucis, quorum index infra scriptus est, ab ea recederem. ceterum ordinem et numerum epistularum qualem in Avantii et Aldi exemplaribus inveni, a quo sine idonea causa postea desciverunt, revocavi. nam postquam H. Stephanus, ni fallor, primus ita has epistulas disposuit ut eam partem quae epistulas ab imperatore rescriptas additas haberet seorsum positam et novo mutuarum epistularum titulo inscriptam in finem reiceret, hanc rationem plurimi imitati sunt. itaque antiquo ordine restituto recentiorem numeris vulgaribus adscriptis indicavi. sed cum in hac re, quamquam dissentientibus plerisque editoribus et ipso Orellio, Aldum sequendum esse ducerem, nolui eum cum reliquis imitari in hoc, quod una cum reliquis libris has epistulas tamquam decimum librum posuit: quod quin contra fidem membranarum novaverit dubitari nequit. nam et ante Aldum aliqua epistularum pars tamquam liber singularis edita erat nec umquam cum reliquis libris hae epistulae numeratae sunt.

Epistulis Plinii adieci panegyricum, non quo haberem magno opere quibus emendationem adiuvarem, sed quia aegre librum a multis in hac editione desiderari intellegebam. itaque in eo recognoscendo praeter doctas et laboriosas *Schwarzii* copias in primis optima *Friderici Duebneri* recensione Parisiis anno 1843 edita et scholarum Gallicarum usui accommodata usus sum. nam de libris manu scriptis ipse non quaesivi, et quos forte collatos habui duos, alterum Mediolanensem bibliothecae Braydensis, olim Patavinum eoque nomine a Schwarzio usurpatum, alterum Guelferbytanum, qui est inter Gudianos numero 45, utrumque chartaceum saeculo quinto decimo scriptum, eorum exiguum usum esse cognovi. videntur autem codices panegyrici praeter paucas membranas rescriptas, e quibus variae scripturae ab Angelo Maio adnotatae sunt anno 1815 in Symmachi editione Mediolanensi, quotquot extant omnes ex uno exemplo saeculo quinto decimo reperto ducti esse. nam quod Duebnerus in Musei Rhenani novissimi t. III, p. 154 codicem Vaticanum 3461 decimo saeculo scriptum esse dicit, nescio quo auctore dicat. mihi certe Henricus Brunnius ea de re interrogatus eum librum non magis quam reliquos panegyrici codices, qui sunt in bibliotheca Vaticana numero octo, ad quintum decimum saeculum pertinere respondit. neque dissentiunt ab hoc iudicio scripturae a Schwarzio e Vaticano codice

excerptae. itaque illud archetypon, e quo et hunc codicem et reliquos omnes, quorum nullus est quinto decimo saeculo antiquior, descriptos esse dico, cum aliis librariorum erroribus corruptum erat, tum multis lacunis hiabat. quorum omnium cum e libris manu scriptis nullum praeter Italorum quidem coniecturas auxilium peti posset, emendationem multi susceperunt, lacunas autem, postquam quaedam in hoc genere praestitit Catanaeus, in primis *Ioannes Cuspinianus*, qui anno 1513 cum reliquis panegyricis Plinii librum edidit, supplevit. atque hunc Cuspinianum, propterea quod filius, qui patre mortuo editioni praefuit, parentem integras chartas in vetustissimis suis exemplaribus invenisse et restituisse adfirmat, e codice aliquo supplementa petivisse multi existimaverunt; eiusque rei documentum esse voluerunt quae in capite quinquagesimo quinto percommode inseruit 'praeterea ut quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est'. at vero cum reliqua omnia quae Cuspinianus addidit ita comparata sint ut partim coniectura facile inveniri potuerint, partim non esse e libris profecta appareat, illa quoque ipsius ingenio deberi, eaque de causa non codicibus, quos nostris meliores non habuit, illum adiutum fuisse, sed coniectura rem egisse credendum est. quo factum est ut multa praeter necessitatem inferret, alia non incommode restitueret, in aliis a vera sententia aberraret. quae deinde maximam partem a posterioribus editoribus repetita sunt. ex his igitur supplementis ea quae iustam sententiam referrent retinui, inclinatis tamen litteris tamquam aliena notata (hac enim ratione etiam in reliquis usus sum); ea autem quae male addiderat lacuna, si qua erat, indicata resecui. denique si quae in codicibus scripta erant quae delenda esse viderentur, uncos quadratos, quod eorum quae prave a librariis addita essent signum esse volui, admovi. de iis quae praeterea mutata sunt ut constaret indice infra scripto curavi.

DISCREPANTIA SCRIPTURAE.

In novem epistularum libris discrepantiam Medicei codicis adnotavi. sed in libris quattuor primis dissentiente Vaticano codice ea quae in transscribendo primario codice librarius peccaverat omisi: si quem usum habere videretur utriusque libri discrepantia, scripturas suis litteris, quae sunt M et V, insignitas adposui.

Liber I. P. 1, 7 cura maiore || 19 ante] umquam || 20 stilo] libro || 21 Calvum *om.* || 22 orationis] multis || tantam || 23 adsequi] qui || materiam || 24 aemulatione || 26 qui] ut || 27 marcino ibi (marcinos *V*) fugiamus ut etiam paulum itenere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur. 2, 1 tu] non || 2 aliquid plane || 4 audias || 25 exclude || 27 numquam de sinet esse si semel coeperit tuum || 3, 18 mettius || 21 eoque || 33 sentias quaero quaeris || 4, 1 caelium || 5 sollicitudinem ferre || 22 mihi inquam || 26 metti || 5, 1 dicam saepius || 4 qui mecum || 18 ipsum || 6, 3 praesentem causa tua atque Gallo || 10 cum *om.* || 8, 5 recessente || 16 adsentione *M* adsentatione *V* || 29 quot] quo || 30 adsumpsi || 36 o *bis om.* || 9, 1 *ΜΟΤΣΕΩΤΗΡΟΝ M ΜΟΤΣΕΩΤΗΝ V* || 16 tunc et de me || 36 princeps hunc inter || 10, 12 extollendum || 19 Mihi olim nullas || 37 optimam conscientiam *om.* || 11, 13 quin *om.* || 22 germanum || 24 inflecti || 33 suis *om.* || 36 enim vitae || 38 ne ne || 12, 21 et identidem admonitus *om.* || 13, 15 patauio || 14, 3 dicitur || 10 gaditana || 21 nunc retomisisse *p.* 17, 24 || 18, 19 denique *ΠΑΝΤΑ* || 20 arbusta — etiam *om.* || 23 latius semina || 29 *ΕΙΠΙ. ΚΕΗΤΟΤΟΙΣΕΙΡΗΜΑΣΤΝ* || 38 *ΗΣΤΡΑΠΤΕ* || 19, 10 *ΑΜΑΡΤΟΕΠΗ* || 15 adsiduam sed et || 19 est *om.* || 22 debeam tuae || 20, 16 extendit || 17 quam modicus in cultu *om.* || 22 summam || 21, 18 qui me *om.* || 22 indicere || 23 et *om.* || 22, 2 me || 8 possit.

Liber II. 25 uirgini || 23, 4 coit || 6 eius supremus felicitati || 10 aevi] vitae || 15 excessibus *M* exscecessibus *V* || 30 Verginium cogito *om.* || 36 paulino nepoti || 24, 2 exora || 6 eram] enim || 19 Multa *priore loco om.* || 20 aperte ac pugnat || 22 crebrae NOEEMATA || 34 Isaeum] ipse eum || 25, 27 te ne || 26, 34 interemistis || 27, 15 optima || 21 negavi *om.* || 22 sequeris respondi eadem || 28, 4 numquam in acie steterunt *om.* || 30 haec || 34 canino || 29, 30 teque obsecro || muneris || 32 reposcis || 33 qui id quod || 30, 4 enituerunt || 6 dicuntur || 15 pro te] prope || 17 quo] quod || 26 acti || 27 insidit || 29 per *om.* || 38 actiones || 31, 15 et—Honoratus *om.* || 19 enim cerealis fustibus || 33, 19 summam || 34, 23 primis ipse citerioris *V* primis citerioris *M* || 32 statim

excerptae. itaque illud archetypon, e quo et hunc codicem et reliquos omnes, quorum nullus est quinto decimo saeculo antiquior, descriptos esse dico, cum aliis librariorum erroribus corruptum erat, tum multis lacunis hiabat. quorum omnium cum e libris manu scriptis nullum praeter Italorum quidem coniecturas auxilium peti posset, emendationem multi susceperunt, lacunas autem, postquam quaedam in hoc genere praestitit Catanaeus, in primis *Ioannes Cuspinianus*, qui anno 1513 cum reliquis panegyricis Plinii librum edidit, supplevit. atque hunc Cuspinianum, propterea quod filius, qui patre mortuo editioni praefuit, parentem integras chartas in vetustissimis suis exemplaribus invenisse et restituisse adfirmat, e codice aliquo supplementa petivisse multi existimaverunt; eiusque rei documentum esse voluerunt quae in capite quinquagesimo quinto percommode inseruit 'praeterea ut quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est'. at vero cum reliqua omnia quae Cuspinianus addidit ita comparata sint ut partim coniectura facile inveniri potuerint, partim non esse e libris profecta appareat, illa quoque ipsius ingenio deberi, eaque de causa non codicibus, quos nostris meliores non habuit, illum adiutum fuisse, sed coniectura rem egisse credendum est. quo factum est ut multa praeter necessitatem inferret, alia non incommode restitueret, in aliis a vera sententia aberraret. quae deinde maximam partem a posterioribus editoribus repetita sunt. ex his igitur supplementis ea quae iustam sententiam referrent retinui, inclinatis tamen litteris tamquam aliena notata (hac enim ratione etiam in reliquis usus sum); ea autem quae male addiderat lacuna, si qua erat, indicata resecui. denique si quae in codicibus scripta erant quae delenda esse viderentur, uncos quadratos, quod eorum quae prave a librariis addita essent signum esse volui, admovi. de iis quae praeterea mutata sunt ut constaret indice infra scripto curavi.

DISCREPANTIA SCRIPTURAE.

In novem epistularum libris discrepantiam Medicei codicis adnotavi. sed in libris quattuor primis dissentiente Vaticano codice ea quae in transscribendo primario codice librarius peccaverat omisi: si quem usum habere videretur utriusque libri discrepantia, scripturas suis litteris, quae sunt M et V, insignitas adposui.

Liber I. P. 1, 7 cura maiore || 19 ante] umquam || 20 stilo] libro || 21 Calvum *om.* || 22 orationis] multis || tantam || 23 adsequi] qui || materiam || 24 aemulatione || 26 qui] ut || 27 marcino ibi (marcinos *V*) fugiamus ut etiam paulum itenere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur. 2, 1 tu] non || 2 aliquid plane || 4 audias || 25 exclude || 27 numquam desinet esse si semel coeperit tuum || 3, 18 mettius || 21 eoque || 33 sentias quaero quaeris || 4, 1 caelium || 5 sollicitudinem ferre || 22 mihi inquam || 26 metti || 5, 1 dicam saepius || 4 qui mecum || 18 ipsum || 6, 3 praesentem causa tua atque Gallo || 10 cum *om.* || 8, 5 recessente || 16 adsentione *M* adsentatione *V* || 29 quot] quo || 30 adsumpsi || 36 o *bis om.* || 9, 1 *ΜΟΥΣΕΩΤΗΡΟΝ M ΜΟΥΣΕΩΤΗΝ V* || 16 tunc et de me || 36 princeps hunc inter || 10, 12 extollendum || 19 Mihi olim nullas || 37 optimam conscientiam *om.* || 11, 13 quin *om.* || 22 germanum || 24 inflecti || 33 suis *om.* || 36 enim vitae || 38 ne ne || 12, 21 et identidem admonitus *om.* || 13, 15 patauio || 14, 3 dicitur || 10 gaditana || 21 nuncretomisisse *p.* 17, 24 || 18, 19 denique *ΠΑΝΤΑ* || 20 arbusta — etiam *om.* || 23 latius semina || 29 *ΕΙΠΙ. ΚΕΗΤΟΤΟΙΣΕΙΡΗΜΑΣΤΝ* || 38 *ΗΣΤΡΑΠΤΕ* || 19, 10 *ΑΜΑΡΤΟΕΠΗ* || 15 adsiduam sed et || 19 est *om.* || 22 debeam tuae || 20, 16 extendit || 17 quam modicus in cultu *om.* || 22 summam || 21, 18 qui me *om.* || 22 indicere || 23 et *om.* || 22, 2 me || 8 possit.

Liber II. 25 uirgini || 23, 4 coit || 6 eius supremus felicitati || 10 aevi] vitae || 15 excessibus *M* exscecessibus *V* || 30 Verginium cogito *om.* || 36 paulino nepoti || 24, 2 exora || 6 eram] enim || 19 Multa *priore loco om.* || 20 aperte ac pugnat || 22 crebrae NOEEMATA || 34 Isaeum] ipse eum || 25, 27 te ne || 26, 34 interemistis || 27, 15 optima || 21 negavi *om.* || 22 sequeris respondi eadem || 28, 4 numquam in acie steterunt *om.* || 30 haec || 34 canino || 29, 30 teque obsecro || muneris || 32 reposcis || 33 qui id quod || 30, 4 enituerunt || 6 dicuntur || 15 pro te] prope || 17 quo] quod || 26 acti || 27 insidit || 29 per *om.* || 38 actiones || 31, 15 et—Honoratus *om.* || 19 enim cerealis fustibus || 33, 19 summam || 34, 23 primis ipse citerioris *V* primis citerioris *M* || 32 statim

excerptae. itaque illud archetypon, e quo et hunc codicem et reliquos omnes, quorum nullus est quinto decimo saeculo antiquior, descriptos esse dico, cum aliis librariorum erroribus corruptum erat, tum multis lacunis hiabat. quorum omnium cum e libris manu scriptis nullum praeter Italorum quidem coniecturas auxilium peti posset, emendationem multi susceperunt, lacunas autem, postquam quaedam in hoc genere praestitit Catanaeus, in primis *Ioannes Cuspinianus*, qui anno 1513 cum reliquis panegyricis Plinii librum edidit, supplevit. atque hunc Cuspinianum, propterea quod filius, qui patre mortuo editioni praefuit, parentem integras chartas in vetustissimis suis exemplaribus invenisse et restituisse adfirmat, e codice aliquo supplementa petivisse multi existimaverunt; eiusque rei documentum esse voluerunt quae in capite quinquagesimo quinto percommode inseruit 'praeterea ut quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est'. at vero cum reliqua omnia quae Cuspinianus addidit ita comparata sint ut partim coniectura facile inveniri potuerint, partim non esse e libris profecta appareat, illa quoque ipsius ingenio deberi, eaque de causa non codicibus, quos nostris meliores non habuit, illum adiutum fuisse, sed coniectura rem egisse credendum est. quo factum est ut multa praeter necessitatem inferret, alia non incommode restitueret, in aliis a vera sententia aberraret. quae deinde maximam partem a posterioribus editoribus repetita sunt. ex his igitur supplementis ea quae iustam sententiam referrent retinui, inclinatis tamen litteris tamquam aliena notata (hac enim ratione etiam in reliquis usus sum); ea autem quae male addiderat lacuna, si qua erat, indicata resecui. denique si quae in codicibus scripta erant quae delenda esse viderentur, uncos quadratos, quod eorum quae prave a librariis addita essent signum esse volui, admovi. de iis quae praeterea mutata sunt ut constaret indice infra scripto curavi.

DISCREPANTIA SCRIPTURAE.

In novem epistularum libris discrepantiam Medicei codicis adnotavi. sed in libris quattuor primis dissentiente Vaticano codice ea quae in transscribendo primario codice librarius peccaverat omisi: si quem usum habere videretur utriusque libri discrepantia, scripturas suis litteris, quae sunt M et V, insignitas adposui.

Liber I. P. 1, 7 cura maiore || 19 ante] umquam || 20 stilo] libro || 21 Calvum *om.* || 22 orationis] multis || tantam || 23 adsequi] qui || materiam || 24 aemulatione || 26 qui] ut || 27 marcino ibi (marcinos *V*) fugiamus ut etiam paulum itenere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur. 2, 1 tu] non || 2 aliquid plane || 4 audias || 25 exclude || 27 numquam de sinet esse si semel coeperit tuum || 3, 18 mettius || 21 eoque || 33 sentias quaero quaeris || 4, 1 caelium || 5 sollicitudinem ferre || 22 mihi inquam || 26 metti || 5, 1 dicam saepius || 4 qui mecum || 18 ipsum || 6, 3 praesentem causa tua atque Gallo || 10 cum *om.* || 8, 5 recessente || 16 adsentione *M* adsentatione *V* || 29 quot] quo || 30 adsumpsi || 36 o *bis om.* || 9, 1 *ΜΟΤΣΕΩΤΗΡΟΝ Μ ΜΟΤΣΕΩΤΗΝ V* || 16 tunc et de me || 36 princeps hunc inter || 10, 12 extollendum || 19 Mihi olim nullas || 37 optimam conscientiam *om.* || 11, 13 quin *om.* || 22 germanum || 24 inflecti || 33 suis *om.* || 36 enim vitae || 38 ne ne || 12, 21 et identidem admonitus *om.* || 13, 15 patauio || 14, 3 dicitur || 10 gaditana || 21 nuncretomisisse *p.* 17, 24 || 18, 19 denique *ΠΑΝΤΑ* || 20 arbusta — etiam *om.* || 23 latius semina || 29 *ΕΙΠΙ. ΚΕΗΤΟΤΟΙΣΕΙΡΗΜΑ-ΣΤΝ* || 38 *ΗΣΤΡΑΠΤΕ* || 19, 10 *ΑΜΑΡΤΟΕΠΗ* || 15 adsiduam sed et || 19 est *om.* || 22 debeam tuae || 20, 16 extendit || 17 quam modicus in cultu *om.* || 22 summam || 21, 18 qui me *om.* || 22 indicere || 23 et *om.* || 22, 2 me || 8 possit.

Liber II. 25 uirgini || 23, 4 coit || 6 eius supremus felicitati || 10 aevi] vitae || 15 excessibus *M* exscecessibus *V* || 30 Verginium cogito *om.* || 36 paulino nepoti || 24, 2 exora || 6 eram] enim || 19 Multa *priore loco om.* || 20 aperte ac pugnat || 22 crebrae NOEEMATA || 34 Isaeum] ipse eum || 25, 27 te ne || 26, 34 interemistis || 27, 15 optima || 21 negavi *om.* || 22 sequeris respondi eadem || 28, 4 numquam in acie steterunt *om.* || 30 haec || 34 canino || 29, 30 teque obsecro || muneris || 32 reposcis || 33 qui id quod || 30, 4 enituerunt || 6 dicuntur || 15 pro te] prope || 17 quo] quod || 26 acti || 27 insidit || 29 per *om.* || 38 actiones || 31, 15 et—Honoratus *om.* || 19 enim cerealis fustibus || 33, 19 summam || 34, 23 primis ipse citerioris *V* primis citerioris *M* || 32 statim

om. || 35, 3 nihil—potes *om.* || 7 hac || 26 ducuntur || 36, 1 ne] nec || 8 adsectabat *M* adfectabat *V* || cum aut centum graviter *M* cum agentem graviter *V* || 11 repetit || 15 perit || 20 ululatu || 24 maiores || 37, 1 sunt || 3 proximam || 17 et *om.* || 20 et Ostiensis—Laurentina *om.* || 29 inde litterae || 31 hae *om.* || 35 iam] simul || 37 tria *om.* || 38, 13 quod suspensum et tabulatum || 17 potissimum || 18 plurimo sole *om.* || 24 unctaria *IMMOHTPO*causton || 30 laetissimum || 31 prospicit] possidet || 36 buxu || 39, 4 malignior est ceteris || 5 remota mari || cingitur] uincitur || 8 ab horto singulae sed alternis pauciores || 9 etiam motus || 11 incuria || ante cryptoporticum area quae ut tenet || 13 summovetque] continetque || 17 gestationes *M* gestationis *V* || 18 temperant || 28 speculatoribus || 38 exegit || 40, 5 uoluntatem || 12 corruptus] salsus || 23 copias] optimas || 37 loquebantur || 41, 8 patri || 20 quas] quae || 21 iudicium || 29 est si] etsi || intentione languescit || 31 et quasi contentiosa || 33 cum labore *secundo loco om.* || 36 quae] quia || 37 aliud auditores *om.* || 42, 6 lege || 12 quis || 13 A te] at || 22 ipsi invisissimus *om.* || 24 qua die || 25 labramagitat || 26 ut *om.* || 43, 5 et *om.* || 14 Et *om.*

Liber III. 44, 6 si non] sint || 20 mira illis] mirabilis || 25 lotus] illic || 26 cibos || 33 ille *M* illi *V* || 45, 1 honestum nam dicendi *p.* 46, 12. || 14 pro] oro || 17 quibus imaginibus oneretur *om.* || 47, 5 tam innumeri || 34 singulariter est amatus || 48, 3 orationem || 6 rectius || 13 quam amicitia || 16 ab *om.* || 19 illo || 27 dedormiebatque || 35 et] sed || 36 fremitu || 49, 3 studii || 5 inquid horas non inpenderetur *M* inquid non perdere perire enim arbitrabatur quia quid studiis non inpenderetur *V* || 14 quantum scripserit *om.* || 18 quidem || 22 cum] quamuis || 50, 20 cannio suo || 32 frequenti] praesenti || 38 ausus] usus || 51, 1 ciuitatis || 11 periit] perit || 23 tanto] eo || 24 fuitilis et caducis non || 25 manu nos certe || 52, 1 honoribus *om.* || 3 cum] quam || 11 meum succurrit *p.* 55, 7 || 12 inquisitiorem || 21 diem] idem || 28 in *om.* || 56, 1 summo die *om.* || 15 te *om.* || audisse et *M* audisset *V* || 17 in *om.* || 27 hucusque—difficile *om.* || 29 scriptorem || 34 uale || 57, 8 Adque] ad || 10 gratillia || 12 nimiam || 15 cum admiratione] eademiratione || 30 solet non || 36 catilo *M* catillo *V* || 58, 19 utin || 59, 3 aestus || 21 palam *M* palamq. *V* || 35 quantum est iam placuit || 37 et peritissime *om.* || 60, 1 delimentis || 4 legendo] delegendo || 14 maritus eius *om.* || 23 rediebat || 27 non dolet paete || 28 quod || 61, 13 illo *om.* || 19 seueriano || 62, 7 admonui || 14 qua || 17 ideo || 21 uerissima || 35 et *om.* || 63, 15 isdem casibus *om.* || 23 postremum || 24 quorum || 31 fenero *M* faenore *V* || 64, 9 nec non tacendi *M* nec tacendi *V* || 18 militaverat] legatus || 29 cura] cum || 65, 30 fuit.

Liber IIII. 66, 31 mancipatum] emancipatum || 32 homines || 67, 2 luscerinas || 36 tam *om.* || 68, 1 insiticio] instituto || 6 ualdissime || 11 obligabis Calvisium nostrum *om.* || 29 quo sit — extendimus *om.* || 33 nasonio || 69, 20 siut *AMAΘIAMENEPEI* || 26 herenius senicio || 34 risum — gemitum *om.* || 70, 20 hominum ea et || 28 a senatu || 36 ut *om.* || 37 et *bis om.* || 72, 10 inquis ut uterque recte quia || 15 ei *om.* || 18

uidetur || 20 caepionis sententia || 34 *ΤΠΤΟΔΡΟΜΟΝ* || 73, 14 Neque— valet *om.* || 22 modo hic || 32 tristitia || 74, 31 rapere || 75, 12 qui] cui || 16 sed tamen quaestio *om.* || 20 ut — feci *om.* || 33 te *om.* || 37 laxavero] intermisero || 76, 3 huc || 11 ergo *om.* || 13 emuntur omnia autem peregre emuntur inpenditis || 27 edocentur || 33 susceperis || 77, 2 ea] ex || 9 haec || 14 quaedam] quae || 33 me has meas nugas ita inscribere || 37 praesto *om.* || 78, 2 diceres || 7 certe] ex || 79, 5 occupationibus || 13 iuvenem *om.* || 80, 1 mihi quidem || 3 atque hic] ad hoc || 8 sanctiorem *om.* || 11 ille a me || 23 deinde *om.* || 26 me *om.* || 28 ut *om.* || 33 me non solum ueniam || 37 vel etiam commendationem *om.* || 81, 24 nuntiet || 34 honestum || 35 pre- lectione || 36 parentis uice dilexeris meque a pueritia || 82, 1 ele- geres *M* eligeres *V* || 22 angor optimorum maritorum *om.* || 26 fulgit || 27 et *om.* || 28 illi patri *om.* || 29 hoc *om.* || 38 celebratur || 83, 13 orbatus] captus || 32 oportet uirum ita senescere || 36 impetire || 84, 10 conuersationes || 12 alii exulant alii || 17 nobis] bonis || defuerunt || 18 aevum putes] computes || 85, 3 *ΑΛΛΑΤΑΤΩΤΠΕΡΗΣΜΑΣΕΕΙ* 5 inter se se tam effrenata*M* inter se tam effrenata *V* || 9 recognoscendos emendandosque] legendos recognoscendosque || 11 libentius suscipere || 12 super haec occupatissimus *om.* || 23 recitantem *om.* || 31 occurrat || 38 amarę || 86, 5 exhibeo || 33 est *om.* || 35 *post* fortis *add.* et praecor *M* et praetor *V* || 38 vel *priore loco om.* || 87, 1 reductumve] reductum uero || 7 ista *om.* || 10 ac] aut || 18 prout] aut || decessit] decidit || 25 vel *om.* || erigitur *M* erigiturque *V* || 29 colligit || 31 eligit.

Liber V. 88, 11 asidio || 33 illi || 89, 6 ego *om.* || 7 om- niaque me usu cepisse *om.* || 12 nobili || 25 Diomedis *om.* || in permutando] intermutando || 35 ipsa probarent || 38 etiam] et nam || 90, 1 socraticos || 28 reuerentiam || 34 curae fuerit *om.* || 36 Atque] sed || 91, 5 tusculius || 13 tacita || 21 confundit || 25 offensor || 36 qui || 37 abrumpant || 92, 5 cumque || reuoluisset || 26 oleas] tilias. || 29 aër *om.* || 31 hic || audias] aut in || 93, 1 facilius quam || 3 decoqunt || 7 Tantis] is || 9 florida] frigida || 16 deserat || 21 leuiter || 25 ipso *om.* || 27 pro modo longam] prominulam || 31 aduersa || 94, 2 hoc latus || 6 lentaspergine *suprascripta* i *littera supra* a || 8 ei] et || 22 frigida || 26 prominent || 35 Hinc — villae *om.* || 95, 3 triclinio || 4 ut illa secretior || 11 in latera || 13 longeque] lateque || 24 limite || 27 quo modo || 30 breuibus || 37 retundet || cenam || 96, 2 partibus || 6 dispicitque] quae || 10 iaceri || 12 sedile marmoreum quod || 14 in- ducti fistulis] dulces || 20 meo amori || 22 summam || 24 se] si || 32 conemur || 34 illud || 36 ergo || 38 eoque] atque || 97, 2 salu- britate || 15 si] sed || voluntatem — defuncti *om.* || 17 antiquiore iure || 19 huic qua quadringentorum || 98, 2 non pati occidere] posteris tradere || 3 cum ex sua || 5 dignissime o || 9 o *om.* || 10 est et quod || 26 coepi et] coepit || 28 habere || 29 sed—communia *om.* || 31 humilia et] humilat || 35 placent || 38 Ex] et ex || 99, 1 quo ||

3 ne] et ne || 4 iam] immo || cogitaque potissimum quo tempora || 5 aliis] mallis || 6 gratiam || 12 iam] eam || cunctationis] cum || 25 hoc — ob aduoca *om. lacuna relicta* || 34 Quid] quod || 100, 11 cotidie efflagitantur || 28 novae *om.* || 101, 25 desideras || iam *om.* || 102, 8 nigrius || 10 coire || 15 dies etiam liber || moratus legis || 19 inlicita sed quasi *om.* || 20 Erit *om.* || 32 ipsius quod sit *om.* sicut est *om.* || 33 ei] et || 103, 7 Tum ego] cum eo || inspexeram || 8 aut parentem uerererque quod || 18 in itineri || 21 quis] quisquam || 28 laboro || 34 filiam more defuncta || 37 anno || 104, 5 ut — ludebat *om.* || 13 iam electus nuptiarum dies *om.* || 30 sic] si || 38 nuntios || 105, 2 leges erant || 9 nobili] nobis || 12 monendis || 21 tacitos || 25 Calpurnio Macro] Spurinnae || 28 Neque — amoenissimam *om.* || 31 adhuc] et huc || 106, 8 rationes || 17 continuos] cotidianos || 31 Iterum] Fieret in || brevi || etiam] et || 32 proconsule tetulerunt || 35 quoque] undique || 37 iudicabit || 107, 1 detrahit] deicit || 7 contorquent] torquente || 8 esse eloquentiam uix uni aut alteri notam immo notam si M. antonino || 12 calide || 16 Priscus] sertorius || et *priore loco om.* || 17 vicitque] nec cuique || impetraueram || nec *om.* || 23 prodendum || 33 Iulius] siluius || 108, 3 maxima consecutus amabam uirtutes eius maturitatemque quo.

Liber VI. 25 nihil] mihi || fovendi || 36 posse te discere || 109, 3 a nimia] animi, *supra scripta littera* a *correctum, ut fieret* anima || 110, 37 ambitum || 111, 18 purgaturi || 24 honores Iulius *om.* || 25 petit *om.* || 27 spe] atque || 37 notus *om.* || 112, 11 me adeos tentare || 16 in summam || 37 adulescentuli *om.* || 113, 14 quia] quam || 21 damni || 26 uadissime || 27 cura || 114, 3 aliquandiu || 14 illum || 28 nummidium || 115, 1 me aut ad || 2 canam || 10 bettio || 20 cessabo cessabo || 32 senatus consultum apud *om.* || 116, 3 quantum proelium quanta pugna certamini || 18 passenius || 22 uolenus || 27 alieno || 117, 7 inuisitatam || 17 maculos || 27 laurus || 31 accenderent || 118, 19 huc] hunc || 20 subdie || 25 multa et || 26 solebantur || 27 et quid mare || 37 quam *om.* || 119, 11 obsolutissimus || 12 et] ex || 13 deduxerunt || 21 partem || 22 partem || 26 a quibus—benignior *om.* || 29 aestimatur || 120, 18 vitiis] ut eis || 19 occurrere || 21 patrimonio || 22 ut] et || 121, 1 campaniae non solum castella uerum etiam oppida non moueri omnia sed uerti credebantur inuasit in cubiculum || 4 residemus || 12 quassatis] quassata omnia || 18 multa formidine || 22 reuelli || 122, 1 rarus tamen || 4 operiamur || 25 occursabat || 38 mirer || 123, 2 ideo || 3 ad — comoediae *om.* || 7 mimos. i. ambo || 11 terentinasque || 13 non granditas non subtilitas *om.* || 18 nec || 25 montanium || 28 *κατὰ κεφάλαιον om.* || 30 attici || 32 indicabat || 34 recessit || 124, 1 in *om.* || bruttiano praemium integritatis iustissimum redditum || 14 Qui—gratis *om.* || 15 potes || 24 sollicitudine || 32 quid a quoque || 125, 13 Scauro—usque *om.* || 15 inquisitiones || 22 ut ne robusti quidem experiamur || 25 mira *semel om.* || 26 inueniant || 35 iudicio || 126, 22 vel *om.* || faciendiue ratio || 24 maxime || 33 umquam || 38 adhibueritis || 127, 1 talissent omnia relituros || 8 ut] et || 10 ad *om.* || 25 so-

erati || effecit || 30 pars pars || 36 Marium] marcum || 128, 9 celebrare celebrare || 21 credo] scio || 25 concilium || 31 et dissimillimis dissimilis delator || 33 galitia || 36 Caesari] Caesaris || 129, 4 illam *om.* || 13 in patia || 14 cognitionem Susceperat *om.* || 15 ex *om.* || 23 relinquantur *corr.* relinquitur (*om.* reos) || 27 licuerit non || 130, 2 quem || 7 saxeum dorsum] os saxeum || 12 inaestuosum || 21 augeri *om.* || 33 diuina || 131, 7 et facile (*om.* quod) || 13 heredes || 20 eloquentii || 28 dicam praecipiam ut inter meas esse || 35 fecistis || gladiatorum.

Liber VII. 37 leuiterque || 38 ad *om. priore loco* || 134, 5 caria || 16 his — parenti *om.* || 18 Rusus || dare est] daret || 32 otii ac maxime || 38 fruere || 135, 1 delectat || 23 aduocatus || 33 dicere tum || 34 Ad — tibi *om.* || 136, 10 quae *om.* || 15 quod || 16 sed non parum gallus || 18 dicere || 24 principes || 138, 27 deuinctis || 31 tum || 36 resumes || 139, 34 debeam habere || 140, 8 eium || 10 disperdendi si optima quaeque detraxeris || 38 parte || 141, 22 caesarea || 29 illi molestum hoc || 31 istam *om.* || 142, 7 poscuntur || 20 adnotandasque eorum || 22 quanto sollicitius *om.* || 29 pollutosque || 143, 3 de me sentio timor est timor emendator || 19 uerecundum || publica || 27 me] romae || 28 pulchermae rei pretium || 144, 5 non tantum cura uerum || 7 illi quae sanctitas *om.* || 15 quamquam] quos || 16 consulto] censuit || 19 erit || 31 in secundis habuerunt *om.* || 32 solacium] socius || ultro || 145, 11 nullius in litteris nominis *om.* || 17 maxime imitabilis *om.* || 21 qui a te proximus *om.* || 22 adnotas || 30 infirmati || 34 obscurae || 146, 13 iudex fortissimus *om.* || 23 comi || 30 Commidia quadratilia || 32 compacido || 147, 1 avia elica || 20 intuitus || 26 celebritatemque reddet || 33 lectituri || 37 recipit || spiratisque || 148, 19 spes || 28 infirmi *om.* || 34 nomenque || 36 educor (*om.* eo) || 38 offerebatur || 149, 7 auguratur || 10 Per — strepitus *om.* || 19 timoris *om.* || 150, 2 concera || 5 reliquerant || 26 incertumque *om.* || 151, 1 putem] autem || 21 genitori] montano || 25 hoc || 27 accendunt || 30 precario] raro || 31 nam *om.* || 152, 20 placuit sed || 22 hanni || 25 ediderit — querantur *om.* || 153, 3 xenopho ait nos utique || 22 dissipari || 38 missus || 154, 3 tu tu || 4 nec] haec.

Liber VIII. 21 si is] sit || gratia si inhabilis || 32 pretium — videbatur *om.* || 35 uideretur || 38 donatis || 155, 2 consui || inuenerant || 6 calculo || 13 eius quod solverant *om.* || 19 sed *om.* || 21 ἐν — ἐσϑλός *om.* || 26 placare || 38 namque tam || 156, 1 late || 2 uenerissimis || 3 terras || 11 Sed *om.* || 36 quantitasque || 157, 2 fruendi || Ero *om.* || 19 deceret] diceret || 35 faterentur || 38 Romano *om.* || gratiae || 158, 35 putassent || 36 principi || 38 ubi et || 159, 15 quasi] si || 24 adfeci || 25 indignatione || 32 nam tu magister *om.* || 34 extento || 160, 7 vide *om.* || 27 fontis || 30 tantum infra etiam *om.* || 161, 24 nomina] omnia || 38 alioquin summo || 162, 3 aut nepte *om.* || 10 tinius || 22 qua || soleo || 27 ego || 38 vivum] unum || 163, 5 Aristonio || 10 debeas || 17 autem] ante || 24 erat *om.* || 30 fidissimum percipiendi || 32 inspecta || 164, 10 curae] cura || 16 est adridiceris || 18 quis *om.* || 23 quamquam] quam || 24 sententia religatis || 30 ego || 165, 5 causa || 7 perimant || 17 quod || 18 relegantes || 19 in hanc — qua sentitis *om.* || 21 sentitis] censetis || 26 durum || 30 non tan-

tantum lemnibus || 35 ab absoluentibus || 166, 1 qui || 2 conparata || 3 quae ratione || 13 ne si] nisi || 14 solvendos || 20 alteram tertiam || 31 quae—scribendum *om.* || 33 uidebimus || 167, 11 sapientes — magni *om.* || 13 dolere || 28 Anio] ante || 29 illis || 30 umbratur || 37 mala || 38 deiectis || 168, 19 exspectata || 24 quos] quod || 25 decipere *om.* || prudentia *om.* || 27 filiae] ille || 28 curtius || 32 patris] fratris || 33 et—amplissimis *om.* || 38 patres || eurauerint || 169, 5 fratres || 13 decora || 22 in gloria perseuerantiam || 24 auctior || 170, 24 aequa || 32 ut] uel || 33 litore || 171, 3 eundem *om.* || 5 tum] dum || 6 contrahuntur || 10 sentire—ascendisse *om.* || 11 flumine geritur || 29 inreuerenti || 33 simul ferrem || 172, 8 legis || 9 retractandi || 10 vel] ut || longiora || 28 inprobo eos insectari || 173, 2 formatorem || 5 verentur *om.* || neminem *om.* || 174, 1 scias] nescire || 4 liberarum ciuitatum *om.* || 9 antiquitatis || 36 forte.

Liber VIIII. 18 Saepe monui (*om.* te) || 21 enim *om.* || 22 tamen *om.* || 36 non solum epistulas uerum etiam plurimas flagitas || 176, 5 et ingenio *om.* || 10 puluerem *om.* || 12 enim tibi summi || 13 sciam || 26 tu—dissenties *om.* || 32 saepe incipere *om.* || 33 Nam — continentur *om.* 34 coeperis *om.* || 35 desinere deinceps quaequae sequentur || 36 me quoque || 177, 27 relinquunt || 32 meum *om.* || 38 te] ut || 178, 4 prospicit —lacum *om.* || 6 cothurnis—quasi *om.* || 13 despicere || 15 utique desunt || Sed] et || 25 ut *om.* || 179, 5 quam *om.* || 13 quas ais] quaias || 18 quiescunt || 27 a te || 37 Iunio || 180, 8 cognita || 16 quaeque circa libros *om.* || 19 se] seu || 35 anteam || 38 redibant || 181, 3 antea || 8 me] ne || 14 sciamus *om.* || 15 relatione || 19 facta || 20 permiseras || 24 sistam || 27 confides || 29 nomina quae magnis || 31 Ad *om.* || 36 bittius || 182, 4 Avidius *om.* || 13 certientae || flagitii] facti || 16 Arriae — amicis *om.* 20 ille || 23 qui modo reclamabant *om.* || 24 tanto conuersi || 31 stantem] statim || 183, 21 posteris quibus an || 25 e] et || 26 Falconi] Malliano || 184, 2 Mamelliano || 5 minor || 7 non vacat — libet *om.* || 16 nugis || 22 ut *priore loco om.* || 24 recusant || 25 ita || appello || 33 eligis || 185, 2 Rusonio || 4 uirginium || 17 uirginium || 18 praecando || 20 provectus || 29 legenda || 186, 5 minor || 10 notoriis || 19 causa causa || 22 Remitte — ipsius *om.* || 34 adfacit passieni pauli || 187, 6 propinquus || 9 ego] aequo || ego] aequo || 10 aeger] aeque sanus || ille *om.* || 18 iudicium || 20 captaueram || 23 uario eruditoque || 25 me equidem || 26 quam] quem || 29 alter || 30 mecum *om.* || 31 die mecum primum || urbe || 188, 9 quod] quum || 11 ut te] uter || 17 perfluare || 19 studiorum ut grauissimi nunc me || 24 aquilas nostras de alibus pennas || 25 et *priore loco om.* || continendas || 29 Luberco || 33 haec ferri || 34 titius || 189, 1 nitantur || 2 iam *om.* || 10 audientia || 11 reprehenda || 15 alteram || 20 hoc] ita || 21 frenos alia enim alia conditio.

In libro epistularum ad Traianum discrepantiam editionis Orellii secundae adnotavi. quam ubi aliorum auctoritate deserui, nomen auctoris adscriptum est.

199, 36 qua] quae || 201, 14 quod quidem] quodque || 204, 4 sum *post* Ephesum *a Schaefero additum omisi* || 206, 5 Cui quae rescripsis-

sem] Quid quaeris scripsisse me || 14 *lacunam indicavi* || 207, 1 et — cumulat *Aldus.* ut cumulet || 208, 15 pro *uncis notavi* || 209, 19 Iseon *Catanaeus.* Isson || 36 fuerint... hetaeriaeque brevi] fuerint hetaeriae quae breves, *addita coniectura ἑταιρίαι ἑταῖροί*que brevi || 210, 20 XXX *uncis notavi* || atque] ac 29 Sed *Schaeferus.* Et || 211, 10 plus *uncis notavi* || 212, 25 *lacunam indicavi* || 213, 33 praeteriit *Orellius coniecit.* praeterita || 218, 19 spectandus *Avantius.* exspectandus || 220, 29 Sauromatae *coniecit Orellius.* Sauromata || quem *Aldus.* cuius || 221, 8 enim *addidit Aldus* || 11 ad *ante* Achaeos *addidi cum Aldo.* ad eosdem Achaeos *Avantius* || 26 *lacunam indicavi* || 223, 7 eiusdem *Aldus.* eundem || 13 balinei uti. Illud *Catanaeus.* balinei: ut illud || 225, 15 petent *cum Beroaldo addidi.* || *post* fiduciam *Orellius coniectura inseruit* eam || 226, 34 si *uncis notavi* || 227, 5 pertineret *Schaeferus.* pertinet || 25 tua *uncis notavi* || 26 civitatis *Aldus.* ei litis || 228, 17 Ponticae *Catanaeus.* Ponti || 32 exegi *Aldus.* excivi || 229, 3 continebo] continerent || 31 enim *addidit Aldus* || 231, 22 Qui negabant — fuisse, cum] qui negarent — fuisse. Cum || 30 ii *uncis notavi* || 233, 31 a *coniectura additum ante* commilitonibus *omisi* || 236, 22 e *addidit Aldus* || 26 quod *Beroaldus.* quia ab iis || 28 cum ea pars legis] ea pars legis cum || 237, 24 constitueres *Ernestius.* constituas || 29 certaminibus *Beroaldus.* coronaminibus || 238, unum quoque] uno quod || 27 quamquam] qua || 28 facere *addidit Aldus.* || quae] quem || 29 sero *Aldus.* sic sero.

In panegyrico ea quae praeter fidem archetypi recentium codicum novata sunt adnotavi, adscriptis, ubi aliorum coniecturis usus sum, nominibus auctorum. nam quae codicum scriptura restituta vel distinctione verborum emendata correxi, quorum utrumque saepe accidit, adnotare nolui. quare si quae praeter ea quae indicata sunt aliter quam in vulgaribus exemplis ac potissimum Schaeferi editione, cuius discrepantia adposita est, scripta sunt, codicum auctoritate ita scripta esse sciri volo.

243, 23 totam per civitatem *membranae rescriptae.* per totam civitatem || 246, 37 nihilque ceteris — dispar] nihil a ceteris differens || 38 eminus *coniecit Schaeferus.* cominus || librata *Lipsius.* vibrata || 247, 26 Hispaniam *coniectura addidit Schaeferus* || 251, 12 quod *Livineius.* quo || 252, 3 artaret *Schwarzius.* adstaret || 254, 28 etiam *Schwarzius.* iam || 256, 3 ipsa *Lipsius.* ipse || 27 praesterni *Lipsius.* prosterni || 262, 7 soror *Duebnerus edidit.* sorores. || 265, 9 ac *Ernestius.* aut || 268, 37 quo fit] quo sit || 269, 8 ista *Lipsius.* ita || 26 spectandi Caesari *Schaeferus coniecit.* spectandi Caesaris || 28 te *Duebnerus addidit.* || 38 adoptes *Lipsius.* adpetas || 278, 3 utique *Lipsius.* uterque || 281, 31 regere *Schaeferus coniecit.* gerere || 282, 7 hoc *Schwarzius addidit* || 283, 25 Decet alioqui *Duebnerus edidit.* et alioqui liquet. || 284, 1 principem aequatum candidatis et simul stantem intueri] principis aequati candidatis et simul stantis: contigit intueri || 11 nomina suffragatorum *Schaeferus coniecit.* suffragatorum nomina || 285, 1 ecquando — ecquando *Livineius.* quando — et quando. || 287, 9 abicere *Livineius.* abigere || 288, 20 saepius *accessit ex rescripto* || 23 Tibi fortasse sufficiat *rescriptus*

Fortasse sufficiat tibi || 289, 36 ita *Cuspinianus addidit.* || 38 Huic *Lipsius* || 290, 6 transsilire] transfretare || 291, 17 probati *Perizonius.* probatis || 293, 8 praetorio *rescriptus.* praetorii || se *accessit ex rescripto* || est prona *addit rescriptus* || 295, 15 fuerit *Gesnerus coniecit.* fuisse || 297, 3 ei nos potissimum mensi *Schwarzius coniecit.* eum potissimum mensem || 24 deiunctos *Duebnerus.* disiunctos || 298, 23 et *addidi.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER PRIMUS.

5 I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Frequenter hortatus es ut epistulas, si quas paulo curatius 1
scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi non servato
temporis ordine (neque enim historiam conponebam), sed ut
10 quaeque in manus venerat. Superest ut nec te consilii nec 2
me paeniteat obsequii. Ita enim fiet ut eas quae adhuc neglectae iacent requiram, et si quas addidero, non supprimam.
Vale.

15 II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio, librum quem 1
prioribus epistulis promiseram exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua et legas et emendes, eo magis, quod nihil ante
20 peraeque eodem stilo scripsisse videor. Temptavi enim imi- 2
tari Demosthenen semper tuum, Calvum nuper meum, dumtaxat figuris orationis: nam vim tantorum virorum pauci quos
aequus amavit adsequi possunt. Nec materia ipsa huic, ve- 3
reor ne inprobe dicam, aemulationi repugnavit: erat enim prope
25 tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indormientem excitavit, si modo is sum ego qui excitari possim.
Non tamen omnino Marci nostri λημύθους fugimus, quotiens 4
paulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur: acres enim esse, non tristes volebamus. Nec est 5
30 quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. Nam
quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et

contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu fortasse
6 errori nostro album calculum adieceris. Est enim plane aliquid
edendum, atque utinam hoc potissimum quod paratum est!
(audis desidiae votum) edendum autem ex pluribus causis, ma-
xime quod libelli quos emisimus dicuntur in manibus esse, 5
quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus no-
stris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per
hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III.

10

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

1 Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburba-
num amoenissimum? quid illa porticus verna semper? quid
platanon opacissimus? quid Euripus viridis et gemmeus? quid
subiectus et serviens lacus? quid illa mollis et tamen solida 15
gestatio? quid balineum illud, quod plurimus sol implet et
circumit? quid triclinia illa popularia, illa paucorum? quid cu-
bicula diurna nocturna? Possident te et per vices partiuntur?
2 an, ut solebas, intentione rei familiaris obeundae crebris ex-
cursionibus avocaris? Si te possident, felix beatusque es; si 20
3 minus, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles et
sordidas curas aliis mandas et ipse te in alto isto pinguique
secessu studiis adseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium,
hic labor, haec quies: in his vigilia, in his etiam somnus re-
4 ponatur. Effinge aliquid et excude quod sit perpetuo tuum. 25
Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum
sortientur, hoc numquam tuum desinet esse, si semel coeperit.
5 Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere
ut tibi ipse sis tanti quanti videberis aliis si tibi fueris. Vale.

30

IIII.

C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

1 Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsu-
lano, in Perusino tuo! in Narniensi vero etiam balineum. Ex
epistulis meis (nam iam tuis opus non est) una illa brevis et 35
2 vetus sufficit. Non me Hercule tam mea sunt quae mea sunt
quam quae tua: hoc tamen differunt, quod sollicitius et inten-
3 tius tui me quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si

quando in nostra deverteris. Quod velim facias, primum, ut perinde nostris rebus ac nos tuis perfruaris, deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope neglegenter expectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa con- 4
5 suetudine metus exolescit, novitatibus excitantur probarique dominis per alios magis quam per ipsos laborant. Vale.

V.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

10 Vidistine quemquam M. Regulo timidiorem humiliorem post 1 Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat quam sub Nerone, sed tectiora. Coepit vereri ne sibi irascerer; nec fallebatur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fo- 2 verat, exultaverat morte, adeo ut librum recitaret publicaret-
15 que, in quo Rusticum insectatur atque etiam Stoicorum simiam appellat; adicit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis elo- 3 quentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem, tam intemperanter quidem ut dixerit ei Metius Carus 'quid tibi cum meis mortuis? numquid ego Crasso aut Camerino molestus sum?'
20 quos ille sub Nerone accusaverat. Haec me Regulus dolenter 4 tulisse credebat, ideoque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Praeterea reminiscebatur quam capitaliter ipsum me apud centumviros lacessisset. Aderam Arrionillae, Timonis 5 uxori, rogatu Aruleni Rustici; Regulus contra. Nitebamur nos
25 in parte causae sententia Meti Modesti, optimi viri: is tunc in exilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus 'quaero' inquit, 'Secunde, quid de Modesto sentias'. Vides quod periculum, si respondissem 'bene', quod flagitium, si 'male'. Non possum dicere aliud tunc mihi quam deos adfuisse. 'Respon-
30 debo' inquam 'si de hoc centumviri iudicaturi sunt'. Rursus ille 'quaero quid de Modesto sentias'. Iterum ego 'solebant 6 testes in reos, non in damnatos interrogari'. Tertio ille 'non iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias'. 'Quaeris' inquam 'quid sentiam: at ego ne interrogare quidem 7
35 fas puto de quo pronuntiatum est'. Conticuit: me laus et gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inhonesto tamen, laeseram nec me laqueis tam insidiosae interrogationis involveram. Nunc ergo conscientia ex- 8

territus adprehendit Caecilium Celerem, mox Fabium Iustum,
rogat ut me sibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam: huic suppliciter, ut est cum timet abiectissimus, 'rogo' inquit 'mane videas Plinium domi, sed plane mane (neque
enim diutius ferre sollicitudinem possum), et quoquo modo ef- 5
9 ficias ne mihi irascatur'. Evigilaveram: nuntius a Spurinna:
'venio ad te'. 'Immo ego ad te'. Coimus in porticu Liviae,
cum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata,
addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo,
10 parce. Cui ego 'dispicies ipse quid renuntiandum Regulo pu- 10
tes: te decipi a me non oportet. Expecto Mauricum' (nondum
ab exilio venerat): 'ideo nihil alterutram in partem respondere
tibi possum, facturus quidquid ille decreverit; illum enim esse
11 huius consilii ducem, me comitem decet'. Paucos post dies
ipse me Regulus convenit in praetoris officio: illuc persecu- 15
tus secretum petit: ait timere se ne animo meo penitus haereret quod in centumvirali iudicio aliquando dixisset, cum responderet mihi et Satrio Rufo, 'Satrius Rufus, cui non est cum
Cicerone aemulatio, et qui contentus est eloquentia saeculi no-
12 stri'. Respondi nunc me intellegere maligne dictum, quia ipse 20
confiteretur; ceterum potuisse honorificum existimari. 'Est
enim' inquam 'mihi cum Cicerone aemulatio, nec sum conten-
13 tus eloquentia saeculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere. Sed tu, qui huius iudicii meministi, cur illius oblitus es in quo me interrogasti 25
quid de Meti Modesti pietate sentirem?' Expalluit notabiliter,
quamvis palleat semper, et haesitabundus 'interrogavi, non ut
tibi nocerem, sed ut Modesto.' Vide hominis crudelitatem, qui
14 se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam
causam: 'scripsit' inquit 'in epistula quadam, quae apud Domi- 30
tianum recitata est, 'Regulus, omnium bipedum nequissi-
15 mus''; quod quidem Modestus verissime scripserat. Hic fere
nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longius,
ut mihi omnia libera servarem, dum Mauricus venit. Nec me
praeterit esse Regulum δυςκαθαίρετον: est enim locuples 35
factiosus, curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri ut haec concussa la-
16 bantur. Nam gratia malorum tam infida est quam ipsi. Verum,

ut idem saepius dicam, expecto Mauricum. Vir est gravis,
prudens, multis experimentis eruditus, et qui futura possit ex
praeteritis providere. Mihi et temptandi aliquid et quiescendi
illo auctore ratio constabit. Haec tibi scripsi, quia aecum erat 17
5 te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque ve-
rum etiam consilia cognoscere. Vale.

VI.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

10 Ridebis, et licet rideas. Ego ille quem nosti apros tres 1
et quidem pulcherrimos cepi. Ipse? inquis. Ipse; non tamen
ut omnino ab inertia mea et quiete discederem. Ad retia se-
debam: erat in proximo non venabulum aut lancea, sed stilus
et pugillares: meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus va-
15 cuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est quod contem- 2
nas hoc studendi genus. Mirum est ut animus agitatione mo-
tuque corporis excitetur. Iam undique silvae et solitudo
ipsumque illud silentium quod venationi datur magna cogita-
tionis incitamenta sunt. Proinde cum venabere, licebit auctore 3
20 me ut panarium et laguncuiam sic etiam pugillares feras. Ex-
perieris non Dianam magis montibus quam Minervam inerrare.
Vale.

VII.

C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

25 Vide in quo me fastigio collocaris, cum mihi idem pote- 1
statis idemque regni dederis quod Homerus Iovi Optimo Ma-
ximo,

τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

30 Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo 2
possum. Etenim sicut fas est mihi, praesertim te exigente,
excusare Baeticis contra unum hominem advocationem, ita nec
fidei nostrae nec constantiae quam diligis convenit adesse
contra provinciam quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam
35 periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc tem- 3
peramentum, ut ex duobus quorum alterutrum petis eligam id
potius in quo non solum studio tuo verum etiam iudicio satis-
faciam. Neque enim tanto opere mihi considerandum est quid

vir optimus in praesentia velis, quam quid semper sis proba-
4 turus. Me circa Idus Octobris spero Romae futurum eadem-
que haec praesentem quoque tua meaque fide Gallo confirma-
turum; cui tamen iam nunc licet spondeas de animo meo *ἦ
5 καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε.* Cur enim non usquequa- 5
que Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis
agere non pateris, quorum tanta cupiditate ardeo ut videar
mihi hac sola mercede posse corrumpi ut vel contra Baeticos
6 adsim. Paene praeterii quod minime praetereundum fuit, acce-
pisse me careotas optimas, quae nunc cum ficis et boletis cer- 10
tandum habent. Vale.

VIII.

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

1 Peropportune mihi redditae sunt litterae tuae, quibus flagi- 15
tabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego id
ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte curreuti, pa-
riterque et tibi veniam recusandi laboris et mihi exigendi ve-
2 recundiam sustulisti. Nam nec me timide uti decet eo quod
oblatum est nec te gravari quod depoposcisti. Non est tamen 20
quod ab homine desidioso aliquid novi operis expectes. Peti-
turus sum enim ut rursus vaces sermoni quem apud municipes
3 meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam
quaedam adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo ut non
tantum universitati eius attendas, verum etiam particulas qua 25
soles lima persequaris. Erit enim et post emendationem libe-
4 rum nobis vel publicare vel continere. Quin immo fortasse
hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam
emendationis ratio deducet, quae aut indignum editione, dum
saepius retractat, inveniet aut dignum, dum id ipsum experi- 30
5 tur, efficiet. Quamquam huius cunctationis meae causae non
tam in scriptis quam in ipso materiae genere consistunt. Est
enim paulo quasi gloriosius et elatius. Onerabit hoc mode-
stiam nostram, etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerit,
propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostro- 35
6 rum tum de nostra disputare. Anceps hic et lubricus locus
est, etiam cum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienae
quoque laudes parum aequis auribus accipi solent, quam dif-

+ "How fondly dost thou spur a forward horse!"
K. Richard II. Act IV. Sc. 1.

ficile est optinere ne molesta videatur oratio de se aut de suis
disserentis? Nam cum ipsi honestati tum aliquanto magis glo-
riae eius praedicationique invidemus atque ea demum recte
facta minus detorquemus et carpimus quae in obscuritate et
5 silentio reponuntur. Qua ex causa saepe ipse mecum, nobisne 7
tantum, quidquid est istud, conposuisse an et aliis debeamus?
Ut nobis, admonet illud, quod pleraque quae sunt agendae rei
necessaria eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam
retinent. Ac ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit 8
10 quam munificentiae rationem etiam stilo prosequi? Per hoc
enim adsequebamur, primum ut honestis cogitationibus inmo-
raremur, deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu
pervideremus, postremo ut subitae largitionis comitem paeni-
tentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quaedam
15 contemnendae pecuniae. Nam cum omnes homines ad custo- 9
diam eius natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pen-
sitatus amor liberalitatis communibus avaritiae vinculis exime-
bat, tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur,
quod ad illam non impetu quodam sed consilio trahebamur.
20 Accedebat his causis quod non ludos aut gladiatores sed an- 10
nuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculo-
rum porro et aurium voluptates adeo non egent commenda-
tione, ut non tam incitari debeant oratione quam reprimi: ut 11
vero aliquis libenter educationis taedium laboremque susci-
25 piat, non praemiis modo verum etiam exquisitis adhortationi-
bus inpetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate 12
carentes cibos blandioribus adloquiis prosecuntur, quanto ma-
gis decuit publice consulentem utilissimum munus, sed non per-
inde populare comitate orationis inducere? praesertim cum
30 enitendum haberemus ut quod parentibus dabatur et orbis pro-
baretur, honoremque paucorum ceteri patienter et expecta-
rent et mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis 13
quam privatae iactantiae studebamus, cum intentionem effe-
ctumque muneris nostri vellemus intellegi, ita nunc in ratione
35 edendi veremur ne forte non aliorum utilitatibus sed propriae
laudi servisse videamur. Praeterea meminimus quanto maiore 14
animo honestatis fructus in conscientia quam in fama repona-
tur. Sequi enim gloria, non adpeti debet, nec si casu aliquo

non sequatur, idcirco quod gloriam meruit minus pulchrum
15 est. Ii vero qui benefacta sua verbis adornant non ideo prae-
dicare quia fecerint, sed ut praedicarent fecisse creduntur.
Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat
recensente vanescit. Homines enim, cum rem destruere non 5
possunt, iactationem eius incessunt. Ita, si silenda feceris,
16 factum ipsum, si laudanda non sileas, ipse culparis. Me vero
peculiaris quaedam inpedit ratio. Etenim hunc ipsum sermo-
nem non apud populum sed apud decuriones habui, nec in
17 propatulo sed in curia. Vereor ergo ut sit satis congruens, 10
cum in dicendo adsentationem vulgi adclamationemque defu-
gerim, nunc eadem illa editione sectari, cumque plebem ipsam
cui consulebatur limine curiae parietibusque discreverim, ne
quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos
ex munere nostro nihil pertinet praeter exemplum velut obvia 15
18 ostentatione conquirere. Habes cunctationis meae causas; ob-
sequar tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione
sufficiet. Vale.

VIIII.

20

C. PLINIUS MINUTIO FUNDANO SUO S.

1 Mirum est quam singulis diebus in urbe ratio aut constet
2 aut constare videatur, pluribus cunctaque non constet. Nam
si quem interroges 'hodie quid egisti?', respondeat 'officio
togae virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentavi, ille 25
me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in
3 consilium rogavit.' Haec quo die feceris necessaria, eadem,
si cotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis cum
secesseris. Tunc enim subit recordatio 'quot dies quam frigi-
4 dis rebus absumpsi!' Quod evenit mihi, postquam in Lauren- 30
tino meo aut lego aliquid aut scribo aut etiam corpori vaco,
5 cuius fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse,
nihil dico quod dixisse paeniteat: nemo apud me quemquam
sinistris sermonibus carpit, neminem ipse reprehendo, nisi
tamen me, cum parum commode scribo; nulla spe, nullo timore 35
sollicitor, nullis rumoribus inquietor: mecum tantum et cum
6 libellis loquor. O rectam sinceramque vitam, o dulce otium
honestumque ac paene omni negotio pulchrius! O mare, o li-

tus, verum secretumque μουσεῖον, quam multa invenitis, quam multa dictatis! Proinde tu quoque strepitum istum inanemque 7 discursum et multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut 8 5 Atilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse quam nihil agere. Vale.

X.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

10 Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc ma- 1 xime floret. Multa claraque exempla sunt; sufficeret unum, 2 Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, cum adulescentulus militarem, penitus et domi inspexi amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum. Est enim obvius et expositus 15 plenusque humanitate quam praecipit. Atque utinam sic ipse 3 quam spem tunc ille de me concepit impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! aut ego nunc illas magis miror, quia magis intellego. Quamquam ne nunc quidem satis intellego. Ut enim de pictore scalptore fictore nisi artifex iudicare, 4 20 ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum 5 tamen mihi cernere datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent ut mediocriter quoque doctos advertant et adficiant. Disputat subtiliter graviter ornate, frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit. Sermo est co- 25 piosus et varius, dulcis in primis, et qui repugnantis quoque ducat inpellat. Ad hoc proceritas corporis, decora facies, de- 6 missus capillus, ingens et cana barba; quae licet fortuita et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis adquirunt. Nullus horror in cultu, nulla tristitia, multum severitatis: re- 7 30 verearis occursum, non reformides. Vitae sanctitas summa, comitas par: insectatur vitia, non homines, nec castigat errantes sed emendat. Sequaris monentem attentus et pendens et persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam vero 8 liberi tres, duo mares, quos diligentissime instituit. Socer 35 Pompeius Iulianus, cum cetera vita tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse provinciae princeps, inter altissimas conditiones, generum non honoribus principem sed sapientia elegit. Quamquam quid ego plura de viro quo mihi frui non licet? 9

an ut magis angar quod non licet? Nam distringor officio ut maximo sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas sed inlitteratissimas litte-
10 ras. Soleo non numquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphraten queri. Ille me consolatur, 5 adfirmat etiam esse hanc philosophiae et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere et exercere iustitiam, quaeque ipsi doceant in usu habere.
11 Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. 10 Quo magis te, cui vacat, hortor, cum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius), illi te expoliendum limandum-
12 que permittas. Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bono quo ipse careo, sed contra sensum quendam voluptatemque percipio, si ea quae mihi denegantur amicis video superesse. Vale. 15

XI.

C. PLINIUS FABIO IUSTO SUO S.

1 Olim mihi nullas epistulas mittis. Nihil est, inquis, quod scribam. At hoc ipsum scribe nihil esse quod scribas, vel so- 20 lum illud unde incipere priores solebant 'si vales, bene est; ego valeo.' Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me
2 putas? serio peto. Fac sciam quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

25

XII.

C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

1 Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, et quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mor- 30
2 tis quae non ex natura nec fatalis videtur. Nam utcumque in illis qui morbo finiuntur magnum ex ipsa necessitate solacium est, in iis vero quos arcessita mors aufert hic insanabilis do-
3 lor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quae sapientibus pro necessitate est, ad hoc 35 consilium compulit, quamquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem, praeterea filiam uxorem nepotem sorores, interque

tot pignora veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valitu- 4
dine conflictabatur ut haec tanta pretia vivendi mortis rationi-
bus vincerentur. Tertio et tricensimo anno, ut ipsum audie-
bam, pedum dolore correptus est. Patrius hic illi: nam ple-
5 rumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, tra-
duntur. Hunc abstinentia sanctitate, quoad viridis aetas, vicit 5
et fregit; novissime cum senectute ingravescentem viribus
animi sustinebat, cum quidem incredibilis cruciatus et indi- 6
gnissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pedibus so-
10 lis, ut prius, insidebat sed omnia membra pervagabatur. Veni
ad eum Domitiani temporibus in suburbano iacentem. Servi 7
e cubiculo recesserunt: habebat hoc moris, quotiens intrasset
fidelior amicus; quin etiam uxor, quamquam omnis secreti ca-
pacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos et 'cur' inquit 8
15 'me putas hos tantos dolores tam diu sustinere? ut scilicet
isti latroni vel uno die supersim.' Dedisses huic animo par
corpus, fecisset quod optabat. Adfuit tamen deus voto, cuius
ille compos, ut iam securus liberque moriturus, multa illa vi-
tae sed minora retinacula abrupit. Increverat valitudo, quam 9
20 temperantia mitigare temptavit, perseverantem constantia fugit.
Iam dies alter tertius quartus: abstinebat cibo. Misit ad me
uxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tri-
stissimo nuntio, destinasse Corellium mori nec aut suis aut fi-
liae precibus flecti, solum superesse me a quo revocari posset
25 ad vitam. Cucurri: perveneram in proximum, cum mihi ab ea- 10
dem Hispulla Iulius Atticus nuntiat nihil iam ne me quidem
inpetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixe-
rat sane medico admoventi cibum *κέκρικα*, quae vox quantum
admirationis in animo meo tantum desiderii reliquit. Cogito
30 quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum septimum 11
et sexagensimum, quae aetas etiam robustissimis satis longa
est: scio. Evasit perpetuam valitudinem: scio. Decessit super-
stitibus suis, florente re publica, quae illi omnibus suis carior
erat: et hoc scio. Tamen tamquam et iuvenis et firmissimi mor- 12
35 tem doleo, doleo autem, licet me inbecillum putes, meo nomine.
Amisi enim, amisi vitae meae testem rectorem magistrum.
In summa, dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvi-
sio dixi, 'vereor ne neglegentius vivam.' Proinde adhibe sola- 13

cia mihi, non haec 'senex erat, infirmus erat' (haec enim novi), sed nova aliqua, sed magna, quae audierim numquam, legerim numquam. Nam quae audivi, quae legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale. 5

XIII.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

1 Magnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies quo non recitaret aliquis. Iuvat me quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum et ostentant, 10 2 tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique in stationibus sedent tempusque audiendi fabulis conterunt ac subinde sibi nuntiari iubent an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum: tunc demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt; nec tamen permanent, sed 15 ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simplici- 3 ter et libere. Ad Hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, cum in palatio spatiaretur audissetque clamorem, causam requisisse, cumque dictum esset recitare Nonianum, 4 subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus 20 quisque multo ante rogatus et identidem admonitus aut non venit aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdi- 5 disse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt quos a scribendi recitandique studio haec auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane ple- 25 rique amici: neque enim est fere quisquam qui studia, ut non 6 simul et nos amet. His ex causis longius quam destinaveram tempus in urbe consumpsi. Possum iam repetere secessum et scribere aliquid quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse sed creditor. Nam ut in ce- 30 teris rebus ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIIII.

C. PLINIUS IUNIO MAURICO SUO S. 35

1 Petis ut fratris tui filiae prospiciam maritum; quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim quanto opere summum illum virum suspexerim dilexerimque, quibus ille adulescen-

tiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus ut laudandus viderer effecerit. Nihil est quod a te mandari mihi 2 aut maius aut gratius, nihil quod honestius a me suscipi possit quam ut eligam iuvenem ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico 5 deceat. Qui quidem diu quaerendus fuisset, nisi paratus et 3 quasi provisus esset Minicius Acilianus, qui me ut iuvenis iuvenem (est enim minor pauculis annis) familiarissime diligit, reveretur ut senem. Nam ita formari a me et institui cupit ut ego a vobis solebam. Patria est ei Brixia ex illa nostra Italia, 4 10 quae multum adhuc verecundiae, frugalitatis atque etiam rusticitatis antiquae retinet ac servat. Pater Minicius Macrinus, 5 equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: adlectus enim a divo Vespasiano inter praetorios honestam quietem huic nostrae ambitioni dicam an dignitati constantissime praetulit. 15 Habet aviam maternam Serranam Proculam e municipio Patavino. Nosti loci mores: Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit et avunculus ei P. Acilius, gravitate prudentia fide prope singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tamquam in tua placeat. Aciliano 7 20 vero ipsi plurimum vigoris industriae, quamquam in maxima verecundia. Quaesturam tribunatum praeturam honestissime percucurrit ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa, 8 est ingenua totius corporis pulchritudo et quidam senatorius 25 decor. Quae ego nequaquam arbitror neglegenda: debet enim hoc castitati puellarum quasi praemium dari. Nescio an adiciam 9 esse patri eius amplas facultates. Nam cum imaginor vos quibus quaerimus generum, silendum de facultatibus puto: cum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quae vel in 30 primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem praetereundum videtur. Et sane de posteris et his pluribus cogitanti hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo supraque 10 ista quam res patitur sustulisse. At ego fide mea spondeo fu- 35 turum ut omnia longe ampliora quam a me praedicantur invenias. Diligo quidem adulescentem ardentissime, sicut meretur; sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV.

C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

1 Heus tu promittis ad cenam nec venis! Dicetur ius: ad
2 assem inpendium reddes, nec id modicum. Paratae erant lactucae singulae, cochleae ternae, ova bina, alica cum mulso et 5
nive (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quae periit in ferculo), olivae, betacei, cucurbitae, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comoedos vel lectorem vel lyristen
3 vel, quae mea liberalitas, omnes. Ad tu apud nescio quem ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas maluisti. Dabis poenas, 10
non dico quas. Dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus,
4 studuissemus! Potes apparatius cenare apud multos, nusquam hilarius simplicius incautius. In summa, experire, et nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale. 15

XVI.

C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

1 Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum, laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem quam varium, 20
quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me
2 tenet, habet, possidet. Audii causas agentem acriter et ardenter nec minus polite et ornate, sive meditata sive subita proferret. Adsunt acutae crebraeque sententiae, gravis et decora constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire pla- 25
cent, cum impetu quodam et flumine pervehuntur, placent, si
3 retractentur. Senties quod ego, cum orationes eius in manus sumpseris, quas facile cuilibet veterum, quorum est aemulus,
4 comparabis. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel brevitate vel luce vel suavitate vel splendore etiam et sublimitate 30
narrandi. Nam in contionibus eadem quae in orationibus vis
5 est, pressior tamen et circumscriptior et adductior. Praeterea facit versus, quales Catullus aut Calvus. Quantum illis lepo ris, dulcedinis, amaritudinis, amoris! inserit sane, sed data opera, mollibus levibusque duriusculos quosdam, et hoc quasi 35
6 Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epistulas; uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

Quae sive uxoris sunt, ut adfirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus qui aut illa componat aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Est ergo mecum 7 per diem totum: eundem antequam scribam, eundem cum scri-
5 psi, eundem etiam cum remittor, non tamquam eundem lego. Quod te quoque ut facias et hortor et moneo. Neque enim de- 8 bet operibus eius obesse quod vivit. An si inter eos quos numquam vidimus floruisset, non solum libros eius verum etiam imagines requireremus; eiusdem nunc honor praesentis et gra-
10 tia quasi satietate languescit? At hoc pravum malignumque est, 9 non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, adloqui, audire, complecti, nec laudare tantum verum etiam amare contigit. Vale.

15

XVII.

C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

Est adhuc curae hominibus fides et officium, sunt qui de- 1 functorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit ut sibi liceret statuam L. Silani in foro
20 ponere. Pulchrum et magna laude dignum amicitia principis in 2 hoc uti, quantumque gratia valeas aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros viros colere. Mirum est qua 3 religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egre-
25 giis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abun- 4 dare qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius inmortalitati Capito prospexit pariter et suae. Neque enim magis decorum et insigne est statuam in foro populi Romani habere quam ponere. Vale.

30

XVIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Scribis te perterritum somnio vereri ne quid adversi in 1 actione patiaris, rogas ut dilationem petam et pauculos dies,
35 certe proximum, excusem. Difficile est, sed experiar: *καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.* Refert tamen eventura soleas an 2 contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum istud quod times tu egregiam actionem portendere videtur. Susceperam 3

causam Iuni Pastoris, cum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus ne agerem obsecrare. Et eram acturus adulescentulus adhuc, eram in quadruplici iudicio, eram contra potentissimos civitatis atque etiam Caesaris amicos; quae singula 4 excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi 5 tamen λογισάμενος illud

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria et si quid carius fides videbatur. Prospere cessit, atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa ianuam 5 famae patefecit. Proinde dispice an tu quoque sub hoc exem- 10 plo somnium istud in bonum vertas, aut si tutius putas illud cautissimi cuiusque praeceptum 'quod dubitas ne feceris', id 6 ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam agamque causam tuam, ut ipsam agere tu, cum voles, possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam iudicium centumvirale 15 differri nullo modo, istud aegre quidem sed tamen potest. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

1 Municeps tu meus et condiscipulus et ab ineunte aetate 20 contubernalis, pater tuus et matri et avunculo meo, mihi etiam, quantum aetatis diversitas passa est, familiaris; magnae et graves causae cur suscipere augere dignitatem tuam debeam. 2 Esse autem tibi centum milium censum satis indicat quod apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione solum verum etiam 25 equite Romano perfruamur, offero tibi ad inplendas equestres 3 facultates trecenta milia nummum. Te memorem huius muneris amicitiae nostrae diuturnitas spondet: ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi scirem sponte facturum, ut dignitate a me data quam modestissime, ut a me data, 30 4 utare. Nam sollicitius custodiendus est honor in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S. 35

1 Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil aeque in causis agendis ut brevitas placet. 2 Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat:

alioqui praevaricatio est transire dicenda, praevaricatio etiam cursim et breviter attingere quae sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractatu vis quaedam et 3 pondus accedit, utque corpori ferrum, sic oratio animo non 5 ictu magis quam mora inprimitur. Hic ille mecum auctoritati- 4 bus agit ac mihi ex Graecis orationes Lysiae ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimae sunt circumcisae et breves: ego Lysiae Demosthenen, Aeschinen, Hyperiden, multosque praeterea, Gracchis et Catoni Polionem, 10 Caesarem, Caelium, in primis M. Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse quae maxima. Et Hercule ut aliae bonae res ita bonus liber melior est quisque quo maior. Vides ut 5 statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decorae, nihil ma- 15 gis quam amplitudo commendet. Idem orationibus evenit, quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam et pulchritudinem adicit magnitudo. Haec ille multaque alia quae a me in 6 eandem sententiam solent dici, ut est in disputando inconprehensibilis et lubricus, ita eludit ut contendat hos ipsos quo- 20 rum orationibus nitar pauciora dixisse quam ediderint. Ego contra puto. Testes sunt multae multorum orationes et Cice- 7 ronis pro Murena, pro Vareno, in quibus brevis et nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem 8 25 pro Cluentio ait se totam causam vetere instituto solum perorasse, et pro C. Cornelio quadriduo egisse; ne dubitare possimus quae per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit postea recisa ac repurgata in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coartasse. Ad aliud est actio bona, aliud oratio. 9 30 Scio non nullis ita videri, sed ego, forsitan fallar, persuasum habeo posse fieri ut sit actio bona quae non sit bona oratio, non posse non bonam actionem esse quae sit bona oratio. Est enim oratio actionis exemplar et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in 10 optima quaque mille figuras extemporales invenimus, in iis 35 etiam quas tantum editas scimus, ut in Verrem, 'artificem quem? quemnam? recte admones: Polyclitum esse dicebant.' Sequitur ergo ut actio sit absolutissima quae maxime orationis similitudinem expresserit, si modo iustum et debitum tempus

accipiat; quod si negetur, nulla oratoris, maxima iudicis culpa
11 est. Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima tempora largiuntur nec brevitatem dicentibus sed copiam, hoc est diligentiam suadent; quam praestare nisi in angustissimis causis
12 non potest brevitas. Adiciam quod me docuit usus, magister 5 egregius. Frequenter egi, frequenter iudicavi, frequenter in consilio fui: aliud alios movet, ac plerumque parvae res maximas trahunt. Varia sunt hominum iudicia, variae voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum
13 idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. Praeterea suae 10 quisque inventioni favet et quasi fortissimum amplectitur, cum ab alio dictum est quod ipse praevidit. Omnibus ergo dandum
14 est aliquid quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, cum simul adessemus, 'tu omnia quae sunt in causa putas exequenda, ego iugulum statim video, hunc premo': 15
15 premit sane quod elegit, sed in eligendo frequenter errat. Respondi posse fieri ut genu esset aut talus, ubi ille iugulum putaret: 'at ego' inquam 'qui iugulum perspicere non possum, omnia pertempto, omnia experior, *πάντα* denique *λίθον κινῶ*,
16 utque in cultura agri non vineas tantum verum etiam arbusta, 20 nec arbusta tantum verum etiam campos curo et exerceo, utque in ipsis campis non far aut siliginem solam sed hordeum, fabam ceteraque legumina sero, sic in actione plura quasi se-
17 mina latius spargo, ut quae provenerint colligam. Neque enim minus inperspicua, incerta, fallacia sunt iudicum ingenia quam 25 tempestatum terrarumque. Nec me praeterit summum oratorem Periclen sic a comico Eupolide laudari,

πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων 30
τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.

18 Verum huic ipsi Pericli nec illa *πειθὼ* nec illud *ἐκήλει* brevitate vel velocitate vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare persuadere copiam dicendi spatiumque desiderat, relinquere vero aculeum in audientium 35
19 animis is demum potest qui non pungit, sed infigit. Adde quae de eodem Pericle comicus alter,

ἤστραπτ', ἐβρόντα, συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscisa sed lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est. Quis negat? sed non minus non 20 servat modum qui infra rem quam qui supra, qui adstrictius 5 quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter ut illud 'im- 21 modice et redundanter' ita hoc 'ieiune et infirme'. Alius excessisse materiam, alius dicitur non inplesse. Aeque uterque, sed ille inbecillitate, hic viribus peccat; quod certe, etsi non limatioris, maioris tamen ingenii vitium est. Nec vero, cum haec 22 10 dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc

καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν·

non quia non et ille mihi validissime placeat,

παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως·

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hiber- 15 nis, id est crebram et adsiduam et largam, postremo divinam et caelestem, volo. Ad est gratior multis oratio brevis. Est, 23 sed inertibus, quorum delicias desidiamque quasi iudicium respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breviter dicere sed omnino non dicere. Haec 24 20 est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu, sed plane cur dissentias explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuae debeam, rectius tamen arbitror in tanta re ratione quam auctoritate superari. Proinde si non errare videor, id 25 ipsum quam voles brevi epistula sed tamen scribe (confirmabis 25 enim iudicium meum); si errare, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistulae necessitatem, si dissentires, longissimae inposui? Vale.

XXI.

C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

30 Ut animi tui iudicio sic oculorum plurimum tribuo; non 1 quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapis: quamquam hoc quoque multum est. Omissis iocis credo 2 decentes esse servos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest ut frugi sint, quod de venalibus melius auribus quam oculis iudicatur. Vale.

XXII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

1 Diu iam in urbe haereo, et quidem attonitus. Perturbat me longa et pertinax valitudo Titi Aristonis, quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius, ut mihi non unus homo sed litterae ipsae omnesque bonae artes in uno homine summum periculum adire videantur. 2 Quam peritus ille et privati iuris et publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit: mihi certe, quotiens aliquid abditum quaero, ille thesaurus est. 3 Iam quanta sermonibus eius fides, quanta auctoritas, quam pressa et decora cunctatio! quid est quod non statim sciat? Et tamen plerumque haesitat, dubitat diversitate rationum, quas acri magnoque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. 4 Ad hoc quam parcus in victu, quam modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum eius ipsumque lectum ut imaginem quandam priscae frugalitatis aspicere. 5 Ornat haec magnitudo animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert recteque facti non ex populi sermone mercedem sed ex facto petit. 6 In summa non facile quemquam ex istis qui sapientiae studium habitu corporis praeferunt huic viro comparabis. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat, sed in toga negotiisque versatur, multos advocatione, plures consilio iuvat. 7 Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valitudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem inmotus opertusque transmittat. 8 Nuper me paucosque mecum quos maxime diligit advocavit rogavitque ut medicos consuleremus de summa valitudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita, si tantum difficilis et longa, resisteret maneretque: 9 dandum enim precibus uxoris, dandum filiae lacrimis, dandum etiam nobis amicis ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. 10 Id ego arduum in primis et praecipua laude dignum puto. Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem commune

cum multis, deliberare vero et causas eius expendere, utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium vel suscipere vel ponere ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pol- 11 licentur: superest ut promissis deus adnuat tandemque me hac 5 sollicitudine exsolvat; qua liberatus Laurentinum meum, hoc est libellos et pugillares studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut adsidenti vacat aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum 12 destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem 10 nobis, sed laetioribus epistulis scribe. Erit confusioni meae non mediocre solacium, si tu nihil quereris. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Consulis an existimem te in tribunatu causas agere debere. 1 15 Plurimum refert quid esse tribunatum putes, inanem umbram et sine honore nomen an potestatem sacrosanctam et quam in ordinem cogi ut a nullo ita ne a se quidem deceat. Ipse cum 2 tribunus essem, erraverim fortasse qui me aliquid putavi, sed tamquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod defor- 20 me arbitrabar, cui adsurgere, cui loco cedere omnis oporteret, hunc omnibus sedentibus stare; et qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire, et si inulta pateretur, inertem, si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic 3 25 quoque aestus ante oculos, si forte me appellasset vel ille cui adessem vel ille quem contra, intercederem et auxilium ferrem, an quiescerem sileremque et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tri- 4 bunum omnibus exhibere quam paucis advocatum. Sed tu, ite- 5 30 rum dicam, plurimum interest quid esse tribunatum putes, quam personam tibi inponas, quae sapienti viro ita aptanda est ut perferatur. Vale.

XXIIII.

C. PLINIUS BAEBIO HISPANO SUO S.

35 Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum quem 1 venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti aequom est 2 emat: ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper in-

grata, eo maxime, quod exprobrare stultitiam domino videtur.
3 In hoc autem agello, si modo adriserit pretium, Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viae, mediocritas villae, modus ruris, qui avocet magis quam distrin-
4 gat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tan- 5 tum soli ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem unamque semitam terere omnisque viteculas suas nosse et numerare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis scires quantum esset ille mihi, ego tibi debiturus, si praediolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit ut 10 paenitentiae locum non relinquat. Vale.

15

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER SECUNDUS.

20

I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Post aliquot annos insigne atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Vergini 25 Rufi, maximi et clarissimi civis, perinde felicis. Triginta an-
2 nis gloriae suae supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis inpleret, cum
3 principis noluisset. Caesares quibus suspectus atque etiam in- 30 visus virtutibus fuerat evasit, reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum honorem publici fu-
4 neris reservatus. Annum tertium et octogensimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valitudine, nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem ta- 35 men. Aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse
5 laudabilis. Nam cum vocem praepararet acturus in consulatu principi gratias, liber quem forte acceperat grandiorem et seni

et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum sequitur colligitque, per leve et lubricum pavimentum fallente vestigio cecidit coxamque fregit, quae parum apte collocata reluctante aetate male coiit. Huius viri exequiae magnum ornamentum 6
5 principi, magnum saeculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis 7 etiam quos recusavit: nobis tamen quaerendus ac desideran-
10 dus est ut exemplar aevi prioris, mihi vero praecipue, qui illum non solum publice quantum admirabar tantum diligebam; primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri 8 etiam possessionesque coniunctae, praeterea quod ille mihi tutor relictus adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me
15 suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus accucurrit, cum iam pridem eiusmodi officiis renuntiasset, sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio iudicant me semper nominabat. Quin etiam in hac no- 9 vissima valitudine veritus ne forte inter quinqueviros creare-
20 tur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus constituebantur, cum illi tot amici senes consularesque superessent, me huius aetatis per quem excusaretur elegit, his quidem verbis 'etiam si filium haberem, tibi mandarem.' Quibus ex cau- 10 sis necesse est tamquam inmaturam mortem eius in sinu tuo
25 defleam; si tamen fas est aut flere aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. Vivit enim 11 vivetque semper atque etiam latius in memoria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi 12 multa alia scribere, sed totus animus in hac una contempla-
30 tione defixus est. Verginium cogito, Verginium video, Verginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo; cui fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus et habebimus, gloria neminem. Vale.

35

II.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Irascor, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis 1 quam sit amor iniquus interdum, inpotens saepe, μικραίτιος

semper. Haec tamen causa magna est, nescio an iusta: sed
ego, tamquam non minus iusta quam magna sit, graviter ira-
2 scor quod a te tam diu litterae nullae. Exorare me potes uno
modo, si nunc saltem plurimas et longissimas miseris. Haec
mihi sola excusatio vera, ceterae falsae videbuntur. Non sum 5
3 auditurus 'non eram Romae' vel 'occupatior eram.' Illud enim
nec di sinant, ut 'infirmior.' Ipse ad villam partim studiis par-
tim desidia fruor, quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III.

10

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Magna Isaeum fama praecesserat, maior inventus est. Sum-
ma est facultas, copia, ubertas: dicit semper ex tempore, sed
tamquam diu scripserit. Sermo Graecus, immo Atticus: prae-
fationes tersae, graciles, dulces, graves interdum et erectae. 15
2 Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit,
saepe etiam partes, surgit, amicitur, incipit; statim omnia ac
paene pariter ad manum, sensus reconditi occursant, verba,
sed qualia! quaesita et exculta. Multa lectio in subitis, multa
3 scriptio elucet. Prohoemiatur apte, narrat aperte, pugnat acri- 20
ter, colligit fortiter, ornat excelse, postremo docet, delectat,
adficit; quid maxime, dubites: crebra ἐνθυμήματα, crebri
syllogismi, circumscripti et effecti, quod stilo quoque adsequi
magnum est: incredibilis memoria; repetit altius quae dixit ex
4 tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio et 25
exercitatione pervenit: nam diebus et noctibus nihil aliud agit,
5 nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagessimum excessit et
adhuc scholasticus tantum est; quo genere hominum nihil aut
sincerius aut simplicius aut melius. Nos enim qui in foro ve-
risque litibus terimur multum malitiae, quamvis nolimus, ad- 30
6 discimus. Schola et auditorium et ficta causa res inermis in-
noxia est, nec minus felix, senibus praesertim. Nam quid in
7 senectute felicius quam quod dulcissimum est in iuventa? Qua-
re ego Isaeum non disertissimum tantum verum etiam beatis-
simum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus 35
8 ferreusque es. Proinde si non ob alia nosque ipsos, ad certe
ut hunc audias, veni. Numquamne legisti Gaditanum quendam
Titi Livi nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab

ultimo terrarum orbe venisse statimque ut viderat abisse? Ἀφιλόκαλον, inlitteratum, iners, ac paene etiam turpe est non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices 'habeo hic quos legam 9
5 non minus disertos.' Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam licet acriora sint quae legas, altius tamen in animo sedent quae pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit; nisi vero falsum putamus illud Aeschinis, 10
10 qui cum legisset Rhodiis orationem Demosthenis admirantibus cunctis, adiecisse fertur τί δὲ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἠκούσατε; et erat Aeschines, si Demostheni credimus, λαμπροφωνότατος. Fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum qui pepererat. Quae omnia huc tendunt ut au- 11
15 dias Isaeum, vel ideo tantum ut audieris. Vale.

IIII.

C. PLINIUS CALVINAE SUAE S.

Si pluribus pater tuus vel uni cuilibet alii quam mihi de- 1
20 buisset, fuisset fortasse dubitandum an adires hereditatem etiam viro gravem. Cum vero ego ductus adfinitatis officio dimissis 2 omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant creditor solus exstiterim, cumque ego nubenti tibi in dotem centum milia contulerim praeter eam summam quam pa-
25 ter tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo), magnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo. Nec est quod verearis ne sit mihi onerosa 3
30 ista donatio. Sunt quidem omnino nobis modicae facultates, dignitas sumptuosa, reditus propter conditionem agellorum nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu frugalitate suppletur, ex qua velut fonte liberalitas nostra decurrit; quae tamen ita temperanda est ne nimia profusione inarescat, 4
35 sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me saepe pro- 5 missam exhibui tibi, nondum tamen totam: adhuc enim pars eius perpolitur. 2 Interim quae absolutiora mihi videbantur non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo intentionem scribentis accommodes. Nihil enim adhuc inter manus habui cui maiorem sollicitudinem praestare deberem. 3 Nam in ceteris actioni- 10 bus existimationi hominum diligentia tantum et fides nostra, in hac etiam pietas subicietur. Inde et liber crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus, pariter et defensioni eius servimus et gloriae. 4 Tu tamen haec ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quotiens enim ad fastidium legentium delicias- 15 que respicio, intellego nobis commendationem et ex ipsa mediocritate libri petendam. 5 Idem tamen qui a te hanc austeritatem exigo cogor id quod diversum est postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quaedam adulescentium auribus danda, praesertim si materia non refragetur: nam descri- 20 ptiones locorum, quae in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum sed prope poëtice prosequi fas est. 6 Quod tamen si quis extiterit qui putet nos laetius fecisse quam orationis severitas exigat, huius, ut ita dixerim, tristitiam reliquae partes actionis exorare debebunt. Adnisi certe sumus ut quam- 25 libet diversa genera lectorum per plures dicendi species teneremus, 7 ac sicut veremur ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur, ita videmur posse confidere ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. 8 Nam et in ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli 30 temperemus, totam tamen cenam laudare omnes solemus, nec ea quae stomachus noster recusat adimunt gratiam illis quibus capitur. 9 Atque haec ego sic accipi volo, non tamquam adsecutum me esse credam, sed tamquam adsequi laboraverim: fortasse non frustra; si modo tu curam tuam admoveris interim 35 istis, mox iis quae secuntur. 10 Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in praesentia tamen et ista tibi familiariora fient et quaedam ex his talia erunt ut per partes emendari possint. 11 Etenim si avol-

sum statuae caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu
quidem ex illo posses congruentiam aequalitatemque depren-
dere, posses tamen iudicare an id ipsum satis elegans esset.
Nec alia ex causa principiorum libri circumferuntur, quam 12
5 quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta.
Longius me provexit dulcedo quaedam tecum loquendi: sed 13
iam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum
puto, in epistula excedam. Vale.

VI.

10 C. PLINIUS AVITO SUO S.

Longum est altius repetere, nec refert quemadmodum ac- 1
ciderit ut homo minime familiaris cenarem apud quendam, ut
sibi videbatur, lautum et diligentem, ut mihi, sordidum simul
15 et sumptuosum. Nam sibi et paucis opima quaedam, ceteris 2
vilia et minuta ponebat. Vinum etiam parvolis lagunculis in
tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius
esset recusandi, aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis
(nam gradatim amicos habet), aliud suis nostrisque libertis.
20 Animadvertit qui mihi proximus recumbebat et an probarem in- 3
terrogavit. Negavi. 'Tu ergo' inquit 'quam consuetudinem
sequeris?' 'Eadem omnibus pono: ad cenam enim, non ad
notam invito cunctisque rebus exaequo quos mensa et toro
aequavi.' 'Etiamne libertos?' 'Etiam: convictores enim tunc, 4
25 non libertos puto.' Et ille 'magno tibi constat?' 'Minime.'
'Qui fieri potest?' 'Quia scilicet liberti mei non idem quod
ego bibunt, sed idem ego quod liberti.' Et Hercule si gulae 5
temperes, non est onerosum quo utaris ipse communicare cum
pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda
30 est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua conti-
nentia quam aliena contumelia consulas. Quorsus haec? ne 6
tibi, optimae indolis iuveni, quorundam in mensa luxuria specie
frugalitatis inponat. Convenit autem amori in te meo, quotiens
tale aliquid inciderit, sub exemplo praemonere quid debeas
35 fugere. Igitur memento nihil magis esse vitandum quam istam 7
luxuriae et sordium novam societatem; quae cum sint turpis-
sima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Here a senatu Vestricio Spurinnae principe auctore triumphalis statua decreta est, non ita ut multis qui numquam in acie steterunt, numquam castra viderunt, numquam denique 5 tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt, verum ut illis qui 2 decus istud sudore et sanguine et factis adsequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi et armis induxit in regnum ostentatoque bello ferocissimam gentem, quod est pulcherrimum 3 victoriae genus, terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis 10 praemium, illud solacium doloris accepit, quod filio eius Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuae. Rarum id in iuvene: sed pater hoc quoque merebatur, cuius gravissimo 4 vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Praeterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat ut vita eius bre- 15 vis et angusta debuerit hac velut inmortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adaequatus est. 5 Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriae, dolori patris, verum etiam exemplo prospe- 20 ctum est. Acuent ad bonas artes iuventutem adulescentibus quoque, digni sint modo, tanta praemia constituta, acuent principes viros ad liberos suscipiendos et gaudia ex superstitibus 6 et ex amissis tam gloriosa solacia. His ex causis statua Cotti publice laetor, nec privatim minus. Amavi consummatissi- 25 mum iuvenem tam ardenter, quam nunc inpatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, praeter hanc commeare. 7 Etenim si defunctorum imagines domi positae dolorem nostrum levant, quanto magis hae quibus in celeberrimo loco non modo 30 species et vultus illorum sed honor etiam et gloria refertur? Vale.

VIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Studes an piscaris an venaris an simul omnia? Possunt 35 enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. Nam lacus piscem, feras silvae quibus lacus cingitur, studia altissimus iste seces-

sus adfatim suggerunt. Sed sive omnia simul sive aliquid fa- 2
cis, non possum dicere 'invideo': angor tamen non et mihi li-
cere quae sic concupisco ut aegri vinum balinea fontes. Num-
quamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam?
5 Numquam, puto. Nam veteribus negotiis nova adcrescunt, nec 3
tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis maius
in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

VIIII.

10 C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Eruci mei. 1
Adficior cura et quam pro me sollicitudinem non adii quasi
pro me altero patior; et alioqui meus pudor, mea existimatio,
mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum 2
15 a Caesare nostro, ego quaesturam inpetravi, meo suffragio
pervenit ad ius tribunatum petendi, quem nisi obtinet in sena-
tu, vereor ne decepisse Caesarem videar. Proinde adnitendum 3
est mihi ut talem eum iudicent omnes, qualem esse princeps
mihi credidit. Quae causa si studium meum non incitaret, adiu-
20 tum tamen cuperem iuvenem probissimum, gravissimum, eru-
ditissimum, omni denique laude dignissimum, et quidem cum
tota domo. Nam pater ei Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, 4
disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide,
pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avun-
25 culum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil
candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim et tamen ae- 5
qualiter amant, omnibus nunc ego in uno referre gratiam pos-
sum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio, domos stationes-
que circumeo, quantumque vel auctoritate vel gratia valeam
30 precibus experior. Te quoque obsecro ut aliquam oneris mei 6
partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces, red-
dam et si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: osten-
de modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis cupiant. Vale.

X.

35 C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Hominem te patientem vel potius durum ac paene crude- 1
lem, qui tam insignes libros tam diu teneas! Quousque et tibi 2

et nobis invidebis, tibi maxima laude, nobis voluptate? Sine per ora hominum ferantur isdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur. Magna et iam longa expectatio est, quam 3 frustrari adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus et invito te claustra sua refregerunt. Hos nisi retrahis 5 in corpus, quandoque ut errones aliquem cuius dicantur inve- 4 nient. Habe ante oculos mortalitatem, a qua adserere te hoc uno monimento potes: nam cetera fragilia et caduca non minus quam ipsi homines occidunt desinuntque. Dices, ut soles, 5 'amici mei viderint'. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam 10 eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae intentionisque suscipere et possint et velint, sed dispice ne sit parum providum 6 sperare ex aliis quod tibi ipse non praestes. Et de editione quidem interim ut voles: recita saltem, quo magis libeat emittere, utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te 15 7 non temere praesumo. Imaginor enim qui concursus, quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat; quo ego, cum dico vel recito, non minus quam clamore delector, sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi. 8 Hoc fructu tanto, tam parato desine studia tua infinita ista cun- 20 ctatione fraudare; quae cum modum excedit, verendum est ne inertiae et desidiae vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S. 25

1 Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicae cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est, personae claritate famosum, severitate 2 exempli salubre, rei magnitudine aeternum. Marius Priscus 30 accusantibus Afris, quibus pro consule praefuit, omissa defensione iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus, adesse provincialibus iussi, existimavimus fidei nostrae convenire notum senatui facere excessisse Priscum inmanitate et saevitia crimina quibus dari iudices possent, cum ob innocentes condemnandos, 35 3 interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius deprecatusque est ne quid ultra repetundarum legem quaereretur, omniaque actionis suae vela, vir movendarum la-

crimarum peritissimus, quodam velut vento miserationis inple-
vit. Magna contentio, magni utrimque clamores, aliis cognitio- 4
nem senatus lege conclusam aliis liberam solutamque dicenti-
bus, quantumque admisisset reus tantum vindicandum. Novis- 5
5 sime consul designatus Iulius Ferox, vir rectus et sanctus,
Mario quidem iudices interim censuit dandos, evocandos au-
tem quibus diceretur innocentium poenas vendidisse. Quae sen- 6
tentia non praevaluit modo, sed omnino post tantas dissensio-
nes fuit sola frequens, adnotatumque experimentis quod favor
10 et misericordia acres et vehementes primos impetus habent,
paulatim consilio et ratione quasi restincta considunt. Unde 7
evenit ut quod multi clamore permixto tuentur nemo tacenti-
bus ceteris dicere velit: patescit enim, cum separaris a turba,
contemplatio rerum quae turba teguntur. Venerunt qui adesse 8
15 erant iussi, Vitellius Honoratus et Flavius Marcianus; ex qui-
bus Honoratus trecentis milibus exilium equitis Romani septem-
que amicorum eius ultimam poenam, Marcianus unius equitis
Romani septingentis milibus plura supplicia arguebatur emis-
se: erat enim fustibus caesus, damnatus in metallum, strangu-
20 latus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors op- 9
portuna subtraxit, Marcianus inductus est absente Prisco. Ita-
que Tuccius Cerialis consularis iure senatorio postulavit ut
Priscus certior fieret, sive quia miserabiliorem, sive quia invi-
diosiorem fore arbitrabatur, si praesens fuisset, sive, quod ma-
25 xime credo, quia aequissimum erat commune crimen ab utro-
que defendi, et si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata 10
res est in proximum senatum, cuius ipse conspectus augustis-
simus fuit. Princeps praesidebat; erat enim consul: ad hoc Ia-
nuarius mensis cum cetera tum praecipue senatorum frequen-
30 tia celeberrimus: praeterea causae amplitudo auctaque dilatione
expectatio et fama insitumque mortalibus studium magna et inu-
sitata noscendi omnes undique exciverat. Imaginare quae sol- 11
licitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in illo coetu
praesente Caesare dicendum erat. Equidem in senatu non se-
35 mel egi, quin immo nusquam audiri benignius soleo, tunc me
tamen ut nova omnia novo metu permovebant. Obversabatur 12
praeter illa quae supra dixi causae difficultas: stabat modo con-
sularis, modo septemvir epulonum, iam neutrum. Erat ergo 13

perquam onerosum accusare damnatum, quem ut premebat
atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis miseratio tue-
14 batur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi, coepi
dicere non minore audientium adsensu quam sollicitudine mea:
dixi horis paene quinque. Nam duodecim clepsydris quas spa- 5
tiosissimas acceperam sunt additae quattuor. Adeo illa ipsa
quae dura et adversa dicturo videbantur secunda dicenti fue-
15 runt. Caesar quidem tantum mihi studium, tantam etiam curam
(nimium est enim dicere sollicitudinem) praestitit, ut libertum
meum post me stantem saepius admoneret voci laterique con- 10
sulerem, cum me vehementius putaret intendi quam gracilitas
mea perpeti posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius
16 Marcellinus. Missus deinde senatus et revocatus in posterum:
neque enim iam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interventu
17 scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir 15
subtilis dispositus acer disertus; in illa vero causa omnes
artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentis-
18 sime et, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro
Mario rursus Fronto Catius insigniter, utque iam locus ille po-
scebat, plus in precibus temporis quam in defensione con- 20
sumpsit. Huius actionem vespera inclusit, non tamen sic ut
abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam
hoc ipsum pulchrum et antiquum, senatum nocte dirimi, triduo
19 vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus, consul designa-
tus, vir egregius et pro veritate firmissimus, censuit septin- 25
genta milia quae acceperat Marius aerario inferenda, Mario
urbe Italiaque interdicendum, Marciano hoc amplius Africa.
In fine sententiae adiecit, quod ego et Tacitus iniuncta advo-
catione diligenter et fortiter functi essemus, arbitrari senatum
20 ita nos fecisse ut dignum mandatis partibus fuerit. Adsenserunt 30
consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium
Collegam: ille et septingenta milia aerario inferenda et Mar-
cianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum
21 poenae, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant
in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel so- 35
lutiore vel molliore. Nam quidam ex illis quoque qui Cornuto
videbantur adsensi hunc, qui post ipsos censuerat, sequeban-
22 tur. Sed cum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant in

Cornuti sententiam ire coeperunt. Tum illi qui se Collegae adnumerari patiebantur in diversum transierunt, Collega cum paucis relictus. Multum postea de inpulsoribus suis, praecipue de Regulo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictave-
5 rat deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis am- 23 plissimae. Superest tamen *λειτούργιον* non leve, Hostilius Firminus, legatus Mari Prisci, qui permixtus causae graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Marciani et ser-
10 mone quem ille habuerat in ordine Leptitanorum operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Marciano quinquaginta milia denariorum probabatur, ipse praeterea accepisse sestertia decem milia, foedissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis compti
15 semper et pumicati non abhorrebat. Placuit censente Cornuto 24 referri de eo proximo senatu: tunc enim, casu an conscientia, afuerat. Habes res urbanas; invicem rusticas scribe: quid ar- 25 busculae tuae, quid vineae, quid segetes agunt, quid oves delicatissimae? In summa, nisi aeque longam epistulam reddis,
20 non est quod postea nisi brevissimam expectes. Vale.

XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Λειτούργιον illud quod superesse Mari Prisci causae 1
25 proxime scripseram, nescio an satis, circumcisum tamen et adrasum est. Firminus inductus in senatum respondit crimini 2 noto. Secutae sunt diversae sententiae consulum designatorum: Cornutus Tertullus censuit ordine movendum, Acutius Nerva in sortitione provinciae rationem eius non habendam.
30 Quae sententia tamquam mitior vicit, cum sit alioqui durior tristiorque. Quid enim miserius quam exectum et exemptum ho- 3 noribus senatoriis labore et molestia non carere? quid gravius quam tanta ignominia adfectum non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque prae-
35 bere? Praeterea quid publice minus aut congruens aut deco- 4 rum, notatum a senatu in senatu sedere ipsisque illis a quibus sit notatus aequari et summotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus iudicare damna-

5 tumque sordium vel damnare alios vel absolvere? Sed hoc pluribus visum est. Numerantur enim sententiae, non ponderantur; nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inaequale quam aequalitas ipsa. Nam cum sit inpar 6 prudentia, par omnium ius est. Inplevi promissum priorisque 5 epistulae fidem exsolvi, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo: nam et festinanti et diligenti tabellario dedi; 7 nisi quid impedimenti in via passus est. Tuae nunc partes ut primum illam, deinde hanc remunereris litteris, quales istinc redire uberrimae possunt. Vale. 10

XIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Et tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, et 2 ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis a te potis- 15 simum petere constitui quod inpetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia, longum praeterea tempus quo amicos tuos exornare potuisti. 3 Convertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meae verecundiae sufficit unus aut alter, ac potius 20 4 unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius: nam huic quoque nomini pietate successit. Mater e primis citerioris Hispaniae: scis quod iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas. 5 Flamen proxime fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arte 25 familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu con- 6 tubernalis, cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim illo aut fidelius amico aut sodale iucundius? Mira in sermone, 7 mira etiam in ore ipso vultuque suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis: epi- 30 8 stulas quidem scribit, ut Musas ipsas Latine loqui credas. Amatur a me plurimum nec tamen vincitur. Equidem iuvenis statim iuveni quantum potui per aetatem avidissime contuli et nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetravi. Quod quamquam parce et cum delectu daret, mihi tamen, tamquam elige- 35 9 ret, indulsit. Haec beneficia mea tueri nullo modo melius quam ut augeam possum, praesertim cum ipse illa tam grate inter- 10 pretetur ut, dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes

qualis, quam probatus carusque sit nobis, quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem: nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua; cuius esse eum usque ad intimam fa-
5 miliaritatem capacem quo magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem pre- 11 ces, nisi et tu rogari diu nolles, et ego tota hoc epistula fecissem: rogat enim, et quidem efficacissime, qui reddit causas rogandi. Vale.

10

XIIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Verum opinaris: destringor centumviralibus causis, quae 1 me exercent magis quam delectant. Sunt enim pleraeque par-
15 vae et exilis: raro incidit vel personarum claritate vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc pauci cum quibus iuvet dicere: 2 ceteri audaces atque etiam magna ex parte adulescentuli obscuri ad declamandum huc transierunt, tam inreverenter et temere ut mihi Atilius noster expresse dixisse videatur sic in
20 foro pueros a centumviralibus causis auspicari ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque ut illic primum coepit esse quod maximum est. At Hercule ante memoriam meam (ita maiores 3 natu solent dicere) ne nobilissimis quidem adulescentibus locus erat nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione
25 pulcherrimum opus colebatur. Nunc refractis pudoris et reve- 4 rentiae claustris omnia patent omnibus, nec inducuntur sed inrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redempti: manceps convenitur: in media basilica tam palam sportulae quam in triclinio dantur: ex iudicio in iudicium pari
30 mercede transitur. Inde iam non inurbane σοφοκλεῖς vocantur 5 [ἀπὸ τοῦ σοφῶς καὶ καλεῖσθαι]: isdem Latinum nomen inpositum est laudiceni. Et tamen crescit in dies foeditas utraque 6 lingua notata. Here duo nomenclatores mei (habent sane aetatem eorum qui nuper togas sumpserint) ternis denariis ad
35 laudandum trahebantur. Tanti constat ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia inplentur, hoc ingens corona colligitur, hoc infiniti clamores commoventur, cum me- 7 sochorus dedit signum: opus est enim signo apud non intelle-

8 gentes, ne audientes quidem; nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam et voles scire quo modo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas, nihil quod praebeas aurem; facilis divinatio: scito eum pessime
9 dicere qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi morem 5 induxit Largius Licinus, hactenus tamen ut auditores corroga-
10 ret: ita certe ex Quintiliano, praeceptore meo, audisse memini. Narrabat ille 'adsectabar Domitium Afrum: cum apud centumviros diceret graviter et lente (hoc enim illi actionis genus erat), audit ex proximo inmodicum insolitumque clamo- 10 rem. Admiratus reticuit. Ubi silentium factum est, repetiit
11 quod abruperat. Iterum clamor, iterum reticuit, et post silentium coepit idem tertio. Novissime quis diceret quaesivit: responsum est 'Licinus.' Tum intermissa causa 'centumviri' in-
12 quit, 'hoc artificium periit''. Quod alioqui perire incipiebat, 15 cum perisse Afro videretur, nunc vero prope funditus extinctum et eversum est. Pudet referre quae quam fracta pronuntiatione
13 dicantur, quibus quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt: ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi thea- 20
14 tris quoque indecora laudatio) large supersunt. Nos tamen adhuc et utilitas amicorum et ratio aetatis moratur ac retinet: veremur enim ne forte non has indignitates reliquisse sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale. 25

XV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

1 Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio nova? Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem: nihil
2 enim aeque gratum est adeptis quam concupiscentibus. Me 30 praedia materna parum commode tractant, delectant tamen ut materna, et alioqui longa patientia occallui. Habent hunc finem adsiduae querellae quod queri pudet. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ANNIANO SUO S. 35

1 Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis

habendos, quia non sint confirmati testamento; quod ius ne 2
mihi quidem ignotum est, cum sit his etiam notum qui nihil
aliud sciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut de-
functorum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi perfectas
5 tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos.
Licet ergo non sint confirmati testamento, a me tamen ut con- 3
firmati observabuntur, praesertim cum delatori locus non sit.
Nam si verendum esset ne quod ego dedissem populus eripe- 4
ret, cunctantior fortasse et cautior esse deberem: cum vero
10 liceat heredi donare quod in hereditate subsedit, nihil est quod
obstet illi meae legi, cui publicae leges non repugnant. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

15 Miraris cur me Laurentinum vel, si ita mavis, Laurens 1
meum tanto opere delectet: desines mirari, cum cognoveris
gratiam villae, oportunitatem loci, litoris spatium. Decem et 2
septem milibus passuum ab urbe secessit, ut peractis quae
agenda fuerint salvo iam et composito die possis ibi manere.
20 Aditur non una via; nam et Laurentina et Ostiensis eodem fe-
runt, sed Laurentina a quarto decimo lapide, Ostiensis ab un-
decimo relinquenda est. Utrimque excipit iter aliqua ex parte
harenosum, iunctis paulo gravius et longius, equo breve et
molle. Varia hinc atque inde facies: nam modo occurrentibus 3
25 silvis via coartatur, modo latissimis pratis diffunditur et pate-
scit; multi greges ovium, multa ibi equorum boum armenta,
quae montibus hieme depulsa herbis et tepore verno nitescunt.
Villa usibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte 4
atrium frugi nec tamen sordidum, deinde porticus in D litte-
30 rae similitudinem circumactae, quibus parvola sed festiva area
includitur. Egregium hae adversus tempestates receptaculum:
nam specularibus ac multo magis imminentibus tectis muniun-
tur. Est contra medias cavaedium hilare, mox triclinium satis 5
pulchrum, quod in litus excurrit, ac si quando Africo mare in-
35 pulsum est, fractis iam et novissimis fluctibus leviter adluitur.
Undique valvas aut fenestras non minores valvis habet, atque
ita a lateribus a fronte quasi tria maria prospectat; a tergo ca-
vaedium, porticum, aream, porticum rursus, mox atrium, sil-

6 vas et longinquos respicit montes. Huius a laeva retractius paulo cubiculum est amplum, deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet, hac et
7 subiacens mare longius quidem sed securius intuetur. Huius cubiculi et triclini illius obiectu includitur angulus, qui puris- 5 simum solem continet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est: ibi omnes silent venti exceptis qui nubilum inducunt et serenum ante quam usum loci eri-
8 piunt. Adnectitur angulo cubiculum in hapsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bi- 10 bliothecae speciem armarium insertum est, quod non legendos
9 libros sed lectitandos capit. Adhaeret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus et tubulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit et ministrat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque usibus de- 15 tinetur, plerisque tam mundis ut accipere hospites possint.
10 Ex alio latere cubiculum est politissimum; deinde vel cubiculum grande vel modica cenatio, quae plurimo sole, plurimo mari lucet; post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum, munimentis hibernum: est enim subductum omnibus 20 ventis. Huic cubiculo aliud et procoeton communi pariete iun-
11 guntur. Inde balnei cella frigidaria spatiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia, si mare in proximo cogites. Adiacet unctorium, hypocauston, adiacet propnigeon balinei, mox duae cel- 25 lae magis elegantes quam sumptuosae: cohaeret calida piscina
12 mirifica, ex qua natantes mare aspiciunt, nec procul sphaeristerium, quod calidissimo soli inclinato iam die occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diaetae duae, totidem in ipsa, praeterea cenatio, quae latissimum mare, longissimum litus, villas 30
13 amoenissimas prospicit. Est et alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca et horreum: sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur, eumque iam languidum et desinentem; hortum et
14 gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo aut 35 rore marino, ubi deficit buxus, ambitur: nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto caelo apertoque vento
15 et quamquam longinqua aspergine maris inarescit. Adiacet

gestationi interiore circumitu vinea tenera et umbrosa nudisque etiam pedibus mollis et cedens. Hortum morus et ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maxime ferax terra est, malignior ceteris. Hac non deteriore quam maris facie cena-
5 tio remota a mari fruitur: cingitur diaetis duabus a tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villae et hortus alius pinguis et rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici operis 16 extenditur. Utrimque fenestrae, a mari plures, ab horto pauciores, sed alternis singulae. Hae, cum serenus dies et inmo-
10 tus, omnes, cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis 17 odoratus: teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quae ut tenet solem sic aquilonem inhibet summovetque, quantumque caloris ante tantum retro frigoris. Similiter Africum
15 sistit, atque ita diversissimos ventos alium alio latere frangit et finit. Haec iucunditas eius hieme, maior aestate. Nam ante 18 meridiem xystum, post meridiem gestationis hortique proximam partem umbra sua temperat, quae, ut dies crevit decrevitve, modo brevior modo longior hac vel illa cadit. Ipsa 19
20 vero cryptoporticus tum maxime caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios accipit transmittitque nec umquam aëre pigro et manente ingravescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus horti diaeta 20 est, amores mei; re vera amores: ipse posui. In hac helioca-
25 minus quidem alia xystum alia mare utraque solem, cubiculum autem valvis cryptoporticum, fenestra prospicit mare. Contra 21 parietem medium zotheca perquam eleganter recedit, quae specularibus et velis obductis reductisve modo adicitur cubiculo modo aufertur. Lectum et duas cathedras capit: a pedi-
30 bus mare, a tergo villae, a capite silvae: tot facies locorum totidem fenestris et distinguit et miscet. Iunctum est cubicu- 22 lum noctis et somni. Non illud voces servolorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique
35 secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi hortique distinguit atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Adplicitum est cubiculo hypocauston perexiguum, quod 23 angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effun

dit aut retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur in so-
lem, quem orientem statim exceptum ultra meridiem obli-
24 cum quidem sed tamen servat. In hanc ego diaetam cum
me recepi, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque
eius voluptatem praecipue Saturnalibus capio, cum reliqua 5
pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat: nam
25 nec ipse meorum lusibus nec illi studiis meis obstrepunt. Haec
utilitas, haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac
potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omnino litoris
illius mira natura: quocumque loco moveris humum, obvius et 10
paratus umor occurrit, isque sincerus ac ne leviter quidem
26 tanta maris vicinitate corruptus. Suggerunt adfatim ligna pro-
ximae silvae: ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi
quidem homini sufficit etiam vicus quem una villa discernit: in
hoc balnea meritoria tria, magna commoditas, si forte balneum 15
domi vel subitus adventus vel brevior mora calfacere dissua-
27 deat. Litus ornant varietate gratissima nunc continua nunc in-
termissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium fa-
ciem, sive mari sive ipso litore utare; quod non numquam
longa tranquillitas mollit, saepius frequens et contrarius fluctus 20
28 indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat, soleas ta-
men et squillas optimas egerit. Villa vero nostra etiam medi-
terraneas copias praestat, lac in primis: nam illuc e pascuis
29 pecora conveniunt, si quando aquam umbramve sectantur. Iu-
stisne de causis iam tibi videor incolere, inhabitare, diligere 25
secessum, quem tu nimis urbanus es nisi concupiscis? Atque
utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulae nostrae
maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII.

30

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

1 Quid a te mihi iucundius potuit iniungi, quam ut praecepto-
rem fratris tui liberis quaererem? Nam beneficio tuo in scho-
lam redeo et illam dulcissimam aetatem quasi resumo: sedeo
inter iuvenes, ut solebam, atque etiam experior quantum apud 35
2 illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti
auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare iocabantur:
intravi, conticuerunt; quod non referrem, nisi ad illorum ma-

gis laudem quam ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, cum 3 omnes qui profitentur audiero, quid de quoque sentiam scribam efficiamque, quantum tamen epistula consequi potero, ut ipse 5 omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriae fra- 4 tris tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? quam curam mihi, etiam si non mandasses, vindicas- 10 sem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo praecepto- 5 re, sed oportet me non modo offensas verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam aequo animo subire quam parentes pro suis. Vale.

15

XVIIII.

C. PLINIUS CERIALI SUO S.

Hortaris ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, 1 quia hortaris, quamvis vehementer addubitem. Neque enim me 2 praeterit actiones quae recitantur impetum omnem caloremque 20 ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul et accendere iudicum consessus, celebritas advocatorum, expectatio eventus, fama non unius actoris, diductumque in partes audientium studium, ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor 25 corporis. Unde accidit ut ii qui sedentes agunt, quamvis illis 3 maxima ex parte supersint eadem illa quae stantibus, tamen hoc quod sedent quasi debilitentur et deprimantur. Recitan- 4 tium vero praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi manus, praepediuntur; quo minus mirum est, si auditorum intentio re- 30 languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. Accedit his quod oratio de qua loquor pugnax et 5 contentiosa est. Porro ita natura comparatum est ut ea quae scripsimus cum labore etiam cum labore audiri putemus. Et 6 sane quotus quisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia 35 haec et sonantia quam austera et pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamen quae plerumque evenit, ut aliud auditores aliud iudices exigant, cum alioqui his praecipue auditor adfici debeat quibus idem, si foret iudex, maxime

7 permoveretur. Potest tamen fieri ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros; apud Graecos enim est quiddam quamvis ex diverso non tamen 8 omnino dissimile. Nam ut illis erat moris leges quas ut contrarias prioribus legibus arguebant aliarum collatione convincere, 5 ita nobis inesse repetundarum legi quod postularemus cum hac ipsa lege tum aliis colligendum fuit; quod nequaquam blandum auribus inperitorum tanto maiorem apud doctos habere gratiam 9 debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque. 10 Sed plane adhuc an sit recitandum examina tecum, omnisque quos ego movi in utraque parte calculos pone, idque elige in quo vicerit ratio. A te enim ratio exigitur, nos excusabit obsequium. Vale.

XX. 15

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

1 Assem para et accipe auream fabulam, fabulas immo: nam me priorum nova admonuit, nec refert a qua potissimum inci-2 piam. Verania Pisonis graviter iacebat, huius dico Pisonis quem 20 Galba adoptavit. Ad hanc Regulus venit. Primum inpudentiam hominis qui venerit ad aegram, cuius marito inimicissimus, ipsi 3 invisissimus fuerat. Esto, si venit tantum: ad ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset interrogavit. Ubi audiit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat 25 digitos, computat; nihil: ut diu miseram expectatione suspendit, 4 'habes' inquid 'climactericum tempus, sed evades. Quod ut tibi magis liqueat, haruspicem consulam quem sum frequenter 5 expertus'. Nec mora; sacrificium facit, adfirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa, ut in periculo credula, poscit 30 codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingravescit: clamat moriens hominem nequam, perfidum ac plus etiam quam per-6 iurum, qui sibi per salutem filii peierasset. Facit hoc Regulus non minus scelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos ipse cotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. 35 7 Velleius Blaesus, ille locuples consularis, novissima valitudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum

coeperat, medicos hortari, rogare quoquo modo spiritum homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat 8 personam, vertit adlocutionem, isdemque medicis 'quousque miserum cruciatis? quid invidetis bona morte cui dare vitam 5 non potestis?' Moritur Blaesus, et tamquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duae fabulae, an scho- 9 lastica lege tertiam poscis? est unde fiat. Aurelia, ornata fe- 10 mina, signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas. Regulus cum venisset ad signandum, 'rogo' inquid 'has mihi 10 leges'. Aurelia ludere hominem putabat, ille serio instabat: ne 11 multa, coëgit mulierem aperire tabulas ac sibi tunicas quas erat induta legare: observavit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen istud tamquam morituram coëgit. Et hic hereditates, hic legata, quasi mereatur, 15 accipit. Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua iam pri- 12 dem non minora praemia, immo maiora, nequitia et improbitas quam pudor et virtus habent? Aspice Regulum, qui ex paupere 13 et tenui ad tantas opes per flagitia processit ut ipse mihi dixerit, cum consuleret quam cito sestertium sescenties inpleturus 20 esset, invenisse se exta duplicia, quibus portendi milies et ducenties habiturum. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testa- 14 menta, quod est inprobissimum genus falsi, ipsis quorum sunt illa dictaverit. Vale.

25

C. PLINI CAECILI SECUNDI

30 EPISTULARUM

LIBER TERTIUS.

I.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

35 Nescio an ullum iucundius tempus exegerim quam quo nu- 1 per apud Spurinnam fui, adeo quidem ut neminem magis in senectute, si modo senescere datum est, aemulari velim: nihil

2 est enim illo vitae genere distinctius. Me autem ut certus siderum cursus ita vita hominum disposita delectat, senum praesertim. Nam iuvenes confusa adhuc quaedam et quasi turbata non indecent; senibus placida omnia et ordinata conveniunt, 3 quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spu- 5 rinna constantissime servat; quin etiam parva haec, parva, si non cotidie fiant, ordine quodam et velut orbe circumagit. 4 Mane lectulo continetur, hora secunda calceos poscit, ambulat milia passuum tria nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur: si non, 10 liber legitur; interdum etiam praesentibus amicis, si tamen illi 5 non gravantur. Deinde considit, et liber rursus aut sermo libro potior: mox vehiculum ascendit, adsumit uxorem singularis 6 exempli vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam pulchrum illud, quam dulce secretum! quantum ibi antiquitatis! 15 quae facta, quos viros audias! quibus praeceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modestiae suae indixerit, ne 7 praecipere videatur. Peractis septem milibus passuum iterum ambulat mille, iterum residit vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit enim, et quidem utraque lingua, lyrica doctissima: mira 20 illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas, cuius gratiam cu-8 mulat sanctitas scribentis. Ubi hora balinei nuntiata est (est autem hieme nona, aestate octava), in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus ac- 25 cubat et paulisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est ami-9 cis vel eadem facere vel alia, si malint. Adponitur cena non minus nitida quam frugi in argento puro et antiquo: sunt in usu et Corinthia, quibus delectatur nec adficitur. Frequenter co- 30 moedis cena distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte et aestate: nemini hoc longum 10 est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum et septuagensimum annum aurium oculorum vigor integer, inde 11 agile et vividum corpus solaque ex senectute prudentia. Hanc 35 ego vitam voto et cogitatione praesumo, ingressurus avidissime, ut primum ratio aetatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi et solacium et exem-

plum est idem Spurinna: nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eun- 12 dem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno, ut, si 5 me longius evehi videris, in ius voces ad hanc epistulam meam et quiescere iubeas, cum inertiae crimen effugero. Vale.

II.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

10 Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem materia 1 suppeteret, id nunc iure videor a te meis petiturus. Arrianus 2 Maturus Altinatium est princeps: cum dico princeps, non de facultatibus loquor, quae illi large supersunt, sed de castitate, 15 iustitia, gravitate, prudentia. Huius ego consilio in negotiis, 3 iudicio in studiis utor: nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intellegentia praestat. Amat me, nihil possum arden- 4 tius dicere, ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, cum facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen or- 20 nandus excolendusque est. Itaque magni aestimo dignitati eius 5 aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis, adstruere autem quod sit splendidum nec molestum. Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum rogo; 6 habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis 25 enim ista non adpetat, tam grate tamen excipit quam si concupiscat. Vale.

III.

C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE SUAE S.

30 Cum patrem tuum, gravissimum et sanctissimum virum, 1 suspexerim magis an amaverim dubitem teque et in memoriam eius et in honorem tuum unice diligam, cupiam necesse est atque etiam, quantum in me fuerit, enitar ut filius tuus avo similis existat, equidem malo materno: quamquam illi paternus 35 etiam clarus spectatusque contigerit, pater quoque et patruus inlustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis 2 adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiae ratio 3

intra contubernium tuum tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est erroribus modica vel etiam nulla materia. Iam studia eius extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholae severitas, pudor, in primis castitas con-
4 stet. Adest enim adulescenti nostro cum ceteris naturae for- 5
tunaeque dotibus eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico aetatis non praeceptor modo sed custos etiam rectorque
5 quaerendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur a me; iudicio tamen meo non obstat caritas hominis, quae ex iudicio nata est. Vir est emendatus et gra- 10
vis, paulo etiam horridior et durior, ut in hac licentia tempo-
6 rum. Quantum eloquentia valeat pluribus credere potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim cernitur: vita hominum altos recessus magnasque latebras habet; cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus au- 15
diet nisi profuturum, nihil discet quod nescisse rectius fuerit,
7 nec minus saepe ab illo quam a te meque admonebitur quibus imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat. Proinde faventibus diis trade eum praeceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quae male sine moribus discitur. Vale. 20

IIII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Quamvis et amici quos praesentes habebam et sermones hominum factum meum conprobasse videantur, magni tamen 25
2 aestimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mire concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos excucurrissem accepto, ut praefectus aerari, commeatu, legati provinciae Baeticae questuri de proconsulatu Caecili 30
3 Classici advocatum me a senatu petierunt. Collegae optimi meique amantissimi de communis officii necessitatibus praelocuti excusare me et eximere temptarunt. Factum est senatus consultum perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus,
4 si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti iterum me 35
iam praesentem advocatum postulaverunt, inplorantes fidem meam, quam essent contra Massam Baebium experti, adlegantes patrocini foedus. Secuta est senatus clarissima adsensio,

quae solet decreta praecurrere. Tum ego 'desino' inquam, 'patres conscripti, putare me iustas excusationis causas attulisse'. Placuit et modestia sermonis et ratio. Conpulit autem 5 me ad hoc consilium non solum consensus senatus, quamquam 5 hic maxime, verum et alii quidam minores sed tamen numeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias voluntariis accusationibus exsecutos; quo deformius arbitrabar publici hospiti iura neglegere. Praeterea cum 6 recordarer quanta pro isdem Baeticis superiore advocatione 10 etiam pericula subissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita comparatum ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules: nam quamlibet saepe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt quod negatum est. Ducebar etiam quod decesserat Classicus 7 15 amotumque erat, quod in eiusmodi causis solet esse tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo advocationi meae non minorem gratiam quam si viveret ille propositam, invidiam nullam. In summa, conputabam, si munere hoc iam tertio fun- 8 gerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset 20 quem non deberem accusare. Nam cum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio praeparatur. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte iudicium 9 tuum, in quo mihi aeque iucunda erit simplicitas dissentientis quam conprobantis auctoritas. Vale.

25

V.

C. PLINIUS BAEBIO MACRO SUO S.

Pergratum est mihi quod tam diligenter libros avunculi mei 1 lectitas ut habere omnes velis quaerasque qui sint omnes. Fun- 2 30 gar indicis partibus atque etiam quo sint ordine scripti notum tibi faciam: est enim haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. 'De iaculatione equestri unus': hunc, cum praefectus 3 alae militaret, pari ingenio curaque conposuit. 'De vita Pomponi Secundi duo'; a quo singulariter amatus hoc memoriae 35 amici quasi debitum munus exsolvit. 'Bellorum Germaniae 4 viginti'; quibus omnia quae cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, cum in Germania militaret, somnio monitus: adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae la-

tissime victor ibi periit, commendabat memoriam suam orabat-
5 que ut se ab iniuria oblivionis adsereret. 'Studiosi tres', in sex
volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab in-
cunabulis instituit et perficit. 'Dubii sermonis octo': scripsit
sub Nerone novissimis annis, cum omne studiorum genus paulo 5
6 liberius et erectius periculosum servitus fecisset. 'A fine Au-
fidi Bassi triginta unus.' 'Naturae historiarum triginta sep-
tem', opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa na-
7 tura. Miraris quod tot volumina multaque in his tam scrupu-
losa homo occupatus absolverit? magis miraberis, si scieris 10
illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sexto et
quinquagensimo, medium tempus distentum impeditumque qua
8 officiis maximis qua amicitia principum egisse. Sed erat acre
ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare
Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa sed studendi, 15
statim a nocte multa, hieme vero ab hora septima, vel cum
tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi,
non numquam etiam inter ipsa studia instantis et deserentis.
9 Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem (nam ille quo-
que noctibus utebatur), inde ad delegatum sibi officium. Re- 20
10 versus domum, quod relicum temporis, studiis reddebat. Post
cibum saepe, quem interdiu levem et facilem veterum more
sumebat, aestate, si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur,
adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit quod non excerpe-
ret: dicere etiam solebat nullum esse librum tam malum ut non 25
11 aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavaba-
tur: deinde gustabat dormiebatque minimum: mox quasi alio
die studebat in cenae tempus. Super hanc liber legebatur, ad-
12 notabatur, et quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum
lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti 30
coëgisse, huic avunculum meum dixisse 'intellexeras nempe?'
cum ille adnuisset, 'cur ergo revocabas? decem amplius ver-
13 sus hac tua interpellatione perdidimus.' Tanta erat parsimonia
temporis. Surgebat aestate a cena luce, hieme intra primam
noctis, et tamquam aliqua lege cogente. Haec inter medios la- 35
14 bores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus
studiis eximebatur: cum dico balinei, de interioribus loquor;
nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.

In itinere quasi solutus ceteris curis huic uni vacabat: ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet; qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem: 'poteras' inquid 'has horas non perdere'; nam perire omne tempus arbitrabatur quod studiis non inpenderetur. Hac intentione tot ista volumina peregit electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos; qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licino quadringentis milibus nummum, et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis nec in amicitia principis fuisse, rursus, cum audis quid studiis laboris inpenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim quod non aut illae occupationes inpedire aut haec instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cum me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica partim amicorum officia distringunt? quis ex istis qui tota vita litteris adsident collatus illi non quasi somno et inertiae deditus erubescat? Extendi epistulam, cum hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos libros reliquisset: confido tamen haec quoque tibi non minus grata quam ipsos libros futura, quae te non tantum ad legendos eos verum etiam ad simile aliquid elaborandum possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

VI.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

Ex hereditate quae mihi obvenit emi proxime Corinthium signum, modicum quidem sed festivum et expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intellego. Est enim nudum nec aut vitia, si qua sunt, celat aut laudes parum ostentat: effingit senem stantem; ossa, musculi, nervi, venae, rugae etiam ut spirantis apparent, rari et cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum, pendent lacerti, papillae

3 iacent, venter recessit. A tergo quoque eadem aetas ut a tergo.
Aes ipsum, quantum verus color indicat, vetus et antiquum. Ta-
lia denique omnia ut possint artificum oculos tenere, delectare
4 imperitorum. Quod me quamquam tirunculum sollicitavit ad
emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ul- 5
lum adhuc Corinthium domi habeo), verum ut in patria nostra
5 celebri loco ponerem, ac potissimum in Iovis templo: videtur
enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles
omnia quae a me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam et iam
nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quae nomen meum 10
6 honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego si-
gnum ipsum, ut primum invenero aliquem qui non gravetur,
mittam tibi, vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino
7 enim, si tamen officii ratio permiserit, excurrere isto. Gaudes
quod me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cum 15
adiecero ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem
haec quae nondum exire patiuntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S. 20

1 Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia
2 finisse vitam. Causa mortis valetudo. Erat illi natus insanabilis
clavus, cuius taedio ad mortem inrevocabili constantia decu-
currit, usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod mi-
norem ex liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque flo- 25
3 rentem atque etiam consularem reliquit. Laeserat famam suam
sub Nerone, credebatur sponte accusasse; sed in Vitelli amicitia
sapienter se et comiter gesserat, ex proconsulatu Asiae gloriam
reportaverat, maculam veteris industriae laudabili otio abluerat.
4 Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia: saluta- 30
batur, colebatur, multumque in lectulo iacens cubiculo semper
non ex fortuna frequenti doctissimis sermonibus dies transigebat,
5 cum a scribendo vacaret. Scribebat carmina maiore cura quam
ingenio, non numquam iudicia hominum recitationibus experie-
6 batur. Novissime ita suadentibus annis ab urbe secessit, seque 35
in Campania tenuit, ac ne adventu quidem novi principis inde
7 commotus est. Magna Caesaris laus, sub quo hoc liberum fuit,
magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat φιλόκαλος

usque ad emacitatis reprehensionem. Plures isdem in locis vil- 8
las possidebat adamatisque novis priores neglegebat. Multum
ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas
non habebat modo verum etiam venerabatur, Vergilii ante om-
5 nes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat, Neapoli
maxime, ubi monimentum eius adire ut templum solebat. In 9
hac tranquillitate annum quintum et septuagensimum excessit,
delicato magis corpore quam infirmo; utque novissimus a Ne-
rone factus est consul, ita postremus ex omnibus quos Nero
10 consules fecerat decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex Ne- 10
ronianis consularibus obiit quo consule Nero periit. Quod me
recordantem fragilitatis humanae miseratio subit. Quid enim 11
tam circumcisum, tam breve quam hominis vita longissima? An
non videtur tibi Nero modo modo fuisse? cum interim ex iis
15 qui sub illo gesserant consulatum nemo iam superest. Quam- 12
quam quid hoc miror? nuper L. Piso, pater Pisonis illius qui
a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, di-
cere solebat neminem se videre in senatu quem consul ipse
sententiam rogavisset. Tam angustis terminis tantae multitudi- 13
20 nis vivacitas ipsa concluditur, ut mihi non venia solum dignae
verum etiam laude videantur illae regiae lacrimae. Nam ferunt
Xerxen, cum inmensum exercitum oculis obisset, inlacrimasse,
quod tot milibus tam brevis immineret occasus. Sed tanto ma- 14
gis hoc quidquid est temporis futilis et caduci, si non datur
25 factis (nam horum materia in aliena manu), certe studiis profe-
ramus, et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus ali-
quid quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me 15
tamen tui caritas evocat ut currentem quoque instigem, sicut
tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, cum invicem se mutuis exhorta-
30 tionibus amici ad amorem inmortalitatis exacuunt. Vale.

VIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Facis pro cetera reverentia quam mihi praestas quod tam 1
35 sollicite petis ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, claris-
simo viro, impetravi tibi, in Caesennium Silvanum, propinquum
tuum, transferam. Mihi autem sicut iucundissimum ipsum te 2
tribunum ita non minus gratum alium per te videre. Neque

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pul-
3 chriores. Video etiam, cum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul adsecuturum, si quod ipse meruisti alii tribuas. Praeterea intellego mihi quoque gloriae 5 fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non
4 gerere tantum tribunatus posse verum etiam dare. Quare ego vero honestissimae voluntati tuae pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est, ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere; cui cupio tam gratum esse munus 10 tuum quam tibi meum est. Vale.

VIIII.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

1 Possum iam perscribere tibi quantum in publica provinciae 15
2 Baeticae causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex actaque est saepius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Caecilius Classicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesse-
3 rat eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Pri- 20 scus ex Baetica, ex Africa Classicus. Inde dictum Baeticorum, ut plerumque dolor etiam venustos facit, non inlepidum fere-
4 batur 'dedi malum et accepi.' Sed Marium una civitas publice multique privati reum peregerunt, in Classicum tota provincia
5 incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte 25 praevertit. Nam fuit mors eius infamis, ambigua tamen: ut enim credibile videbatur voluisse exire de vita, cum defendi non posset, ita mirum pudorem damnationis morte fugisse quem
6 non puduisset damnanda committere. Nihilo minus Baetica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, 30 intermissum tamen et post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Baetici quod simul socios ministrosque Classici detulerunt nominatimque in eos inquisitionem postulave-
7 runt. Aderam Baeticis mecumque Lucceius Albinus, vir in dicendo copiosus ornatus; quem ego cum olim mutuo diligerem, 35
8 ex hac officii societate amare ardentius coepi. Habet quidem gloria, in studiis praesertim, quiddam ἀκοινώνητον, nobis tamen nullum certamen, nulla contentio, cum uterque pari iugo

non pro se sed pro causa niteretur; cuius et magnitudo et utilitas visa est postulare ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, 9 si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur; deinde, 5 ne iudicum intentio multis nominibus multisque causis non lassaretur modo verum etiam confunderetur; mox, ne gratia singulorum conlata atque permixta pro singulis quoque vires omnium acciperet; postremo, ne potentissimi vilissimo quoque quasi piaculari dato alienis poenis elaberentur. Etenim tum 10 10 maxime favor et ambitio dominatur, cum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud 11 exemplum, qui robustissimum et infirmissimum militem iussit caudam equi — reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per 15 singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum osten- 12 dere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et ministros transitus erat, quia socii ministrique probari nisi illo nocente non poterant; ex quibus duos statim Classico iunximus, Baebium Probum et Fabium Hispanum, utrumque gratia, Hispanum etiam 20 facundia validum. Et circa Classicum quidem brevis et expe- 13 ditus labor. Sua manu reliquerat scriptum quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset: miserat etiam epistulas Romam ad amiculam quandam iactantes et gloriosas, his quidem verbis 'io io, liber ad te venio; iam sestertium quadragies re- 25 degi parte vendita Baeticorum.' Circa Hispanum et Probum 14 multum sudoris. Horum ante quam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare ut constaret ministerium crimen esse; quod nisi fecissem, frustra ministros probassem. Neque enim 15 ita defendebantur ut negarent, sed ut necessitati veniam preca- 30 rentur: esse enim se provinciales et ad omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi 16 respondit, vir exercitatus et vigilans et quamlibet subitis paratus, numquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam cum praerepta et extorta defensioni suae cer- 35 neret in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exi- 17 tus fuit: bona Classici quae habuisset ante provinciam placuit senatui a reliquis separari, illa filiae, haec spoliatis relinqui. Additum est ut pecuniae quas creditoribus solverat revocaren-

tur. Hispanus et Probus in quinquennium relegati. Adeo grave
18 visum est quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post
paucos dies Claudium Fuscum, Classici generum, et Stilonium
Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavi-
mus, dispari eventu: Prisco in biennium Italia interdictum, ab- 5
19 solutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus
plures congregare, ne, si longius esset extracta cognitio, sa-
tietate et taedio quodam iustitia cognoscentium severitasque
languesceret; et alioqui supererant minores rei data opera hunc
in locum reservati, excepta tamen Classici uxore, quae sicut 10
inplicita suspitionibus ita non satis convinci probationibus visa
20 est. Nam Classici filia, quae et ipsa inter reos erat, ne su-
spitionibus quidem haerebat. Itaque cum ad nomen eius in
extrema actione venissem, (neque enim ut initio sic etiam in
fine verendum erat ne per hoc totius accusationis auctoritas 15
minueretur) honestissimum credidi non premere inmerentem,
21 idque ipsum dixi et libere et varie. Nam modo legatos inter-
rogabam docuissentne me aliquid quod re probari posse con-
fiderent, modo consilium a senatu petebam putaretne debere
me, si quam haberem in dicendo facultatem, in iugulum inno- 20
centis quasi telum aliquod intendere; postremo totum locum
hoc fine conclusi 'dicet aliquis Iudicas ergo? ego vero non
22 iudico, memini tamen me advocatum ex iudicibus datum.' Hic
numerosissimae causae terminus fuit, quibusdam absolutis, plu-
ribus damnatis atque etiam relegatis, aliis in tempus aliis in 25
23 perpetuum. Eodem senatus consulto industria fides constan-
tia nostra plenissimo testimonio conprobata est, dignum solum-
24 que par pretium tanti laboris. Concipere animo potes quam si-
mus fatigati, quibus totiens agendum, totiens altercandum, tam
25 multi testes interrogandi sublevandi refutandi. Iam illa quam 30
ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus ne-
gare, adversantibus palam obsistere! Referam unum aliquid ex
iis quae dixi. Cum mihi quidam e iudicibus ipsis pro reo gratio-
sissimo reclamarent, 'non minus' inquam 'hic innocens erit, si
26 ego omnia dixero.' Coniectabis ex hoc quantas contentiones, 35
quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breve tempus:
nam fides in praesentia eos quibus resistit offendit, deinde ab
illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem

praesentem perducere. Dices 'non fuit tanti: quid enim mihi 27
cum tam longa epistula?' Nolito ergo identidem quaerere
quid Romae geratur. Et tamen memento non esse epistulam
longam quae tot dies, tot cognitiones, tot denique reos cau-
5 sasque complexa sit. Quae omnia videor mihi non minus bre- 28
viter quam diligenter persecutus. Temere dixi 'diligenter':
succurrit quod praeterieram, et quidem sero, sed quamquam
praepostere, reddetur. Facit hoc Homerus multique illius
exemplo, est alioqui perdecorum, a me tamen non ideo fiet.
10 E testibus quidam sive iratus, quod evocatus esset invitus, 29
sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem exarmaret,
Norbanum Licinianum, legatum et inquisitorem, reum postula-
vit, tamquam in causa Castae (uxor haec Classici) praevarica-
retur. Est lege cautum ut reus ante peragatur, tunc de prae- 30
15 varicatore quaeratur, videlicet quia optime ex accusatione
ipsa accusatoris fides aestimatur. Norbano tamen non ordo le- 31
gis, non legati nomen, non inquisitionis officium praesidio fuit:
tanta conflagravit invidia homo alioqui flagitiosus et Domitiani
temporibus usus ut multi, electusque tunc a provincia ad in-
20 quirendum, non tamquam bonus et fidelis, sed tamquam Clas-
sici inimicus. Erat ab illo relegatus. Dari sibi diem et edi cri- 32
mina postulabat: neutrum impetravit, coactus est statim re-
spondere; respondit, malum pravumque ingenium hominis fa-
cit ut dubitem confidenter an constanter, certe paratissime.
25 Obiecta sunt multa quae magis quam praevaricatio nocuerunt: 33
quin etiam duo consulares, Pomponius Rufus et Libo Frugi,
laeserunt eum testimonio, tamquam apud iudicem sub Domi-
tiano Salvi Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus et in 34
insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil
30 magis pressi quam quod accusator eius praevaricationis cri-
mine corruisset. Pressi tamen frustra: accidit enim res con-
traria et nova, ut accusatore praevaricationis damnato rea ab-
solveretur. Quaeris quid nos, dum haec aguntur? Indicavimus 35
senatui ex Norbano didicisse nos publicam causam rursusque
35 debere ex integro discere, si ille praevaricator probaretur,
adque ita, dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus
omnibus diebus cognitionis interfuit eandemque usque ad ex-
tremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse 36

me an aliquid omiserim rursus, et rursus paene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes quos mandasset provincia reos peregissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos eosdemque gratissimos: mihi certe debere 5 37 se praedicant quod illum turbinem evaserint. Hic erit epistulae finis, re vera finis; litteram non addam, etiamsi adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

X.

10

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO ET COTTIAE S.

1 Composuisse me quaedam de filio vestro non dixi vobis, cum proxime apud vos fui, primum, quia non ideo scripseram ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem, deinde, quia te, Spurinna, cum audisses recitasse me, ut mihi ipse di- 15 2 xisti, quid recitassem simul audisse credebam. Praeterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper haesitavi id solum quod recitavi mitterem exigentibus vobis, an adi- 3 cerem quae in aliud volumen cogito reservare. Neque enim 20 adfectibus meis uno libello carissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi satis est, cuius famae latius consuletur, 4 si dispensata et digesta fuerit. Verum haesitanti mihi omnia quae iam composui vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius et amicius visum est omnia, praecipue cum 25 5 adfirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda 6 commutanda omittenda, indicetis mihi. Difficile est hucusque intendere animum in dolore; difficile, sed tamen ut scalptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admone- 30 retis quid exprimere, quid emendare deberet, ita me quoque formate regite, qui non fragilem et caducam sed inmortalem, ut vos putatis, effigiem conor efficere; quae hoc diuturnior erit, quo verior melior absolutior fuerit. Valete.

35

XI.

C. PLINIUS IULIO GENITORI SUO S.

1 Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura ut officia

amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum ut vera ita supra meritum praedicatione circumfert. Equidem, cum 2 essent philosophi ab urbe summoti, fui apud illum in suburbano, et quo notabilius, hoc est periculosius esset, fui prae-
5 tor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut aes alienum exsolveret contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus amicis mutuatus ipse gratuitam dedi. Adque haec feci, cum septem amicis meis aut 3 occisis aut relegatis, occisis Senecione Rustico Helvidio, re-
10 legatis Maurico Gratilla Arria Fannia, tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi quoque inpendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam 4 gloriam meruisse me, ut ille praedicat, credo sed tantum effugisse flagitium. Nam et C. Musonium, socerum eius, quantum 5
15 licitum est per aetatem, cum admiratione dilexi et Artemidorum ipsum iam tum, cum in Syria tribunus militarem, arta familiaritate complexus sum, idque primum non nullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem aut proximum simillimumque sapienti intellegere sum visus. Nam ex omnibus qui 6
20 nunc se philosophos vocant vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis hiemes iuxta et aestates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt haec magna, sed in alio; in hoc vero minima, 7
25 si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum adsectatoribus gener adsumeretur. Quae mihi recordanti est quidem iucundum quod me 8 cum apud alios tum apud te tantis laudibus cumulat, vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim
30 unde coepi revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno inter- 9 dum vir alioqui prudentissimus honesto quidem sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos quam sunt arbitratur. Vale.

35

XII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

Veniam ad cenam, sed iam nunc paciscor sit expedita, sit 1 parca, Socraticis tantum sermonibus abundet, in his quoque

2 teneat modum. Erunt officia antelucana, in quae incidere in-
pune ne Catoni quidem licuit, quem tamen C. Caesar ita repre-
3 hendit ut laudet. Describit enim eos quibus obvius fuerat cum
caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adicit 'putares non
ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.' Potuitne 5
plus auctoritatis tribui Catoni quam si ebrius quoque tam ve-
4 nerabilis erat? Nostrae tamen cenae ut apparatus et inpendii
sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus quos vitu-
perare ne inimici quidem possint nisi ut simul laudent. Vale.

XIII. 10

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

1 Librum quo nuper optimo principi consul gratias egi misi
2 exigenti tibi, missurus, etsi non exegisses. In hoc consideres
velim ut pulchritudinem materiae ita difficultatem. In ceteris 15
enim lectorem novitas ipsa intentum habet, in hac nota vul-
gata dicta sunt omnia; quo fit ut quasi otiosus securusque le-
ctor tantum elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est,
3 cum sola aestimatur. Atque utinam ordo saltem et transitus et
figurae simul spectarentur! Nam invenire praeclare, enuntiare 20
magnifice interdum etiam barbari solent, disponere apte, figu-
4 rare varie nisi eruditis negatum est. Nec vero adfectanda sunt
semper elata et excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res
magis quam umbra commendat, ita orationem tam summittere
5 quam attollere decet. Sed quid ego haec doctissimo viro? quin 25
potius illud, adnota quae putaveris corrigenda. Ita enim ma-
gis credam cetera tibi placere, si quaedam displicuisse cogno-
vero. Vale.

XIIII. 30

C. PLINIUS ACILIO SUO S.

1 Rem atrocem nec tantum epistula dignam Largius Macedo,
vir praetorius, a servis suis passus est, superbus alioqui do-
minus et saevus et qui servisse patrem suum parum, immo ni-
2 mium meminisset. Lavabatur in villa Formiana: repente eum 35
servi circumsistunt: alius fauces invadit, alius os verberat,
alius pectus et ventrem atque etiam, foedum dictu, verenda
contundit; et cum exanimem putarent, abiciunt in fervens pa-

vimentum, ut experirentur an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia se non sentire simulabat, immobilis et extentus fidem peractae mortis implevit. Tum demum quasi aestu 3 solutus effertur, excipiunt servi fideliores, concubinae cum 5 ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus et recreatus loci frigore sublatis oculis agitatoque corpore vivere se, et iam tutum erat, confitetur. Diffugiunt servi; quorum 4 magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur. Ipse paucis diebus aegre focilatus non sine ultionis solacio decessit, ita 10 vivus vindicatus ut occisi solent. Vides quot periculis, quot 5 contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii; nec est quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus et mitis: non enim iudicio domini sed scelere perimuntur. Verum haec hactenus. Quid praeterea novi? quid? nihil; alioqui subiungerem: nam 6 15 et charta adhuc superest et dies feriatus patitur plura contexi. Addam quod opportune de eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romae lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus a servo eius ut 7 transitum daret manu leviter admonitus convertit se nec ser- 20 vum a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit ut paene concideret. Ita balineum illi quasi 8 per gradus quosdam primum contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

XV.

25 C. PLINIUS SILIO PROCULO SUO S.

Petis ut libellos tuos in secessu legam, examinem an edi- 1 tione sint digni, adhibes preces, adlegas exemplum; rogas enim ut aliquid subsicivi temporis studiis meis subtraham, in- 30 pertiam tuis, adicis M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus: nam 2 et poëticen ipsam religiosissime veneror et te validissime diligo. Faciam ergo quod desideras tam diligenter quam libenter. Videor autem iam nunc posse rescribere esse opus pul- 3 35 chrum nec supprimendum, quantum aestimare licuit ex his quae me praesente recitasti, si modo mihi non inposuit recitatio tua: legis enim suavissime et peritissime. Confido tamen me non sic auribus duci ut omnes aculei iudicii mei illarum

4 delinimentis refringantur: hebetentur fortasse et paulum re-
5 tundantur, evelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere iam nunc de universitate pronuntio, de partibus experiar legendo. Vale.

XVI. 5

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Adnotasse videor facta dictaque virorum feminarumque alia
2 clariora esse alia maiora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniae sermone. Neptis haec Arriae illius quae marito et so- 10 lacium mortis et exemplum fuit. Multa referebat aviae suae non minora hoc sed obscuriora; quae tibi existimo tam mira-
3 bilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Aegrotabat Caecina Paetus, maritus eius, aegrotabat et filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius decessit eximia pulchritudine, pari 15 verecundia, et parentibus non minus ob alia carus, quam quod
4 filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias ut ignoraret maritus: quin immo, quotiens cubiculum eius intraret, vivere filium atque etiam commodiorem esse simulabat, ac persaepe interroganti quid ageret puer respondebat 'bene quie- 20
5 vit, libenter cibum sumpsit.' Deinde, cum diu cohibitae lacrimae vincerent prorumperentque, egrediebatur: tunc se dolori dabat: satiata siccis oculis composito vultu redibat, tamquam
6 orbitatem foris reliquisset. Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, por- 25 rigere marito, addere vocem immortalem ac paene divinam 'Paete, non dolet.' Sed tamen ista facienti, ista dicenti gloria et aeternitas ante oculos erant; quo maius est sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae abdere lacrimas, operire lu-
7 ctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma 30 in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Paetus in partibus
8 et occiso Scriboniano Romam trahebatur. Erat ascensurus navem: Arria milites orabat ut simul inponeretur. 'Nempe enim' inquid 'daturi estis consulari viro servolos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: om- 35
9 nia sola praestabo.' Non impetravit: conduxit piscatoriam nauculam ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium,

'ego' inquid 'te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?' Ex quo manifestum est ei consilium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin etiam, cum Thrasea, ge- 10 ner eius, deprecaretur ne mori pergeret interque alia dixisset 5 'vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?' respondit 'si tam diu tantaque concordia vixerit tecum quam ego cum Paeto, volo.' Auxerat hoc responso curam suorum, 11 attentius custodiebatur: sensit et 'nihil agitis' inquid: 'potestis enim efficere ut male moriar, ut non moriar non potestis.' 10 Dum haec dicit, exiluit cathedra adversoque parieti caput in- 12 genti impetu impegit et corruit. Focilata 'dixeram' inquid 'vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis.' Videnturne haec tibi maiora illo 'Paete, 13 non dolet', ad quod per haec perventum est? cum interim 15 illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde colligitur quod initio dixi, alia esse clariora alia maiora. Vale.

XVII.

C. PLINIUS IULIO SERVIANO SUO S.

20 Rectene omnia, quod iam pridem epistulae tuae cessant? 1 an omnia recte, sed occupatus es tu? an tu non occupatus, sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi 2 scrupulum, cui par esse non possum, exime autem vel data opera tabellario misso: ego viaticum, ego etiam praemium 25 dabo, nuntiet mihi modo quod opto. Ipse valeo, si valere est sus- 3 pensum et anxium vivere, exspectantem in horas timentemque pro capite amicissimo quidquid accidere homini potest. Vale.

XVIII.

30 C. PLINIUS CURIO SEVERO SUO S.

Officium consulatus iniunxit mihi ut rei publicae nomine 1 principi gratias agerem. Quod ego in senatu cum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi eadem illa spatiosius et uberius volumine am- 35 plecti; primum, ut imperatori nostro virtutes suae veris laudi- 2 bus commendarentur, deinde, ut futuri principes non quasi a magistro, sed tamen sub exemplo praemonerentur qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere 3

qualis esse debeat princeps pulchrum quidem, sed onerosum ac prope superbum est, laudare vero optimum principem ac per hoc posteris velut e specula lumen quod sequantur osten-
4 dere idem utilitatis habet, adrogantiae nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem quod, hunc librum cum amicis recitare 5 voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed 'si commodum' et 'si valde vacaret' admoniti (numquam porro aut valde vacat Romae aut commodum est audire recitantem), foedissimis insuper tempestatibus, per biduum convenerunt, cumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adi- 10
5 cerem tertium diem exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem an studiis? studiis malo, quae prope extincta refoven-
6 tur. Ad cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? nempe quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc et qui re- 15 citare et qui audire triduo velint inveniuntur, non quia eloquentius quam prius, sed quia liberius, ideoque etiam liben-
7 tius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa nunc ut vera ita
8 amabilis facta est. Sed ego cum studium audientium tum iudi- 20 cium mire probavi: animadverti enim severissima quaeque vel
9 maxime satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi, nihilo minus tamen, tamquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium laetor, ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem 25 adducor posse fieri ut eadem theatra bene canere musicos do-
10 ceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt qualia placere viderint scribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, cum ea potius quae pressius et adstrictius quam illa quae hilarius et quasi exul- 30 tantius scripsi possint videri accersita et inducta: non ideo tamen segnius precor ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!) quo austeris illis severisque dulcia haec blanda-
11 que vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui; quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studio- 35 rum nomine et meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S

Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Praedia 1
5 agris meis vicina atque etiam inserta venalia sunt. In his me
multa sollicitant, aliqua nec minora deterrent. Sollicitat pri- 2
mum ipsa pulchritudo iungendi, deinde quod non minus utile
quam voluptuosum posse utraque eadem opera, eodem viatico
invisere, sub eodem procuratore ac paene isdem actoribus ha-
10 bere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. In- 3
est huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atrien-
sium, topiariorum, fabrorum atque etiam venatorii instrumenti;
quae plurimum refert unum in locum conferas an in diversa
dispergas. Contra vereor ne sit incautum rem tam magnam 4
15 isdem tempestatibus, isdem casibus subdere: tutius videtur
incerta fortunae possessionum varietatibus experiri. Habet
etiam multum iucunditatis soli caelique mutatio ipsaque illa pe-
regrinatio inter sua. Iam, quod deliberationis nostrae caput 5
est, agri sunt fertiles pingues aquosi, constant campis vi-
20 neis silvis, quae materiam et ex ea reditum sicut modicum ita
statum praestant. Sed haec felicitas terrae inbecillis cultori- 6
bus fatigatur. Nam possessor prior saepius vendidit pignora,
et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum
exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt 7
25 ergo instruendi eo pluris quod frugi mancipiis: nam nec ipse
usquam vinctos habeo nec ibi quisquam. Superest ut scias quanti
videantur posse emi; sestertio tricies, non quia non aliquando
quinquagies fuerint, verum et hac paenuria colonorum et com-
muni temporis iniquitate ut reditus agrorum sic etiam pretium
30 retro abiit. Quaeris an hoc ipsum tricies facile colligere pos- 8
simus? sum quidem prope totus in praediis, aliquid tamen fe-
nero, nec molestum erit mutuari; accipiam a socru, cuius arca
non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si cetera 9
non refragantur, quae velim quam diligentissime examines.
35 Nam cum in omnibus rebus tum in disponendis facultatibus
plurimum tibi et usus et providentiae superest. Vale.

XX.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Meministine te saepe legisse quantas contentiones excitarit lex tabellaria quantumque ipsi latori vel gloriae vel repre- 5
2 hensionis attulerit? Ad nunc in senatu sine ulla dissensione hoc idem ut optimum placuit: omnes comitiorum die tabellas
3 postulaverunt. Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam contionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. 10
4 Magni undique dissonique clamores, procurrebant omnes cum suis candidatis, multa agmina in medio multique circuli et indecora confusio: adeo desciveramus a consuetudine parentum, apud quos omnia disposita moderata tranquilla, maiestatem
5 loci pudoremque retinebant. Supersunt senes, ex quibus au- 15 dire soleo hunc ordinem comitiorum: citato nomine candidati silentium summum; dicebat ipse pro se, explicabat vitam suam, testes et laudatores dabat, vel eum sub quo militaverat vel eum cui quaestor fuerat vel utrumque, si poterat, addebat quosdam ex suffragatoribus: illi graviter et paucis loqueban- 20
6 tur. Plus hoc quam preces proderat. Non numquam candidatus aut natales competitoris aut annos aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus gravitate censoria. Ita saepius digni
7 quam gratiosi praevalebant. Quae nunc inmodico favore corrupta, ad tacita suffragia quasi ad remedium decucurrerunt; 25 quod interim plane remedium fuit: erat enim novum et subi-
8 tum. Sed vereor ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum ne tacitis suffragiis inpudentia inrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto quae
9 palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis 30 cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in reciperatoriis iudiciis sic nos in his comitiis quasi repente adprehensi sinceri
10 iudices fuimus. Haec tibi scripsi, primum, ut aliquid novi scriberem, deinde, ut non numquam de re publica loquerer, cuius 35 materiae nobis quanto rarior quam veteribus occasio tanto mi-
11 nus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria 'quid agis? ecquid commode vales?' Habeant nostrae quoque litterae

aliquid non humile nec sordidum nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate com- 12 muni solus omnium curas laboresque suscepit; quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque velut rivi ex illo beni-
5 gnissimo fonte decurrunt, quos et haurire ipsi et absentibus amicis quasi ministrare epistulis possumus. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CORNELIO PRISCO SUO S.

10 Audio Valerium Martialem decessisse et moleste fero. Erat 1 homo ingeniosus acutus acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis nec candoris minus. Prosecutus eram 2 viatico secedentem: dederam hoc amicitiae, dederam etiam versiculis quos de me composuit. Fuit moris antiqui eos qui vel 3
15 singulorum laudes vel urbium scripserant aut honoribus aut pecunia ornare; nostris vero temporibus ut alia speciosa et egregia ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quaeris qui 4 sint versiculi quibus gratiam rettuli? Remitterem te ad ipsum
20 volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Adloquitur Musam, mandat ut domum meam 5 Esquilis quaerat, adeat reverenter:

sed ne tempore non tuo disertam
pulses ebria ianuam videto:
25 totos dat tetricae dies Minervae,
dum centum studet auribus virorum
hoc quod saecula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
seras tutior ibis ad lucernas:
30 haec hora est tua, cum furit Lyaeus,
cum regnat rosa, cum madent capilli:
tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum qui haec de me scripsit et tunc dimisi amicissime 6 et nunc ut amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim
35 mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius quam gloria et laus et aeternitas? Ad non erunt aeterna quae scripsit: non erunt fortasse, ille tamen scripsit tamquam essent futura. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER QUARTUS.

I.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S. 5

1 Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrum quod cupis; mutuo me Hercule. 2 Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differemus; atque adeo iam sarcinulas alliga- 3 mus festinaturi, quantum itineris ratio permiserit. Erit una sed 10 brevis mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque familiarem oculis subiciamus (id enim postponi potest), sed ut 4 fungamur necessario officio. Oppidum est praediis nostris vicinum, nomen Tiferni Tiberini, quod me paene adhuc puerum patronum cooptavit, tanto maiore studio quanto minore iudicio. 15 Adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus 5 gaudet. In hoc ego, ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est), templum pecunia mea exstruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius inreligiosum est. 6 Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare con- 20 stitui. Subsistemus fortasse et sequenti, sed tanto magis viam 7 ipsam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! nam continget hilares, si nos incolumes receperitis. Vale.

II. 25

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

1 Regulus filium amisit, hoc uno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii sed ambigui, qui ta- 2 men posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regu- 30 lus emancipavit, ut heres matris existeret; mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) foeda et insolita parentibus indulgentiae simulatione captabat. Incredibile, sed 3 Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer

mannulos multos et iunctos et solutos, habebat canes maiores minoresque, habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio 4 doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur
5 oderunt, et quasi probent, quasi diligant, cursant frequentant, utque breviter quod sentio enuntiem, in Regulo demerendo Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus 5 latissimum solum porticibus inmensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumptuosus, in summa infamia
10 gloriosus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore, et 6 quod vexat solacium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. Audies brevi nuptias lugentis, 7 nuptias senis; quorum alterum immaturum alterum serum est. Unde hoc augurer quaeris: non quia adfirmat ipse, quo menda- 8
15 cius nihil est, sed quia certum est Regulum esse facturum quidquid fieri non oportet. Vale.

III.

C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

20 Quod semel atque iterum consul fuisti similis antiquis, quod 1 proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter (non sinit enim me verecundia tua dicere nemo), quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis in
25 remissionibus miror. Nam severitatem istam pari iucunditate 2 condire summaeque gravitati tantum comitatis adiungere non minus difficile quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum tum vel praecipue stilo adsequeris. Nam 3 et loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, et quae
30 scribis complere apes floribus et innectere videntur. Ita certe sum adfectus ipse, cum Graeca epigrammata tua, cum iambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis venustatis, quam 4 dulcia illa, quam amantia, quam arguta, quam recta! Callimachum me vel Heroden vel si quid his melius tenere credebam;
35 quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Homi- 5 nemne Romanum tam Graece loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim coniectura

eget quid sermone patrio exprimere possis, cum hoc insiticio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

IIII.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S. 5

1 Varisidium Nepotem validissime diligo, virum industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potentissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arta pro-
2 pinquitate conplectitur: est enim filius sororis. Hunc rogo semestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. 10 Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum,
3 non minus idoneum debitorem quam nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere nullum te melius, aeque bene unum aut alterum conlocasse. Vale.

V. 15

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

1 Aeschinen aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam,
2 deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. Quod tantorum virorum scriptis contigisse non miror, cum orationem 20 meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore per biduum audierint, quamvis intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen ac-
3 cenderet. Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus tum etiam comparationis aculeis excitabantur, nostra oratio sine 25 aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, cum legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore epistula praelo-
4 qui. Oportet enim nos in hac certe in qua possumus breves esse, quo sit excusatius quod librum ipsum, non tamen ultra causae amplitudinem extendimus. Vale. 30

VI.

C. PLINIUS IULIO NASONI SUO S.

1 Tusci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum 35
2 meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo praeter tectum et hortum statimque harenas, solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum scribo nec agrum, quem non habeo, sed ipsum me

studiis excolo; ac iam possum tibi ut aliis in locis horreum plenum sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa 3 et fructuosa praedia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

5

VII.

C. PLINIUS CATIO LEPIDO SUO S.

Saepe tibi dico inesse vim Regulo. Mirum est quam effi- 1 ciat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium; luget ut nemo. 10 placuit statuas eius et imagines quam plurimas facere; hoc omnibus officinis agit, illum coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero 2 nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita eius recitavit, de vita pueri: recitavit tamen; eundem in exemplaria mille 15 transscriptum per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, 3 seu quo alio nomine vocanda est intentio quidquid velis optinendi, si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset! 20 Quamquam minor vis bonis quam malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est 4 Regulus. Inbecillum latus, os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla, nihil denique praeter inge- 25 nium insanum; et tamen eo inpudentia ipsoque illo furore pervenit ut orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice 5 Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit 'orator est vir malus dicendi imperitus.' Non me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem quam hic Regulum expressit. Habesne 6 30 quo tali epistulae parem gratiam referas? habes, si scripseris num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum ut circulator in foro legeris, ἐπάρας scilicet, ut ait Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus ut risum 7 35 magis possit exprimere quam gemitum: credas non de puero scriptum sed a puero. Vale.

VIII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

1 Gratularis mihi quod acceperim auguratum. Iure gratula-
ris, primum, quod gravissimi principis iudicium in minoribus
etiam rebus consequi pulchrum est, deinde, quod sacerdotium 5
ipsum cum priscum et religiosum tum hoc quoque sacrum
2 plane et insigne est quod non adimitur viventi. Nam alia
quamquam dignitate propemodum paria ut tribuuntur sic aufe-
3 runtur, in hoc fortunae hactenus licet ut dari possit. Mihi
vero illud etiam gratulatione dignum videtur quod successi 10
Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos
continuos annos inter sacerdotis nominabat, tamquam in lo-
cum suum cooptaret; quod nunc eventus ita conprobavit ut
4 non fortuitum videretur. Te quidem, ut scribis, ob hoc maxi-
me delectat auguratus meus quod M. Tullius augur fuit. Lae- 15
taris enim quod honoribus eius insistam quem aemulari stu-
5 diis cupio. Sed utinam, ut sacerdotium idem, ut consulatum
multo etiam iuvenior quam ille sum consecutus, ita senex sal-
6 tem ingenium eius aliqua ex parte adsequi possem! Sed nimi-
rum, quae sunt in manu hominum et mihi et multis contige- 20
runt, illud vero ut apisci arduum sic etiam sperare nimium est
quod dari non nisi a diis potest. Vale.

VIIII.

C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

25

1 Causam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus
et adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano a priva-
tis duobus, ad senatum remissus diu pependit, tandem abso-
2 lutus vindicatusque. Titum timuit ut Domitiani amicus, a Do-
mitiano relegatus est: revocatus a Nerva sortitusque Bithy- 30
niam rediit reus, accusatus non minus acriter quam fideliter
defensus. Varias sententias habuit, plures tamen quasi mitio-
3 res. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus et vehe-
mens: Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, fax accu-
4 sationis et origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus iniunxerat 35
ut totius defensionis fundamenta iacerem, dicerem de orna-
mentis suis, quae illi et ex generis claritate et ex periculis

ipsis magna erant, dicerem de conspiratione delatorum, quam 5
in quaestu habebant, dicerem causas quibus factiosissimum
quemque, ut illum ipsum Theophanen, offendisset. Eundem
me voluerat occurrere crimini quo maxime premebatur. In
5 aliis enim quamvis auditu gravioribus non absolutionem modo
verum etiam laudem merebatur, hoc illum onerabat quod ho- 6
mo simplex et incautus quaedam a provincialibus ut amicus
acceperat. Nam fuerat in eadem provincia quaestor. Haec ac-
cusatores furta et rapinas, ipse munera vocabat: sed lex mu-
10 nera quoque accipi vetat. Hic ego quid agerem, quod iter de- 7
fensionis ingrederer? Negarem? verebar ne plane furtum vide-
retur quod confiteri timerem. Praeterea rem manifestam infi-
tiari augentis erat crimen, non diluentis, praesertim cum reus
ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim atque
15 etiam principi dixerat sola se munuscula dumtaxat natali suo
aut Saturnalibus accepisse et plerisque misisse. Veniam ergo 8
peterem? iugulassem reum, quem ita deliquisse concederem
ut servari nisi venia non posset. Tamquam recte factum tue-
rer? non illi profuissem, sed ipse inpudens extitissem. In hac 9
20 difficultate placuit medium quiddam tenere: videor tenuisse.
Actionem meam, ut proelia solet, nox diremit. Egeram horis
tribus et dimidia, supererat sesquihora. Nam cum e lege ac-
cusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tem-
pora reus inter me et eum qui dicturus post erat, ut ego quin-
25 que horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silen- 10
tium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non
esse contentum. Ad hoc verebar ne me corporis vires iterato
labore desererent, quem difficilius est repetere quam iun-
gere. Erat etiam periculum ne reliqua actio mea et frigus ut 11
30 deposita et taedium ut resumpta pateretur. Ut enim faces ignem
adsidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime reparant,
sic et dicentis calor et audientis intentio continuatione serva-
tur, intercapedine et quasi remissione languescit. Sed Bassus 12
multis precibus, paene etiam lacrimis obsecrabat implerem
35 meum tempus. Parui utilitatemque eius praetuli meae. Bene
cessit: inveni ita erectos animos senatus, ita recentes ut
priore actione incitati magis quam satiati viderentur. Succes- 13
sit mihi Lucceius Albinus, tam apte ut orationes nostrae va-

14 rietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Polio instanter et graviter, deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque ut cetera inpudentissime, quod post duos et consulares et disertos tempus sibi et quidem laxius vindicavit. Dixit in noctem atque etiam nocte 5
15 inlatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homullus et Fronto mirifice: quartum diem probationes occuparunt.
16 Censuit Baebius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri, Caepio Hispo, salva dignitate iudices dandos:
17 uterque recte. Qui fieri potest? inquis: quia scilicet et Macro 10 legem intuenti consentaneum fuit damnare eum qui contra legem munera acceperat, et Caepio, cum putaret licere senatui, sicut licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione ve-
18 niam dedit facto, vetito quidem non tamen inusitato. Praevaluit sententia Caepionis, quin immo consurgenti ei ad censen- 15 dum adclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes aestimare quanto consensu sit exceptum, cum diceret, quod
19 tam favorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen ut in senatu ita in civitate in duas partes hominum iudicia divisa. Nam quibus sententia Caepionis placuit, sententiam Macri ut 20 rigidam duramque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant; negant enim
20 congruens esse retinere in senatu cui iudices dederis. Fuit et tertia sententia. Valerius Paulinus adsensus Caepioni hoc amplius censuit referendum de Theophane, cum legationem 25 renuntiasset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse
21 quae illa ipsa lege qua Bassum accusaverat tenerentur. Sed hanc sententiam consules, quamquam maximae parti senatus mire probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamen et iusti-
22 tiae famam et constantiae tulit. Misso senatu Bassus magna 30 hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama notumque periculis nomen et in procero corpore maesta et
23 squalida senectus. Habebis hanc interim epistulam ut *πρόδρομον*, exspectabis orationem plenam onustamque, exspe- 35 ctabis diu: neque enim leviter et cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

X.

C. PLINIUS STATIO SABINO SUO S.

Scribis mihi Sabinam, quae nos reliquit heredes, Mode- 1
5 stum servum suum nusquam liberum esse iussisse, eidem tamen sic adscripsisse legatum 'Modesto quem liberum esse iussi.' Quaeris quid sentiam. Contuli cum peritis iuris. Con- 2 venit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data, nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error
10 videtur, ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te 3 sententiae meae, cum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quam apud alios
15 necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, 4 fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim quae heredes bene elegit. Vale.

XI.

20 C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? non- 1 dum te puto audisse; est enim recens nuntius. Praetorius hic modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur, nunc eo decidit ut exul de senatore, rhetor de oratore fieret. Ita- 2
25 que ipse in praefatione dixit dolenter et graviter 'quos tibi, Fortuna, ludos facis? facis enim ex senatoribus professores, ex professoribus senatores.' Cui sententiae tantum bilis, tantum amaritudinis inest ut mihi videatur ideo professus ut hoc diceret. Idem, cum Graeco pallio amictus intrasset (carent 3
30 enim togae iure quibus aqua et igni interdictum est), postquam se composuit circumspexitque habitum suum, 'Latine' inquid 'declamaturus sum.' Dices tristia et miseranda, dignum 4 tamen illum, qui haec ipsa studia incesti scelere macularit. Confessus est quidem incestum, sed incertum utrum quia ve- 5
35 rum erat an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus aestuabatque ingenti invidia destitutus. Nam 6 cum Corneliam, Vestalium maximam, defodere vivam concupisset, ut qui inlustrari saeculum suum eiusmodi exemplis ar-

bitraretur, pontificis maximi iure seu potius immanitate tyranni,
licentia domini, reliquos pontifices non in Regiam sed in Al-
banam villam convocavit. Nec minore scelere quam quod ul-
cisci videbatur absentem inauditamque damnavit incesti, cum
ipse fratris filiam incesto non polluisset solum verum etiam 5
7 occidisset: nam vidua abortu periit. Missi statim pontifices
qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam
nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequen-
tissime clamitabat 'me Caesar incestam putat, qua sacra fa-
8 ciente vicit triumphavit.' Blandiens haec an inridens, ex fidu- 10
cia sui an ex contemptu principis dixerit dubium est. Dixit,
donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tamquam in-
9 nocens, ducta est. Quin etiam cum in illud subterraneum de-
mitteretur haesissetque descendenti stola, vertit se ac recol-
legit, cumque ei manum carnifex daret, aversata est et resi- 15
luit foedumque contactum quasi plane a casto puroque cor-
pore novissima sanctitate reiecit, omnibusque numeris pudoris
10 πολλὴν πρόνοιαν ἔσχεν εὐσχήμων πεσεῖν. Praeterea Celer,
eques Romanus, cui Cornelia obiciebatur, cum in comitio vir-
gis caederetur, in hac voce persteterat 'quid feci? nihil feci.' 20
11 Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia.
Arripit Licinianum quod in agris suis occultasset Corneliae
libertam. Ille ab iis quibus erat curae praemonetur, si comi-
tium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi
12 ad veniam: fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio 25
tale quiddam quale est illud κεῖται Πάτροκλος. Ait enim 'ex
13 advocato nuntius factus sum: Licinianus recessit.' Gratum hoc
Domitiano, adeo quidem ut gaudio proderetur diceretque 'ab-
solvit nos Licinianus.' Adiecit etiam non esse verecundiae
eius instandum: ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus 30
suis raperet, ante quam bona publicarentur, exiliumque molle
14 velut praemium dedit. Ex quo tamen postea clementia divi
Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur seque de
15 fortuna praefationibus vindicat. Vides quam obsequenter pa-
ream tibi, qui non solum res urbanas verum etiam peregrinas 35
tam sedulo scribo ut altius repetam. Et sane putabam te, quia
tunc afuisti, nihil aliud de Liciniano audisse quam relegatum
ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem.

Mereor ut vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur 16
(solent enim quaedam notabilia incidere) perscribas: denique
quidquid voles, dum modo non minus longa epistula nuntia.
Ego non paginas tantum sed versus etiam syllabasque nume-
5 rabo. Vale.

XII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

Amas Egnatium Marcellinum atque etiam mihi saepe com- 1
10 mendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris eius re-
cens factum. Cum in provinciam quaestor exisset scribamque 2
qui sorti obtigerat ante legitimum salarii tempus amisisset,
quod acceperat scribae daturus intellexit et statuit subsidere
apud se non oportere. Itaque reversus Caesarem, deinde Cae- 3
15 sare auctore senatum consuluit quid fieri de salario vellet.
Parva quaestio, sed tamen quaestio. Heredes scribae sibi,
praefecti aerari populo vindicabant. Acta causa est: dixit he- 4
redum advocatus, deinde populi, uterque percommode. Cae-
cilius Strabo aerario censuit inferendum, Baebius Macer here-
20 dibus dandum: obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego 5
statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi quod est et a
principe et a senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo.
Omnes enim qui gloria famaque ducuntur mirum in modum 6
adsensio et laus a minoribus etiam profecta delectat. Te vero
25 Marcellinus ita reveretur ut iudicio tuo plurimum tribuat. Ac- 7
cedit his quod, si cognoverit factum suum isto usque pene-
trasse, necesse est laudis suae spatio et cursu et peregrina-
tione laetetur. Etenim, nescio quo pacto, vel magis homines
iuvat gloria lata quam magna. Vale.

30

XIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Salvum te in urbem venisse gaudeo; venisti autem, si 1
quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis
35 adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum quod
est in manibus absolvam. Vereor enim ne, si hanc intentionem 2
iam in fine laxavero, aegre resumam. Interim ne quid festina-
tioni meae pereat, quod sum praesens petiturus hac quasi prae-

3 cursoria epistula rogo. Sed prius accipe causas rogandi. Proxime cum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius praetextatus. Huic ego 'studes?' inquam. Respondit 'etiam.' 'Ubi?' 'Mediolani.' 'Cur non hic?' Et pater eius (erat enim una atque etiam ipse adduxerat puerum) 'quia nul- 5
4 los hic praeceptores habemus.' 'Quare nullos? nam vehementer intererat vestra, qui patres estis', et opportune conplures patres audiebant, 'liberos vestros hic potissimum discere. Ubi enim aut iucundius morarentur quam in patria aut pudicius continerentur quam sub oculis parentum aut minore sumptu quam 10
5 domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere praeceptores, quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quae peregre emuntur inpenditis adicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro re publica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem eius quod 15
6 conferre vobis placebit dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus praeceptores
7 publice conducuntur. Huic vitio occurri uno remedio potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur isdemque religio 20
8 recte iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno neglegentes, certe de suo diligentes erunt dabuntque operam ne a me pecuniam non nisi dignus accipiat,
9 si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate maioremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quam plu- 25 rimum quod debeam conferre. Nihil honestius praestare liberis vestris, nihil gratius patriae potestis. Educentur hic qui hic nascuntur statimque ab infantia natale solum amare frequentare consuescant. Atque utinam tam claros praeceptores inducatis ut finitimis oppidis studia hinc petantur, utque nunc 30 liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum con-
10 fluant!' Haec putavi altius et quasi a fonte repetenda, quo magis scires quam gratum mihi foret, si susciperes quod iniungo. Iniungo autem et pro rei magnitudine rogo ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, 35 circumspicias praeceptores quos sollicitare possimus, sub ea tamen condicione ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi

curam tantum et inpendium vindico. Proinde si quis fuerit re- 12
pertus qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege ut hinc nihil
aliud certum quam fiduciam suam ferat. Vale.

XIIII.

5 C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et expectas, 1
at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque merce lusus meos
tibi prodo. Accipies cum hac epistula hendecasyllabos no- 2
10 stros, quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cenam oblecta-
mus otium temporis. His iocamur, ludimus, amamus, dolemus, 3
querimur, irascimur, describimus aliquid modo pressius modo
elatius, atque ipsa varietate temptamus efficere ut alia aliis,
quaedam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si non 4
15 nulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuae
cogitare summos illos et gravissimos viros qui talia scripse-
runt non modo lascivia rerum sed ne verbis quidem nudis abs-
tinuisse; quae nos refugimus, non quia severiores (unde
enim?), sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opu- 5
20 sculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,

nam castum esse decet pium poëtam
ipsum, versiculos nihil necesse est,
qui tunc denique habent salem et leporem,
si sunt molliculi et parum pudici.

25 Ego quanti faciam iudicium tuum vel ex hoc potes aestimare, 6
quod malui omnia a te pensitari quam electa laudari. Et sane
quae sunt commodissima desinunt videri, cum paria esse coe-
perunt. Praeterea sapiens subtilisque lector non debet diver- 7
sis conferre diversa sed singula expendere nec deterius alio
30 putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plu- 8
ra? nam longa praefatione vel excusare vel commendare ine-
ptias ineptissimum est. Unum illud praedicendum videtur co-
gitare me has nugas inscribere hendecasyllabos, qui titu-
lus sola metri lege constringitur. Proinde sive epigrammata 9
35 sive idyllia sive eclogas sive, ut multi, poëmatia seu quod
aliud vocare malueris licebit voces, ego tantum hendecasylla-
bos praesto. A simplicitate tua peto ut quod de libello meo 10
dicturus es alii mihi dicas; neque est difficile quod postulo.

Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere 'quaere quod agas': molle et humanum est 'habes quod agas.' Vale.

XV.

5

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

1 Si quid omnino, hoc certe iudicio facio quod Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius et bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arta familiaritate 10 2 conplexus est. Proinde si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cum sit ad conectendas ami-3 citias vel tenacissimum vinculum morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quod fecunditate uxoris large frui voluit eo saeculo quo 15 plerisque etiam singulos filios orbitatis praemia graves faciunt; quibus ille despectis avi quoque nomen adsumpsit. Est enim avus, et quidem ex Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si ut 4 ego propius inspexeris. Haec eo pertinent ut scias quam copiosam, quam numerosam domum uno beneficio sis obligatu- 20 rus; ad quod petendum voto primum, deinde bono quodam 5 omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuae, ita iudicia prin-6 cipis augurari volunt. Concurrit autem ut sit eodem anno quaestor maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis (nescio 25 an dicam quod me pater et sentire et dicere cupit, adulescen-7 tis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile est ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum in illo industriae, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memo-8 riae denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam 30 ferax saeculum bonis artibus haberemus ut aliquos Basso praeferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque circumferres oculos ac diu pensitares quem potissimum eligeres. 9 Nunc vero — sed nihil volo de amico meo adrogantius dicere, hoc solum dico dignum esse iuvenem quem more maiorum in 35 10 filii locum adsumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi liberos a re publica accipere quales a natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quaestor patre praetorio,

propinquis consularibus, quibus iudicio ipsorum quamquam adulescentulus adhuc iam tamen invicem ornamento est. Pro- 11 inde indulge precibus meis, obsequere consilio, et ante omnia, si festinare videor, ignosce, primum, quod in ea civitate
5 in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur quae legitimum tempus expectant non matura sed sera sunt, deinde, quod rerum quas adsequi cupias praesumptio ipsa iucunda est. Re- 12 vereatur iam te Bassus ut consulem, tu dilige illum ut quaestorem, nos denique utriusque vestrum amantissimi laetitia du-
10 plici perfruamur. Etenim cum sic te, sic Bassum diligamus 13 ut et illum cuiuscumque et tuum quemcumque quaestorem in petendis honoribus omni ope labore gratia simus iuvaturi, perquam iucundum nobis erit, si in eundem iuvenem studium nostrum et amicitiae meae et consulatus tui ratio contulerit,
15 si denique precibus meis tu potissimum adiutor accesseris, cuius et suffragio senatus libentissime indulgeat et testimonio plurimum credat. Vale.

XVI.

20 C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine: ad- 1 huc honor studiis durat. Proxime cum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus nisi a tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc 2
25 quidam ornatus adulescens scissis tunicis, ut in frequentia solet fieri, sola velatus toga perstitit, et quidem horis septem. Nam tam diu dixi magno cum labore, maiore cum fructu. Stu- 3 deamus ergo nec desidiae nostrae praetendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, nos modo dignum aliquid auri-
30 bus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS ASINIO GALLO SUO S.

Et admones et rogas ut suscipiam causam Corelliae ab- 1
35 sentis contra C. Caecilium, consulem designatum. Quod admones gratias ago, quod rogas queror. Admoneri enim debeo, ut sciam, rogari non debeo ut faciam quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? 2

Est quidem mihi cum isto contra quem me advocas non plane
3 familiaris sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis
atque hic ipse cui destinatus est honor; cuius nobis hoc maior
habenda reverentia est quod iam illo functi sumus. Naturale
est enim ut ea quae quis adeptus est ipse quam amplissima 5
4 existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli fi-
liae omnia ista frigida et inania videntur. Obversatur oculis
ille vir, quo neminem aetas nostra graviorem sanctiorem sub-
tiliorem tulit; quem ego cum ex admiratione diligere coepis-
sem, quod evenire contra solet, magis admiratus sum, post- 10
5 quam penitus inspexi. Inspexi enim penitus: nihil a me ille
secretum, non ioculare, non serium, non triste, non laetum.
6 Adulescentulus eram, et iam mihi ab illo honor atque etiam,
audebo dicere, reverentia ut aequali habebatur. Ille meus in
petendis honoribus suffragator et testis, ille in inchoandis de- 15
ductor et comes, ille in gerendis consiliator et rector, ille de-
nique in omnibus officiis nostris, quamquam et inbecillus et
7 senior, quasi iuvenis et validus conspiciebatur. Quantum ille
famae meae domi, in publico, quantum etiam apud principem
8 adstruxit! Nam cum forte de bonis iuvenibus apud Nervam 20
imperatorem sermo incidisset et plerique me laudibus ferrent,
paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum aucto-
ritatis addebat; deinde gravitate quam noras 'necesse est' in-
quid 'parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio
9 meo facit.' Qua voce tribuit mihi quantum petere voto inmo- 25
dicum erat, nihil me facere non sapientissime, cum omnia ex
consilio sapientissimi viri facerem. Quin etiam moriens filiae
suae, ut ipsa solet praedicare, 'multos quidem amicos tibi ut
longiore vita paravi, praecipuos tamen Secundum et Cornu-
10 tum.' Quod cum recordor, intellego mihi laborandum ne qua 30
parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri desti-
11 tuisse. Quare ego vero Corelliae adero promptissime nec su-
bire offensas recusabo: quamquam non solum veniam me ve-
rum etiam laudem apud istum ipsum a quo, ut ais, nova lis
fortasse ut feminae intenditur arbitror consecuturum, si haec 35
eadem in actione, latius scilicet et uberius quam epistularum
angustiae sinunt, vel in excusationem vel etiam commendatio-
nem meam dixero. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Quemadmodum magis adprobare tibi possum quanto opere 1
5 mirer epigrammata tua Graeca quam quod quaedam Latine
aemulari et exprimere temptavi? in deterius tamen. Accidit
hoc primum inbecillitate ingenii mei, deinde inopia ac potius,
ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. Quod si haec quae 2
sunt et Latina et mea habere tibi aliquid venustatis videbun-
10 tur, quantum putas inesse iis gratiae quae et a te et Graece
proferuntur? Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS CALPURNIAE HISPULLAE SUAE S.

15 Cum sis pietatis exemplum fratremque optimum et aman- 1
tissimum tui pari caritate dilexeris filiamque eius ut tuam di-
ligas nec tantum amitae ei adfectum verum etiam patris amissi
repraesentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cum cogno-
veris dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum 2
20 est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indi-
cium est. Accedit his studium litterarum, quod ex mei caritate
concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa 3
sollicitudine, cum videor acturus, quanto, cum egi, gaudio ad-
ficitur! Disponit qui nuntient sibi quem adsensum, quos cla-
25 mores excitarim, quem eventum iudicii tulerim. Eadem, si
quando recito, in proximo discreta velo sedet laudesque no-
stras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat 4
etiam formatque cithara, non artifice aliquo docente sed amore,
qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam 5
30 adducor perpetuam nobis maioremque in dies futuram esse con-
cordiam. Non enim aetatem meam aut corpus, quae paulatim
occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet 6
tuis manibus educatam, tuis praeceptis institutam, quae nihil
in contubernio tuo viderit nisi sanctum honestumque, quae
35 denique amare me ex tua praedicatione consueverit. Nam cum 7
matrem meam parentis loco vererere, me a pueritia statim
formare, laudare talemque qualis nunc uxori meae videor omi-
nari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus, ego quod 8

illam mihi, illa quod me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

XX.

C. PLINIUS NONIO MAXIMO SUO S. 5

1 Quid senserim de singulis tuis libris notum tibi, ut quemque perlegeram, feci: accipe nunc quid de universis genera- 2 liter iudicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam et cum magna tua laude diffusum, in quo tu ingenii simul dolorisque 10 velis latissime vectus es. Horum utrumque invicem adiumento 3 fuit. Nam dolori sublimitatem et magnificentiam ingenium, ingenio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI.

15 C. PLINIUS VELIO CERIALI SUO S.

1 Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! Utraque 2 a partu, utraque filiam enixa decessit. Adficior dolore nec tamen supra modum doleo: ita mihi luctuosum videtur quod puellas honestissimas in flore primo fecunditas abstulit. An- 20 gor infantium sorte, quae sunt parentibus statim et dum nascuntur orbatae, angor optimorum maritorum, angor etiam meo 3 nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissime diligo, ut actione mea librisque testatum est; cui nunc unus ex tribus liberis superest domumque pluribus adminicu- 25 4 lis paulo ante fundatam desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus adquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cuius ego pro salute, pro moribus hoc sum magis anxius 5 quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, 30 nosti metus; quo minus te mirari oportebit quod plurimum timeam de quo plurimum spero. Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S. 35

1 Interfui principis optimi cognitioni, in consilium adsumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque

amicus, in duumviratu tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse causam non mi- 2 nus feliciter quam diserte. Conmendabat actionem quod tamquam homo Romanus et bonus civis in negotio suo mature et 5 graviter loquebatur. Cum sententiae perrogarentur, dixit Iu- 3 nius Mauricus, quo viro nihil firmius, nihil verius, non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit 'vellem etiam Romae tolli posset.' Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? sed hoc 4 a Maurico novum non est. Idem apud imperatorem Nervam non 10 minus fortiter. Cenabat Nerva cum paucis: Veiento proximus atque etiam in sinu recumbebat: dixi omnia, cum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus 5 orbatus ingenio saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; quo saepius a Domi- 15 tiano non secus ac tela, quae et ipsa caeca et inprovida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De huius nequitia 6 sanguinariisque sententiis in commune omnes super cenam loquebantur, cum ipse imperator 'quid putamus passurum fuisse, si viveret?' et Mauricus 'nobiscum cenaret.' Longius abii, 7 20 libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur, utque in corporibus sic in imperio gravissimus est morbus qui a capite diffunditur. Vale.

25

XXIII.

C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Magnam cepi voluptatem, cum ex communibus amicis co- 1 gnovi te ut sapientia tua dignum est et disponere otium et 30 ferre, habitare amoenissime et nunc terra nunc mari corpus agitare, multum disputare, multum audire, multum lectitare, cumque plurimum scias, cotidie tamen aliquid addiscere. Ita 2 senescere oportet virum qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se rei publicae, quam diu decebat, 35 optulerit. Nam et prima vitae tempora et media patriae, ex- 3 trema nobis impertire debemus, ut ipsae leges monent, quae maiorem annis otio reddunt. Quando mihi licebit, quando per 4 aetatem honestum erit imitari istud pulcherrimae quietis exem-

plum? quando secessus mei non desidiae nomen sed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIIII.

C. PLINIUS FABIO VALENTI SUO S. 5

1 Proxime cum apud centumviros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuvenem aeque in quadru-
2 plici. Processit animus, ut solet, longius: coepi reputare quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram qui in utroque dixissem: tantas conversiones aut fragili- 10
3 tas mortalitatis aut fortunae mobilitas facit. Quidam ex his qui tunc egerant decesserunt, exulant alii, huic aetas et valetudo silentium suasit, hic sponte beatissimo otio fruitur, alius exercitum regit, illum civilibus officiis principis amicitia exemit.
4 Circa nos ipsos quam multa mutata sunt! Studiis processimus, 15
5 studiis periclitati sumus, rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiae, bonorum obfuerunt iterumque prosunt. Si conputes annos, exiguum tempus, si vices rerum, ae-
6 vum putes. Quod potest esse documento nihil desperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates tam volubili orbe cir- 20
7 cumagi. Mihi autem familiare est omnes cogitationes meas tecum communicare isdemque te vel praeceptis vel exemplis monere quibus ipse me moneo; quae ratio huius epistulae fuit. Vale.

25

XXV.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Scripseram tibi verendum esse ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est. Proximis comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia atque etiam foeda dictu, in una 30 vero pro candidatorum nominibus suffragatorum nomina inventa
2 sunt. Excanduit senatus magnoque clamore ei qui scripsisset iratum principem est comprecatus. Ille tamen fefellit et la-
3 tuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re tam serio tempore tam scurriliter 35 ludat, qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus
4 est? Tantum licentiae pravis ingeniis adicit illa fiducia 'quis enim sciet?' Poposcit tabellam, stilum accepit, demisit caput,

neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria scaena et pulpito digna. Quo te vertas? quae remedia conquiras? ubi- 5 que vitia remediis fortiora. Ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς μελήσει, cui multum cotidie vigiliarum, multum laboris adicit 5 haec nostra iners et tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Petis ut libellos meos, quos studiosissime conparasti, re- 1 10 cognoscendos emendandosque curem. Faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te praesertim exigente? Nam cum 2 vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occupatissimus, maximae provinciae praefuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quanto opere mihi providendum 15 est ne te haec pars sarcinarum tamquam supervacua offendat? Adnitar ergo, primum ut comites istos quam commodissimos 3 habeas, deinde ut reversus invenias quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

20

XXVII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Tertius dies est quod audivi recitantem Sentium Auguri- 1 num cum summa mea voluptate, immo etiam admiratione. Poë- 25 matia appellat. Multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot an- 2 nis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor eius aut quod ipsum me laudibus vexit. Nam lemma sibi sumpsit quod ego interdum versibus ludo. 3 30 Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit: nam ceteros teneo, et iam explicui.

Canto carmina versibus minutis, 4
his olim quibus et meus Catullus
35 et Calvus veteresque. sed quid ad me?
unus Plinius est mihi priores.
mavult versiculos foro relicto
et quaerit quod amet putatque amari,

ille o Plinius, ille quot Catones!
i nunc, quisquis amas, amare noli.

5 Vides quam acuta omnia, quam apta, quam expressa. Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris 5 gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino, quorum alteri adfinis, utri-
6 que contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quam sit emendatus adulescens qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum 10

γινώσκων ὅτι
τοιοῦτός ἐστιν, οἷςπερ ἥδεται συνών.

Vale.

XXVIII. 15

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

1 Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis et Titi Cati, petitque, si sunt istic, ut esse credibile
2 est, exscribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi 20 potissimum iniungo, primum, quia desideriis meis amicissime obsequeris, deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum, postremo, quod patriam tuam om-
3 nesque qui nomen eius auxerunt ut patriam ipsam veneraris et diligis. Peto autem ut pictorem quam diligentissimum adsumas. 25 Nam cum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio; a qua rogo ut artificem quem elegeris ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

XXVIIII. 30

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

1 Heia tu, cum proxime res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est quod in dextram aurem fiducia mei dor-
2 mias: non inpune cessatur. Ecce, Licinius Nepos, praetor acer et fortis, multam dixit etiam senatori. Egit ille in senatu cau- 35 sam suam, egit autem sic ut deprecaretur. Remissa est multa,
3 sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices 'non omnes praetores tam severi.' Falleris. Nam vel instituere vel redu-

cere eiusmodi exemplum non nisi severi, institutum reductumve exercere etiam lenissimi possunt. Vale.

XXX.

5 C. PLINIUS LICINIO SURAE SUO S.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaestionem altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cenatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die statis auctibus ac diminutionibus crescit decrescitque. Cernitur id palam et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis et vesceris atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel adsurgit. Anulum seu quid aliud ponis in sicco, adluitur sensim ac novissime operitur, detegitur rursus paulatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterum ac tertio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo laxat modo includit, prout inlatus occurrit aut decessit expulsus? quod in ampullis ceterisque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona atque vergentia, per quasdam obluctantis animae moras crebris quasi singultibus sistunt quod effundunt. An quae oceano natura, fonti quoque, quaque ille ratione aut inpellitur aut resorbetur, hac modicus hic umor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An ut flumina quae in mare deferuntur adversantibus ventis obvioque aestu retorquentur, ita est aliquid quod huius fontis excursum repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quae dum colligit quod exhauserat, minor rivus et pigrior, cum collegit, agilior maiorque profertur? An nescio quod libramentum abditum et caecum, quod cum exinanitum est, suscitat et elicit fontem, cum repletum, moratur et strangulat? Scrutare tu causas (potes enim), quae tantum miraculum efficiunt: mihi abunde est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
EPISTULARUM
LIBER QUINTUS.

I.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

1 Legatum mihi obvenit modicum sed amplissimo gratius. 10
Cur amplissimo gratius? Pomponia Galla exheredato filio Asudio Curiano heredem reliquerat me, dederat coheredes Sertorium Severum, praetorium virum, aliosque splendidos equi-
2 tes Romanos. Curianus orabat ut sibi donarem portionem meam seque praeiudicio iuvarem; eandem tacita conventione 15
3 salvam mihi pollicebatur. Respondebam non convenire moribus meis aliud palam aliud agere secreto, praeterea non esse satis honestum donare et locupleti et orbo, in summa, non profuturum ei, si donassem, profuturum, si cessissem, esse autem me paratum cedere, si inique exheredatum mihi lique- 20
4 ret. Ad hoc ille 'rogo cognoscas.' Cunctatus paulum 'faciam' inquam: 'neque enim video cur ipse me minorem putem quam tibi videor. Sed iam nunc memento non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem tuam pronun-
5 tiandi.' 'Ut voles' ait: 'voles enim quod aequissimum.' Adhi- 25
bui in consilium duos quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium et Frontinum. His circumdatus in cubiculo
6 meo sedi. Dixit Curianus quae pro se putabat. Respondi paucis ego; neque enim aderat alius qui defunctae pudorem tueretur: deinde secessi et ex consilii sententia 'videtur' inquam, 30
'Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi.'
Post hoc ille cum ceteris subscripsit centumvirale iudicium,
7 non subscripsit mecum. Adpetebat iudicii dies: coheredes mei conponere et transigere cupiebant, non diffidentia causae sed metu temporum. Verebantur quod videbant multis accidisse, 35
8 ne ex centumvirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis quibus obici et Gratillae amicitia et Rustici posset. Ro-
9 gant me ut cum Curiano loquar. Convenimus in aedem Con-

cordiae. Ibi ego 'si mater' inquam 'te ex parte quarta scri-
psisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem
instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset ut non amplius
apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si
exheredatus a matre quartam partem ab heredibus eius acci-
pias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse me-
cum et iam biennium transisse omniaque me usu cepisse. Sed
ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur utque tibi nihil
abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantundem.'
Tuli fructum non conscientiae modo verum etiam famae. Ille
ergo Curianus legatum mihi reliquit et factum meum, nisi forte
blandior mihi, antiquum notabili honore signavit. Haec tibi
scripsi, quia de omnibus quae me vel delectant vel angunt non
aliter tecum quam mecum loqui soleo; deinde, quod durum
existimabam te amantissimum mei fraudare voluptate quam ipse
capiebam. Neque enim sum tam sapiens ut nihil mea intersit
an iis quae honeste fecisse me credo testificatio quaedam et
quasi praemium accedat. Vale.

II.

C. PLINIUS CALPURNIO FLACCO SUO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum
ponere nec urbis copiis ex Laurentino nec maris tam turbidis
tempestatibus possum. Recipies ergo epistulas steriles et sim-
pliciter ingratas ac ne illam quidem sollertiam Diomedis in
permutando munere imitantes. Sed, quae facilitas tua, hoc ma-
gis dabis veniam quod se non mereri fatentur. Vale.

III.

C. PLINIUS TITIO ARISTONI SUO S.

Cum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, tum
vel maxime quod me celandum non putasti fuisse apud te de
versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque di-
versitate iudiciorum longius processisse, exstitisse etiam quos-
dam qui scripta quidem ipsa non inprobarent, me tamen amice
simpliciterque reprehenderent quod haec scriberem recitarem-
que. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo:
facio non numquam versiculos severos parum, facio; etiam

comoedias audio et specto mimos et lyricos lego et Sotadicos intellego; aliquando praeterea rideo, iocor, ludo, utque omnia innoxiae remissionis genera breviter amplectar, homo sum.
3 Nec vero moleste fero hanc esse de moribus meis existimationem, ut qui nesciunt talia doctissimos gravissimos sanctis- 5
4 simos homines scriptitasse me scribere mirentur. Ab illis autem quibus notum est quos quantosque auctores sequar facile impetrari posse confido ut errare me, sed cum illis sinant quorum non seria modo verum etiam lusus exprimere laudabile
5 est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem 10 adulationis incidam, nominabo) sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Polionem, M. Messallam, Q. Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scaevolam, Servium Sulpicium, Varronem, Torquatum, immo Torquatos, C. Memmium, Lentulum, Gaetuli- 15 cum, Annaeum Senecam, Lucanum, et proxime Verginium Rufum, et si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum
6 Augustum, divum Nervam, Tiberium Caesarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius quae aliquando etiam a malis, sed honesta manere quae saepius a 20 bonis fiunt. Inter quos vel praecipue numerandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos, et prius Attius Enniusque. Non quidem hi senatores, sed sanctitas morum non distat ordinibus.
7 Recito tamen, quod illi an fecerint nescio. Etiam: sed illi iudicio suo poterant esse contenti, mihi modestior constantia 25
8 est quam ut satis absolutum putem quod a me probetur. Itaque has recitandi causas sequor, primum, quod ipse qui recitat aliquanto acrius scriptis suis auditorum reverentia intendit, deinde, quod de quibus dubitat quasi ex consilii sententia sta-
9 tuit. Multa etiam a multis admonetur, et si non admoneatur, 30 quid quisque sentiat perspicit ex vultu oculis nutu manu murmure silentio; quae satis apertis notis iudicium ab humanitate
10 discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum qui interfuerunt curae fuerit eadem illa legere, intelleget me quaedam aut commutasse aut praeterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamvis 35
11 ipse nihil dixerit mihi. Atque haec ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

IIII.

C. PLINIUS IULIO VALERIANO SUO S.

Res parva, sed initium non parvae. Vir praetorius Sollers a 1 senatu petiit ut sibi instituere nundinas in agris suis permitte-
5 retur: contradixerunt legati Vicetinorum: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata causa est. Alio senatu Vicetini sine advocato 2 intraverunt, dixerunt se deceptos, lapsine verbo an quia ita sentiebant. Interrogati a Nepote praetore quem docuissent, responderunt quem prius. Interrogati an tunc gratis adfuisset,
10 responderunt sex milibus nummum: an rursus aliquid dedissent, dixerunt mille denarios. Nepos postulavit ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum auguror, longius 3 res procedit. Nam pleraque tacta tantum et omnino commota latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet, 4
15 quam blande roges ut reliqua cognoscas! si tamen non ante ob haec ipsa veneris Romam spectatorque malueris esse quam lector. Vale.

V.

C. PLINIUS NONIO MAXIMO SUO S.

20 Nuntiatum mihi est C. Fannium decessisse, qui nuntius me 1 gravi dolore confudit, primum, quod amavi hominem elegantem disertum, deinde, quod iudicio eius uti solebam. Erat enim acutus natura, usu exercitatus, veritate promptissimus. Angit 2 me super ista casus ipsius: decessit veteri testamento, omisit
25 quos maxime diligebat, prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc utcumque tolerabile, gravius illud, quod pulcherrimum opus inperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis 3 distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone, et iam tres libros absolverat, subtiles et dili-
30 gentes et Latinos adque inter sermonem historiamque medios, ac tanto magis reliquos perficere cupiebat quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper et in- 4 matura mors eorum qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt vivendi causas cotidie
35 finiunt; qui vero posteros cogitant et memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quae semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius quod acci- 5

dit multo ante praesensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitu studentis, habere ante se scrinium (ita solebat): mox imaginatus est venisse Neronem, in toro resedisse, prompsisse primum librum quem de sceleribus eius ediderat eumque ad extremum revol- 5
6 visse, idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abisse. Expavit et sic interpretatus est, tamquam idem sibi futurus esset scri-
7 bendi finis qui fuisset illi legendi, et fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea 10 scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro
8 istis quae inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur ut mors quam paucissima quae abolere possit inveniat. Vale.

VI. 15

C. PLINIUS DOMITIO APOLLINARI SUO S.

1 Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, cum audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum
2 putas insalubres. Est sane gravis et pestilens ora Tuscorum 20 quae per litus extenditur: sed hi procul a mari recesserunt,
3 quin etiam Appennino, saluberrimo montium, subiacent. Adque adeo ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem caeli, regionis situm, villae amoenitatem; quae et tibi auditu
4 et mihi relatu iucunda erunt. Caelum est hieme frigidum et ge- 25 lidum; myrtos oleas, quaeque alia adsiduo tepore laetantur, aspernatur ac respuit; laurum tamen patitur atque etiam nitidissimam profert, interdum, sed non saepius quam sub urbe
5 nostra necat. Aestatis mira clementia: semper aër spiritu aliquo movetur; frequentius tamen auras quam ventos habet. 30
6 Hinc senes multi: videas avos proavosque iam iuvenum, audias fabulas veteres sermonesque maiorum, cumque veneris illo,
7 putes alio te saeculo natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphitheatrum aliquod inmensum et quale sola rerum natura possit effingere: lata et diffusa planities montibus cin- 35 gitur, montes summa sui parte procera nemora et antiqua ha-
8 bent. Frequens ibi et varia venatio. Inde caeduae silvae cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles

(neque enim facile usquam saxum, etiam si quaeratur, occur-
rit) planissimis campis fertilitate non cedunt opimamque mes-
sem serius tantum sed non minus percoquunt. Sub his per la- 9
tus omne vineae porriguntur unamque faciem longe lateque
5 contexunt; quarum a fine imoque quasi margine arbusta na-
scuntur. Prata inde campique: campi, quos non nisi ingentes 10
boves et fortissima aratra perfringunt. Tantis glaebis tenacis-
simum solum, cum primum prosecatur, adsurgit ut nono de-
mum sulco perdometur. Prata florida et gemmea trifolium alias- 11
10 que herbas teneras semper et molles et quasi novas alunt.
Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquae pluri-
mum, palus nulla, quia devexa terra, quidquid liquoris accepit
nec absorbuit, effundit in Tiberim. Medios ille agros secat, 12
navium patiens, omnisque fruges devehit in urbem, hieme dum-
15 taxat et vere; aestate summittitur, immensique fluminis nomen
arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies volu- 13
ptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque
enim terras tibi sed formam aliquam ad eximiam pulchritudi-
nem pictam videberis cernere: ea varietate, ea descriptione,
20 quocumque inciderint oculi, reficientur. Villa in colle imo sita 14
prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente
consurgit ut, cum ascendere te non putes, sentias ascendisse.
A tergo Appenninum, sed longius habet: accipit ab hoc au-
ras quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et immo-
25 dicas, sed spatio ipso lassas et infractas. Magna sui parte me- 15
ridiem spectat aestivumque solem ab hora sexta, hibernum
aliquanto maturius, quasi invitat in porticum latam et pro modo
longam. Multa in hac membra, atrium etiam ex more veterum.
Ante porticum xystus in plurimas species distinctus concisus- 16
30 que buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum
effigies invicem adversas buxus inscripsit: acanthus in plano
mollis et paene dixerim liquidus. Ambit hunc ambulatio pres- 17
sis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum
circi, quae buxum multiformem humilesque et retentas manu
35 arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata
buxus operit et subtrahit. Pratum inde non minus natura quam 18
superiora illa arte visendum: campi deinde porro multaque
alia prata et arbusta. A capite porticus triclinium excurrit: 19

valvis xystum desinentem et protinus pratum multumque ruris videt, fenestris hac latus xysti et quod prosilit villae hac
20 adiacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam fere porticum diaeta paulum recedit, cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro 5 aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis leni
21 aspergine fovet. Est in hac diaeta dormitorium cubiculum, quod diem clamorem sonum excludit, iunctaque ei cotidiana amicorum cenatio, quae areolam illam, porticum aliam eadem-
22 que omnia quae porticus aspicit. Est et aliud cubiculum a 10 proxuma platano viride et umbrosum, marmore excultum podio tenus, nec cedit gratiae marmoris ramos insidentesque ra-
23 mis aves imitata pictura: fonticulus in hoc, in fonte crater; circa sipunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis 15 fenestris xystum aliis dispicit pratum, sed ante piscinam, quae
24 fenestris servit ac subiacet, strepitu visuque iucundam. Nam ex edito desiliens aqua suscepta marmore albescit. Idem cubicu-
25 lum hieme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohaeret hypocauston, et si dies nubilus, inmisso vapore solis 20 vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum et hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum adque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proxumo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si paeniteat tepo-
26 ris. Frigidariae cellae conectitur media, cui sol benignissime 25 praesto est; caldariae magis: prominet enim. In hac tres descensiones, duae in sole, tertia a sole longius, a luce non lon-
27 gius. Apodyterio superpositum est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis pluresque circulos capit. Non procul a balineo scalae, quae in cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas 30 tres. Harum alia areolae illi in qua platani quattuor alia prato alia vineis imminet diversasque caeli partes ut prospectus ha-
28 bet. In summa cryptoporticu cubiculum ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum vineas montes intuetur. Iungitur cubiculum obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta, 35 quae villae hippodromum adnectit. Haec facies, hic usus a
29 fronte. A latere aestiva cryptoporticus in edito posita, quae non aspicere vineas, sed tangere videtur: in media triclinium

saluberrimum adflatum ex Appenninis vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis aeque vineas, sed per cryptoporticum, quasi admittit. A latere triclinii, quod fenestris 30 caret, scalae convivio utilia secretiore ambitu suggerunt. In
5 fine cubiculum, cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa quam vineae praebent. Subest cryptoporticus subterraneae similis; aestate incluso frigore riget contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. Post utram- 31 que cryptoporticum unde triclinium desinit incipit porticus,
10 ante medium diem hiberna, inclinato die aestiva. Hac adeuntur diaetae duae, quarum in altera cubicula quattuor altera tria, ut circumit sol, aut sole utuntur aut umbra. Hanc dispositio- 32 nem amoenitatemque tectorum longe longeque praecedit hippodromus. Medius patescit statimque intrantium oculis totus
15 offertur, platanis circumitur. Illae hedera vestiuntur utque summae suis ita imae alienis frondibus virent: hedera truncum et ramos pererrat vicinasque platanos transitu suo copulat: has buxus interiacet: exteriores buxos circumvenit laurus umbraeque platanorum suam confert. Rectus hippodromi limes in ex- 33
20 trema parte hemicyclio frangitur mutatque faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert umbrarumque frigus non ingrato sole 34 distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti
25 redditur, nec huic uni. Nam viae plures intercedentibus buxis dividuntur. Alibi pratulum alibi ipsa buxus intervenit in for- 35 mas mille descripta, litteras interdum, quae modo nomen domini dicunt modo artificis: alternis metulae surgunt alternis inserta sunt poma, et in opere urbanissimo subita velut inlati ru-
30 ris imitatio. Medium spatium brevioribus utrimque platanis adornatur: post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, 36 deinde plures figurae pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore vite protegitur: vitem quattuor columellae Carystiae subeunt. Ex stibadio aqua, velut expressa cubantium
35 pondere, sipunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, adque ita occulte temperatur ut impleat nec redundet. Gustatorium graviorque cena margini inponitur, 37 levior naucularum et avium figuris innatans circumit. Contra

fons egerit aquam et recipit: nam expulsa in altum in se cadit iunctisque hiatibus et absorbetur et tollitur. E regione stibadi adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus quantum
38 accipit ab illo. Marmore splendet, valvis in viridia prominet et exit, alia viridia superioribus inferioribusque fenestris sus- 5 cipit dispicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic et undique fenestrae, et tamen
39 lumen obscurum umbra premente. Nam laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et ascendit. Non secus ibi quam in nemore iaceas, imbrem tantum tamquam in nemore non sen- 10
40 tias. Hic quoque fons nascitur simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quae ambulatione fessos ut cubiculum ipsum iuvant. Fonticuli sedilibus adiacent; per totum hippodromum inducti fistulis strepunt rivi et qua manus duxit secuntur. His nunc illa viridia nunc haec, interdum simul 15 omnia lavantur. Vitassem iam dudum ne viderer argutior, nisi
41 proposuissem omnes angulos tecum epistula circumire. Neque enim verebar ne laboriosum esset legenti tibi quod visenti non fuisset, praesertim cum interquiescere, si liberet, depositaque epistula quasi residere saepius posses. Praeterea indulsi amori 20 meo: amo enim quae maxima ex parte ipse inchoavi aut in-
42 choata percolui. In summa, (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo ut titulum suum legat adque identidem interroget se quid coeperit scribere sciatque, si materiae immoratur, non 25 esse longum, longissimum, si aliquid arcessit adque attrahit.
43 Vides quot versibus Homerus, quot Vergilius arma, hic Aeneae, Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est, quia facit quod instituit. Vides ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur et colligat: modum tamen servat. Non enim ex- 30
44 cursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis, cum totam villam oculis tuis subicere conamur, si nihil inductum et quasi devium loquimur, non epistula quae describit sed villa quae describitur magna est. Verum illuc unde coepi, ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior 35
45 fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tiburtinis, Praenestinisque praeponam. Nam super illa quae retttuli altius ibi otium et pinguius eoque secu-

rius; nulla necessitas togae, nemo accersitor ex proximo: placida omnia et quiescentia; quod ipsum salubritati regionis ut purius caelum, ut aër liquidior accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo.
5 Mei quoque nusquam salubrius degunt: usque adhuc certe ne- 46 minem ex iis quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Di modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII.

10 C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Nec heredem institui nec praecipere posse rem publicam 1 constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem rei publicae nostrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum milium dedit. Hoc, si ius aspicias, inritum,
15 si defuncti voluntatem, ratum et firmum est. Mihi autem de- 2 functi voluntas (vereor quam in partem iuris consulti quod sum dicturus accipiant) antiquior iure est, utique in eo quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sester- 3 tium [se]decies contuli, huic quadringentorum milium paulo
20 amplius tertiam partem ex adventicio denegem? Scio te quoque a iudicio meo non abhorrere, cum eandem rem publicam ut civis optimus diligas. Velim ergo, cum proxime decuriones 4 contrahentur, quid sit iuris indices, parce tamen et modeste; deinde subiungas nos quadringenta milia offerre, sicut prae-
25 ceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. Haec ego scribere publice 5 supersedi, primum, quod memineram pro necessitudine amicitiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae et debere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi; deinde, quia vere-
30 bar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistula non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, 6 vox ipsa moderatur, epistula omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII.

35 C. PLINIUS TITINIO CAPITONI SUO S.

Suades ut historiam scribam, et suades non solus: multi 1 hoc me saepe monuerunt, et ego volo, non quia commode

facturum esse confidam (id enim temere credas nisi expertus), sed quia mihi pulchrum in primis videtur non pati occidere quibus aeternitas debeatur aliorumque famam cum sua 2 extendere. Me autem nihil aeque ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat, res homine dignissima, eo praesertim qui nullius sibi conscius culpae posteritatis memoriam non reformidet. 3 Itaque diebus ac noctibus cogito si qua me quoque possim tollere humo; id enim voto meo sufficit, illud supra votum 'victorque virum volitare per ora. Quamquam o!' sed hoc satis 4 est, quod prope sola historia polliceri videtur. Orationi enim et carmini parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium 5 impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus idemque per adoptionem pater historias et quidem religiosissime scripsit. Invenio autem apud sapientis honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere praecesserint. 6 Cur ergo cunctor? Egi magnas et graves causas. Has, etiamsi mihi tenuis ex his spes, destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est studii addidero, mecum pa-7 riter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices 'potes simul et rescribere actiones et componere historiam.' Utinam! sed 8 utrumque tam magnum est ut abunde sit alterum efficere. Unodevicensimo aetatis anno dicere in foro coepi, et nunc demum quid praestare debeat orator, adhuc tamen per caliginem vi-9 deo. Quid, si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis quae communia videntur. Narrat illa, narrat haec, sed aliter: huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia 10 recondita splendida excelsa conveniunt: hanc saepius ossa musculi nervi, illam tori quidam et quasi iubae decent: haec vel maxime vi amaritudine instantia, illa tractu et suavitate adque etiam dulcedine placet. Postremo alia verba, alius so-11 nus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit an ἀγώνισμα; quorum alterum oratio, alterum historia est. Ex his causis non adducor ut duo dissimilia et hoc

ipso diversa quod maxima confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam quod hic debeo; ideoque interim veniam, ne a meis verbis recedam, advocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita quae potissimum tempora aggre- 12
5 diar. Vetera et scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio: intacta et nova? gravis offensae, levis gratia. Nam 13 praeter id quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quam laudanda, tum, si laudaveris, parcus, si culpaveris, nimius fuisse dicaris; quamvis illud plenissime, hoc restrictis-
10 sime feceris. Sed haec me non retardant: est enim mihi pro 14 fide satis animi. Illud peto, praesternas ad quod hortaris eligasque materiam, ne mihi iam scribere parato alia rursus cunctationis et morae iusta ratio nascatur. Vale.

15

VIIII. [XXI.]

C. PLINIUS RUFO SUO S.

Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxi- 1 ma comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudi- 2 ces, decemviri venerant, obversabantur advocati, silentium
20 longum, tandem a praetore nuntius. Dimittuntur centumviri, eximitur dies, me gaudente, qui numquam ita paratus sum ut non mora laeter. Causa dilationis Nepos praetor, qui legibus 3 quaerit. Proposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos exsecuturum se quae senatus consulto con-
25 tinerentur. Suberat edicto senatus consultum: hoc omnes, 4 quisquis negotium haberet, iurare prius quam agerent iubebantur nihil se ob advocationem cuiquam dedisse promisisse cavisse. His enim verbis ac mille praeterea et venire advocationes et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permitteba-
30 tur pecuniam dumtaxat decem milium dare. Hoc facto Nepo- 5 tis commotus praetor qui centumviralibus praesidebat, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur laudatur. 6 Multi 'invenimus qui curva corrigeret. Quid? ante hunc prae-
35 tores non fuerunt? quis autem hic est qui emendet publicos mores?' Alii contra 'rectissime fecit: initurus magistratum iura cognovit, senatus consulta legit, reprimit foedissimas pactiones, rem pulcherrimam turpissime venire non patitur.'

7 Tales ubique sermones; qui tamen alterutram in partem ex eventu praevalebunt. Est omnino iniquom sed usu receptum quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiae modo vanitatis, modo libertatis 5 modo furoris nomen accipiunt. Vale.

X. [XI.]

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

1 Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scri- 10 pta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur cotidie et flagitantur, ac iam periculum est ne cogantur ad exhi- 2 bendum formulam accipere. Sum et ipse in edendo haesitator, tu tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras aut cave ne eosdem istos libel- 15 los, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non pos- 3 sunt, convicio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est, nec iam splendescit lima sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire describi legi venire volumina Tranquilli mei. Aequom est nos in amore tam mu- 20 tuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

XI. [XII.]

C. PLINIUS CALPURNIO FABATO PROSOCERO SUO S. 25

1 Recepi litteras tuas, ex quibus cognovi te speciosissimam porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novae libe- 2 ralitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat; 30 deinde quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri; postremo quod patria nostra florescit, quam mihi a quocumque excoli iucundum, a te vero laetissimum est. 3 Quod superest, deos precor ut animum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum 35 ut peracto quod proxime promisisti inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

XII. [XIII.]

C. PLINIUS TERENTIO SCAURO SUO S.

Recitaturus oratiunculam quam publicare cogito advocavi 1 aliquos, ut vererer, paucos, ut verum audirem. Nam mihi 5 duplex ratio recitandi, una, ut sollicitudine intendar, altera, ut admonear, si quid forte me ut meum fallit. Tuli quod pete- 2 bam, inveni qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse praeterea quaedam emendanda adnotavi. Emendavi librum quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber explica- 3 10 bit, quem iam nunc oportet ita consuescere ut sine praefatione intellegatur. Tu velim quid de universo, quid de partibus sen- 4 tias scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

15

XIII. [XIIII.]

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Et tu rogas et ego promisi, si rogasses, scripturum me 1 tibi quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se 20 nullo accusante. Nam legati Vicetinorum non modo non presserunt eum verum etiam sublevarunt. Summa defensionis, 2 non fidem sibi in advocatione sed constantiam defuisse; descendisse ut acturum adque etiam in curia visum, deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse: monitum enim ne 25 desiderio senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia fama dignitate certantis tam pertinaciter, praesertim in senatu, repugnaret, alioqui maiorem invidiam quam proxime passurum. Erat sane prius, a paucis tamen adclamatum exe- 3 unti. Subiunxit preces multumque lacrimarum: quin etiam tota 30 actione homo in dicendo exercitatus operam dedit ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afrani Dex- 4 tri, cuius haec summa, melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicetinorum eodem animo quo susceperat per- 35 tulisset: quia tamen in hoc genus culpae non fraude incidisset nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum, ita ut Vicetinis quod acceperat redderet. Adsense- 5

runt omnes praeter Fabium Aprum. Is interdicendum ei advo-
cationibus in quinquennium censuit, et quamvis neminem aucto-
ritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dex-
trum, qui primus diversum censuerat, prolata lege de senatu
6 habendo iurare coëgit e re publica esse quod censuisset. Cui 5
quamquam legitimae postulationi a quibusdam reclamatum est.
Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed prius
quam sententiae dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recita-
vit libellum disertum et gravem, quo questus est venire advo-
cationes, venire etiam praevaricationes, in lites coiri, et glo- 10
7 riae loco poni ex spoliis civium magnos et statos reditus. Re-
citavit capita legum, admonuit senatus consultorum: in fine
dixit petendum ab optimo principe ut, quia leges, quia senatus
8 consulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci
dies, et liber principis severus et tamen moderatus: leges 15
ipsum; est in publicis actis. Quam me iuvat quod in causis agen-
dis non modo pactione dono munere verum etiam xeniis sem-
9 per abstinui! Oportet quidem quae sunt inhonesta non quasi
inlicita sed quasi pudenda vitare: iucundum tamen, si prohi-
10 beri publice videas quod numquam tibi ipse permiseris. Erit 20
fortasse, immo non dubie huius propositi mei et minor laus
et obscurior fama, cum omnes ex necessitate facient quod ego
sponte faciebam. Interim fruor voluptate, cum alii divinum me,
alii meis rapinis, meae avaritiae occursum per ludum ac iocum
dictitant. Vale. 25

XIIII. [XV.]

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

1 Secesseram in municipium, cum mihi nuntiatum est Cor-
2 nutum Tertullum accepisse Aemiliae viae curam. Exprimere 30
non possum quanto sim gaudio adfectus et ipsius et meo no-
mine; ipsius, quod, sit licet, sicut est, ab omni ambitione longe
remotus, debet tamen ei iucundus honor esse ultro datus; meo,
quod aliquanto magis me delectat mandatum mihi officium,
3 postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri digni- 35
tate quam aequari bonis gratius. Cornuto autem quid melius?
quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplum anti-
quitatis expressius? quod mihi cognitum est non fama, qua

alioqui optima et meritissima fruitur, sed longis magnisque experimentis. Una diligimus, una dileximus omnes fere quos ae- 4 tas nostra in utroque sexu aemulandos tulit; quae societas amicitiarum artissima nos familiaritate coniunxit. Accessit vin- 5
5 culum necessitudinis publicae. Idem enim mihi, ut scis, collega quasi voto petitus in praefectura aerarii fuit, fuit et in consulatu. Tum ego qui vir et quantus esset altissime inspexi, cum sequerer ut magistrum, ut parentem vererer; quod non tam aetatis maturitate quam vitae merebatur. His ex causis ut 6
10 illi sic mihi gratulor, nec privatim magis quam publice, quod tandem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistulam extendam, si gaudio 7 meo indulgeam. Praevertor ad ea quae me agentem hic nuntius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita 8
15 uxoris, eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos, audiebam multum rusticarum querellarum, rationes legebam invitus et cursim (aliis enim chartis, aliis sum litteris initiatus), coeperam etiam itineri me praeparare. Nam includor an- 9 gustiis commeatus, eoque ipso quod delegatum Cornuto au-
20 dio officium mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, cum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XV. [X.]

25 C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Cum versus tuos aemulor, tum maxime quam sint boni 1 experior. Ut enim pictores pulchram absolutamque faciem raro nisi in peius effingunt, ita ego ab hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor ut quam plurima proferas quae imi- 2
30 tari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Tristissimus haec tibi scribo, Fundani nostri filia minore 1
35 defuncta, qua puella nihil umquam festivius, amabilius, nec modo longiore vita sed prope immortalitate dignius vidi. Non- 2 dum annos quattuordecim impleverat, et iam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat, et tamen suavitas puellaris cum

3 virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhaerebat! ut nos amicos paternos et amanter et modeste complectebatur! ut nutrices, ut paedagogos, ut praeceptores pro suo quemque officio diligebat! quam studiose, quam intellegenter lectitabat. ut parce custoditeque ludebat! Qua illa temperantia, qua pa- 5 tientia, qua etiam constantia novissimam valetudinem tulit! 4 Medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis viribus vigore animi sustinebat. 5 Duravit hic illi usque ad extremum nec aut spatio valetudinis aut metu mortis infractus est, quo plures gravioresque nobis 10 6 causas relinqueret et desiderii et doloris. O triste plane acerbumque funus! o morte ipsa mortis tempus indignius! iam destinata erat egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam 7 nos vocati. Quod gaudium quo maerore mutatum est! Non possum exprimere verbis quantum animo vulnus acceperim, 15 cum audivi Fundanum ipsum, ut multa luctuosa dolor invenit, praecipientem, quod in vestes margarita gemmas fuerat ero- 8 gaturus, hoc in tus et unguenta et odores inpenderetur. Est quidem ille eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate altioribus studiis artibusque dediderit, sed nunc omnia quae 20 audiit saepe, quae dixit aspernatur expulsisque virtutibus aliis 9 pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris quid amiserit. Amisit enim filiam quae non minus mores eius quam os vultumque referebat totumque patrem mira similitudine ex- 10 scripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam iusto litte- 25 ras mittes, memento adhibere solacium, non quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius 11 admittat multum faciet medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur adque ultro requirit, sic recens animi dolor consolationes 30 reicit ac refugit, mox desiderat et clementer admotis adquiescit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS SPURINNAE SUO S. 35

1 Scio quanto opere bonis artibus faveas, quantum gaudium capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuntio tibi fuisse me hodie in auditorio

Calpurni Pisonis. Recitabat καταστερισμῶν eruditam sane luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus et teneris et enodibus, sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et varie nunc attollebatur nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis iucunda mutabat, omnia ingenio pari. Commendabat haec voce suavissima, vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor quam fiducia decet. Ne plura, quamquam libet plura, quo sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili, recitatione finita multum ac diu exosculatus adulescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi, pergeret qua coepisset lumenque quod sibi maiores sui praetulissent posteris ipse praeferret. Gratulatus sum optimae matri, gratulatus et fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam quam ille alter eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fratre recitante primum metus eius, mox gaudium eminuit. Dii faciant ut talia tibi saepius nuntiem! Faveo enim saeculo, ne sit sterile et effetum, mireque cupio ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi imagines habeant: quae nunc mihi hos adulescentes tacite laudare adhortari, et quod amborum gloriae satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CALPURNIO MACRO SUO S.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium; frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amoenissima. Neque enim dubito esse amoenissimam, in qua se conposuerat homo felicior ante quam felicissimus fieret. Ego in Tuscis et venor et studeo, quae interdum alternis interdum simul facio, nec tamen adhuc possum pronuntiare utrum sit difficilius capere aliquid an scribere. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Video quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo et Homericum illud πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν et hoc no-

strum 'pater familiae'. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget.
3 Homo probus officiosus litteratus; et ars quidem eius et quasi inscriptio comoedus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat 5 acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode orationes et historias et carmina legit ut hoc solum didicisse
4 videatur. Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires quam multa unus mihi et quam iucunda ministeria praestaret. Acce- 10 dit longa iam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt.
5 Est enim ita natura comparatum ut nihil aeque amorem incitet et accendat quam carendi metus, quem ego pro hoc non se-
6 mel patior. Nam ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem reiecit, adque ob hoc in Aegyptum mis- 15 sus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit.
7 Qua ex causa destinavi eum mittere in praedia tua quae Foro Iuli possides. Audivi enim te saepe referentem esse ibi et aëra 20 salubrem et lac eiusmodi curationibus accommodatissimum.
8 Rogo ergo scribas tuis ut illi villa, ut domus pateat, offerant etiam sumptibus eius, si quid opus erit; erit autem opus mo-
9 dico. Est enim tam parcus et continens ut non solum delicias verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. 25 Ego proficiscenti tantum viatici dabo quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

XX.

C. PLINIUS URSO SUO S. 30

1 Iterum Bithyni breve tempus a Iulio Basso etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt, Varenum, quem nuper ad-
2 versus Bassum advocatum et postularant et acceperant. Inducti in senatum inquisitionem postulaverunt. Varenus petit ut sibi quoque defensionis causa evocare testes liceret: recu- 35 santibus Bithynis cognitio suscepta est. Egi pro Vareno, non
3 sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commen-

dationis et detrahit et adfert memoria, vox, gestus, tempus ipsum, postremo vel amor vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber et secundis casibus et adversis caret. Respondit 4 mihi Fonteius Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, pau-
5 cissimis rebus. Est plerisque Graecorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas tamque frigidas perihodos uno spiritu quasi torrente contorquent. Itaque Iulius Candidus non inve- 5 nuste solet dicere aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, si M. Antonio credi-
10 mus, nemini, haec vero quam Candidus loquentiam appellat multis adque etiam inpudentissimo cuique maxime contigit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callide acriter culte, 6 contra Nigrinus presse graviter ornate. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulatio-
15 nem Vareni silentio praeteriit. Haec forma negandi fuit. Cor- 7 nelius Priscus consularis et accusatoribus quae petebant et reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege conprehensam nec satis usitatam, iustam tamen. Quare iustam, 8 non sum epistula exsecuturus, ut desideres actionem. Nam si
20 verum est Homericum illud

τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
ἥ τις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

providendum est mihi ne gratiam novitatis et florem, quae oratiunculam illam vel maxime commendat, epistulae loquacitate
25 praecerpam. Vale.

XXI. [VIIII.]

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Varie me adfecerunt litterae tuae: nam partim laeta par- 1
30 tim tristia continebant: laeta, quod te in urbe teneri nuntiabant; 'nollem' inquis, sed ego volo: praeterea, quod recitaturum statim ut venissem pollicebantur; ago gratias quod expector. Triste illud quod Iulius Valens graviter iacet; quam- 2 quam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur,
35 cuius interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum verum etiam luctuosum quod Iu- 3 lius Avitus decessit, dum ex quaestura redit, decessit in navi, procul a fratre amantissimo, procul a matre, a sororibus. Nihil 4

ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, cum moreretur, pertinent ad hos qui supersunt. Iam quod in flore primo tantae indolis iuvenis extinctus est, summa consecuturus, si vir-5 tutes eius maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit, quantum etiam scripsit! quae nunc omnia cum 6 ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistulae faciam, ut facere possim etiam lacrimis quas epistula expressit. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER SEXTUS.

I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

1 Quam diu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam: postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis; seu quod ipsa loca in quibus esse una solemus acrius me tui commonent, seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit, quoque propius accesseris ad spem fruendi, 2 hoc impatientius careas. Quidquid in causa, eripe me huic tormento: veni, aut ego illuc unde inconsulte properavi revertar, vel ob hoc solum ut experiar an mihi, cum sine me Romae coeperis esse, similes his epistulas mittas. Vale.

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 Soleo non numquam in iudiciis quaerere M. Regulum, nolo 2 enim dicere, desiderare. Cur ergo quaero? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat, quamvis non posset ediscere. Illud ipsum, quod oculum modo dextrum modo sinistrum circumlinebat, dextrum, si a petitore, alterum, si a

possessore esset acturus, quod candidum splenium in hoc aut in illud supercilium transferebat, quod semper haruspices consulebat de actionis eventu, a nimia superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam iu- 3
5 cunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros corrogabat. Quid enim iucundius quam sub alterius invidia quam diu velis et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed utcumque se habent ista, bene 4 fecit Regulus quod est mortuus; melius, si ante. Nunc enim
10 sane poterat sine malo publico vivere sub eo principe sub quo nocere non poterat. Ideo fas est non numquam eum quaerere. Nam postquam obiit ille, increbruit passim et invaluit 5 consuetudo binas vel singulas clepsydras, interdum etiam dimidias et dandi et petendi. Nam et qui dicunt egisse malunt
15 quam agere et qui audiunt finire quam iudicare. Tanta neglegentia, tanta desidia, tanta denique inreverentia studiorum periculorumque est. An nos sapientiores maioribus nostris, 6 nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et supra modum tardi,
20 nos apertius dicimus, celerius intellegimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris praecipitamus causas quam diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omni- 7 bus optinebas quod fidei paucissimi praestant! Equidem quotiens iudico, quod vel saepius facio quam dico, quantum quis
25 plurimum postulat aquae do. Etenim temerarium existimo di- 8 vinare quam spatiosa sit causa inaudita tempusque negotio finire cuius modum ignores, praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et haec
30 dici quam non dici necessaria. Praeterea an sint supervacua, 9 nisi cum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere quae iam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte? 10
35 in mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt bona, quod perseverant, et leviora incommoda, quod adsuevi. Vale.

III.

C. PLINIUS VERO SUO

1 Gratias ago quod agellum quem nutrici meae donaveram colendum suscepisti. Erat, cum donarem, centum milium nummum: postea descrescente reditu etiam pretium minuit, quod 5
2 nunc te curante reparabit. Tu modo memineris commendari tibi a me non arbores et terram, quamquam haec quoque, sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis interest quae accepit quam mea qui dedi. Vale. 10

IIII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

1 Numquam sum magis de occupationibus meis questus, quae me non sunt passae aut proficiscentem te valitudinis causa in Campaniam prosequi aut profectam e vestigio subse- 15
2 qui. Nunc enim praecipue simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem quid viribus, quid corpusculo adparares, ecquid denique secessus voluptatis regionisque abundantiam inoffensa
3 transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura desiderarem; est enim suspensum et anxium de eo quem ardentis- 20
4 sime diligas interdum nihil scire: nunc vero me cum absentiae tum infirmitatis tuae ratio incerta et varia sollicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia, quaeque natura metuen-
5 tum est, ea maxime mihi quae maxime abominor fingo. Quo inpensius rogo ut timori meo cotidie singulis vel etiam binis 25 epistulis consulas. Ero enim securior, dum lego, statimque timebo, cum legero. Vale.

V.

C. PLINIUS URSO SUO S. 30

1 Scripseram tenuisse Varenum ut sibi evocare testes liceret; quod pluribus aequom, quibusdam iniquom et quidem pertinaciter visum, maxime Licinio Nepoti, qui sequenti senatu, cum de rebus aliis referretur, de proximo senatus con-
2 sulto disseruit finitamque causam retractavit. Addidit etiam 35 petendum a consulibus ut referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam le-

gem adici ut, sicut accusatoribus inquirendi testibusque de-
nuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret.
Fuerunt quibus haec eius oratio ut sera et intempestiva et 3
praepostera displiceret, quae omisso contra dicendi tempore
5 castigaret peractum cui potuisset occurrere. Iuventius quidem 4
Celsus praetor tamquam emendatorem senatus et multis et ve-
hementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neu-
ter contumeliis temperavit. Nolo referre quae dici ab ipsis 5
moleste tuli: quo magis quosdam e numero nostro inprobavi,
10 qui modo ad Celsum modo ad Nepotem, prout hic vel ille di-
ceret, cupiditate audiendi cursitabant, et nunc quasi stimula-
rent et accenderent, nunc quasi reconciliarent ac recompone-
rent, frequentius singulis, ambobus interdum propitium Cae-
sarem, ut in ludicro aliquo, precabantur. Mihi quidem illud 6
15 etiam peracerbum fuit quod sunt alter alteri quid pararent in-
dicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit et Celso
Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum ut homi- 7
nes iurgaturi id ipsum invicem scierint, tamquam convenisset.
Vale.

20

VI.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae, et sis 1
rogo. Opus est mihi voti laboris sollicitudinis socio. Petit ho-
25 nores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos ut glo-
riosum sic est difficile superare. Pendeo ergo et exerceor 2
spe, adficior metu, et me consularem esse non sentio: nam
rursus mihi videor omnium quae decucurri candidatus. Mere- 3
tur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sane
30 paterna amicitia; neque enim esse potuit per meam aetatem:
solebat tamen vixdum adulescentulo mihi pater eius cum magna
laude monstrari. Erat non studiorum tantum verum etiam stu-
diosorum amantissimus, ac prope cotidie ad audiendos, quos
tunc ego frequentabam, Quintilianum, Niceten Sacerdotem
35 ventitabat, vir alioqui clarus et gravis et qui prodesse filio me-
moria sui debeat. Sed multi nunc in senatu quibus ignotus ille, 4
multi quibus notus, sed non nisi viventes reverentur: quo ma-
gis huic omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum,

5 gratia infirma, ipsi enitendum, ipsi elaborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulo fecit: paravit amicos, quos paraverat coluit, me certe, ut primum 6 sibi iudicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi sollicitus adsistit, adsidet recitanti: primis etiam et 5 cum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, ante cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego 7 vicem debeo inplere. Doleo enim et illum inmatura morte indignissime raptum et hunc optimi fratris adiumento destitutum 8 solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo ut venias et 10 suffragio meo tuum iungas. Permultum interest mea te ostentare, tecum circumire. Ea est auctoritas tua ut putem me effi- 9 cacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua te retinent: hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: 15 ego ambio, ego periclitor: in summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S. 20

1 Scribis te absentia mea non mediocriter adfici unumque habere solacium, quod pro me libellos meos teneas, saepe etiam 2 in vestigio meo conloces. Gratum est quod nos requiris, gratum quod his fomentis adquiescis: invicem ego epistulas tuas lectito adque identidem in manus quasi novas sumo; sed eo 25 3 magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius litterae tantum habent suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest! Tu tamen quam frequentissime scribe, licet hoc ita me delectet ut torqueat. Vale.

VIII. 30

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Atilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spectatior paulo aut non novit aut non amat? Hunc ego non ut 2 multi sed artissime diligo. Oppida nostra unius diei itinere di- 35 rimuntur: ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adulescentuli coepimus. Mansit hic postea, nec refrixit iudicio sed invaluit. Sciunt qui alterutrum nostrum familiarius

intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissima praedicatione circumfert et ego prae me fero quantae sit mihi curae modestia quies securitas eius. Quin etiam cum insolentiam cuius- 3 dam tribunatum plebis inituri vereretur idque indicasset mihi,
5 respondi *οὔτις ἐμεῦ ζῶντος*. Quorsus haec? ut scias non posse Atilium me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices 4 'quorsus haec?' Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae, cures ut Atilio meo 5
10 salva sit non sors modo verum etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens, nullis quaestibus sustinetur, nullus illi nisi ex frugalitate reditus. Nam stu- 6 dia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima iactura, quia reparare
15 quod amiseris gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi 7 scrupulum: sine me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nosti facetias hominis; quas ve- 8 lim adtendas ne in bilem et amaritudinem vertat iniuria. Quam
20 vim habeat offensus crede ei quam in amore habet. Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum. Ve- 9 rum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo, sed non tamquam pro mea, hoc est gravius irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin
25 potius, ut coeperam, rogo, oro des operam ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curae est tibi quam illud mihi. Vale.

VIIII.

30 C. PLINIUS TACITO SUO S.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem 1 mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si te Romae morante ipse afuissem.
35 Habet hoc sollicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen, 2 censeo, alios roges; ego precum tuarum minister adiutor particeps ero. Vale.

X.

C. PLINIUS ALBINO SUO S.

1 Cum venissem in socrus meae villam Alsiensem, quae aliquando Rufi Vergini fuit, ipse mihi locus optimi illius et maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim 5 colere secessum atque etiam senectutis suae nidulum vocare 2 consueverat. Quocumque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum eius videre, et 3 vidisse paenituit. Est enim adhuc inperfectum, nec difficultas operis in causa, modici ac potius exigui, sed inertia eius cui 10 cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria 4 pervagetur. Ad ille mandaverat caveratque ut divinum illud et inmortale factum versibus inscriberetur: 15

hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi sed patriae.

5 Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere omniaque here- 6 dum officia praesumere. Nam cui non est verendum quod vi- 20 demus accidisse Verginio? cuius iniuriam ut indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

XI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S. 25

1 O diem laetum! adhibitus in consilium a praefecto urbis, audivi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes, Fuscum Salinatorem et Ummidium Quadratum, egregium par nec modo temporibus nostris sed litteris ipsis ornamento 2 futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus ha- 30 bitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale; quae singula mihi voluptati fuerunt, adque inter haec illud, quod et ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur et iis qui audiebant me aemulari, meis in- 3 stare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) laetum no- 35 tandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice laetius quam clarissimos iuvenes nomen et famam ex studiis

petere, aut mihi optatius quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam 4 deos oro: ab isdem teste te peto ut omnis qui me imitari tanti putabunt meliores esse quam me velint. Vale.

5

XII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tu vero non debes suspensa manu commendare mihi quos 1 tuendos putas. Nam et te decet multis prodesse et me susci-
10 pere quidquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vettio Prisco 2 quantum plurimum potuero praestabo, praesertim in harena mea, hoc est apud centumviros. Epistularum quas mihi, ut 3 ais, aperto pectore scripsisti oblivisci me iubes: ad ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel praecipue sentio
15 quanto opere me diligas, cum sic exegeris mecum ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo hoc mihi iucundiores eas fuisse 4 quod habebam bonam causam, cum summo studio curassem quod tu curari volebas. Proinde etiam adque etiam rogo ut 5 mihi semper eadem simplicitate, quotiens cessare videbor (vi-
20 debor dico, numquam enim cessabo), convicium facias; quod et ego intellegam a summo amore proficisci et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII.

25 C. PLINIUS URSO SUO S.

Umquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum 1 quam Varenum meum? cui quod summa contentione impetraverat defendendum et quasi rursus petendum fuit. Bithyni se- 2 natus consultum aput consules carpere ac labefactare sunt ausi
30 atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito inreverenter magis quam constanter, ut qui senatus consultum apud senatum accusaret. Respondit Catius Fronto graviter et firme. Senatus 3 ipse mirificus: nam illi quoque qui prius negarant Vareno quae
35 petebat eadem danda, postquam erant data, censuerunt: singu- 4 los enim integra re dissentire fas esse, peracta quod pluribus placuisset cunctis tuendum. Acilius tantum Rufus et cum eo 5 septem an octo, septem immo, in priore sententia persevera-

8*

runt. Erant in hac paucitate nonnulli quorum temporaria gra-
6 vitas vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen aestima
quantum nos in ipsa pugna certaminis maneat, cuius quasi
praelusio adque praecursio has contentiones excitavit. Vale.

XIIII. 5

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

1 Sollicitas me in Formianum. Veniam ea conditione ne quid
contra commodum tuum facias; qua pactione invicem mihi ca-
veo. Neque enim mare et litus sed te, otium, libertatem se- 10
2 quor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia
aut ad alienum arbitrium aut ad suum facere: mei certe stoma-
chi haec natura est ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

XV. 15

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Mirificae rei non interfuisti: ne ego quidem; sed me re-
cens fabula excepit. Passennus Paullus, splendidus eques Ro-
manus et in primis eruditus, scribit elegos. Gentilicium hoc
illi: est enim municeps Properti adque etiam inter maiores suos 20
2 Propertium numerat. Is cum recitaret, ita coepit dicere 'Prisce,
iubes'. Ad hoc Iavolenus Priscus (aderat enim, ut Paullo ami-
cissimus) 'ego vero non iubeo'. Cogita qui risus hominum,
3 qui ioci. Est omnino Priscus dubiae sanitatis, interest tamen
officiis, adhibetur consiliis adque etiam ius civile publice re- 25
spondet: quo magis quod tunc fecit et ridiculum et notabile
4 fuit. Interim Paullo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit.
Tam sollicite recitaturis providendum est non solum ut sint ipsi
sani verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI. 30

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Petis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tra-
dere posteris possis. Gratias ago: nam video morti eius, si ce-
2 lebretur a te, inmortalem gloriam esse propositam. Quamvis 35
enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, me-
morabili casu quasi semper victurus occiderit, quamvis ipse
plurima opera et mansura condiderit; multum tamen perpetuitati

eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto 3
quibus deorum munere datum est aut facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos vero quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod iniungis. Erat Miseni clas- 4
semque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gu- 5
staverat iacens studebatque: poscit soleas, ascendit locum ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est), oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus expresserit. Nam longissimo velut 6
trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo, quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut erudi- 7
tissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam: respondi studere me malle, et forte ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accipit co- 8
dicillos Rectinae Tasci inminenti periculo exterritae (nam villa eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga): ut se tanto discrimini eriperet orabat. Vertit ille consilium et quod studioso 9
animo inchoaverat obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse, non Rectinae modo sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fu- 10
giunt, rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu ut omnis illius mali motus, omnis figuras, ut deprenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus 11
cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et densior, iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides, iam vadum subitum ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti 'fortes' inquid 'fortuna iuvat: Pomponianum pete.'
Stabiis erat, diremptus sinu medio; nam sensim circumactis 12
curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo adpropinquante, conspicuo tamen, et cum cresceret,

proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset; quo tunc avunculus meus secundissimo invectus conplectitur trepidantem, consolatur, hortatur, utque timorem eius sua securitate leniret, deferri in balineum iubet: lotus accubat, cenat aut hilaris aut, quod est aeque magnum, 5
13 similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus in locis latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo 10 quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis qui limini obver-
14 sabantur audiebatur. Sed area ex qua diaeta adibatur ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit seque 15
15 Pomponiano ceterisque qui pervigilaverant reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant et quasi emota sedibus suis nunc huc nunc illuc abire aut referri videbantur.
16 Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum ca- 20 sus metuebatur; quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus inposita linteis constringunt: id mu-
17 nimentum adversus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen faces multae 25 variaque lumina solabantur. Placuit egredi in litus et ex proximo aspicere ecquid iam mare admitteret; quod adhuc vastum
18 et adversum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel adque iterum frigidam aquam poposcit hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulpuris alios in fu- 30
19 gam vertunt, excitant illum. Innitens servolis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et
20 angustus et frequenter aestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo quem novissime viderat tertius), corpus inventum integrum, 35 inlaesum opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quie-
21 scenti quam defuncto similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam de exitu eius scire

voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiciam omnia me quibus 22
interfueram quaeque statim, cum maxime vera memorantur, audieram persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistulam aliud historiam, aliud amico aliud omnibus scribere.
5 Vale.

XVII.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatiunculam quam in cuiusdam amici auditorio cepi non 1
10 possum mihi temperare quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistulam effundam. Recitabatur liber absolu- 2
tissimus: hunc duo aut tres, ut sibi et paucis videntur, diserti surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique adsurrexerunt, saltem lassitu-
15 dine sedendi. Quae tanta gravitas? quae tanta sapientia? quae 3
immo pigritia, adrogantia, sinisteritas ac potius amentia, in hoc totum diem inpendere ut offendas, ut inimicum relinquas ad quem tamquam amicissimum veneris? Disertior ipse es? tanto 4
magis, ne invideris: nam qui invidet minor est. Denique, sive
20 plus sive minus sive idem praestas, lauda vel inferiorem vel superiorem vel parem: superiorem, quia, nisi laudandus ille, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri quem praecedis vel exaequas. Equidem omnes qui aliquid in studiis faciunt venerari 5
25 etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis ardua fastidiosa, et quae eos a quibus contemnitur invicem contemnat. Nisi forte aliud iudicas tu: quamquam quis uno te reverentior huius operis, quis benignior aestimator? Qua ratione ductus, tibi po- 6
tissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium
30 maxime poteram. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Rogas ut agam Firmanorum publicam causam; quod ego, 1
35 quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio et te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cum familiaritatem nostram, 2
ut soles praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumpse-

ris, nihil est quod negare debeam, praesertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis aut efficacius 3 amantis? Proinde Firmanis tuis ac iam potius nostris obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos cum splendor ipsorum tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos 5 esse inter quos tu talis moreris. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Scis tu accessisse pretium agris, praecipue suburbanis. 10 Causa subitae caritatis res multis agitata sermonibus: proximis comitiis honestissimas voces senatus expressit 'candidati ne 2 conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant'. Ex quibus duo priora tam aperte quam immodice fiebant, hoc ter-3 tium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Ho- 15 mullus deinde noster, vigilanter usus hoc consensu senatus, sententiae loco postulavit ut consules desiderium universorum notum principi facerent peterentque, sicut aliis vitiis huic quoque 4 providentia sua occurreret. Occurrit: nam sumptus candidatorum, foedos illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem 20 patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea quae solo continerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros urbem Italiamque non pro patria sed pro hospitio aut stabulo 5 quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati: certatim quidquid venale audiunt emptitant quoque sint plura vena- 25 6 lia efficiunt. Proinde si paenitet te Italicorum praediorum, hoc vendendi tempus tam Hercule quam in provinciis comparandi, dum idem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX.

30

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Ais te adductum litteris quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi cupere cognoscere quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus verum etiam casus pertulerim. Quamquam animus meminisse horret, inci- 35 2 piam. Profecto avunculo ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) inpendi: mox balineum, cena, somnus in-3 quietus et brevis. Praecesserat per multos dies tremor terrae

minus formidolosus quia Campaniae solitus. Illa vero nocte
ita invaluit ut non moveri omnia sed verti crederentur. Inrum- 4
pit cubiculum meum mater: surgebam, invicem, si quiesceret,
excitaturus. Residimus in area domus, quae mare a tectis mo-
5 dico spatio dividebat. Dubito constantiam vocare an inpruden- 5
tiam debeam; agebam enim duodevicensimum annum: posco
librum Titi Livi et quasi per otium lego adque etiam, ut coepe-
ram, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex
Hispania venerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam
10 legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit:
nihilo segnius ego intentus in librum. Iam hora diei prima, et 6
adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam quassatis circum-
iacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen,
magnus et certus ruinae metus. Tum demum excedere oppido 7
15 visum: sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore simile
prudentiae, alienum consilium suo praefert ingentique agmine
abeuntis premit et inpellit. Egressi tecta consistimus. Multa 8
ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quae
produci iusseramus, quamquam in planissimo campo, in con-
20 trarias partes agebantur ac ne lapidibus quidem fulta in eodem
vestigio quiescebant. Praeterea mare in se resorberi et tre- 9
more terrae quasi repelli videbamus. Certe processerat litus
multaque animalia maris siccis harenis detinebat. Ab altero
latere nubes atra et horrenda ignei spiritus tortis vibratisque
25 discursibus rupta in longas flammarum figuras dehiscebat:
fulguribus illae et similes et maiores erant. Tum vero idem 10
ille ex Hispania amicus acrius et instantius 'si frater' inquit
'tuus, tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si periit, su-
perstites voluit: proinde quid cessatis evadere?' Respondi-
30 mus non commissuros nos ut de salute illius incerti nostrae
consuleremus. Non moratus ultra proripit se effusoque cursu 11
periculo aufertur. Nec multo post illa nubes descendere in
terras, operire maria: cinxerat Capreas et absconderat: Miseni
quod procurrit abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere 12
35 quoquo modo fugerem; posse enim iuvenem, se et annis et
corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non fu-
isset. Ego contra, salvum me nisi una non futurum: dein ma-
num eius amplexus, addere gradum cogo. Paret aegre incu-

13 satque se quod me moretur. Iam cinis, adhuc tamen rarus: respicio; densa caligo tergis imminebat, quae nos torrentis modo infusa terrae sequebatur. 'Deflectamus' inquam, 'dum videmus ne in via strati comitantium turba in tenebris optera-
14 mur'. Vix consideramus, et nox, non qualis inlunis aut nubila, 5 sed qualis in locis clausis lumine extincto. Audires ululatus feminarum, infantum quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant
15 qui metu mortis mortem precarentur: multi ad deos manus 10 tollere, plures nusquam iam deos ullos, aeternamque illam et novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere falso, sed credenti-
16 bus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis sed ad- 15 ventantis ignis indicium videbatur. Et ignis quidem longius substitit, tenebrae rursus, cinis rursus multus et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus: operti alioqui adque
17 etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, 20 nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno ta-
18 men mortalitatis solacio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve discessit: mox dies verus, sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse, cum deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia alto- 25
19 que cinere, tamquam nive, obducta. Regressi Misenum, curatis utcumque corporibus suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus. Metus praevalebat: nam et tremor terrae perseverabat et plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua
20 et aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, 30 quamquam et expertis periculum et exspectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius. Haec nequaquam historia digna non scripturus leges et tibi, scilicet qui requisisti, inputabis, si digna ne epistula quidem videbuntur. Vale.

35

XXI.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Sum ex iis qui mirantur antiquos, non tamen, ut quidam,

temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa et effeta natura nihil iam laudabile parit. Adque adeo nuper 2 audii Vergilium Romanum paucis legentem comoediam, ad exemplar veteris comoediae scriptam tam bene ut esse quan-
5 doque possit exemplar. Nescio an noris hominem. Quamquam 3 nosse debes: est enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter ar- 4 gute venuste, adque in hoc genere eloquentissime; nullum est enim genus quod absolutum non possit eloquentissimum
10 dici: scripsit comoedias, Menandrum aliosque aetatis eiusdem aemulatus: licet has inter Plautinas Terentianasque numeres. Nunc primum se in vetere comoedia, sed non tamquam inci- 5 peret, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit: ornavit virtutes,
15 insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris usus est apte. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi 6 quod tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei 7 librum legendumque, immo ediscendum mittam tibi; neque enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.
20

XXII.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Magna res acta est omnium qui sunt provinciis praefuturi, 1 magna omnium qui se simpliciter credunt amicis. Lustricius 2
25 Bruttianus cum Montanum Atticinum, comitem suum, in multis flagitiis deprendisset, Caesari scripsit. Atticinus flagitiis addidit ut quem deceperat accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio: egit uterque pro se, egit autem carptim et *κατὰ κεφάλαιον*, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Brut- 3
30 tianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat; hoc enim et arcana familiaritas et querendi de eo quem sic amasset necessitas indicabatur. Enumeravit crimi- 4 na foeda manifesta; quae ille, cum diluere non posset, ita regessit ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, scelera-
35 tus probaretur. Corrupto enim scribae servo interceperat commentarios intercideratque, ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Cae- 5 sar. Non enim de Bruttiano sed statim de Atticino perroga-

vit. Damnatus et in insulam relegatus: Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam con-
6 stantiae gloria secuta est. Nam defensus expeditissime, accusavit vehementer nec minus acer quam bonus et sincerus ap-
7 paruit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam praemo- 5 nerem, plurimum tibi credas nec cuiquam satis fidas, deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultio-
8 nem; qua tamen ne sit opus etiam adque etiam attende. Neque enim tam iucundum est vindicari quam decipi miserum. Vale. 10

XXIII.

C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

1 Inpense petis ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioqui et famosam. Faciam, sed non gratis. 'Qui fieri potest' inquis 'ut non gratis tu?' Potest: exigam enim 15
2 mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto adque etiam paciscor ut simul agat Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi et iam in pluribus claris adulescentibus factitatum. Nam mire concupisco bonos iuvenes ostendere foro, adsignare famae.
3 Quod si cui, praestare Rusoni meo debeo, vel propter nata- 20 les ipsius vel propter eximiam mei caritatem; quem magni aestimo in isdem iudiciis, ex isdem etiam partibus conspici
4 audiri. Obliga me, obliga ante quam dicat; nam cum dixerit, gratias ages. Spondeo sollicitudini tuae, spei meae, magnitudini causae suffecturum. Est indolis optimae, brevi productu- 25
5 rus alios, si interim provectus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIIII.

30

C. PLINIUS MACRO SUO S.

1 Quam multum interest a quo quidque fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tolluntur altissime
2 aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium nostrum, cum senior amicus ostendit mihi villam adque etiam cubiculum 35 quod in lacum prominet: 'ex hoc' inquit 'aliquando municeps
3 nostra cum marito se praecipitavit.' Causam requisivi. Maritus

ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus putrescebat: uxor ut inspiceret exegit; neque enim quemquam fidelius indicaturum possetne sanari. Vidit, desperavit: hortata est ut 4 moreretur comesque ipsa mortis, dux immo et exemplum et 5 necessitas fuit.. Nam se cum marito ligavit abiecitque in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime au- 5 ditum est, non quia minus illo clarissimo Arriae facto, sed quia minor ipsa. Vale.

10

XXV.

C. PLINIUS HISPANO SUO S.

Scribis Robustum, splendidum equitem Romanum, cum 1 Atilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter peregisse, deinde nusquam comparuisse: petis ut Scaurus veniat 15 nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Ve- 2 niet; vereor ne frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordinem inpetraveram adque etiam proficiscenti qua- 3 draginta milia nummum ad instruendum se ornandumque do- 20 naveram, nec postea aut epistulas eius aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne sit a suis an cum suis dubium: 4 certe non ipse, non quisquam ex servis eius apparuit. Ut ne in Robusto quoque idem experiamur! Tamen accersamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adulescentis honestissimis pre- 5 25 cibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate, patrem quaerit. Di faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum iam cum quo fuisset invenit! Vale.

XXVI.

30 C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gaudeo et gratulor quod Fusco Salinatori filiam tuam de- 1 stinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude; ipse studiosus, litteratus, etiam disertus, puer simplicitate, comitate iuvenis, senex gravitate: neque enim amore decipior. 35 Amo quidem effuse (ita officiis, ita reverentia meruit), iudico 2 tamen, et quidem tanto acrius quanto magis amo, tibique, ut qui exploraverim, spondeo habiturum te generum quo melior fingi ne voto quidem potuit. Superest ut avum te quam matu- 3

rissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere et quasi pari iure tenere continget! Vale. 5

XXVII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

1 Rogas ut cogitem quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio; est enim ex virtutibus eius larga materia: scribam tamen vel, quod malo, 10 coram indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Du-
2 bito num idem tibi suadere quod mihi debeam. Designatus ego consul omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis abstinui; non tamquam liber et constans, sed tamquam intellegens principis nostri, cuius videbam hanc esse praeci- 15
3 puam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, a quibus hic optimus separari non alio magis poterat quam diversitate censendi; quod ipsum non dissimulatione et silentio praeterii, ne forte non iudicium illud meum sed oblivio vide- 20
4 retur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent nec conveniunt quidem. Praeterea faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio cum hominum ipsorum tum rerum etiam ac tempo-
5 rum conditione mutatur. Nam recentia opera maximi principis praebent facultatem nova magna vera censendi. Quibus ex 25 causis, ut supra scripsi, dubito an idem nunc tibi quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito debuisse me in parte consilii tui ponere quid ipse fecissem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS PONTIO SUO S. 30

1 Scio quae tibi causa fuerit impedimento quo minus praecurrere adventum meum in Campaniam posses: sed quamquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum qua urbanarum qua rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnis in- 35
2 probe accepi tamen. Nam et tui ut ita facerem rogabant et verebar ne et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis de-

nuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Di- 3
ces oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perinde
illis ac meis parco. Vale.

5
XXVIIII.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, et quo non minus 1
gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit enim familiaris)
ita hoc saepe referebat, praecipere solitum suscipiendas esse
10 causas aut amicorum aut destitutas aut ad exemplum pertinen-
tes. Cur amicorum, non eget interpretatione: cur destitutas? 2
quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerne-
retur: cur pertinentis ad exemplum? quia plurimum referret
bonum an malum induceretur. Ad haec ego genera causarum, 3
15 ambitiose fortasse, addam tamen claras et inlustres. Aequum
est enim agere non numquam gloriae et famae, id est suam
causam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac vere-
cundiae tuae statuo. Nec me praeterit usum et esse et haberi 4
optimum dicendi magistrum: video etiam multos parvo ingenio,
20 litteris nullis, ut bene agerent agendo consecutos. Sed et illud 5
quod vel Polionis vel tamquam Polionis accepi verissimum ex-
perior, 'commode agendo factum est ut saepe agerem, saepe
agendo ut minus commode': quia scilicet adsiduitate nimia fa-
cilitas magis quam facultas, nec fiducia sed temeritas paratur.
25 Nec vero Isocrati quo minus haberetur summus orator offecit 6
quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne in publico diceret
inpediebatur. Proinde multum lege scribe meditare, ut pos-
sis, cum voles, dicere; dices, cum velle debebis. Hoc fere
temperamentum ipse servavi. Non numquam necessitati, quae 7
30 pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu iussus,
quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc
est ad exemplum pertinentes. Adfui Baeticis contra Baebium 8
Massam: quaesitum est an danda esset inquisitio; data est.
Adfui rursus isdem querentibus de Caecilio Classico: quaesi-
35 tum est an provinciales ut socios ministrosque proconsulis
plecti oporteret; poenas luerunt. Accusavi Marium Priscum, 9
qui, lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis,
cuius severitatem inmanitate criminum excesserat; relegatus

10 est. Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum ita minime malum; iudicibus acceptis in senatu reman-
11 sit. Dixi proxime pro Vareno, postulante ut sibi invicem evocare testes liceret; impetratum est. In posterum opto ut ea potissimum iubeat quae me deceat vel sponte fecisse. Vale. 5

XXX.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Debemus me Hercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, cum laetitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia 10
2 et cura hic hilares, istic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; tamen quae sunt pretiosiora aut integra manent aut levissime laesa
3 sunt. Attendimus ergo ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed huius generis cuius et tu 15
4 quaeris et res exigit prope neminem. Sunt enim omnes togati et urbani: rusticorum autem praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis nec cura
5 sordida nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi 20 praestare possit ignoro, velle plurimum credo. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

1 Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum Cellas 25
2 (hoc loco nomen) magnam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quam principis iustitiam gravitatem comitatem in secessu quoque, ubi maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones et quae virtutes iudicis per plures species experi-
3 rentur. Dixit causam Claudius Ariston, princeps Ephesiorum, 30 homo munificus et innoxie popularis: inde invidia et a dissimillimis delator inmissus: itaque absolutus vindicatusque est.
4 Sequenti die audita est Galitta adulterii rea. Nupta haec tribuno militum honores petituro et suam et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille 35
5 Caesari scripserat. Caesar excussis probationibus centurionem exauctoravit adque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis: sed mari-

tum non sine aliqua reprehensione patientiae amor uxoris retardabat, quam quidem etiam post delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus aemulum removisse. Admonitus ut 6 perageret accusationem, peregit invitus. Sed illam damnari
5 etiam invito accusatore necesse erat: damnata et Iuliae legis poenis relicta est. Caesar et nomen centurionis et commemorationem disciplinae militaris sententiae adiecit, ne omnis eiusmodi causas revocare ad se videretur. Tertio die inducta co- 7 gnitio est multis sermonibus et vario rumore iactata, Iuli Tiro-
10 nis codicilli, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, 8 eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et procurator. Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant ut susciperet cognitionem. Susceperat.
15 Reversus diem dederat, et cum ex heredibus quidam, quasi 9 reverentia Eurythmi, omitterent accusationem, pulcherrime dixerat 'nec ille Polyclitus est nec ego Nero.' Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo; omnino postu- 10
20 laverunt omnes heredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est 11 Caesar summa gravitate, summa moderatione, cumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset suspitionibus relinqui reos, nisi audirentur, 'non curo' inquid 'an isti suspitioni-
25 bus relinquantur, ego relinquor'. Dein conversus ad nos, 'ἐπιστήσατε quid facere debeamus: isti enim queri volunt quod 12 sibi non licuerit accusare'. Tum ex consilii sententia iussit denuntiari heredibus omnibus aut agerent aut singuli adprobarent causas non agendi; alioqui se vel de calumnia pronuntia-
30 turum. Vides quam honesti, quam severi dies, quos iucundis- 13 simae remissiones sequebantur. Adhibebamur cotidie cenae: erat modica, si principem cogitares. Interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Caesare humani- 14
35 tas) xenia sunt missa. Sed mihi ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris, 15 imminet litori, cuius in sinu fit cum maxime portus. Huius

sinistrum brachium firmissimo opere munitum est, dextrum
16 elaboratur. In ore portus insula adsurgit, quae inlatum vento
mare obiacens frangat tutumque ab utroque latere decursum
navibus praestet, adsurgit autem arte visenda: ingentia saxa
latissima navis provehit: contra haec alia super alia deiecta 5
ipso pondere manent ac sensim quodam velut aggere constru-
17 untur. Eminet iam et apparet saxeum dorsum inpactosque
fluctus in inmensum elidit et tollit. Vastus illic fragor canum-
que circa mare. Saxis deinde pilae adicientur, quae proce-
dente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus 10
et iam habet nomen auctoris eritque vel maxime salutaris.
Nam per longissimum spatium litus inportuosum hoc recepta-
culo utetur. Vale.

XXXII.

15

C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

1 Quamvis et ipse sis continentissimus et filiam tuam ita in-
stitueris ut decebat tuam filiam, Tutili neptem, cum tamen sit
nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium of-
ficiorum necessitatem quandam nitoris inponit, debet secun- 20
dum conditionem mariti veste comitatu augeri; quibus non
2 quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro
animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem
oneris tui mihi vindico, et tamquam parens alter puellae no-
strae confero quinquaginta milia nummum, plus collaturus, 25
nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari
posse confiderem ne recusares. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S. 30

1 ‘Tollite cuncta’ inquid ‘coeptosque auferte labores.’
Seu scribis aliquid seu legis, tolli auferri iube et accipe ora-
tionem meam, ut illa arma, divinam (num superbius potui?),
re vera, ut inter meas, pulchram; nam mihi satis est certare
2 mecum. Est haec pro Attia Viriola, et dignitate personae et 35
exempli raritate et iudicii magnitudine insignis. Nam femina
splendide nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogena-
rio patre intra undecim dies quam illi novercam amore captus

induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sede- 3
bant centum et octoginta iudices; tot enim quattuor consiliis
colliguntur: ingens utrimque advocatio et numerosa subsellia,
praeterea densa circumstantium corona latissimum iudicium
5 multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, adque 4
etiam ex superiore basilicae parte qua feminae qua viri et au-
diendi, quod difficile, et quod facile, visendi studio immine-
bant. Magna exspectatio patrum, magna filiarum, magna etiam
novercarum. Secutus est varius eventus. Nam duobus consi- 5
10 liis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus et mira ea-
dem in causa, isdem iudicibus, isdem advocatis, eodem tempore
tanta diversitas accidit, casu, non quod casus videretur. Victa 6
est noverca, ipsa heres ex parte sexta, victus Suberinus, qui
exheredatus a patre singulari inpudentia alieni patris bona vin-
15 dicabat, non ausus sui petere. Haec tibi exposui, primum, ut 7
ex epistula scires quae ex oratione non poteras: deinde (nam
detegam artes), ut orationem libentius legeres, si non legere
tibi sed interesse iudicio videreris; quam, sit licet magna, non
despero gratiam brevissimae impetraturam. Nam et copia re- 8
20 rum et arguta divisione et narratiunculis pluribus et eloquendi
varietate renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere)
elata, multa pugnacia, multa subtilia. Intervenit enim acribus 9
illis et erectis frequens necessitas conputandi ac paene calcu-
los tabulamque poscendi, ut repente in privati iudicii formam
25 centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus 10
irae, dedimus dolori, et in amplissima causa, quasi magno mari,
pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex con- 11
tubernalibus nostris existimare hanc orationem, iterum dicam,
ut inter meas, *ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος* esse: an vere, tu facil-
30 lime iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes ut conferre cum
hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

XXXIIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

35 Recte fecisti quod gladiatorium munus Veronensibus no- 1
stris promisisti, a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde
etiam uxorem carissimam tibi et probatissimam habuisti, cuius
memoriae aut opus aliquod aut spectaculum, adque hoc potis-

2 simum quod maxime funeri, debebatur. Praeterea tanto consensu rogabaris ut negare non constans sed durum videretur. Illud quoque egregie quod tam facilis, tam liberalis in eden-
3 do fuisti. Nam per haec etiam magnus animus ostenditur. Vellem Africanae quas coëmeras plurimas ad praefinitum diem 5 occurrissent: sed licet cessaverint illae tempestate detentae, tu tamen meruisti ut acceptum tibi fieret quod quo minus exhiberes non per te stetit. Vale.

10

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM 15

LIBER SEPTIMUS.

I.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

20

1 Terret me haec tua tam pertinax valetudo, et quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen ne quid illi etiam
2 in mores tuos liceat. Proinde moneo patienter resistas: hoc laudabile, hoc salutare. Admittit humana natura quod suadeo.
3 Ipse certe sic agere sanus cum meis soleo: 'spero quidem, 25 si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel paenitentia dignum: si tamen superaverit morbus, denuntio ne quid mihi detis nisi permittentibus medicis, sciatisque, si dederitis, ita vindicaturum ut solent alii quae ne-
4 gantur.' Quin etiam cum perustus ardentissima febre, tandem 30 remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum utque tangeret dixi, admotumque iam labris poculum
5 reddidi. Postea cum vicensimo valetudinis die balineo praepararer mussantesque medicos repente vidissem, causam requisivi. Responderunt posse me tuto lavari, non tamen omnino 35
6 sine aliqua suspitione. 'Quid' inquam 'necesse est?' atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri, placide leniterque dimissa ad abstinentiam rursus, non secus ac modo ad balineum

animum vultumque conposui. Quae tibi scripsi, primum, ut te 7
non sine exemplo monerem, deinde, ut in posterum ipse ad
eandem temperantiam adstringerer, cum me hac epistula quasi
pignore obligassem. Vale.

5

II.

C. PLINIUS IUSTO SUO S.

Quemadmodum congruit ut simul et adfirmes te adsiduis 1
occupationibus impediri et scripta nostra desideres, quae vix
10 ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt? Patiar 2
ergo aestatem inquietam vobis exercitamque transcurrere et
hieme demum, cum credibile erit noctibus saltem vacare te
posse, quaeram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam.
Interim abunde est, si epistulae non sunt molestae; sunt autem, 3
15 et ideo breviores erunt. Vale.

III.

C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania modo in Cam- 1
20 pania? 'Ipse enim' inquis 'Lucanus, uxor Campana'. Iusta
causa longioris absentiae, non perpetuae tamen. Quin ergo 2
aliquando in urbem redis? ubi dignitas honor amicitiae tam
superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vi-
gilabis cum voles, dormies quam diu voles? quousque calcei
25 nusquam, toga feriata, liber totus dies? Tempus est te revi- 3
sere molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istae
satietate languescant. Saluta paulisper, quo sit tibi iucundius
salutari, terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid 4
inprudens quem evocare conor retardo? Fortasse enim his ipsis
30 admoneris ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non
abrumpi sed intermitti volo. Ut enim, si cenam tibi facerem, 5
dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis et
oblitus stomachus his excitaretur, ita nunc hortor ut iucundis-
simum genus vitae nonnullis interdum quasi acoribus condias.
35 Vale.

IIII.

C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam quem- 1

admodum coeperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut
2 ipse fateor, non ineptus. Numquam a poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quin etiam quattuordecim natus annos Graecam tragoediam scripsi. Qualem? inquis. Nescio: tragoe-
3 dia vocabatur. Mox, cum e militia rediens in Icaria insula ven- 5 tis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroo, hendecasyllabis nunc primum, quorum hic natalis, haec causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asini Galli de conparatione patris et Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum. 10
4 Dein, cum meridie (erat enim aestas) dormiturus me recepissem nec obreperet somnus, coepi reputare maximos oratores hoc studii genus et in oblectationibus habuisse et in laude po-
5 suisse. Intendi animum contraque opinionem meam post longam desuetudinem perquam exiguo temporis momento id ipsum 15 quod me ad scribendum sollicitaverat his versibus exaravi:

6 Cum libros Galli legerem, quibus ille parenti
ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
lascivum inveni lusum Ciceronis et illo
spectandum ingenio, quo seria condidit et quo 20
humanis salibus multo varioque lepore
magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
nam queritur quod fraude mala frustratus amantem
paucula cenato sibi debita savia Tiro
tempore nocturno subtraxerit. his ego lectis, 25
cur post haec, inquam, nostros celamus amores,
nullumque in medium timidi damus, adque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
blanditias et furta novas addentia flammas?

7 Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: 30 addidi alios, facilitate corruptus. Deinde in urbem reversus,
8 sodalibus legi. Probaverunt. Inde plura metra, si quid otii, maxime in itinere temptavi. Postremo placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec
9 paenitet. Legitur, describitur, cantatur etiam, et a Graecis quo- 35 que, quos Latine huius libelli amor docuit, nunc cithara nunc
10 lyra personatur. Sed quid ego tam gloriose? Quamquam poëtis furere concessum est: et tamen non de meo sed de aliorum

iudicio loquor; qui, sive iudicant sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter aut iudicent. Vale.

V.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Incredibile est quanto desiderio tui tenear. In causa amor 1 primum, deinde quod non consuevimus abesse. Inde est quod magnam noctium partem in imagine tua vigil exigo, inde quod interdiu quibus horis te visere solebam ad diaetam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt, quod denique aeger et maestus ac similis excluso a vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro amicorum litibus conteror. Aestima tu quae vita mea sit, cui requies in labore, in 2 miseria curisque solacium. Vale.

VI.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Rara et notabilis rès Vareno contigit, sit licet adhuc dubia. 1 Bithyni accusationem eius ut temere inchoatam omisisse narrantur. Narrantur dico? adest provinciae legatus, attulit decretum concilii ad Caesarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille 2 Magnus; quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime exercet. Per hunc a consulibus postulabat ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Adsistebam Vareno iam tantum ut amicus 3 et tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium quam si advocatus a senatu datus defenderem ut reum cui opus esset ne reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini consules 4 ad me oculos retulissent, 'scietis' inquam 'constare nobis silentii nostri rationem, cum veros legatos provinciae audieritis.' Contra Nigrinus 'ad quem missi sunt?' Ego 'ad me quoque; habeo decretum provinciae.' Rursus ille 'potest tibi liquere.' 5 Ad hoc ego 'si tibi ex diverso liquet, potest et mihi quod est melius liquere.' Tum legatus Polyaenus causas abolitae accu- 6 sationis exposuit postulavitque ne cognitioni Caesaris praeiudicium fieret. Respondit Magnus iterumque Polyaenus. Ipse raro et breviter interlocutus, multum me intra silentium tenui.

7 Accepi enim non minus interdum oratorium esse tacere quam dicere, adque adeo repeto me quibusdam capitis reis vel magis 8 silentio quam oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendae epistulae fuerit, de studiis disputare?) libertos eius eosdemque 5 coheredes suos falsi et veneficii reos detulerat ad principem 9 iudicemque inpetraverat Iulium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem coetu; erat enim causa notissima, praeterea utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quaestio inpo- 10 suit; quae secundum reos dedit. Postea mater adiit princi- 10 pem: adfirmavit se novas probationes invenisse. Praeceptum est Suburano ut vacaret finitam causam retractanti, si quid 11 novi adferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos illius oratoris quo audito Passienus Crispus dixit 'bene, me Hercule, bene: sed quo tam bene?' Huius nepos, iuvenis ingeniosus 15 sed parum callidus, cum multa dixisset adsignatumque tempus inplesset, 'rogo' inquit 'Suburane, permittas mihi unum ver- 12 bum adicere.' Tum ego, cum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur, 'respondissem' inquam 'si unum illud verbum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse.' 20 13 Non facile me repeto tantum adsensum agendo consecutum quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et ex- 14 ceptum est quod pro Vareno hactenus non tacui. Consules, ut Polyaenus postulabat, omnia integra principi servaverunt; cuius cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis 25 pro Vareno aut securitatem et otium dabit aut intermissum laborem renovata sollicitudine iniunget. Vale.

VII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S. 30

1 Et proxime Prisco nostro et rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi periucundum quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohaesistis ut invi- 2 cem vos obligari putetis. Nam ille quoque praecipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur certatque tecum ho- 35 nestissimo certamine mutuae caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deservire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem,

alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII.

5 C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Exprimere non possum quam iucundum sit mihi quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistulis agit. Perge ut coepisti virumque optimum quam familiarissime dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius per-10 cepturus, nec ad breve tempus. Nam cum omnibus virtutibus abundat, tum hac praecipue quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

VIIII.

15 C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris quemadmodum in secessu, quo iam diu frueris, putem te studere oportere. Utile in primis, et multi praecipiunt, vel ex Graeco in Latinum vel ex Latino vertere in Graecum: quo genere exercitationis proprietas splendorque 20 verborum, copia figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quae legentem fefellissent transferentem fugere non possunt. Intellegentia ex hoc et iudicium adquiritur. Nihil offuerit quae legeris hactenus ut rem argumentumque teneas quasi aemulum scri-25 bere lectisque conferre, ac sedulo pensitare quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si non nulla tu, magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum et notissima eligere et certare cum electis. Audax haec, non tamen inproba, quia secreta contentio: quamquam multos videmus eiusmodi certa-30 mina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris et quae dixeris post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud et taedio plenum sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex 35 integro et resumere impetum fractum omissumque, postremo nova velut membra peracto corpori intexere nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse praecipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium stilum

suaserim. Ut enim terrae variis mutatisque seminibus, ita in-
8 genia nostra nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo
interdum aliquem ex historia locum adprehendas, volo epistu-
lam diligentius scribas. Nam saepe in orationes quoque non
historica modo sed prope poëtica descriptionum necessitas in- 5
9 cidit, et pressus sermo purusque ex epistulis petitur. Fas est
et carmine remitti, non dico continuo et longo (id enim perfici
nisi in otio non potest), sed hoc arguto et brevi, quod apte
10 quantas libet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur;
sed hi lusus non minorem interdum gloriam quam seria con- 10
sequuntur; atque adeo (cur enim te ad versus non versibus
adhorter?)

11 ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
si doctos digitos iussaque fiat opus,
et nunc informet Martem castamve Minervam, 15
nunc Venerem effingat nunc Veneris puerum;
utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
saepe etiam flores vernaque prata iuvant:
sic hominum ingenium flecti ducique per artes
non rigidas docta mobilitate decet. 20

12 Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant
13 aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum
est ut his opusculis animus intendatur remittatur. Recipiunt
enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia
denique quae in vita atque etiam in foro causisque versantur. 25
14 Inest his quoque eadem quae aliis carminibus utilitas, quod,
metri necessitate deiuncti, soluta oratione laetamur et quod
15 facilius esse conparatio ostendit libentius scribimus. Habes
plura etiam fortasse quam requirebas, unum tamen omisi; non
enim dixi quae legenda arbitrarer: quamquam dixi, cum dice- 30
rem quae scribenda. Tu memineris sui cuiusque generis aucto-
res diligenter eligere. Aiunt enim multum legendum esse, non
16 multa. Qui sint hi adeo notum probatumque est ut demonstra-
tione non egeat; et alioqui tam immodice epistulam extendi ut,
dum tibi quemadmodum studere debeas suadeo, studendi tem- 35
pus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis et aliquid ex his
vel istud ipsum quod coeperas scribis? Vale.

X.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quia ipse, cum prima cognovi, iungere extrema quasi 1
avulsa cupio, te quoque existimo velle de Vareno et Bithynis
5 reliqua cognoscere. Acta causa hinc a Polyaeno, inde a Magno.
Finitis actionibus Caesar 'neutra' inquid 'pars de mora que- 2
retur: erit mihi curae explorare provinciae voluntatem.' Mul- 3
tum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est an merito
accusetur qui an omnino accusetur incertum est? Superest ne
10 rursus provinciae quod damnasse dicitur placeat agatque pae-
nitentiam paenitentiae suae. Vale.

XI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

15 Miraris quod Hermes, libertus meus, hereditarios agros 1
quos ego iusseram proscribi non exspectata auctione pro meo
quincunce ex septingentis milibus Corelliae addixerit. Adicis
hos nongentis milibus posse venire ac tanto magis quaeris an
quod gessit ratum servem. Ego vero servo: quibus ex causis, 2
20 accipe. Cupio enim et tibi probatum et coheredibus meis ex-
cusatum esse quod me ab illis maiore officio iubente secerno.
Corelliam cum summa reverentia diligo, primum ut sororem 3
Corelli Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est, deinde ut
matri meae familiarissimam. Sunt mihi et cum marito eius, 4
25 Minicio Iusto, optimo viro, vetera iura; fuerunt et cum filio
maxima, adeo quidem ut praetore me ludis meis praesederit.
Haec, cum proxime istic fui, indicavit mihi cupere se aliquid 5
circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis
quod vellet et quanti vellet obtuli, exceptis maternis paternis-
30 que: his enim cedere ne Corelliae quidem possum. Igitur 6
cum obvenisset mihi hereditas in qua praedia ista, scripsi ei
venalia futura. Has epistulas Hermes tulit exigentique ut sta-
tim portionem meam sibi addiceret paruit. Vides quam ratum
habere debeam quod libertus meus meis moribus gessit? Su- 7
35 perest ut coheredes aequo animo ferant separatim me vendi-
disse quod mihi licuit omnino non vendere. Nec vero cogun-
tur imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Co- 8

rellia iura. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIO SUO S. 5

1 Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster (quid enim non conmune nobis?), si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, 2 id est disperdendi haberes. Habebis tamen, an emendandi nescio, utique disperdendi. Ὑμεῖς γὰρ οἱ εὔζηλοι optima quae- 10 3 que detrahitis. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione ut meis utar et beneficio fastidi tui ipse laudabor, ut in eo quod adnotatum invenies et supra- 4 scripto aliter explicitum. Nam cum suspicarer futurum ut tibi tumidius videretur, quoniam est sonantius et elatius, non alie- 15 num existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam et exilius vel potius humilius et peius, vestro tamen iu- 5 dicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar et exagitem? Haec, ut inter istas occupationes ali- 6 quid aliquando rideres; illud serio, vide ut mihi viaticum red- 20 das quod inpendi data opera cursore dimisso. Ne tu, cum hoc legeris, non partes libelli sed totum libellum inprobabis negabisque ullius pretii esse cuius pretium reposceris. Vale.

XIII.

25

C. PLINIUS FEROCI SUO S.

1 Eadem epistula et non studere te et studere significat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius quod sentio 2 enuntiem. Negat enim te studere, sed est tam polita quam nisi a studente non potest scribi: aut es tu super omnes bea- 30 tus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

XIIII.

C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

1 Tu quidem honestissime, quod tam inpense et rogas et 35 exigis ut accipi iubeam a te pretium agrorum non ex septingentis milibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis, 2 quanti a publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego et

rogo et exigo ut non solum quid te, verum etiam quid me deceat aspicias patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

5 XV.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Requiris quid agam. Quae nosti: destringor officio, ami- 1 cis deservio, studeo interdum, quod non interdum sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius
10 erat. Te omnia alia quam quae velis agere moleste ferrem, 2 nisi ea quae agis essent honestissima. Nam et rei publicae suae negotia curare et disceptare inter amicos laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum 3 sciebam. Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem:
15 eundem esse, quod minus noram, gratissimum experior, cum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

XVI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

20 Calestrium Tironem familiarissime diligo, et privatis mihi 1 et publicis necessitudinibus inplicitum. Simul militavimus, si- 2 mul quaestores Caesaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum iure praecessit, ego illum in praetura sum consecutus, cum mihi Caesar annum remisisset. Ego in villas eius saepe
25 secessi, ille in domo mea saepe convaluit. Hic nunc pro con- 3 sule provinciam Baeticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido facile me inpetraturum ut ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare quos proxime inter amicos 4 manumisisti. Nihil est quod verearis ne sit hoc illi molestum,
30 cui orbem terrarum circumire non erit longum mea causa. Proinde nimiam istam verecundiam pone teque quid velis con- 5 sule. Illi tam iucundum quod ego quam mihi quod tu iubes. Vale.

35 XVII.

C. PLINIUS CELERI SUO S.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam dixi, ut, 1 si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror 2

quod scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quod orationes omnino recitarem; nisi vero has solas non putant emen-
3 dandas. A quibus libenter requisierim cur concedant, si concedunt tamen, historiam debere recitari, quae non ostentationi sed fidei veritatique componitur, cur tragoediam, quae non 5 auditorium sed scaenam et actores, cur lyrica, quae non lectorem sed chorum et lyram poscunt. Ad horum recitatio usu
4 iam recepta est. Num ergo culpandus est ille qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri quidam et Graeci lecti-
5 taverunt. Supervacuum tamen est recitare quae dixeris. Etiam, 10 si eadem omnia, si isdem omnibus, si statim recites: si vero multa inseras, multa commutes, si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus adsumas, cur minus probabilis sit
6 causa recitandi quae dixeris quam edendi? Sed difficile est ut oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitan- 15
7 tis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec vero ego, dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto. Ac primum quae scripsi mecum ipse pertracto; deinde duobus aut tribus lego; mox aliis trado adnotanda notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero 20 pensito; novissime pluribus recito, ac si quid mihi credis,
8 tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius quanto sollicitius intendo. Optime autem reverentia pudor metus iudicant; idque adeo sic habe. Nonne, si locuturus es cum aliquo quamlibet docto, uno tamen, minus commoveris, quam si cum mul- 25
9 tis vel indoctis? Nonne, cum surgis ad agendum, tunc maxime tibi ipse diffidis, tunc commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? utique si latior scaena et corona diffusior; nam illos
10 quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne, si prima quaeque inprobari putas, debilitaris et concidis? Opinor, quia in 30 numero ipso est quoddam magnum conlatumque consilium,
11 quibusque singulis iudicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic scriptor tragoediarum), si quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat 'ad populum provoco', atque ita ex populi vel 35 silentio vel adsensu aut suam aut amici sententiam sequebatur.
12 Tantum ille populo dabat. Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare sed certos electosque soleo, quos

intuear, quibus credam, quos denique et tamquam singulos observem et tamquam non singulos timeam. Nam quod M. Ci- 13 cero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator asperrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: 5 quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non paenitet me 14 consuetudinis meae, quam utilissimam experior, adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem monstres aliquid quod his addam. Nihil enim curae meae satis est. Co- 15 10 gito quam sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum non et cum multis et saepe tractandum quod placere et semper et omnibus cupias. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

15 Deliberas mecum quemadmodum pecunia quam municipi- 1 bus nostris in epulum optulisti post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres rei publicae summam? verendum est ne dilabatur. Des agros? ut pu- 20 blici neglegentur. Equidem nihil commodius invenio quam 2 quod ipse feci. Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi: eundem vectigali inposito recepi, tricena milia annua daturus. Per hoc enim et 3 25 rei publicae sors in tuto nec reditus incertus, et ager ipse propter id quod vectigal large supercurrit semper dominum, a quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro me plus aliquanto 4 quam donasse videor erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis uti- 5 30 litatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre, multoque diligentius muneri suo consulere quam facultatibus. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

35 Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum adsidet 1 Iuniae virgini, sponte primum (est enim adfinis), deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, cum vi morbi atrio 2 Vestae coguntur excedere, matronarum curae custodiaeque

mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc dis-
3 crimine inplicita est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio: animus tantum et spiritus viget Helvidio marito, Thrasea patre dignissimus; reliqua labuntur me-
4 que non metu tantum verum etiam dolore conficiunt. Doleo 5 enim feminam maximam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quae castitas illi! quae sanctitas! quanta gravitas! quanta constantia! Bis maritum secuta in exilium est,
5 tertio ipsa propter maritum relegata. Nam cum Senecio reus esset, quod de vita Helvidi libros composuisset, rogatumque 10 se a Fannia in defensione dixisset, quaerente minaciter Metio Caro an rogasset respondit 'rogavi', an commentarios scripturo dedisset, 'dedi', an sciente matre, 'nesciente'; postremo
6 nullam vocem cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex necessitate et metu temporum abolitos 15 senatus consulto, publicatis bonis servavit habuit, tulitque in
7 exilium exilii causam. Eadem quam iucunda, quam comis, quam denique, quod paucis datum est, non minus amabilis quam veneranda! Eritne quam postea uxoribus nostris ostentare possimus? erit a qua viri quoque fortitudinis exempla su- 20 mamus? quam sic cernentes audientesque miremur ut illas
8 quae leguntur? Ac mihi domus ipsa nutare convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequentur ut haec
9 non novissima occiderit? Me quidem illud etiam adfligit et 25 torquet quod matrem eius, illam (nihil possum inlustrius dicere) tantae feminae matrem, rursus videor amittere, quam haec, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum meque et
10 novo pariter et rescisso vulnere adficiet. Utramque colui, utramque dilexi; utram magis nescio, nec discerni volebant. 30 Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in adversis. Ego solacium relegatarum, ego ultor reversarum; non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi
11 tempora supersint. In his eram curis, cum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. 35 Vale.

XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Librum tuum legi et quam diligentissime potui adnotavi 1 quae commutanda, quae eximenda arbitrarer. Nam et ego ve-
5 rum dicere adsuevi et tu libenter audire. Neque enim ulli patientius reprehenduntur quam qui maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis exspecto. O 2 iucundas, o pulchras vices! Quam me delectat quod, si qua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur qua concordia
10 simplicitate fide vixerimus! Erit rarum et insigne duos homi- 3 nes aetate dignitate propemodum aequales, non nullius in litteris nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico), alterum alterius studia fovisse. Equidem 4 adulescentulus, cum iam tu fama gloriaque floreres, te sequi,
15 tibi longo sed proximus intervallo et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo quod, si quis de studiis ser- 5 mo, una nominamur, quod de te loquentibus statim occurro.
20 Nec desunt qui utrique nostrum praeferantur. Sed nos, nihil 6 interest mea quo loco, iungimur: nam mihi primus qui a te proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse: nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata et quidem pariter accipimus. Quae omnia huc spectant ut invicem 7
25 ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

30 Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut iubes, 1 consulo. Nam et huc tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo, perveni et hic non stilo modo verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo solisque auribus studeo. Cubi- 2 cula obductis velis opaca nec tamen obscura facio. Crypto-
35 porticus quoque adopertis inferioribus fenestris tantum umbrae quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum adsumo, quia prodest, vinum, quia non nocet, par- 3

4 cissime tamen. Ita adsuevi, et nunc custos adest. Gallinam, ut a te missam, libenter accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

XXII.

5

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

1 Minus miraberis me tam instanter petisse ut in amicum meum conferres tribunatum, cum scieris quis ille qualisque. Possum autem iam tibi et nomen indicare et describere ipsum, 2 postquam polliceris. Est Cornelius Minicianus, ornamentum 10 regionis meae seu dignitate seu moribus. Natus splendide abundat facultatibus, amat studia ut solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, amicus fidelissimus. 3 Accepisse te beneficium credes, cum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius 15 de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Gaudeo quidem esse te tam fortem ut Mediolani occurrere 20 Tironi possis, sed ut perseveres esse tam fortis, rogo ne tibi contra rationem aetatis tantum laboris iniungas. Quin immo denuntio ut illum et domi et intra domum adque etiam intra 2 cubiculi limen exspectes. Etenim cum a me ut frater diligatur, non debet ab eo quem ego parentis loco observo exigere 25 officium quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIIII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Ummidia Quadratilla paulo minus octogensimo aetatis anno 30 decessit, usque ad novissimam valitudinem viridis, adque etiam 2 ultra matronalem modum compacto corpore et robusto. Decessit honestissimo testamento: reliquit heredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi, nepotem familiarissime diligo, adulescentem singularem nec iis tantum 35 3 quos sanguine attingit inter propinquos amandum. Ac primum conspicuus forma omnes sermones malignorum et puer et iuvenis evasit: intra quartum et vicensimum annum maritus, et

si deus adnuisset, pater. Vixit in contubernio aviae delicatae severissime et tamen obsequentissime. Habebat illa pantomi- 4 mos fovebatque effusius quam principi feminae convenit. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exige-
5 bat. Audivi ipsam, cum mihi commendaret nepotis sui studia, 5 solere se, ut feminam in illo otio sexus, laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos; sed cum factura esset alterutrum, semper se nepoti suo praecepisse, abiret studeretque; quod mihi non amore eius magis facere quam re-
10 verentia videbatur. Miraberis, et ego miratus sum. Proximis 6 sacerdotalibus ludis productis in commissione pantomimis, cum simul theatro ego et Quadratus egrederemur, ait mihi 'scis me hodie primum vidisse saltantem aviae meae libertum?' Hoc nepos. At Hercule alienissimi homines in honorem Quadra- 7
15 tillae (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur, ac deinde singulos gestus dominae cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima legata, theatralis operae corollarium, accipient ab herede, qui non spectabat. Haec, quia soles, si quid 8
20 incidit novi, non invitus audire; deinde, quia iucundum est mihi quod ceperam gaudium scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctae, honore optimi iuvenis, laetor etiam quod domus aliquando C. Cassi, huius qui Cassianae scholae princeps et parens fuit, serviet domino non minori. Inplebit enim 9
25 illam Quadratus meus et decebit rursusque ei pristinam dignitatem celebritatem gloriam reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

XXV.

30 C. PLINIUS RUFO SUO S.

O quantum eruditorum aut modestia ipsorum aut quies ope- 1 rit ac subtrahit famae! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus qui studia sua proferunt, cum illi qui tacent hoc amplius praestent quod maximum opus silentio reveren-
35 tur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior, equestri- 2 bus militiis adque etiam procuratione Narbonensis provinciae integerrime functus, recepit se in agros suos paratisque honoribus tranquillissimum otium praetulit. Hunc ego, invitatus 3

hospitio, ut bonum patrem familiae, ut diligentem agricolam intuebar, de his locuturus in quibus illum versari putabam; et coeperam, cum ille me doctissimo sermone revocavit ad stu-
4 dia. Quam tersa omnia! quam Latina! quam Graeca! Nam tantum utraque lingua valet ut ea magis videatur excellere qua 5 cum maxime loquitur. Quantum ille legit! quantum tenet!
5 Athenis vivere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit sollicitudinem meam effecitque ut illis quos doctissimos novi non minus hos seductos et quasi rusticos verear. Idem
6 suadeo tibi. Sunt enim ut in castris sic etiam in litteris nostris 10 plures cultu pagano, quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, diligenter scrutatus invenies. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S. 15

1 Nuper me cuiusdam amici languor admonuit optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut
2 libido sollicitat? Non amoribus servit, non adpetit honores, opes neglegit et quantulumcumque ut relicturus satis habet. Tunc deos, tunc hominem esse se meminit, invidet nemini, ne- 20 minem miratur, neminem despicit ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit aut alitur: balinea imaginatur et fontes.
3 Haec summa curarum, summa votorum, mollemque in posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est innoxiam bea-
4 tamque destinat vitam. Possum ergo quod plurimis verbis, plu- 25 rimis etiam voluminibus philosophi docere conantur ipse breviter tibi mihique praecipere, ut tales esse sani perseveremus quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SURAE SUO S. 30

1 Et mihi discendi et tibi docendi facultatem otium praebet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata et habere propriam figuram numenque aliquod putes an inania et vana ex
2 metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam in pri- 35 mis eo ducor quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana gran-

dior pulchriorque: perterrito Africam se, futurorum praenuntiam, dixit; iturum enim Romam honoresque gesturum adque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum ibique moriturum. Facta sunt omnia. Praeterea accedenti Car- 3
5 thaginem egredientique nave eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe inplicitus morbo, futura praeteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis nullo suorum desperante proiecit. Iam illud nonne et magis terribile et non mi- 4 nus mirum est, quod exponam ut accepi? Erat Athenis spa- 5
10 tiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, et si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo: cruribus compedes, manibus catenas gere-
15 bat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes 6 per metum vigilabantur: vigiliam morbus et crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque causis timoris timor erat. Deserta inde et damnata solitu-
20 dine domus totaque illi monstro relicta; proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum, audi- 7 toque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coepit
25 advesperascere, iubet sterni sibi prima domus parte, poscit pugillares stilum lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum animum oculos manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et inanes sibi metus fingeret. Initio, 8 quale ubique, silentium noctis, dein concuti ferrum, vincula
30 moveri: ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed offirmare animum auribusque praetendere: tum crebrescere fragor, adventare, et iam ut in limine, iam ut intra limen audiri: respicit, videt agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat in- 9 nuebatque digito, similis vocanti: hic contra ut paulum ex-
35 spectaret manu significat rursusque ceris et stilo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem quod prius innuentem, nec moratus tollit lumen et sequitur. Ibat illa 10 lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream

domus, repente dilapsa deserit comitem: desertus herbas et
11 folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi iubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et inplicita, quae corpus aevo terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepe- 5
12 liuntur. Domus postea rite conditis manibus caruit. Et haec quidem adfirmantibus credo: illud adfirmare aliis possum. Est libertus mihi, non inlitteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem admoventemque capiti suo cultros adque etiam ex 10 ipso vertice amputantem capillos. Ubi inluxit, ipse circa ver-
13 ticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, et rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in paedagogio mixtus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo cubantemque detonderunt, et 15 qua venerant recesserunt. Hunc quoque tonsum sparsosque
14 circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte quod non fui reus, futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo coniectari potest, quia reis 20 moris est summittere capillum, recisos meorum capillos depulsi quod imminebat periculi signum fuisse. Proinde rogo
15 eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus cui copiam scientiae tuae
16 facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes, ex 25 altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S. 30

1 Ais quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos meos
2 ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti qui amicos meos melius norint? Sed ut norint, quid invident mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales 35 quales a me praedicantur, ego tamen beatus, quod mihi viden-
3 tur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant, nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant:

mihi numquam persuadebunt ut meos amari a me nimium putem. Vale.

XXVIIII.

5 C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris 1 quod, nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra 2 primum lapidem (proxime adnotavi) monimentum Pallantis ita inscriptum 'huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos 10 ornamenta praetoria decrevit et sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit.' Equidem numquam sum 3 miratus quae saepius a fortuna quam a iudicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit quam essent mimica et inepta quae interdum in hoc caenum, has sordes abicerentur, 15 quae denique ille furcifer et recipere ausus est et recusare atque etiam ut moderationis exemplum posteris prodere. Sed 4 quid indignor? Ridere satius, ne se magnum aliquid adeptos putent qui huc felicitate perveniunt ut rideantur. Vale.

XXX.

20 C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Torqueor quod discipulum, ut scribis, optimae spei ami- 1 sisti, cuius et valitudine et morte impedita studia tua quidni sciam? cum sis omnium officiorum observantissimus, cumque 25 omnes quos probas effusissime diligas. Me huc quoque urbana 2 negotia persecuntur. Non desunt enim qui me iudicem aut arbitrum faciant. Accedunt querellae rusticorum, qui auribus 3 meis post longum tempus suo iure abutuntur. Instat et necessitas agrorum locandorum perquam molesta: adeo rarum est in- 30 venire idoneos conductores. Quibus ex causis precario studeo, 4 studeo tamen: nam et scribo aliquid et lego: sed cum lego, ex conparatione sentio quam male scribam, licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidi orationi Demosthenis *κατὰ Μειδίου* confers, quam sane, cum compo- 5 35 nerem illos, habui in manibus, non ut aemularer (inprobum enim ac paene furiosum), sed tamen imitarer et sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut causae dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

1 Claudius Polio amari a te cupit, dignus hoc ipso, quod cupit, deinde, quod ipse te diligit. Neque enim fere quisquam exigit istud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus 5 ac paene ultra modum, si quis tamen ultra modum, verecun-
2 dus. Hunc, cum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. Praeerat alae militari: ego iussus a legato consulari rationes alarum et cohortium excutere, ut magnam quorundam foedamque avaritiam, neglegentiam parem, ita huius summam 10
3 integritatem, sollicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiae amore deflexit: numquam secundis rebus intumuit, numquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit, eademque firmitate animi laboribus suffecit, 15
4 qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervae emendis dividendisque agris adiutor adsumptus. Etenim qua gloria dignum est summo viro in tanta
5 eligendi facultate praecipue placuisse? Idem quam reveren- 20 ter, quam fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in his Anni Bassi, gravissimi civis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione prorogat et extendit ut librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias bonas artes veneratur)
6 ediderit. Pulchrum istud et raritate ipsa probandum, cum ple- 25
7 rique hactenus defunctorum meminerint ut querantur. Hunc hominem, adpetentissimum tui, mihi crede, complectere, adprehende, immo et invita ac sic ama, tamquam gratiam referas. Neque enim obligandus sed remunerandus est in amoris officio qui prior coepit. Vale. 30

XXXII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Delector iucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis oblata occasione proconsulis plurimos manumis- 35 sos, unice laetor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim

oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut am- 2
bitiosum, sed tamen iuvat, quod adicis te meque et gratiarum
actione et laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

5

XXXIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales 1
futuras; quo magis illis, ingenue fatebor, inseri cupio. Nam 2
10 si esse nobis curae solet ut facies nostra ab optimo quoque
artifice exprimatur, nonne debemus optare ut operibus nostris
similis tui scriptor praedicatorque contingat? Demonstro ergo, 3
quamquam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas iucundum
15 mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculo crevit,
tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum 4
Herennio Senecione advocatum provinciae Baeticae contra Baebium Massam, damnatoque Massa censuerat ut bona eius publice custodirentur. Senecio, cum explorasset consules postu-
20 lationibus vacaturos, convenit me et 'qua concordia' inquit
'iniunctam nobis accusationem exsecuti sumus, hac adeamus
consules petamusque ne bona dissipare sinant quorum esse in
custodia debent.' Respondi 'cum simus advocati a senatu dati, 5
dispice num peractas putes partes nostras senatus cognitione
25 finita.' Et ille 'tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla
cum provincia necessitudo nisi ex beneficio tuo, et hoc recenti: ipse et natus ibi et quaestor in ea fui.' Tum ego 'si 6
fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut, si qua ex hoc
invidia, non tantum tua.' Venimus ad consules, dicit Senecio 7
30 quae res ferebat: aliqua subiungo. Vixdum conticueramus, et
Massa questus Senecionem non advocati fidem sed inimici
amaritudinem inplesse, impietatis reum postulat. Horror om- 8
nium: ego autem 'vereor' inquam, 'clarissimi consules, ne mihi
Massa silentio suo praevaricationem obiecerit, quod non et
35 me reum postulavit.' Quae vox et statim excepta et postea
multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam pri- 9
vatus quoque attendebat his quae recte in publico fierent)
missis ad me gravissimis litteris non mihi solum verum etiam

saeculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile
10 antiquis contigisset. Haec, utcumque se habent, notiora clariora maiora tu facies: quamquam non exigo ut excedas actae rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem et honeste factis veritas sufficit. Vale. 5

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM 10

LIBER OCTAVUS.

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S. 15

1 Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valitudinem ferventissimis aestibus contraxerunt. 2 Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciae, exasperatis faucibus pulvere sanguinem reiecit. Quam triste hoc ipsi, 20 quam acerbum mihi, si is cui omnis ex studiis gratia inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget, sic amabit? 3 quem aures meae sic sequentur? Sed dii laetiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Praeterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas caeli, seces- 25 sus, quies tantum salutis quantum otii pollicentur. Vale.

II.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

1 Alii in praedia sua proficiscuntur, ut locupletiores rever- 30 tantur, ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium, et quod tunc et 2 quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere aequaliter, sed non satis aequum. Mihi autem egregium in primis videtur, ut foris ita domi, ut in magnis ita in 35 parvis, ut in alienis ita in suis, agitare iustitiam. Nam si pa- 3 ria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii quo quis

emerat concessi: deinde his qui amplissimas summas emptionibus occupaverant separatim consului. Nam et me magis iuverant et maius ipsi fecerant damnum. Igitur his qui pluris 4 quam decem milibus emerant ad illam communem et quasi 5 publicam octavam addidi decumam eius summae qua decem milia excesserant. Vereor ne parum expresserim; apertius cal- 5 culos ostendam. Si qui forte quindecim milibus emerant, hi et quindecim milium octavam et quinque milium decimam tulerunt. Praeterea, cum reputarem quosdam ex debito aliquan- 6 10 tum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non aequasset fides solutionis, hos benignitate remissionis aequare. Rursus ergo his qui solverant 7 eius quod solverant decimam remisi. Per hoc enim aptissime et in praeteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, 15 et in futurum omnes cum ad emendum tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio haec seu facilitas 8 stetit, sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior 20 et probior tanto mihi obligatior abiit, expertus non esse apud me *ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ καὶ ἐσθλός*. Vale.

III.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

25 Librum quem novissime tibi misi ex omnibus meis vel ma- 1 xime placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi. Quo magis adducor ut neutrum falli putem, quia non est 2 credibile utrumque falli et quia tamen blandior mihi. Volo enim proxima quaeque absolutissima videri, et ideo iam nunc 30 contra istum librum faveo orationi quam nuper in publicum dedi, communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam, quam vereor ne 3 destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tamquam placituram, et fortasse placebit, exspecta. Vale.

35

IIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Optime facis quod bellum Dacicum scribere paras. Nam 1

quae tam recens, tam copiosa, tam lata, denique tam poëtica,
2 et quamquam in verissimis rebus, tam fabulosa materia? Dices inmissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem; super haec, actos bis 5 triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. 3 Una sed maxima difficultas, quod haec aequare dicendo arduum inmensum, etiam tuo ingenio, quamquam altissime adsurgat et amplissimis operibus increscat. Non nullus et in illo labor ut barbara et fera nomina, in primis regis 10 ipsius, Graecis versibus non resultent. 4 Sed nihil est quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero et mollia vocabula et Graeca ad levitatem versus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia, praesertim non delicata sed necessaria, non detur? 5 Proinde 15 iure vatum invocatis dis, et inter eos ipso cuius res opera consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? 6 Illud iam nunc paciscor: prima quaeque ut absolveris, mittito, immo etiam ante quam absolvas, sicut erunt 20 recentia et rudia et adhuc similia nascentibus. 7 Respondebis non posse perinde carptim ut contexta, perinde inchoata placere ut effecta. Scio. Itaque et a me aestimabuntur ut coepta, spectabuntur ut membra extremamque limam tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amo- 25 ris tui pignus ut ea quoque norim quae nosse neminem velles. 8 In summa, potero fortasse scripta tua magis probare laudare, quanto illa tardius cautiusque, sed ipsum te magis amabo magisque laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

30

V.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam 35 marito suo praestitit, cum ipsa summam mereretur! quot quantasque virtutes ex diversis aetatibus sumptas collegit et miscuit! 2 Habet quidem Macrinus grande solacium quod tantum

bonum tam diu tenuit: sed hinc magis exacerbatur quod amisit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo 3 suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta et cicatricem pati possit, quam nihil aeque ac necessitas ipsa 5 et dies longa et satietas doloris inducit. Vale.

VI.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Cognovisse iam ex epistula mea debes adnotasse me nuper 1 10 monumentum Pallantis sub hac inscriptione 'huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta praetoria decrevit et sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit.' Postea mihi visum est pretium operae ipsum senatus 2 consultum quaerere. Inveni tam copiosum et effusum ut ille 15 superbissimus titulus modicus adque etiam demissus videretur: conferantque se, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Sullae, Pompeii, nolo progredi longius; infra Pallantis laudes iacebunt. Urbanos qui illa cen- 3 suerunt putem an miseros? Dicerem urbanos, si senatum de- 20 ceret urbanitas; miseros, sed nemo tam miser est ut illa cogatur. Ambitio ergo et procedendi libido: sed quis adeo demens ut per suum, per publicum dedecus procedere velit in ea civitate in qua hic esset usus florentissimae dignitatis ut primus in senatu laudare Pallantem posset? Mitto quod Pal- 4 25 lanti servo praetoria ornamenta offeruntur; quippe offeruntur a servis: mitto quod censent non exhortandum modo verum etiam compellendum ad usum aureorum anulorum; erat enim contra maiestatem senatus, si ferreis praetorius uteretur. Le- 5 via haec et transeunda; illa memoranda, quod nomine Pallan- 30 tis senatus, nec expiata postea curia est, Pallantis nomine senatus gratias agit Caesari quod et ipse cum summo honore mentionem eius prosecutus esset et senatui facultatem fecisset testandi erga eum benivolentiam. Quid enim senatui pulchrius 6 quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur 'ut 35 Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriae fructum meritissimo ferat.' Prolatos imperii fines, redditos exercitus rei publicae credas. Adstruitur his 'cum senatui populoque Romano liberalitatis gra- 7

tior repraesentari nulla materia possit quam si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adiuvare contigisset'. Hoc tunc votum senatus, hoc praecipuum gaudium populi, haec liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuvare publicarum opum egestione contingeret. 5
8 Iam quae sequuntur, voluisse quidem senatum censere dandum ex aerario sestertium centies quinquagies, et quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto inpensius petere a publico parente ut eum compelleret ad ce-
9 dendum senatui. Id vero deerat ut cum Pallante auctoritate 10 publica ageretur, Pallas rogaretur ut senatui cederet, ut illi superbissimae abstinentiae Caesar ipse advocatus esset, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum potuit tantis opibus publice oblatis adrogantius facere quam
10 si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti laudi- 15 bus tulit, his quidem verbis: sed cum princeps optimus parensque publicus, rogatus a Pallante, eam partem sententiae quae pertinebat ad dandum ei ex aerario sestertium centies quinquagies remitti voluisset, testari senatum [et] se libenter ac merito hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiam- 20 que Pallanti decernere coepisse; voluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re
11 obsequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatus consulto moderantemque honores suos et sestertium centies quinquagies ut nimium recusantem, cum praetoria ornamenta tam- 25
12 quam minus recepisset: imaginare Caesarem liberti precibus vel potius imperio coram senatu obtemperantem; imperat enim libertus patrono quem in senatu rogat: imaginare senatum usquequaque testantem merito libenterque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti coepisse decernere et perseve- 30 raturum fuisse, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex aerario ferret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit, in hoc praecipue non obsecuturi, si in
13 ulla re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane 35 dum et maiora accipe: 'utique, cum sit utile principis benignitatem promptissimam ad laudem praemiaque merentium inlustrari ubique, et maxime his locis quibus incitari ad imitatio-

nem praepositi rerum eius curae possent, et Pallantis spectatissima fides adque innocentia exemplo provocare studium tam honestae aemulationis posset, ea quae X. Kal. Februarias, quae proximae fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps re-
5 citasset senatusque consulta de iis rebus facta in aere inciderentur, idque aes figeretur ad statuam loricatam divi Iulii'. Pa- 14
rum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda praesentibus, legenda futuris proderentur. Placuit aere signari omnes honores fasti-
10 diosissimi mancipii, quosque repudiasset quosque, quantum ad decernentis pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis aeternisque monumentis praetoria ornamenta Pallantis, sic quasi foedera antiqua, sic quasi sacrae leges. Tanta principis, 15
tanta senatus, tanta Pallantis ipsius — quid dicam nescio,
15 quasi vellent in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Caesar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere, egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis praemiorum ad studium aemulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum 16
20 etiam quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati qui peterent cuperentque quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam iuvat quod in tempora illa non 17
incidi, quorum sic me tamquam illis vixerim pudet! Non dubito similiter adfici te. Scio quam sit tibi vivus et ingenuus
25 animus; ideo facilius est ut me, quamquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistulae modum extulerim, parum doluisse quam nimis credas. Vale.

VII.

30 C. PLINIUS TACITO SUO S.

Neque ut magistro magister neque ut discipulo discipulus 1
(sic enim scribis), sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contra; adque adeo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum misisti. Num potui longius hyperba- 2
35 ton facere adque hoc ipso probare eum esse me qui non modo magister tuus sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri exseramque in librum tuum ius quod

dedisti, eo liberius quod nihil ex meis interim missurus sum tibi in quo te ulciscaris. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S. 5

1 Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (et puto nondum; alioqui narrasses mihi), vide, quem ego (paenitet tar-
2 ditatis) proxime vidi. Modicus collis adsurgit, antiqua cupresso nemorosus et opacus. Hunc subter exit fons et exprimitur pluribus venis sed inparibus, eluctatusque quem facit 10 gurgitem lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare
3 iactas stipes et relucentis calculos possis. Inde non loci devexitate sed ipsa sui copia et quasi pondere inpellitur. Fons adhuc et iam amplissimum flumen adque etiam navium patiens, quas obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes 15 transmittit et perfert, adeo validus ut illa qua properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adiuvetur, idem aeger-
4 rime remis contisque superetur adversus. Iucundum utrumque per iocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripae fraxino multa, multa populo 20 vestiuntur, quas perspicuus amnis ut mersas viridi imagine adnumerat. Rigor aquae certaverit nivibus, nec color cedit.
5 Adiacet templum priscum et religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatusque praetexta: praesens numen adque etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura 25 totidemque dii. Sua cuique veneratio, suum nomen, quibusdam vero etiam fontes. Nam praeter illum quasi parentem ceterorum sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur,
6 quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. 30 Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice praebent, praebent hospitium. Nec desunt vil-
7 lae, quae secutae fluminis amoenitatem margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque; leges multa multorum omnibus columnis, omnibus 35 parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu vero, quae tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

VIIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Olim non librum in manus, non stilum sumpsi; olim nescio 1
quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem,
5 iucundum tamen nihil agere, nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim 2
studia tanti ut amicitiae officium deseratur, quod religiosissime
custodiendum studia ipsa praecipiunt. Vale.

10

X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior 1
audies neptem tuam abortum fecisse, dum se praegnantem esse
puellariter nescit ac per hoc quaedam custodienda praegnan-
15 tibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documentis expiavit in summum periculum adducta. Igitur ut necesse 2
est graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris
destitutam, sic debes agere diis gratias quod ita tibi in praesentia pronepotes negaverunt ut servarent neptem, illos reddi-
20 turi, quorum nobis spem certiorem haec ipsa quamquam parum
prospere explorata fecunditas facit. Isdem nunc ego te quibus 3
ipsum me hortor moneo confirmo. Neque enim ardentius tu
pronepotes quam ego liberos cupio, quibus videor meo tuoque
latere pronum ad honores iter et audita latius nomina et non
25 subitas imagines relicturus. Nascantur modo et hunc nostrum
dolorem gaudio mutent. Vale.

XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

30 Cum adfectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam ma- 1
terna indulgentia molliorem, intellego prius tibi quod est posterius nuntiandum, ut praesumpta laetitia sollicitudini locum
non relinquat. Quamquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas atque ita gaudeas periculo liberatam ut
35 simul quod periclitata sit perhorrescas. Hilaris, iam sibi, iam 2
mihi reddita, incipit refici transmissumque discrimen convalescendo metiri. Fuit alioqui in summo discrimine, inpune di-

xisse liceat, fuit nulla sua culpa, aetatis aliqua. Inde abortus
3 et ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote eius aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quam negatum, cum salva sit ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, 5 cui paratior apud feminas venia. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIANO SUO S.

1 Hunc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito, 10 quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus et inter praecipua saeculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque qui aliqua conponunt portus sinus praemium, omnium exemplum, ipsarum denique litterarum iam senescentium reductor ac refor- 15
2 mator. Domum suam recitantibus praebet, auditoria non apud se tantum benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe, defuit numquam. Porro tanto turpius gratiam non referre,
3 quanto honestior causa referendae. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti vadimonia mea, nunc, quia 20 mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti in quo obligari ego, ne dicam solo,
4 certe maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo et in summa severitate dulcissimo vel 25 honestate materiae. Scribit exitus inlustrium virorum, in his
5 quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem sed tanto magis veris interesse. Vale. 30

XIII.

C. PLINIUS GENIALI SUO S.

1 Probo quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum a disertissimo viro discere quid laudandum, 35 quid reprehendendum, simul ita institui ut verum dicere ad-
2 suescas. Vides quem sequi, cuius debeas inplere vestigia. O te beatum! cui contigit vivum adque idem optimum et con-

iunctissimum exemplar, qui denique eum potissimum imitandum habes cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

XIIII.

5 C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Cum sis peritissimus et privati iuris et publici, cuius pars 1 senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime necne, non ut in praeteritum (serum enim) verum ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices 2
10 'cur quaeris quod nosse debebas?' Priorum temporum servitus ut aliarum optimarum artium sic etiam iuris senatorii oblivionem quandam et ignorantiam induxit. Quotus enim quis- 3 que tam patiens ut velit discere quod in usu non sit habiturus? Adde quod difficile est tenere quae acceperis, nisi exer-
15 ceas. Itaque reducta libertas rudes nos et inperitos deprehendit; cuius dulcedine accensi cogimur quaedam facere ante quam nosse. Erat autem antiquitus institutum ut a maioribus 4 natu non auribus modo verum etiam oculis disceremus quae facienda mox ipsi ac per vices quasdam tradenda minoribus
20 haberemus. Inde adulescentuli statim castrensibus stipendiis 5 imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum secuntur, adsuescerent: inde honores petituri adsistebant curiae foribus et consilii publici spectatores ante quam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, 6
25 maximus quisque et vetustissimus pro parente. Quae potestas referentibus, quod censentibus ius, quae vis magistratibus, quae ceteris libertas, ubi cedendum, ubi resistendum, quod silendi tempus, quis dicendi modus, quae distinctio pugnantium sententiarum, quae exsecutio prioribus aliquid addentium;
30 omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum praecipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuvenes fuimus 7 quidem in castris; sed cum suspecta virtus, inertia in pretio, cum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata adque etiam in contrarium versa, postremo obliviscenda magis
35 quam tenenda. Idem prospeximus curiam, sed curiam trepi- 8 dam et elinguem, cum dicere quod velles periculosum, quod nolles miserum esset. Quid tunc disci potuit, quid didicisse

iuvit, cum senatus aut ad otium summum aut ad summum nefas vocaretur et modo ludibrio modo dolori retentus numquam 9 seria, tristia saepe censeret? Eadem mala iam senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus tulimusque; quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata fracta con- 5 10 tusa sunt. Breve tempus (nam tanto brevius omne quanto felicius tempus), quo libet scire quid simus, libet exercere quod sumus. Quo iustius peto, primum ut errori, si quis est error, tribuas veniam, deinde medearis scientia tua, cui semper fuit curae sic iura publica ut privata, sic antiqua ut recentia, 10 11 sic rara ut assidua tractare. Adque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur genus quaestionis quod adfero ad te aut non satis tritum aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque do- 15 12 cere quod in obscuro est an didiceris. Referebatur de libertis Afrani Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti. Hos alius ('quis?' inquis: ego: sed nihil refert) post quaestionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum 20 sententiarum tanta diversitas erat ut non possent esse nisi sin- 13 gulae. Quid enim commune habet occidere et relegare? non Hercule magis quam relegare et absolvere: quamquam propior aliquanto est sententiae relegantis quae absolvit quam quae occidit; utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adi- 25 mit: cum interim et qui morte puniebant et qui relegabant una sedebant et temporaria simulatione concordiae discordiam dif- 14 ferebant. Ego postulabam ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus indutiis duae iungerent. Exigebam ergo ut qui capitali supplicio adficiendos putabant discederent 30 a relegante, nec interim contra absolventis mox dissensuri congregarentur, quia parvolum referret an idem displiceret quibus 15 non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur eum quidem qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos censuisset coactum esse dividere sententiam, hunc autem qui 35 libertos morte multaret cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam quemadmodum posset iungi sententia duorum

tam diversa censentium. Adque adeo permitte mihi sic apud te 16
tamquam ibi, sic peracta re tamquam adhuc integra, rationem
iudicii mei reddere, quaeque tunc carptim multis obstrepentibus dixi nunc per otium iungere. Fingamus tres omnino iudi- 17
5 ces in hanc causam datos esse, horum uni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolvi: utrumne sententiae duae
collatis viribus novissimam periment? an separatim una quaeque tantundem quantum altera valebit, nec magis poterit cum
secunda prima conecti quam secunda cum tertia? Igitur in se- 18
10 natu quoque numerari tamquam contrariae debent quae tamquam diversae dicuntur. Quod si unus adque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire
possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur quae tam diversa coniungeret? Quemadmodum igitur, 19
15 cum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest
una sententia, quia dicitur a duobus, quae non videretur una,
si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet dirimi debere sententias occidentis et relegantis, cum ita discessionem
fieri iubet, 'qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia,
20 in illam partem ite qua sentitis'? Examina singula verba et expende: 'qui haec sentitis', hoc est qui relegandos putatis:
'in hanc partem', id est in eam in qua sedet qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est non posse in eadem parte re- 20
manere eos qui interficiendos arbitrantur. 'Qui alia omnia':
25 animadvertis ut non contenta lex dicere 'alia' addiderit 'omnia'.
Num ergo dubium est alia omnia sentire eos qui occidunt
quam qui relegant? 'In illam partem ite qua sentitis': nonne
videtur ipsa lex eos qui dissentiunt in contrariam partem vocare, cogere, inpellere? non consul etiam ubi quisque rema-
30 nere, quo transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis
sed manu gestuque demonstrat? Ad enim futurum est ut, si 21
dividantur sententiae interficientis et relegantis, praevaleat illa
quae absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet
omnibus artibus, omni ratione pugnare ne fiat quod est mitius.
35 Oportet tamen eos qui puniunt et qui relegant absolventibus
primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat qui cum victore contendat, sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certami-

na, et ex duabus sententiis eam quae superior extiterit tertia
22 exspectat. Quid, quod prima sententia conprobata ceterae peremuntur? Qua ergo ratione potest esse non unus adque idem
23 locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planius repetam. Nisi dicente sententiam eo qui relegat illi qui puniunt 5
capite initio statim in alia discedant, frustra postea dissentient
24 ab eo cui paulo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti? cum discere velim an sententias dividi, an iri in singulas oportuerit. Optinui quidem quod postulabam; nihilo minus tamen quaero an postulare debuerim. Quemadmodum optinui? 10 Qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio an iure, certe aequitate postulationis meae victus, omissa sententia sua accessit releganti; veritus scilicet ne, si dividerentur sententiae, quod alioqui fore videbatur, ea quae absolvendos esse censebat numero praevaleret. Etenim longe plu- 15
25 res in hac una quam in duabus singulis erant. Tum illi quoque qui auctoritate eius trahebantur transeunte illo destituti reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam secutique sunt
26 quasi transfugam quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duae factae, tenuitque ex duabus altera tertia expulsa, 20
quae, cum ambas superare non posset, elegit ab utra vinceretur. Vale.

XV.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S. 25

1 Oneravi te tot pariter missis voluminibus: sed oneravi primum, quia exegeras, deinde, quia scripseras tam graciles istic vindemias esse ut plane scirem tibi vacaturum, quod vulgo
2 dicitur, librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere quae legas, sit modo unde 30
chartae emi possint; quae si scabrae bibulaeve sint, aut non scribendum aut necessario quidquid scripserimus boni mali delebimus. Vale.

XVI. 35

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

1 Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, et quidem iuvenum. Solacia duo nequaquam paria tanto dolori, sola-

cia tamen: unum facilitas manumittendi; videor enim non omnino inmaturos perdidisse quos iam liberos perdidi; alterum, quod permitto servis quoque quasi testamenta facere eaque ut legitima custodio. Mandant rogantque quod visum; pareo ut 2
5 iussus. Dividunt, donant, relinquunt, dumtaxat intra domum. Nam servis res publica quaedam et quasi civitas domus est. Sed quamquam his solaciis adquiescam, debilitor et frangor 3 eadem illa humanitate quae me ut hoc ipsum permitterem induxit. Non ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro alios
10 eiusmodi casus nihil amplius vocare quam damnum eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint nescio, homines non sunt. Hominis est enim adfici 4 dolore, sentire, resistere tamen et solacia admittere, non solaciis non egere. Verum de his plura fortasse quam debui, sed 5
15 pauciora quam volui. Est enim quaedam etiam dolendi voluptas, praesertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata vel venia. Vale.

XVII.

20 C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Num istic quoque inmite et turbidum caelum? Hic adsi- 1 duae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit et demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa 2 quam providentissimus imperator fecit exhaustus, premit val-
5 les, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde quae solet flumina accipere et permixta devehere velut obvius sistere cogit, atque ita alienis aquis operit agros quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium ideoque adiacen- 3 tibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora
30 quibus inumbratur fregit et rapuit: subruit montes et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quaerit, impulit tecta ac se super ruinas eiecit atque extulit. Viderunt 4 quos excelsioribus terris illa tempestas deprehendit alibi divitum apparatus et gravem supellectilem, alibi instrumenta ru-
35 ris, ibi boves aratra rectores, hic soluta et libera armenta, adque inter haec arborum truncos aut villarum trabes, varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem malo vacaverunt quae non 5 ascendit amnis. Nam pro amne imber adsiduus et deiecti nu-

bibus turbines, proruta opera quibus pretiosa rura cinguntur,
quassata adque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi ca-
6 sibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta luctibus damna. Ne
quid simile istic pro mensura periculi vereor teque rogo, si
nihil tale, quam maturissime sollicitudini meae consulas, sed 5
et si tale, id quoque nunties. Nam paulum differt patiaris ad-
versa an exspectes; nisi quod tamen est dolendi modus, non
est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas
quantum possit accidere. Vale.
10

XVIII.

C. PLINIUS RUFINO SUO S.

1 Falsum est nimirum quod creditur vulgo, testamenta homi-
num speculum esse morum, cum Domitius Tullus longe melior
2 apparuerit morte quam vita. Nam cum se captandum praebuis- 15
set, reliquit filiam heredem, quae illi cum fratre communis,
quia genitam fratre adoptaverat. Prosecutus est nepotes plu-
rimis iucundissimisque legatis, prosecutus etiam proneptem.
In summa, omnia pietate plenissima, ac tanto magis inexspe-
3 ctata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum in- 20
gratum inmemorem loquuntur seque ipsos, dum insectantur
illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre avo
proavo quasi de orbo querantur: alii contra hoc ipsum lau-
dibus ferunt quod sit frustratus improbas spes hominum, quos
sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt 25
etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori; neque enim
reliquisse opes filiae, sed reddidisse quibus auctus per filiam
4 fuerat. Nam Curtilius Mancia, perosus generum suum Domi-
tium Lucanum (frater is Tulli), sub ea conditione filiam eius,
neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. 30
Emiserat pater, adoptaverat patruus, atque ita circumscripto
testamento consors frater in patris potestatem emancipatam
filiam adoptionis fraude revocaverat, et quidem cum opibus
5 amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum ut di-
vites fierent invitissimis a quibus facti sunt. Quin etiam Domi- 35
tius Afer, qui illos in nomen adsumpsit, reliquit testamentum
ante decem et octo annos nuncupatum adeoque postea inpro-
6 batum sibi ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira

illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris qui patrem abstulerat. Sed haec quoque hereditas Afri ut reliqua cum fratre 7
5 quaesita transmittenda erant filiae fratris, a quo Tullus ex asse heres institutus praelatusque filiae fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas fides pudor scripsit, in quo denique omnibus adfinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata et uxori. Accepit amoenissimas villas, 8
10 accepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, aetate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore secuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo ut esse taedio posset
15 uxori quam iuvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus mem- 9 bris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis movebatur. Quin etiam (foedum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque praebebat. Auditum frequenter ex ipso, cum quereretur de contume-
20 liis debilitatis suae, digitos se servorum suorum cotidie lingere. Vivebat tamen et vivere volebat, sustentante maxime uxore, 10 quae culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis: nam sunt omnes fabulae 11 Tullus. Exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus ut amplissi-
25 mos hortos eodem quo emerat die instruxerit plurimis et antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quae neglegebat. Invicem tu, si quid istic epistula dignum, ne gravare. Nam cum aures hominum novitate laetantur, 12 tum ad rationem vitae exemplis erudimur. Vale.

30

XVIIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Et gaudium mihi et solacium in litteris, nihilque tam lae- 1 tum quod his laetius, tam triste quod non per has sit minus
35 triste. Itaque et infirmitate uxoris et meorum periculo, quorundam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugi, quae praestant ut adversa magis intellegam, sed patientius feram. Est autem mihi moris quod sum 2

daturus in manus hominum ante amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro quem cum hac epistula accipies, quia vereor ne ipse ut tristis parum intenderim. Imperare enim dolori ut scriberem potui, ut vacuo animo laetoque non potui. Porro ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

1 Ad quae noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita neglegimus, seu quia ita natura comparatum ut proximorum incuriosi longinqua sectemur, seu quod omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio, seu quod differimus tamquam saepe visuri quod datur videre, quotiens 2 velis cernere. Quacumque de causa, permulta in urbe nostra iuxtaque urbem non oculis modo sed ne auribus quidem novimus, quae si tulisset Achaia, Aegyptos, Asia aliave quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita perlecta 3 lustrata haberemus. Ipse certe nuper quod nec audieram ante nec videram audivi pariter et vidi. Exegerat prosocer meus ut Amerina praedia sua inspicerem. Haec perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus nomine Vadimonis: simul quaedam 4 incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotae circumscriptus et undique aequalis: nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria et quasi artificis manu cavata et excisa. Color caerulo albidior, viridior et pressior, sulpuris odor saporque medicatus, vis, qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos et 5 fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim), sed innatant insulae, herbidae omnes harundine et iunco, quaeque alia fecundior palus ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura ut modus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi inlisae terunt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas; quippe in speciem carinae humili radice 6 descendunt. Haec ab omni latere perspicitur eademque suspensa pariter et mersa. Interdum iunctae copulataeque et continenti similes sunt, interdum discordantibus ventis digeruntur, non numquam destitutae tranquillitate singulae fluitant.

Saepe minores maioribus velut cumbulae onerariis adhaere- 7
scunt, saepe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum adpulsae, qua steterunt promovent terram, et modo hac modo illa lacum
5 reddunt auferuntque; ac tum demum, cum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas secuta sic in insulas 8
illas ut in extremam ripam procedere solere nec prius intellegere mobile solum, quam litori abrepta quasi inlata et inposita circumfusum undique lacum paveant; mox quo tulerit ven-
10 tus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod, ubi se pau- 9
lisper oculis dedit, specu mergitur alteque conditum meat, ac si quid, antequam subduceretur, accepit, servat et profert. Haec tibi scripsi, quia nec minus ignota quam mihi nec minus 10
15 grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil aeque ac naturae opera delectant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

20 Ut in vita sic in studiis pulcherrimum et humanissimum 1
existimo severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, haec in petulantiam excedat. Qua ratione ductus, gra- 2
viora opera lusibus iocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissimum elegi; utque iam nunc
25 adsuescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Iulio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris amicos collocavi. Forte accidit ut eodem die mane in advoca- 3
tionem subitam rogarer, quod mihi causam praeloquendi dedit. Sum enim deprecatus ne quis ut inreverentem operis ar-
30 gueret, quod recitaturus, quamquam et amicis et paucis, id est iterum amicis, foro et negotiis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem me in scribendo sequi ut necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scribe-
rem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita solemus, qui 4
ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc adsensus audientium exegit: et tamen ut alii transeunt quaedam inputantque quod transeant, sic ego nihil praetereo adque etiam non praeterire me dico. Lego enim omnia.

ut omnia emendem, quod contingere non potest electa reci-
5 tantibus. Ad illud modestius et fortasse reverentius. Sed hoc
simplicius et amantius. Amat enim qui se sic amari putat ut
taedium non pertimescat: et alioqui quid praestant sodalis, si
conveniunt voluptatis suae causa? Delicatus ac similis ignoto 5
6 est qui amici librum bonum mavult audire quam facere. Non
dubito cupere te pro cetera mei caritate quam maturissime le-
gere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum;
quae causa recitandi fuit; et tamen non nulla iam ex eo nosti.
Haec emendata postea vel, quod interdum longiore mora solet, 10
deteriora facta quasi nova rursus et rescripta cognosces. Nam
plerisque mutatis ea quoque mutata videntur quae manent. Vale.

XXII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S. 15

1 Nostine hos qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis
irascuntur quasi invideant et gravissime puniunt quos maxime
imitantur? cum eos etiam qui non indigent clementia ullius ni-
2 hil magis quam lenitas deceat. Atque ego optimum et emen-
datissimum existimo qui ceteris ita ignoscit tamquam ipse co- 20
tidie peccet, ita peccatis abstinet tamquam nemini ignoscat.
3 Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitae genere tenea-
mus, ut nobis inplacabiles simus, exorabiles istis etiam qui
dare veniam nisi sibi nesciunt, mandemusque memoriae quod
vir mitissimus et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro di- 25
cere solebat, 'qui vitia odit, homines odit.' Quaeris fortasse
4 quo commotus haec scribam. Nuper quidam — sed melius co-
ram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id quod in-
probo insectari carpere fere huic quod cum maxime praecipi-
mus repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur, quem 30
insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum re-
fert. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S. 35

1 Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit,
excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iuni Aviti gravissimum
2 cepi. Latum clavum in domo mea induerat: suffragio meo adiu-

tus in petendis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc in adulescentibus nostris. Nam quotus quis- 3 que vel aetati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Statim 5 sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus, cuius haec praecipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur, haec praecipua eruditio, quod discere volebat. Semper 4 ille aut de studiis aliquid aut de officiis vitae consulebat, sem- 10 per ita recedebat ut melior factus, et erat factus vel eo quod audierat vel quod omnino quaesierat. Quod ille obsequium 5 Serviano, exactissimo viro, praestitit! quem legatum tribunus ita et intellexit et cepit ut ex Germania in Pannoniam transeuntem non ut commilito sed ut comes adsectatorque sequeretur. 15 Qua industria, qua modestia quaestor consulibus suis (et plures habuit) non minus iucundus et gratus quam utilis fuit! Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam aedilitatem, cui praereptus est, petiit! quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores et infructuosae preces et ho- 6 20 nor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus in penatibus meis sumptus, redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illae consultationes. Adficior adule- 7 scentia ipsius, adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat uxor, quam ante annum virginem acceperat, 25 erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in adversa convertit. Modo designatus aedilis, recens 8 maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam ignaram avi, patris reliquit. Accedit lacrimis meis quod absens et inpendentis mali nescius 30 pariter aegrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo dolori tempore consuescerem. In tantis tormentis eram, cum scriberem haec, scriberem sola; neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

35

XXIIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Amor in te meus cogit, non ut praecipiam (neque enim 1 praeceptore eges), admoneam tamen, ut quae scis teneas et

2 observes aut scias melius. Cogita te missum in provinciam Achaiam, illam veram et meram Graeciam, in qua primum humanitas, litterae, etiam fruges inventae esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime homines, ad liberos maxime liberos, quod ius a natura datum virtute, meritis, amicitia, foedere denique et religione te-
3 nuerunt. Reverere conditores deos et nomina deorum, reverere gloriam veterem et hanc ipsam senectutem, quae in homine venerabilis, in urbibus sacra. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpse-
4 ris. Habe ante oculos hanc esse terram quae nobis miserit iura, quae leges non victis sed petentibus dederit, Athenas esse quas adeas, Lacedaemonem esse quam regas; quibus reliquam umbram et residuum libertatis nomen eripere durum fe-
5 rum barbarum est. Vides a medicis, quamquam in adversa valitudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare quid quaeque civitas fuerit, non ut despicias quod esse desierit: absit superbia asperi-
6 tas. Nec timueris contemptum. An contemnitur qui imperium, qui fasces habet, nisi humilis et sordidus et qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur, male terrore veneratio adquiritur, longeque valentior amor ad optinendum quod velis quam timor. Nam timor abit, si recedas, manet amor, ac sicut ille in odium hic in reveren-
7 tiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum ac tibi ipsum interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam
8 quid ordinatione civilius? quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit quod tibi certamen est tecum: onerat te quaesturae tuae fama, quam ex Bithynia optimam revexisti, onerat testimonium principis, onerat tribunatus, praetura, atque haec ipsa
9 legatio quasi praemium data. Quo magis nitendum est ne in longinqua provincia quam suburbana, ne inter servientes quam liberos, ne sorte quam iudicio missus, ne rudis et incognitus quam exploratus probatusque humanior melior peritior fuisse videaris; cum sit alioqui, ut saepe audisti, saepe legisti, multo

deformius amittere quam non adsequi laudem. Haec velim 10 credas, quod initio dixi, scripsisse me admonentem, non praecipientem; quamquam praecipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum 5 est ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

10

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER NONUS.

15

I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Saepe te monui ut libros quos vel pro te vel in Plantam, 1 immo et pro te et in illum (ita enim materia cogebat) compo-20 suisti quam maturissime emitteres; quod nunc praecipue morte eius audita et hortor et moneo. Quamvis enim legeris multis 2 legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolomi eo peregisti. Salva sit tibi 3 constantiae fama. Erit autem, si notum aequis iniquisque fuerit 25 non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed iam paratam editionem morte praeventam; et simul vitabis illud *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*. Nam quod de vivente scriptum 4 est, in defunctum quoque, tamquam viventem adhuc, editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ: 30 hoc perfice, quod nobis, qui legimus, olim absolutum videtur. Sed iam videatur et tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat et temporis ratio praecidit. Vale.

II.

35 C. PLINIUS SABINO SUO S.

Facis iucunde quod non solum plurimas epistulas meas 1 verum etiam longissimas flagitas; in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum di-

stringebar plerumque frigidis negotiis, quae simul et avo-
2 cant animum et comminuunt. Praeterea nec materia plura scri-
bendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio quae M.
Tulli, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissi-
mum ingenium et ingenio qua varietas rerum qua magnitudo 5
3 largissime suppetebat. Nos quam angustis terminis claudamur
etiam tacente me perspicis, nisi forte volumus scholasticas
4 tibi adque, ut ita dicam, umbraticas litteras mittere. Sed nihil
minus aptum arbitramur, cum arma vestra, cum castra, cum
5 denique cornua tubas sudorem pulverem soles cogitamus. Ha- 10
bes, ut puto, iustam excusationem, quam tamen dubito an tibi
probari velim. Est enim summi amoris negare veniam brevi-
bus epistulis amicorum, quamvis scias illis constare rationem.
Vale.

III. 15

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Alius aliud, ego beatissimum existimo qui bonae mansu-
raeque famae praesumptione perfruitur certusque posteritatis
cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi praemium aeternitatis ante
2 oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes 20
homines arbitror oportere aut inmortalitatem suam aut mortali-
tatem cogitare, et illos quidem contendere eniti, hos quiescere
remitti nec brevem vitam caducis laboribus fatigare, ut video
multos misera simul et ingrata imagine industriae ad vilitatem
3 sui pervenire. Haec ego tecum, quae cotidie mecum, ut desi- 25
nam mecum, si dissenties tu; quamquam non dissenties, ut qui
semper clarum aliquid et inmortale meditere. Vale.

IIII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S. 30

1 Vererer ne inmodicam orationem putares quam cum hac
epistula accipies, nisi esset generis eius ut saepe incipere,
saepe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulae vel-
2 ut causae continentur. Poteris ergo, undecumque coeperis,
ubicumque desieris, quae deinceps sequentur et quasi inci- 35
pientia legere et quasi cohaerentia meque in universitate lon-
gissimum, brevissimum in partibus iudicare. Vale.

V.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Egregie facis (inquiro enim), et persevera, quod iustitiam 1 tuam provincialibus multa humanitate commendas; cuius prae-
5 cipua pars est honestissimum quemque conplecti adque ita a minoribus amari ut simul a principibus diligare. Plerique au- 2 tem, dum verentur ne gratiae potentium nimium inpertire videantur, sinisteritatis adque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longe recessisti: scio; sed temperare 3
10 mihi non possum quo minus laudem similis monenti quod eum modum tenes ut discrimina ordinum dignitatumque custodias; quae si confusa turbata permixta sunt, nihil est ipsa aequalitate inaequalius. Vale.

VI.

15 C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima 1 quiete transmisi. 'Quemadmodum' inquis 'in urbe potuisti?' Circenses erant, quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spe-
20 ctasse sufficiat. Quo magis miror tot milia virorum tam pue- 2 riliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum aut hominum arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent panno, pannum amant, et si in ipso cursu medioque certamine hic co-
25 lor illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica, mitto apud vulgus, quod vilius 3 tunica, sed apud quosdam graves homines; quos ego cum re-
30 cordor in re inani frigida adsidua tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capior. Ac 4 per hos dies libentissime otium meum in litteris conloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

35 VII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Aedificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium; aedi- 1

fico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissi-
2 mile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. Huius in litore
plures villae meae, sed duae maxime ut delectant ita exercent.
Altera inposita saxis more Baiano lacum prospicit, altera aeque
3 more Baiano lacum tangit. Itaque illam tragoediam, hanc ap- 5
pellare comoediam soleo; illam, quod quasi cothurnis, hanc,
quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amoenitas et utra-
4 que possidenti ipsa diversitate iucundior. Haec lacu propius,
illa latius utitur: haec unum sinum molli curvamine amplecti-
tur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo 10
limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter
inflectitur: illa fluctus non sentit, haec frangit: ex illa possis
dispicere piscantes, ex hac ipse piscari hamumque de cubiculo
ac paene etiam de lectulo ut e naucula iacere. Hae mihi causae
5 utrique quae desunt adstruendi ob ea quae supersunt. Sed 15
quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit idem fa-
cere. Vale.

VIII.

C. PLINIUS AUGURINO SUO S. 20

1 Si laudatus a te laudare te coepero, vereor ne non tam pro-
ferre iudicium meum quam referre gratiam videar. Sed licet
videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen
illa de nobis. Accidit hoc una eademque de causa. Nam et tu,
quae de amicis, optime scribis et ego, quae de me, ut optima 25
lego. Vale.

VIIII.

C. PLINIUS COLONO SUO S.

1 Unice probo quod Pompei Quintiani morte tam dolenter 30
adficeris ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut pleri-
que, qui tantum viventes amant seu potius amare se simulant,
ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam mise-
rorum non secus ac defunctorum obliviscuntur. Sed tibi peren-
nis fides tantaque in amore constantia ut finiri nisi tua morte 35
2 non possit. Et Hercule is fuit Quintianus quem diligi deceat
ipsius exemplo. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat
amissos. Iam illa quanta probitas in ore! quanta in sermone

cunctatio! quam pari libra gravitas comitasque! quod studium litterarum! quod iudicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quam non obstabat illi quo minus vir optimus videretur quod erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exul-
5 cero? Quamquam sic amasti iuvenem ut hoc potius quam de 3 illo sileri velis; a me praesertim, cuius praedicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam qua est raptus aetatem posse restitui. Vale.

X.

10 C. PLINIUS TACITO SUO S.

Cupio praeceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria 1 est ut Minervae et Dianae, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervae tantum serviendum est, de- 2
15 licate tamen, ut in secessu et aestate. In via plane non nulla leviora statimque delenda ea garrulitate qua sermones in vehiculo seruntur extendi. His quaedam addidi in villa, cum aliud non liberet. Itaque poëmata quiescunt, quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiunculam unam 3
20 alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamoenum magisque laboribus ruris quam voluptatibus simile. Vale.

XI.

25 C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Epistulam tuam iucundissimam accepi, eo maxime, quod 1 aliquid ad te scribi volebas quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel haec ipsa quam monstras vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, et occur-
30 rent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius 2 ex litteris tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam quam in urbe collegerint delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

35

XII.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Castigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius 1

equos et canes emeret. Huic ego iuvene digresso 'heus tu, numquamne fecisti quod a patre corripi posset? fecisti, dico? non interdum facis quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget?' 5
2 Haec tibi admonitus inmodicae severitatis exemplo pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse et te fuisse, adque ita hoc quod es pater utere ut memineris et hominem esse te et hominis patrem. Vale. 10

XIII.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

1 Quanto studiosius intentiusque legisti libros quos de Helvidi ultione composui, tanto impensius postulas ut perscribam 15 tibi quae extra libros quaeque circa libros, totum denique
2 ordinem rei, cui per aetatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum nullum atrocius vi- 20 debatur quam quod in senatu senator senatori, praetorius consulari, reo iudex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo qui metu tem-
3 porum nomen ingens paresque virtutes secessu tegebat, fuerat cum Arria et Fannia, quarum altera Helvidi noverca, altera 25 mater novercae. Sed non ita me iura privata ut publicum fas
4 et indignitas facti et exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditae libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverant simul et oppresserant. Ego et modestius et constantius arbitra- 30 tus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urguere, cum iam satis primus ille impetus defremuisset et languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quamquam tum maxime tristis amissa nuper uxore, mitto ad Anteiam (nupta haec Helvidio fuerat), rogo ut veniat, quia me 35
5 recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit, 'destinatum est' inquam 'mihi maritum tuum non inultum pati. Nuntia Arriae et Fanniae' (ab exilio redierant): 'consule te, consule

illas an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo; sed non ita gloriae meae faverim ut vobis societate eius invideam.' Perfert Anteia mandata, nec illae morantur. Opportune sena- 6 tus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium ret-
5 tuli, quem providentissimum aetatis nostrae sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret; erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui inducere in animum quo minus illi eodem die facturum me indicarem quod an facerem non deliberabam, expertus usu de
10 eo quod destinaveris non esse consulendos quibus consultis obsequi debeas. Venio in senatum, ius dicendi peto, dico pau- 7 lisper maximo adsensu. Ubi coepi crimen attingere, reum destinare, adhuc tamen sine nomine, undique mihi reclamari. Alius 'sciamus quis sit de quo extra ordinem referas;' alius
15 'quis est ante relationem reus?' alius 'salvi simus, qui supersumus.' Audio inperturbatus interritus: tantum susceptae rei 8 honestas valet tantumque ad fiduciam vel metum differt nolint homines quod facias an non probent. Longum est omnia quae tunc hinc inde iacta sunt recensere. Novissime consul 'Se- 9
20 cunde, sententiae loco dices, si quid volueris.' 'Permiseris' inquam 'quod usque adhuc omnibus permisisti.' Resido: aguntur alia. Interim me quidam ex consularibus amicis secreto 10 curatoque sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum, corripit, revocat, monet ut desistam, adicit etiam nota-
25 bilem me futuris principibus. 'Esto' inquam, 'dum malis.' Vix 11 ille discesserat, rursus alter 'quid audes? quo ruis? quibus te periculis obicis? quid praesentibus confidis, incertus futurorum? lacessis hominem iam praefectum aerarii et brevi consulem, praeterea qua gratia, quibus amicitiis fultum!' Nomi-
30 nat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum exercitum non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad haec ego 'om- 12 nia praecepi adque animo mecum ante peregi, nec recuso, si ita casus attulerit, luere poenas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor.' Iam censendi tempus. Dicit 13
35 Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabricius Veiento, Fabius Maximinus, Vettius Proculus, collega Publici Certi, de quo agebatur, uxoris meae quam amiseram vitricus, post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum nondum a me nomi-

natum ut nominatum defendunt crimenque quasi in medio re-
14 lictum defensione suscipiunt. Quae praeterea dixerint non est
necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum
15 verbis persecutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus
Tertullus. Quietus, iniquissimum esse querellas dolentium ex- 5
cludi, ideoque Arriae et Fanniae ius querendi non auferen-
dum, nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam
16 habeat. Cornutus, datum se a consulibus tutorem Helvidi filiae
petentibus matre eius et vitrico: nunc quoque non sustinere
deserere officii sui partes, in quo tamen et suo dolori modum 10
inponere et optimarum feminarum perferre modestissimum ad-
fectum; quas contentas esse admonere senatum Publici Certi
cruentae adulationis et petere, si poena flagitii manifestissimi
17 remittatur, nota certe quasi censoria inuratur. Tum Satrius Ru-
fus medio ambiguoque sermone 'puto' inquid 'iniuriam factam 15
Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Ar-
riae et Fanniae, nominatus ab amicis suis. Nec debemus solliciti
esse; idem enim nos, qui bene sentimus de homine, et iudica-
turi sumus: si innocens est, sicut spero et malo, et donec ali-
18 quid probetur, credo, poteritis absolvere.' Haec illi, quo quis- 20
que ordine citabantur. Venitur ad me: consurgo, utor initio
quod in libro est, respondeo singulis. Mirum qua intentione,
quibus clamoribus omnia exceperint qui modo reclamabant.
Tanta conversio vel negotii dignitatem vel proventum oratio-
19 nis vel actoris constantiam subsecuta est. Finio: incipit re- 25
spondere Veiento: nemo patitur: obturbatur, obstrepitur, adeo
quidem ut diceret 'rogo, patres conscripti, ne me cogatis in-
plorare auxilium tribunorum.' Et statim Murena tribunus 'per-
mitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere.' Tunc quoque recla-
20 matur. Inter moras consul citatis nominibus et peracta disces- 30
sione mittit senatum ac paene adhuc stantem temptantemque
dicere Veientonem reliquit. Multum ille de hac (ita vocabat)
contumelia questus est Homerico versu

ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

21 Non fere quisquam in senatu fuit qui non me complecteretur, 35
exoscularetur certatimque laude cumularet, quod intermissum
iam diu morem in publicum consulendi susceptis propriis si-
multatibus reduxissem, quod denique senatum invidia liberas-

sem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret. Haec acta 22 sunt absente Certo; fuit enim seu tale aliquid suspicatus sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Caesar
5 ad senatum non remisit; optinui tamen quod intenderam. Nam 23 collega Certi consulatum, successorem Certus accepit, planeque factum est quod dixeram in fine, 'reddat praemium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.' Postea actionem meam, utcumque potui, recollegi, addidi multa. Accidit for- 24
10 tuitum, sed non tamquam fortuitum, quod editis libris Certus intra paucissimos dies inplicitus morbo decessit. Audivi refe- 25 rentes hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tamquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane haec adfirmare non ausim; interest tamen exempli ut vera videantur.
15 Habes epistulam, si modum epistulae cogites, libris quos legi- 26 sti non minorem; sed inputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

20 Nec ipse tibi plaudis et ego nihil magis ex fide quam de 1 te scribo. Posteris an aliqua cura nostri nescio, nos certe meremur ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio et labore et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto, quod ut paucos in lucem famamque provexit,
25 ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

XV.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Refugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum face- 1 rem; ad hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rustico-
30 rum libellis et tam querulis inquietor, quos aliquanto magis invitus quam meos lego; nam et meos invitus. Retracto enim 2 actiunculas quasdam, quod post intercapedinem temporis et frigidum et acerbum est. Rationes quasi absente me negleguntur. Interdum tamen equum conscendo et patrem familiae 3
35 hactenus ago, quod aliquam partem praediorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serva nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

1 Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cum historicorum more scribas 5 numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat nec libet: non vacat, quia vindemiae in manibus, non libet, quia exiguae. 2 Devehimus tamen pro novo musto novos versiculos tibique iucundissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mittemus. Vale. 10

XVII.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

1 Recepi litteras tuas, quibus quereris taedio tibi fuisse quamvis lautissimam cenam, quia scurrae cinaedi moriones 15 2 mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me ut inexspectatum festivumve delectat, si quid molle a cinaedo, petulans a scurra, stultum a morione 3 profertur. Non rationem sed stomachum tibi narro. Adque 20 adeo quam multos putas esse, quos ea quibus ego et tu capimur et ducimur partim ut inepta partim ut molestissima offendant? Quam multi, cum lector aut lyristes aut comoedus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum taedio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus 25 4 es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris inpetremus. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S. 30

1 Qua intentione, quo studio, qua denique memoria legeris libellos meos epistula tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis et invitas ut quam plurima communicare 2 tecum velim. Faciam; per partes tamen et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam cui gratias ago adsiduitate et copia tur- 35 bem oneratamque et quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

XVIIII.

C. PLINIUS RUSONI SUO S.

Significas legisse te in quadam epistula mea iussisse Ver- 1
5 ginium Rufum inscribi sepulcro suo,
Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi sed patriae.
Reprehendis quod iusserit, addis etiam melius rectiusque
Frontinum, quod vetuerit omnino monumentum sibi fieri, me-
10 que ad extremum quid de utroque sentiam consulis. Utrumque 2
dilexi, miratus sum magis quem tu reprehendis, adque ita miratus ut non putarem satis umquam posse laudari cuius nunc
mihi subeunda defensio est. Omnes ego qui magnum aliquid 3
memorandumque fecerunt non modo venia verum etiam laude
15 dignissimos iudico, si immortalitatem quam meruere sectantur victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare
nituntur. Nec facile quemquam nisi Verginium invenio cuius 4
tanta in praedicando verecundia quanta gloria ex facto. Ipse 5
sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel om-
20 nino me audiente provectum ut de rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium locutum 'scis, Vergini, quae
historiae fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis
aliter ac velis, rogo ignoscas'. Ad hoc ille 'tune ignoras,
Cluvi, ideo me fecisse quod feci, ut esset liberum vobis scri-
25 bere quae libuisset'? Age dum, hunc ipsum Frontinum in hoc 6
ipso in quo tibi parcior videtur et pressior comparemus. Vetuit exstrui monimentum: sed quibus verbis? 'inpensa monumenti supervacua est: memoria nostri durabit, si vita meruimus.' An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum
30 dare duraturam memoriam suam quam uno in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quamquam non habeo proposi- 7
tum illum reprehendendi, sed hunc tuendi: cuius quae potest
apud te iustior esse defensio, quam ex conlatione eius quem
praetulisti? Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum 8
35 uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit,
alter, dum expetit debitos titulos, alter, dum mavult videri
contempsisse. Vale.

XX.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

1 Tua vero epistula tanto mihi iucundior fuit quanto longior erat, praesertim cum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati esse non miror, cum omnia nostra perinde 5
2 ac nos ames. Ipse cum maxime vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam expectaveram, colligo; si colligere est non numquam decerpere uvam, torculum invisere, degustare de lacu mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis praesunt meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale. 10

XXI.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

1 Libertus tuus, cui suscensere te dixeras, venit ad me advolutusque pedibus meis tamquam tuis haesit. Flevit multum, 15 multum rogavit, multum etiam tacuit, in summa, fecit mihi fidem paenitentiae. Vere credo emendatum, quia deliquisse se
2 sentit. Irasceris, scio, et irasceris merito, id quoque scio: sed tunc praecipua mansuetudinis laus, cum irae causa iustissima
3 est. Amasti hominem et, spero, amabis: interim sufficit ut exo- 20 rari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit, quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adulescentiae ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiae tuae: ne torseris illum, ne tor-
4 seris etiam te. Torqueris enim, cum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare sed cogere, si precibus eius meas 25 iunxero. Iungam tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius severiusque corripui, destricte minatus numquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortasse iterum rogabo, impetrabo iterum: sit modo tale ut rogare me, ut praestare te deceat. Vale. 30

XXII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

1 Magna me sollicitudine adfecit Passenni Paulli valitudo, et quidem plurimis iustissimisque de causis. Vir est optimus, ho- 35 nestissimus, nostri amantissimus; praeterea in litteris veteres aemulatur, exprimit, reddit, Propertium in primis, a quo genus

ducit, vera soboles, eoque simillima illi in quo ille praecipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium ut in illis illum alterum effingit. Putes, si quid in studiis cognatio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat ut qui verissime, dolet ut qui inpatientissime, laudat ut qui benignissime, ludit ut qui facetissime, omnia denique tamquam singula absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ego ingenio non minus aeger animo quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam litteris ipsis, quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt quantum ex salute gloriae consequentur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Frequenter agenti mihi evenit ut centumviri, cum diu se intra iudicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent laudarentque; frequenter e senatu famam, qualem maxime optaveram, rettuli: numquam tamen maiorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Corneli Taciti. Narrabat sedisse se cum quodam Circensibus proximis: hunc post varios eruditosque sermones requisisse 'Italicus es an provincialis?' se respondisse 'nosti me, et quidem ex studiis.' Ad hoc illum 'Tacitus es an Plinius?' Exprimere non possum quam sit iucundum mihi quod nomina nostra, quasi litterarum propria, non hominum, litteris redduntur, quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fadius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primum venerat in urbem; cui Rufinus, demonstrans me, 'vides hunc?' Multa deinde de studiis nostris. Et ille 'Plinius est' inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes iure laetatus est quod illum anus Attica ita noscitavit, οὗτός ἐστι Δημοσθένης, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor ne iactantior videar, cum de me aliorum iudicium, non meum

profero, praesertim apud te, qui nec ullius invides laudibus et faves nostris. Vale.

XXIIII.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S. 5

1 Bene fecisti quod libertum aliquando tibi carum reducentibus epistulis meis in domum, in animum recepisti. Iuvabit hoc te: me certe iuvat; primum, quod te tam tractabilem video ut in ira regi possis, deinde, quod tantum mihi tribuis ut vel auctoritati meae pareas vel precibus indulgeas. Igitur laudo et 10 gratias ago. Simul in posterum moneo ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit qui deprecetur, placabilem praestes. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S. 15

1 Quereris de turba castrensium negotiorum, et tamquam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. 2 Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem verum etiam gloriam petere post iudicium tuum, viri gra- 20 3 vissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modice sed tamen destringit; quo finito aliquid earundem Camenarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt: si tantum sibi, con- 25 tinendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Dixi de quodam oratore saeculi nostri, recto quidem et 30 sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor, apte 'nihil peccat, 2 nisi quod nihil peccat.' Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac saepe accedere ad praeceps. Nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta: tutius per plana sed humilius et depressius iter: frequentior curren- 35 tibus quam reptantibus lapsus, sed his non labentibus nulla, 3 illis non nulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia commendant. Vides

qui per funem in summa nituntur quantos soleant excitare clamores, cum iam iamque casuri videntur. Sunt enim maxime 4
mirabilia quae maxime insperata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt, *παράβολα*. Ideo nequaquam par gu-
5 bernatoris est virtus, cum placido et cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo inlaudatus ingloriosus subit portum; ad cum stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus et dis maris proximus. Haec, quia visus es mihi in 5
scriptis meis adnotasse quaedam ut tumida quae ego sublimia,
10 ut inproba quae ego audentia, ut nimia quae ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert reprehendenda adnotes an insignia. Omnis enim advertit quod eminet et extat; sed acri in- 6
tentione diiudicandum est inmodicum sit an grande, altum an enorme. Adque ut Homerum potissimum attingam, quem tan-
15 dem alterutram in partem potest fugere *ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας οὐρανός· ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο* et totum illud *οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάᾳ*? Sed opus est examine et li- 7
bra, inquid, incredibilia sint haec et inania an magnifica et caelestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse
20 dicere puto. Non ita insanio; sed hoc intellegi volo, laxandos esse eloquentiae frenos nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. Ad enim alia conditio oratorum, alia poë- 8
tarum. Quasi vero M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille
25 norma oratoris et regula, num se cohibet et conprimit, cum dicit notissima illa *ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες*, et rursus *οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ*, et statim *οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προβαλέσθαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς*; et alibi *ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν, ὦ*
30 *ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων*? Iam quid audentius illo pulcher- 9
rimo excessu *νόσημα γάρ*? Quid haec, breviora superioribus sed audacia paria? *τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν*. Ex eadem nota *ὅταν δὲ*
35 *ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα πάντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε*. Simile his *ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις* et ibidem *σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προδέδω-*

κας, Ἀριστόγειτον, μᾶλλον δ' ἀνήρηκας ὅλως. μὴ δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἔχωσας λιμένας καὶ προβόλων ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου, et dixerat τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Et deinceps δέδοικα μὴ δό- 5 ξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν, nec satis οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα ὑμῖν οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ad hoc εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος καὶ μεταβολεύς 10 et mille talia, ut praeteream quae ab Aeschine θαύματα, non

10 ῥήματα vocantur. In contrarium incidi: dices hunc quoque ob ista culpari. Sed vide quanto maior sit qui reprehenditur ipso reprehendente, et maior ob haec. In aliis enim vis, in

11 his granditas eius elucet. Num autem Aeschines ipse his quae 15 in Demosthene carpebat abstinuit? δεῖ γὰρ ταὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δὲ ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ. Alio loco ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ φωτί. Iterum alio ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἀκροάσει εἰσελαύ- 20 νετε αὐτὸν εἰς τοὺς παρανόμους λόγους. Quod adeo pro-

12 bavit ut repetat ἀλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις εἰς τὸν τοῦ πράγματος αὐτὸν δρόμον εἰσελαύνετε. Iam illa commodius pressiusque σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα, et 25

13 alia? Expecto ut quaedam ex hac epistula, ut illud 'gubernacula gemunt' et 'dis maris proximus', isdem notis quibus ea de quibus scribo confodias. Intellego enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa quae adnotaveras incidisse. Sed confodias licet, dum modo iam nunc destines diem quo et de illis 30 et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS PATERNO SUO S. 35

1 Quanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum denique numen sit historiae cum frequenter alias tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum partemque

eius in alium diem reservaverat. Ecce amici cuiusdam orantes 2
obsecrantesque ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quae fecerint pudor quibus nullus faciendi quae audire erubescunt. Et ille quidem praestitit quod rogabatur: sinebat fides. Liber ta-
5 men ut factum ipsum manet, manebit legeturque semper, tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda quae differuntur. Vale.

XXVIII.

10 C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Post longum tempus epistulas tuas, sed tres pariter recepi, 1
omnes elegantissimas amantissimas, et quales a te venire, praesertim desideratas, oportebat; quarum una iniungis mihi iucundissimum ministerium ut ad Plotinam, sanctissimam feminam,
15 litterae tuae perferantur: perferentur. Eadem commendas Po- 2
pilium Artemisium: statim praestiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse: communis haec mihi tecum, quamquam in diversissima parte terrarum, querella est. Altera 3
epistula nuntias multa te nunc dictare nunc scribere quibus
20 nos tibi repraesentes: gratias ago; agerem magis, si me illa ipsa quae scribis aut dictas legere voluisses. Et erat aequum ut te mea ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quam ad me pertinerent. Polliceris in fine, cum certius de vi- 4
tae nostrae ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum
25 rei familiaris statimque ad nos advolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia 5
epistula continebat esse tibi redditam orationem pro Clario eamque visam uberiorem quam dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior: multa enim postea inserui. Adicis alias te
30 litteras curiosius scriptas misisse: an acceperim quaeris: non accepi et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, adpositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

XXVIIII.

35 C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Ut satius unum aliquid insigniter facere quam plurima me- 1
diocriter, ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid in-

signiter. Quod intuens ego variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde cum hoc vel illud leges, ita singulis veniam ut non singulis dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, litteris durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate proxima acceperis qua priora, laus potius speranda quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Laudas mihi et frequenter praesens et nunc per epistulas Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam: et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum qui sit vere liberalis tribuere patriae, propinquis, adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus, non ut isti qui iis potissimum donant qui donare maxime possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto sed aliena corripere. Sunt ingenio simili qui quod huic donant auferunt illi famamque liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem suo esse contentum, deinde, quos praecipue scias indigere sustentantem foventemque orbe quodam societatis ambire. Quae cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est; si unum aliquid, minus quidem, laudandus tamen. Tam rarum est etiam inperfectae liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido ut possideri magis quam possidere videantur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

Postquam a te recessi, non minus tecum quam cum ad te fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quae de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem nec tamen diversa dixisti! Laudem pariter et gratias agam? Neutrum satis possum, et si possem, timerem ne arrogans esset ob ea laudare ob quae gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa quanto iucundiora, et tanto iucundiora quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam iucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit ut scribere longiores epistulas
5 nolim, velim legere, illud tamquam delicatus, hoc tamquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

10 Incidi in materiam veram, sed simillimam fictae dignamque 1 isto laetissimo, altissimo, planeque poëtico ingenio, incidi autem, dum super cenam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctori fides: tametsi quid poëtae cum fide? Is tamen auctor cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in 2
15 Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adiacet navigabile stagnum: ex hoc in modum fluminis aestuarium emergit, quod vice alterna, prout aestus aut repressit aut inpulit, nunc infertur mari nunc redditur stagno. Omnis hic aetas piscandi, navi- 3 gandi, atque etiam natandi studio tenetur, maxime pueri, quos
20 otium lususque sollicitat. His gloria et virtus altissime provehi: victor ille qui longissime ut litus ita simul natantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in ulteriora 4 tendebat. Delphinus occurrit, et nunc praecedere puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo subire, deponere, ite-
25 rum subire, trepidantemque perferre primum in altum, mox flectit ad litus redditque terrae et aequalibus. Serpit per colo- 5 niam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tamquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare et si quid est mari simile. Na-
30 tant pueri: inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet et revocet, exilit, mergitur variosque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc plu- 6 ribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor.
35 Accedunt et adludunt et appellant, tangunt etiam pertrectantque praebentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer qui primus expertus est adnatantis insilit tergo, fertur refertur-

que, agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter
7 timetur: huius fiducia, mansuetudo illius augetur. Nec non
alii pueri dextra laevaque simul eunt hortantes monentesque.
Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum spectator
et comes. Nihil enim simile aut faciebat aut patiebatur, sed 5
8 alterum illum ducebat reducebatque, ut puerum ceteri pueri.
Incredibile, tam verum tamen quam priora, delphinum gestatorem conlusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum harenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi.
9 Constat Octavium Avitum, legatum pro consule, in litus educto 10
religione prava superfudisse unguentum, cuius illum novitatem
odoremque in altum refugisse nec nisi post multos dies visum
languidum et maestum, mox redditis viribus priorem lasciviam
10 et solita ministeria repetisse. Confluebant omnes ad spectaculum magistratus, quorum adventu et mora modica res publica 15
novis sumptibus atterebatur. Postremo locus ipse quietem
suam secretumque perdebat. Placuit occulte interfici ad quod
11 coibatur. Haec tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis,
attolles! Quamquam non est opus adfingas aliquid aut adstruas:
sufficit ne ea quae sunt vera minuantur. Vale. 20

XXXIIII.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

1 Explica aestum meum. Audio me male legere, dumtaxat
versus; orationes enim commodius, sed tanto minus versus. 25
Cogito ergo, recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum
meum. Hoc quoque familiare quod elegi non bene sed melius
2 lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector quam ego poëta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sedeam defixus mutus et similis otioso an, ut qui- 30
dam, quae pronuntiabit murmure oculis manu prosequar. Sed
puto me non minus male saltare quam legere. Iterum dicam,
explica aestum meum vereque rescribe num sit melius pessime
legere quam ista vel non facere vel facere. Vale.
35

XXXV.

C. PLINIUS ATRIO SUO S.

1 Librum quem misisti recepi et gratias ago. Sum tamen hoc

tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validissime cupiam: sed eam reverentiam cum litteris ipsis tum scriptis tuis debeo ut sumere illa nisi vacuo animo inreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus 2
5 valde probo. Est tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis quam emendat; deinde, quod nos a recentioribus revocat simulque nec absolvit priora et inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXVI.

10

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris quemadmodum in Tuscis diem aestate disponam. 1 Evigilo cum libuit, plerumque circa horam primam, saepe ante, tardius raro: clausae fenestrae manent. Mire enim silen- 2
15 tio et tenebris ab iis quae avocant abductus, et liber et mihi relictus, non oculos animo sed animum oculis sequor, qui eadem quae mens vident, quotiens non vident alia. Cogito, si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis, nunc pauciora nunc plura, ut vel difficile vel facile com-
20 poni tenerive potuerunt. Notarium voco et die admisso quae formaveram dicto: abit rursusque revocatur rursusque dimittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimen- 3 sumque tempus), ut dies suasit, in xystum me vel cryptoporticum confero, reliqua meditor et dicto. Vehiculum ascendo.
25 Ibi quoque idem quod ambulans aut iacens. Durat intentio mutatione ipsa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Graecam Latinamve clare et intente, non tam vocis causa quam stomachi lego: pariter tamen et illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cenanti mihi, si cum 4
30 uxore vel paucis, liber legitur: post cenam comoedus aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, et quamquam longissimus dies cito conditur. Non numquam ex hoc ordine aliqua 5 mutantur. Nam si diu iacui vel ambulavi, post somnum demum
35 lectionemque non vehiculo sed, quod brevius, quia velocius, equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis partemque diei ad se trahunt interdumque lasso mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando, sed non sine pugilla- 6

ribus, ut, quamvis nihil ceperim, non nihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querellae litteras nostras et haec urbana opera commendant. Vale.

XXXVII. 5

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Nec tuae naturae est translaticia haec et quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere, et ego te constantius amo quam ut verear ne aliter ac velim accipias, nisi te Kalendis statim consulem videro; praesertim 10 cum me necessitas locandorum praediorum plures annos ordi- 2 natura detineat, in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla iam cura minuendi aeris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiunt etiam consumuntque 15 3 quod natum est, ut qui iam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis et medendum est. Medendi una ratio, si non nummo sed partibus locem ac deinde ex meis aliquos operis exactores custodes fructibus ponam; et alioqui nullum iustius genus reditus quam quod terra caelum annus 20 4 refert. Ad hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiundum tamen et quasi in veteri morbo quae- 5 libet mutationis auxilia temptanda sunt. Vides quam non delicata me causa obire primum consulatus tui diem non sinat; quem tamen hic quoque ut praesens votis gaudio gratulatione 25 celebrabo. Vale.

XXXVIII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Ego vero Rufum nostrum laudo, non quia tu ut ita facerem petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum 30 omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiae amor ipsius adiecit. Iudicavi tamen. Neque enim soli iudicant qui maligne legunt. Vale.

XXXVIIII. 35

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

1 Haruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris in

praediis in melius et in maius, vetus sane et angusta, cum sit
alioqui stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus 2
magnus e regione tota coit populus, multae res aguntur, multa
vota suscipiuntur, multa redduntur, sed nullum in proximo suf-
5 fugium aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul reli- 3
gioseque facturus, si aedem quam pulcherrimam extruxero,
addidero porticus aedi, illam ad usum deae, has ad hominum.
Velim ergo emas quattuor marmoreas columnas, cuius tibi vi-
debitur generis, emas marmora, quibus solum, quibus parietes
10 excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deae 4
signum, quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus
vetustate truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim 5
occurrit quod videatur istinc esse repetendum; nisi tamen ut
formam secundum rationem loci scribas. Neque enim possunt
15 circumdari templo; nam solum templi hinc flumine et abruptis-
simis ripis hinc via cingitur. Est ultra viam latissimum pra- 6
tum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus expli-
cabuntur; nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum dif-
ficultates arte superare. Vale.

20

XXXX.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Scribis pergratas tibi fuisse litteras meas, quibus cogno- 1
visti quemadmodum in Tuscis otium aestatis exigerem: requi-
25 ris quid ex hoc in Laurentino hieme permutem. Nihil, nisi 2
quod meridianus somnus eximitur multumque de nocte vel
ante vel post diem sumitur, et si agendi necessitas instat, quae
frequens hieme, non iam comoedo vel lyristae post cenam lo-
cus, sed illa quae dictavi identidem retractantur, ac simul me-
30 moriae frequenti emendatione proficitur. Habes aestate hieme 3
consuetudinem: nunc addas huc licet ver et autumnum, quae
inter hiemem aestatemque media, ut nihil de die perdunt, ita
de nocte parvolum adquirunt. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
AD TRAIANUM IMPERATOREM
TRAIANI IMPERATORIS AD PLINIUM
EPISTULARUM
LIBER. 5

I.
C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Tua quidem pietas, imperator sanctissime, optaverat ut quam tardissime succederes patri; sed dii inmortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula rei publicae quam susce- 10
2 peras admovere. Precor ergo ut tibi et per te generi humano prospera omnia, id est digna saeculo tuo contingant. Fortem te et hilarem, imperator optime, et privatim et publice opto.

II. 15
C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Exprimere, domine, verbis non possum quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti iure trium liberorum. Quamvis enim Iulii Serviani, optimi viri tuique amantissimi, precibus indulseris, tamen etiam ex rescripto intellego libentius 20
2 hoc ei te praestitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consecutus, cum inter initia felicissimi principatus tui probaveris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere; eoque magis liberos concupisco, quos habere etiam illo tristissimo saeculo volui, sicut potes duobus matrimoniis 25
3 meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuae reservarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri quo futurus essem et securus et felix.

III. [XX.] 30
C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ut primum me, domine, indulgentia vestra promovit ad

praefecturam aerarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui numquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa, cum pa- 2 tronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et 5 petii veniam huius muneris et inpetravi. Sed cum postea consul designatus censuisset agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate pateremurque nomina nostra in urnam conici, convenientissimum esse tranquillitati saeculi tui putavi praesertim tam moderatae vo- 10 luntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo 3 opto ut existimes constare rationem, cum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

[XXI.]

15 TRAIANUS PLINIO S.

Et civis et senatoris boni partibus functus es obsequium amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, praestando. Quas partes inpleturum te secundum susceptam fidem confido.

20 IIII. [III.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Indulgentia tua, imperator optime, quam plenissimam ex- 1 perior, hortatur me ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos sibi vel praecipuum locum vindicat Voconius Roma- 25 nus, ab ineunte aetate condiscipulus et contubernalis meus. Quibus ex causis et a divo patre tuo petieram ut illum in am- 2 plissimum ordinem promoveret. Sed hoc votum meum bonitati tuae reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem 30 tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitime peregerat; quod postea fecit admonita a nobis. Nam et fundos eman- 3 cipavit et cetera quae in emancipatione inplenda solent exigi consummavit. Cum sit ergo finitum quod spes nostras moraba- 4 tur, non sine magna fiducia subsigno apud te fidem pro mori- 35 bus Romani mei, quos et liberalia studia exornant et eximia pietas, qua hanc ipsam matris liberalitatem et statim patris hereditatem et adoptionem a vitrico meruit. Auget haec et na- 5 talium et paternarum facultatum splendor; quibus singulis mul-

tum commendationis accessurum etiam ex meis precibus in-
6 dulgentiae tuae credo. Rogo ergo, domine, ut me exoptatissi-
mae mihi gratulationis conpotem facias et honestis, ut spero,
adfectibus meis praestes ut non in me tantum verum et in
amico gloriari iudiciis tuis possim. 5

V. [IIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Proximo anno, domine, gravissima valitudine usque ad pe-
riculum vitae vexatus, iatralipten adsumpsi; cuius sollicitudini 10
et studio tuae tantum indulgentiae beneficio referre gratiam
2 parem possum. Quare rogo des ei civitatem Romanam. Est
enim peregrinae conditionis, manumissus a peregrina. Voca-
tur ipse Harpocras, patronam habuit Thermuthin Theonis,
quae iam pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium 15
libertis Antoniae Maximillae, ornatissimae feminae, Hediae et
Antoniae Harmeridi; quod a te petente patrona peto.

VI. [XXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI. 20

1 Ago gratias, domine, quod et ius Quiritium libertis neces-
sariae mihi feminae et civitatem Romanam Harpocrati, iatra-
liptae meo, sine mora indulsisti. Sed cum annos eius et cen-
sum, sicut praeceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus
debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem inpetrare, deinde 25
2 Romanam, quoniam esset Aegyptius. Ego autem, quia inter
Aegyptios ceterosque peregrinos nihil interesse credebam,
contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a pe-
regrina manumissum patronamque eius iam pridem decessisse.
De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit ut tibi pro 30
eodem homine saepius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio
tuo legitime frui possim, tribuas ei et Alexandrinam civitatem
et Romanam. Annos eius et censum, ne quid rursus indulgen-
tiam tuam moraretur, libertis tuis quibus iusseras misi.

35

VII. [XXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam secundum institutionem principum

non temere dare proposui. Sed cum Harpocrati, iatraliptae tuo, iam civitatem Romanam inpetraveris, huic quoque petitioni tuae negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit notum mihi facere debebis, ut epistulam tibi ad Pompeium Plantam, 5 praefectum Aegypti, amicum meum, mittam.

VIII. [XXIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum divus pater tuus, domine, et oratione pulcherrima et 1 10 honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi quales acceperam custodiebam, permitteret in municipium transferre adiecta sua statua. Quod quidem ille mihi cum plenissimo testimonio in- 2 15 dulserat; ego statim decurionibus scripseram ut adsignarent solum in quo templum pecunia mea extruerem; illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed pri- 3 mum mea, deinde patris tui valitudine, postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor commodissime posse in 20 rem praesentem excurrere. Nam et menstruum meum Kalendis Septembribus finitur et sequens mensis conplures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus quod 4 inchoaturus sum exornare et tua statua, deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas commeatum. Non est au- 5 25 tem simplicitatis meae dissimulare apud bonitatem tuam obiter te plurimum conlaturum utilitatibus rei familiaris meae. Agrorum enim quos in eadem regione possideo locatio, cum alioqui CCCC excedat, adeo non potest differri ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Praeterea continuae 30 sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare; quarum rationem nisi praesens inire non possum. Debebo ergo, domine, 6 indulgentiae tuae et pietatis meae celeritatem et status ordinationem, si mihi ob utraque haec dederis commeatum triginta dierum. Neque enim angustius tempus praefinire pos- 35 sum, cum et municipium et agri de quibus loquor sint ultra centesimum et quinquagesimum lapidem.

VIIII. [XXV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et *privatas* multas et omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam di- 5 strictum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo quo desideras loco, quamquam eiusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne inpedisse cursum erga me pietatis tuae videar.

X. [V.] 10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Exprimere, domine, verbis non possum quanto me gaudio adfecerint epistulae tuae, ex quibus cognovi te Harpocrati iatraliptae meo et Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis secundum institutionem principum non temere eam dare pro- 15 posuisses. Esse autem Harpocrau *νομοῦ Μεμφιτικοῦ* indico 2 tibi. Rogo ergo, indulgentissime imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum tuum, sicut promisisti, epistulam mittas. Obviam iturus, quo maturius, domine, exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo permittas 20 mihi quam longissime occurrere tibi.

XI. [VI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Proxima infirmitas mea, domine, obligavit me Postumio 25 Marino medico; cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuae indulse- 2 ris. Rogo ergo ut propinquis eius des civitatem, Chrysippo Mithridatis uxorique Chrysippi Stratonicae Epigoni, item liberis eiusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris 30 potestate utque iis in libertos servetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascanto et P. Caesio Phosphoro et Panchariae Soteridi; quod a te volentibus patronis peto.

XII. [VII.] 35

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Scio, domine, memoriae tuae, quae est bene faciendi te-

nacissima, preces nostras inhaerere. Quia tamen in hoc quoque indulsisti, admoneo simul et inpense rogo ut Attium Suram praetura exornare digneris, cum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur et natalium splendor et 5 summa integritas in paupertate et ante omnia felicitas temporum, quae bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiae tuae provocat et attollit.

XIII. [VIII.]

10 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum sciam, domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere tam boni principis iudicio exornari, rogo dignitati ad quam me provexit indulgentia tua vel auguratum vel septemviratum, quia vacant, adicere digneris, ut iure sa- 15 cerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

XIIII. [VIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Victoriae tuae, optime imperator, maximae pulcherrimae 20 antiquissimae et tuo nomine et rei publicae gratulor deosque inmortales precor ut omnes cogitationes tuas tam laetus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

XV. [XXVI.]

25 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quia confido, domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigasse. Quamvis contrariis ventis retentus, nunc destino partim orariis navibus partim vehiculis provinciam petere. Nam sicut itineri 30 graves aestus ita continuae navigationi etesiae reluctantur.

XVI. [XXVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad 35 animum meum quali itinere *in* provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XVII. [XXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sicut saluberrimam navigationem, domine, usque Ephesum
expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere coepi, gra- 5
vissimis aestibus atque etiam febriculis vexatus Pergami sub-
2 stiti. Rursus, cum transissem in orarias naviculas, contrariis
ventis retentus aliquanto tardius quam speraveram, id est XV
Kal. Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora
queri, cum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, nata- 10
3 lem tuum in provincia celebrare. Nunc rei publicae Prusen-
sium inpendia reditus debitores excutio; quod ex ipso tractatu
magis ac magis necessarium intellego. Multae enim pecuniae
variis ex causis a privatis detinentur: praeterea quaedam mi-
4 nime legitimis sumptibus erogantur. Haec tibi, domine, in ipso 15
ingressu meo scripsi.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quinto decimo Kalendas Octobres, domine, provinciam
intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide quam de ge- 20
5 nere humano mereris inveni. Dispice, domine, an necessarium
putes mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres
pecuniae posse revocari a curatoribus operum, si mensurae
fideliter aguntur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium,
quam cum maxime tracto. 25

XVIII. [XXVIIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Cuperem sine querella corpusculi tui et tuorum pervenire
in Bithyniam potuisses ac simile tibi iter ab Epheso ut navi- 30
2 gationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die
pervenisses in Bithyniam cognovi, Secunde carissime, litteris
tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me intellegent.
Nam et tu dabis operam ut manifestum sit illis electum te
3 esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in 35
primis tibi rerum publicarum excutiendae sunt: nam et esse
eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus
quae aut Romae aut in proximo fiunt sufficienter habeo: sed

in omni provincia inveniuntur quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XVIIII. [XXX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogo, domine, consilio me regas haesitantem utrum per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per milites adservare custodias debeam. Vereor enim ne et per servos publicos parum fideliter custodiantur et non exiguum militum numerum haec cura distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse ne id ipsum utrisque neglegentiae causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XX. [XXXI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine quae isti provinciae est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim ut fideliter hoc faciant in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia neglegentiores sint: sed et illud haereat nobis, quam paucissimos milites a signis avocandos esse.

XXI. [XXXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gabius Bassus, praefectus orae Ponticae, et reverentissime et officiosissime, domine, venit ad me et conpluribus diebus fuit mecum; quantum perspicere potui, vir egregius et indulgentia tua dignus. Cui ego notum feci praecepisse te ut ex cohortibus quibus me praeesse voluisti contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit non sufficere sibi hunc numerum idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit quo minus statim revocandos putarem quos habet supra numerum.

XXII. [XXXIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et mihi scripsit Gabius Bassus non sufficere sibi eum militum numerum qui ut daretur illi mandatis meis conplexus sum. Cui quae rescripsissem ut notum haberes, his litteris subici 5 iussi. Multum interest † te poscat an homines in se ut latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est, et quantum fieri potest, curandum ne milites a signis absint.

XXIII. [XXXIIII.] 10

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Prusenses, domine, balineum habent et sordidum et vetus. Id itaque indulgentia tua restituere desiderant: ego tamen aestimans novum fieri debere .... videris mihi desiderio eorum in-2 dulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primum ea quam 15 revocare a privatis et exigere iam coepi, deinde quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre; quod alioqui et dignitas civitatis et saeculi tui nitor postulat.

XXIIII. [XXXV.] 20

TRAIANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere; modo ne quid ideo aut intribuatur aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes. 25

XXV. [X.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Servilius Pudens legatus, domine, VIII Kal. Decembres Nicomediam venit meque longae expectationis sollicitudine 30 liberavit.

XXVI. [XI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rosianum Geminum, domine, artissimo vinculo mecum tua 35 in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam

mihi post consulatum reverentiam praestat et publicae necessitudinis pignera privatis cumulat officiis. Rogo ergo ut ipse 2 apud te pro dignitate eius precibus meis faveas, cui et, si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam 5 ut in iis quae ei mandaveris maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit quod spero tibi et integritatem eius et probitatem et industriam non solum ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem eius nondum mihi 3 10 videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio teque, domine, rogo gaudere me exornata quaestoris mei dignitate, id est per illum mea, quam maturissime velis.

XXVII. [XXXVI.]

15 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximus, libertus et procurator tuus, domine, praeter decem beneficiarios, quos adsignari a me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim . . . ., sicut inveneram, in ministerio eius relin- 20 quendos existimavi, praesertim cum ad frumentum conparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelae causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis rogo rescribas.

25 XXVIII. [XXXVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem ad conparationem frumentorum Maximum, libertum meum, recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Cum ad pri- 30 stinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites et totidem a Virdio Gemellino, procuratore meo, quem adiuvat.

XXVIIII. [XXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35 Sempronius Caelianus, egregius iuvenis, repertos inter ti- 1 rones duos servos misit ad me; quorum ego supplicium distuli, ut te conditorem disciplinae militaris firmatoremque consulerem de modo poenae. Ipse enim dubito ob hoc maxime, 2

quod, ut iam dixerant sacramento militari, nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi rogo, domine, scribas, praesertim cum pertineat ad exemplum.

XXX. [XXXVIIII.] 5

TRAIANUS PLINIO S.

1 Secundum mandata mea fecit Sempronius Caelianus mittendo ad te eos de quibus cognosci oportebit an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem voluntarii se obtu-
2 lerint an lecti sint vel etiam vicarii dati. Lecti *si* sunt, inqui- 10 sitio peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est qui dederunt: si ipsi, cum haberent conditionis suae conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies [pro] quo primum probati sunt veritatem ab iis originis 15 suae exegit.

XXXI. [XL.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Salva magnitudine tua, domine, descendas oportet ad meas curas, cum ius mihi dederis referendi ad te de quibus dubito. 20
2 In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Nicaeae, quidam vel in opus damnati vel in ludum similiaque his genera poenarum publicorum servorum officio ministerioque funguntur atque etiam ut publici servi annua accipiunt. Quod ego cum
3 audissem, diu multumque haesitavi quid facere deberem. Nam 25 et reddere poenae post longum tempus plerosque iam senes et, quantum adfirmatur, frugaliter modesteque viventes nimis severum arbitrabar, et in publicis officiis retinere damnatos non satis honestum putabam; eosdem rursus a re publica pasci
4 otiosos inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Ne- 30 cessario ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quaeres fortasse quemadmodum evenerit ut poenis in quas damnati erant exsolverentur: et ego quaesii, sed nihil conperi quod adfirmare tibi possim. Ut decreta quibus damnati erant proferebantur, ita nulla monimenta quibus liberati 35
5 probarentur. Erant tamen qui dicerent deprecantes iussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem quod credibile erat neminem hoc ausum sine auctore.

XXXII. [XLI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Meminerimus idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem hoc vel 5 maxime corrigendum, quod qui damnati ad poenam erant non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt, sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahuntur. Qui igitur 2 intra hos proximos decem annos damnati nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit poenae suae reddi: si qui 10 vetustiores invenientur et senes ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria quae non longe a poena sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum et vicorum dari.

15 XXXIII. [XLII.].

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum diversam partem provinciae circumirem, Nicomediae 1 vastissimum incendium multas privatorum domos et duo publica opera quamquam via interiacente, Gerusian et Iseon, ab- 20 sumpsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, 2 deinde inertia hominum, quos satis constat otiosos et inmobiles tanti mali spectatores perstitisse; et alioqui nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia conpescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, 25 parabuntur. Tu, domine, dispice an instituendum putes colle- 3 gium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam ne quis nisi faber recipiatur neve iure concesso in aliud utatur; nec erit difficile custodire tam paucos.

30 XXXIIII. [XLIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundum exempla conplurium in mentem ve- 1 nit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus provinciam istam et praecipue eas civitates 35 eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis qui in idem contracti fuerint . . . hetaeriaeque brevi fient. Satius itaque est conparari 2

ea quae ad coërcendos ignes auxilio esse possint admonerique dominos praediorum ut et ipsi inhibeant, ac si res poposcerit, adcursu populi ad hoc uti.

XXXV. [XLIIII.] 5

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscepimus, domine, pariter et solvimus, precati deos ut velint ea semper solvi semperque signari.

10

XXXVI. [XLV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus diis inmortalibus vota pro mea salute et incolumitate et nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex litteris tuis. 15

XXXVII. [XLVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 In aquae ductum, domine, Nicomedenses inpenderunt HS. [XXX] CCCXXIX, qui inperfectus adhuc relictus atque etiam 20 destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc quoque relicto novo inpendio est opus, ut aquam habeant qui 2 tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio temptatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et 25 humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda 3 erit; id enim et facilius et vilius. Sed in primis necessarium est mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eve- 30 niat quod accidit. Ego illud unum adfirmo, et utilitatem operis et pulchritudinem saeculo tuo esse dignissimam.

XXXVIII. [XLVII.]

TRAIANUS PLINIO S. 35

1 Curandum est ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo te ea qua debebis diligentia hoc opus adgressurum. Sed medius fidius ad eandem diligentiam tuam per-

tinet inquirere quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, dum inter se gratificantur, et inchoaverint aquae ductus et reliquerint. Quid itaque conpereris perfer in notitiam meam.

5

XXXVIIII. [XLVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Theatrum, domine, Nicaeae maxima iam parte constructum, 1 inperfectum tamen, sestertium, ut audio, (neque enim ratio 10 [plus] excussa est) amplius centies hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis descendit et hiat, sive in causa solum 2 umidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe deliberatione sitne faciendum an sit relinquendum an etiam destruendum. Nam fulturae ac substructiones quibus 15 subinde suscipitur non tam firmae mihi quam sumptuosae videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa de- 3 bentur, ut basilicae circa, ut porticus supra caveam. Quae nunc omnia differuntur cessante eo quod ante peragendum est. Iidem Nicaeenses gymnasium incendio amissum ante adventum 4 20 meum restituere coeperunt, longe numerosius laxiusque quam fuerat, et iam aliquantum erogaverunt, periculum est ne parum utiliter; inconpositum enim et sparsum est. Praeterea architectus, sane aemulus eius a quo opus inchoatum est, adfirmat parietes quamquam viginti et duos pedes latos inposita 25 onera sustinere non posse, quia sint caemento medii farti nec testaceo opere praecincti. Claudiopolitani quoque in depresso 5 loco, inminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis quam aedificant, et quidem ex ea pecunia quam buleutae additi beneficio tuo aut iam obtulerunt ob introitum aut nobis 30 exigentibus conferunt. Ergo cum timeam ne illic publica pe- 6 cunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male conlocetur, cogor petere a te non solum ob theatrum verum etiam ob haec balinea mittas architectum dispecturum utrum sit utilius post sumptum qui factus est quoquo modo 35 consummare opera, ut inchoata sunt, an quae videntur emendanda corrigere, quae transferenda transferre, ne, dum servare volumus quod inpensum est, male inpendamus quod addendum est.

XL. [XLVIIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Quid oporteat fieri circa theatrum quod inchoatum apud Nicaeenses est in re praesenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari cui sententiae accesseris. Tunc 5 autem a privatis exigi opera tibi curae sit, cum theatrum, pro-
2 pter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Graeculi; ideo forsitan Nicaeenses maiore animo constructionem eius adgressi sunt: sed oportet illos eo conten-
3 tos esse quod possit illi sufficere. Quid Claudiopolitanis circa 10 balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est quae non peritos et ingeniosos homines habeat; modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, cum ex Graecia etiam ad nos venire soliti sint. 15

XLI. [L.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Intuenti mihi et fortunae tuae et animi magnitudinem convenientissimum videtur demonstrari opera non minus aeterni- 20 tate tua quam gloria digna quantumque pulchritudinis tantum
2 utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora fructus ligna materiae et sumptu modico et labore usque ad viam navibus, inde magno labore, maiore inpendio vehiculis ad mare devehuntur. . . . . Hoc opus 25 multas manus poscit: at eae porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum et maxima in civitate, certaque spes omnes libentissime adgressuros opus omnibus fru-
3 ctuosum. Superest ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas qui diligenter exploret sitne lacus altior mari, 30 quem artifices regionis huius quadraginta cubitis altiorem esse
4 contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam: sed incertum utrum ad colligendum umorem circumiacentium agrorum an ad committendum flumini lacum. Est enim inperfecta; hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate an 35
5 desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum pro tua gloria) incitor et accendor ut cupiam peragi a te quae tantum coeperant reges.

XLII. [LI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus: sed plane explorandum est diligenter ne, si demis-
5 sus in mare fuerit, totus effluat, certe quantum aquarum et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem, et ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

XLIII. [LII.]

10 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Requirenti mihi Byzantiorum rei publicae inpendia, quae maxima facit, indicatum est, domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti eique dari nummorum duodena milia. 2 Memor ergo propositi tui legatum quidem
15 retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumptus levaretur et inpleretur publicum officium. 3 Eidem civitati inputata sunt terna milia, quae viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum qui Moesiae praeest publice salutandum. Haec ego in posterum circumcidenda existimavi. 4 Te,
20 domine, rogo ut quid sentias rescribendo aut consilium meum confirmare aut errorem emendare digneris.

XLIIII. [LIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

25 Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis quae ad salutandum me in legatum inpendebantur remittendo. Perpetuo ... his partibus, etsi solum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Moesiae praeses, si minus illum sumptuose coluerint.

30

XLV. [LIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diplomata, domine, quorum dies praeteriit an omnino observari et quam diu velis rogo scribas meque haesitatione
35 liberes. Vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus aut inlicita confirmem aut necessaria inpediam.

XLVI. [LV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Diplomata quorum praeteritus est dies non debent esse in usu: ideo inter prima iniungo mihi ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata quam desiderari possint. 5

XLVII. [LVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cum vellem, domine, Apameae cognoscere publicos debitores et reditum et inpendia, responsum est mihi cupere qui- 10 dem universos ut a me rationes coloniae legerentur, numquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum, habuisse privilegium et vetustissimum morem arbitrio suo rem publicam ad- 2 ministrare. Exegi ut quae dicebant quaeque recitabant libello conplecterentur, quem tibi qualem acceperam misi, quamvis 15 intellegerem pleraque ex illo ad id de quo quaeritur non per- 3 tinere. Te rogo ut mihi praecipere digneris quid me putes observare debere. Vereor enim ne aut excessisse aut non inplesse officii mei partes videar.

20

XLVIII. [LVII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Libellus Apameorum quem epistulae tuae iunxeras remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quae videri volunt eos qui pro consulibus hanc provinciam obtinu- 25 erunt abstinuisse inspectatione rationum suarum, cum ipse ut 2 eas inspiceres non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut iam nunc sciant hoc quod inspecturus es ex mea voluntate salvis quae habent privilegiis esse facturum.

30

XLVIIII. [LVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori foro novum adicere coeperunt, cuius in angulo est aedes vetustissima Matris Magnae aut reficienda aut transferenda; ob hoc 35 praecipue, quod est multo depressior opere eo quod cum ma- 2 xime surgit. Ego cum quaererem num esset aliqua lex dicta

templo, cognovi alium hic alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, domine, an putes aedem cui nulla lex dicta est salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non inpedit.

5

L. [LVIIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem Matris deum 10 transferre in eam quae est accommodatior; nec te moveat quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis quae fit nostro iure.

LI. [XII.]

15 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Difficile est, domine, exprimere verbis quantam perceperim laetitiam, quod et mihi et socrui meae praestitisti ut adfinem eius Caelium Clementem in hanc provinciam transferres. 2 Ex illo enim [et] mensuram beneficii tui penitus intellego, cum 20 tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime possim. Itaque ad vota confugio deosque precor ut iis quae in me adsidue confers non indignus existimer.

LII. [LX.]

25 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris laetitia celebravimus, precati deos ut te generi humano, cuius tutela et securitas saluti tuae innisa est, incolu-30 mem florentemque praestarent. Praeivimus et commilitonibus ius iurandum more sollemni, eadem provincialibus certatim pietate iurantibus.

LIII. [LXI.]

35 TRAIANUS PLINIO S.

Quanta religione et laetitia commilitones cum provincialibus te praeeunte diem imperii mei celebraverint libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

LIIII. [LXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Pecuniae publicae, domine, providentia tua et ministerio nostro et iam exactae sunt et exiguntur; quae vereor ne otiosae iaceant. Nam et praediorum conparandorum aut nulla aut ra- 5 rissima occasio est, nec inveniuntur qui velint debere rei publicae, praesertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. 2 Dispice ergo, domine, numquid minuendam usuram ac per hoc idoneos debitores invitandos putes, et si nec sic reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte rei pu- 10 blicae caveant; quod quamquam invitis et recusantibus minus acerbum erit leviore usura constituta.

LV. [LXIII.]

TRAIANUS PLINIO S. 15

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius pecuniae publicae conlocentur. Modum eius ex copia eorum qui mutuabuntur tu constitues. Invitos ad accipiendum conpellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia 20 nostrorum temporum.

LVI. [LXIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Summas, domine, gratias ago quod inter maximas occupa- 25 tiones *in* iis de quibus te consului me quoque regere dignatus 2 es: quod nunc quoque facias rogo. Adiit enim me quidam indicavitque adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos in provincia morari: illi contra ab eodem se restitutos adfirmaverunt edictumque recitaverunt. Qua causa 30 3 necessarium credidi rem integram ad te referre. Nam sicut mandatis tuis cautum est ne restituam ab alio aut a me relegatos, ita de iis quos alius et relegaverit et restituerit nihil conprehensum est. Ideo tu, domine, consulendus fuisti quid observare me velles, tam Hercule quam de iis qui in perpe- 35 4 tuum relegati nec restituti in provincia deprehenduntur. Nam haec quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim

adductus ad me in perpetuum relegatus a Iulio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa datumque a senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset ex integro agendi, dumtaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegaverat
5 an adisset docuissetque proconsulem: *negavit.* Per quod effectum est ut te consulerem reddendum eum poenae suae an gravius aliquid et quid potissimum constituendum putares et in hunc et in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his lit-
10 teris subieci. 5

LVII. [LXV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Quid in persona eorum statuendum sit, qui a P. Servilio 1
15 Calvo proconsule in triennium relegati et mox eiusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, cum causas eius facti a Calvo requisiero. Qui a Iulio Basso in per- 2 petuum relegatus est, cum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit
20 atque in provincia morari perseverarit, vinctus mitti ad praefectos praetorii mei debet. Neque enim sufficit eum poenae suae restitui, quam contumacia elusit.

LVIII. [LXVI.]

25 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum citarem iudices, domine, conventum inchoaturus, Fla- 1 vius Archippus vacationem petere coepit ut philosophus. Fue- 2 runt qui dicerent non liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero reddendumque poe-
30 nae, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia 3 Veli Paulli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. Adlegabat tamen pro restitutione et libellum a se Domitiano datum et epistulas eius ad honorem suum per-
35 tinentes et decretum Prusensium. Addebat his et tuas litteras scriptas sibi, addebat et patris tui edictum et epistulam, quibus confirmasset beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvis 4 eidem talia crimina adplicarentur, nihil decernendum putavi,

donec te consulerem de eo quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea quae sunt utrimque recitata his litteris subieci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM. 5

5 Flavius Archippus philosophus inpetravit a me ut agrum ei DC circa Prusiadem, patriam suam, emi iuberem, cuius reditu suos alere posset. Quod ei praestari volo: summam expensam liberalitati meae feres. 10

EIUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

6 Archippum philosophum, bonum virum et professioni suae etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam praestes in iis quae verecunde a te desideraverit. 15

EDICTUM DIVI NERVAE.

7 Quaedam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps quibus illum intellegi satis est, cum hoc sibi civium meorum spondere pos- 20 sit vel non admonita persuasio, me securitatem omnium quieti meae praetulisse, ut et nova beneficia conferrem et ante me 8 concessa servarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat haesitationem vel eorum qui inpetraverunt diffidentia vel eius memoria qui praestitit, necessarium pariter credidi ac 25 9 laetum obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quod alio principe vel privatim vel publice consecutus *sit*, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat. Sint rata et certa, nec gratulatio ullius instauratis egeat precibus quem fortuna imperii vultu meliore respexit. 30 Me novis beneficiis vacare patiantur et ea demum sciant roganda esse quae non habent.

EPISTOLA EIUSDEM AD TULLIUM IUSTUM.

10 Cum rerum omnium ordinatio quae prioribus temporibus 35 inchoatae consummatae sunt observanda sit, tum epistulis etiam Domitiani standum est.

LVIIII. [LXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Flavius Archippus per salutem tuam aeternitatemque petit a me ut libellum quem mihi dedit mitterem tibi. Quod ego 5 sic roganti praestandum putavi, ita tamen ut missurum me notum accusatrici eius facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistulis iunxi, quo facilius velut audita utraque parte dispiceres quid statuendum putares.

10 LX. [LXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus in quo statu esset Archippus, cum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet: sed meae naturae accommodatius est credere etiam sta- 15 tui eius subventum interventu principis, praesertim cum etiam statuarum ei honor totiens decretus sit ab iis qui *non* ignorabant quid de illo Paullus proconsul pronuntiasset. Quae tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent ut, si quid illi novi criminis obicitur, minus de eo audiendum putes. Libel- 20 los Furiae Primae accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistulae tuae iunxeras, legi.

LXI. [LXVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25 Tu quidem, domine, providentissime vereris ne commis- 1 sus flumini atque ita mari lacus effluat: sed ego in re praesenti invenisse videor quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci nec ta- 2 men in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pa- 30 riter et dirimi. Sic consequemur ut nec vicino videatur flumini mixtus et sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram quae interiacebit advecta fossa onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, 3 et, spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus et nunc 35 in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde et quo volumus aversum sine ullo detrimento lacus tantum aquae quantum nunc portat effundet. Praeterea per id spatium per

quod fossa facienda est incidunt rivi; qui si diligenter colli-
4 gantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimvero si pla-
ceat fossam longius ducere et artius pressam mari aequare
nec in flumen sed in ipsum mare emittere, repercussus maris
servabit et reprimet, quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil 5
nobis loci natura praestaret, expeditum tamen erat cataractis
5 aquae cursum temperare. Verum et haec et alia multo saga-
cius conquiret explorabitque librator, quem plane, domine,
debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitu-
dine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo 10
viro, auctore te scripsi ut libratorem quam maxime idoneum
mitteret.

LXII. [LXX.]

TRAIANUS PLINIO S. 15

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec
diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cum tam multa
provisa habeas, per quae nec periclitetur exhauriri et magis
in usus nobis futurus sit. Elige igitur id quod praecipue res
ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum ut te libra- 20
tore instruat, neque provinciae istae his artificibus carent.

LXIII. [XIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scripsit mihi, domine, Lycormas libertus tuus, ut, si qua 25
legatio a Bosporo venisset urbem petitura, usque in adventum
suum retineretur. Et legatio quidem, dumtaxat in eam civita-
tem in qua ipse sum, nulla adhuc venit, sed venit tabellarius
Sauromatae, quem ego, usus opportunitate quam mihi casus
obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere praecessit 30
mittendum putavi, ut posses ex Lycormae et ex regis epistu-
lis pariter cognoscere quae fortasse pariter scire deberes.

LXIIII. [XIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI. 35

Rex Sauromates scripsit mihi esse quaedam quae deberes
quam maturissime scire. Qua ex causa festinationem tabellarii
quem ad te cum epistulis misit diplomate adiuvi.

LXV. [LXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Magna, domine, et ad totam provinciam pertinens quaestio 1 est de conditione et alimentis eorum quos vocant θρεπτούς. 5 In qua ego auditis constitutionibus principum, quia nihil inve- 2 niebam aut proprium aut universale quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi quid observari velles. Neque enim putavi posse me in eo quod auctoritatem tuam posceret exemplo esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum 3 10 quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatae et epistulae divi Vespasiani ad Lacedaemonios et divi Titi ad eosdem *et* ad Achaeos, et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedaemonios: quae ideo tibi non misi, quia et parum emendata et quaedam 15 non certae fidei videbantur et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXVI. [LXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Quaestio ista quae pertinet ad eos qui liberi nati expositi, 1 deinde sublati a quibusdam et in servitute educati sunt saepe tractata est, nec quicquam invenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistulae sane sunt Domitiani ad Avidium Nigri- 2 25 num et Armenium Brocchum, quae fortasse debeant observari: sed inter eas provincias de quibus rescripsit . . . inter quas est Bithynia; et ideo nec adsertionem denegandam iis qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur puto neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

30

LXVII. [XV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Legato Sauromatae regis, cum sua sponte Nicaeae, ubi me 1 invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, 35 domine, non putavi; primum, quod incertum adhuc erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset, deinde, quod ipse proficiscebar in diversam provinciae partem, ita officii necessitate

2 exigente. Haec in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram petisse Lycormam ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, praesertim cum epistulae Lycormae, quas detinere, ut ante praedixi, no- 5 lui, aliquot diebus hunc legatum antecessurae viderentur.

LXVIII. [LXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Petentibus quibusdam ut sibi reliquias suorum aut propter 10 iniuriam vetustatis aut propter fluminis incursum aliaque his similia quaecumque secundum exemplum proconsulum transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex eiusmodi causa collegium pontificum adiri solere, te, domine, maximum pontificem consulendum putavi quid observare me velis. 15

LXVIIII. [LXXIV.]

TRAIANUS PLINIO S.

Durum est iniungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas 20 transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum qui isti provinciae praefuerunt *et* ex causa cuique ita aut permittendum aut negandum.

LXX. [LXXV.] 25

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quaerenti mihi, domine, Prusae ubi posset balineum quod indulsisti fieri, placuit locus in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur ut foedissima facies civitatis ornetur atque etiam ut ipsa 30 civitas amplietur nec ulla aedificia tollantur, sed, quae sunt 2 vetustate sublapsa, relaxentur in melius. Est autem huius domus conditio talis: legaverat eam Claudius Polyaenus Claudio Caesari iussitque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari. Ex ea reditum aliquandiu civitas percepit: deinde 35 paulatim partim spoliata partim neglecta cum peristylio domus tota conlapsa est, ac iam paene nihil ex ea nisi solum superest; quod tu, domine, sive donaveris civitati sive venire

iusseris, propter opportunitatem loci pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum con- 3 locare, eum autem locum in quo aedificia fuerunt exedra et porticibus amplecti atque tibi consecrare, cuius beneficio ele-
5 gans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, 4 quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces multa Polyaenum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quae ut domus ipsa perierunt, a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

10 LXXI. [LXXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo conlapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti an aedes in peristylio Claudio facta esset.
15 Nam si facta est, licet conlapsa sit, religio eius occupavit solum.

LXXII. [LXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

20 Postulantibus quibusdam ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus et secundum epistulam Domitiani scriptam Minicio Rufo et secundum exempla proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad senatus consultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de iis tantum provinciis loquitur quibus
25 proconsules praesunt; ideoque rem integram distuli, dum *tu*, domine, praeceperis quid observare me velis.

LXXIII. [LXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

30 Si mihi senatus consultum miseris, quod haesitationem tibi fecit, aestimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis et natalibus veris restituendis.

LXXIIII. [XVI.]

35 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, 1 scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locave-

rat, confugisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Susago in Moesia et a Decebalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde 2 fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego per- 5 ductum ad me, cum eadem narrasset, mittendum ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi habentem imaginem Pacori et quibus ornatus fuisset sub- 3 tractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi quam se ex Par- 10 thico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

LXXV. [LXXVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI. 15

1 Iulius, domine, Largus ex Ponto nondum mihi visus ac ne auditus quidem (scilicet iudicio tuo credidit) dispensationem quandam mihi erga te pietatis suae ministeriumque mandavit. 2 Rogavit enim testamento ut hereditatem suam adirem cerneremque ac deinde praeceptis quinquaginta milibus nummum 20 reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei utrum opera facienda quae honori tuo consecrarentur putarem an instituendos quinquennales agonas qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi ob hoc maxime, ut dispiceres quid eli- 25 gere debeam.

LXXVI. [LXXX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Iulius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. 30 Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriae eius faciat secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, et quod potissimum existimaveris, id sequere.

LXXVII. [LXXXI.]

35

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Providentissime, domine, fecisti quod praecepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzan-

tium mitteret. Dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione 2
consulendum putes, quorum civitas, cum sit perexigua, onera
maxima sustinet tantoque graviores iniurias quanto et infirmior
patitur. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id etiam 3
5 toti provinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae plurimisque per eam commeantibus transitum praebent.

LXXVIII. [LXXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

10 Ea conditio est civitatis Byzantiorum confluente undique 1
in eam commeantium turba ut secundum consuetudinem praecedentium temporum honoribus eius praesidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. *Si* Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo: plu- 2
15 res enim, et quanto infirmiores erunt, idem *petent*. Fiduciam
diligentiae *tuae* habeo ut credam te omni ratione id acturum
ne sint obnoxii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam 3
meam gesserint, statim coërceantur; aut si plus admiserint
quam ut in re praesenti satis puniantur, si milites erunt, lega-
20 tis eorum quae deprehenderis notum facies; aut si in urbem
versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXVIIII. [LXXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25 Cautum est, domine, Pompeia lege, quae Bithynis data 1
est, ne quis capiat magistratum neve sit in senatu minor annorum triginta. Eadem lege conprehensum est ut qui ceperint magistratum sint in senatu. Secutum est dein edictum 2
divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duo-
30 bus et viginti capere. Quaeritur ergo an qui minor triginta 3
annorum gessit magistratus possit a censoribus in senatum
legi, et si potest, an ii quoque qui non gesserint possint per
eandem interpretationem ab ea aetate senatores legi a qua
illis magistratum gerere permissum est; quod alioqui factita-
35 tum adhuc et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius honestorum hominum liberos quam e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis censoribus quid sentirem interrogatus, 4
eos quidem qui minores triginta annis gessissent magistratum

putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti et secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset, lex senatorem 5 esse voluisset qui gessisset magistratum. De iis autem qui non gessissent, quamvis essent aetatis eiusdem cuius illi quibus 5 gerere permissum est, haesitabam; per quod effectum est ut te, domine, consulerem quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti litteris subieci.

LXXX. [LXXXIIII.]

TRAIANUS PLINIO S. 10

Interpretationi tuae, mi Secunde carissime ... existimo hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam ut magistratum quidem capere possent ii qui non minores duorum et viginti annorum essent, et qui cepissent, in senatum cuiusque civitatis pervenirent. Ceterum non capto magistratu 15 eos qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

LXXXI. [LXXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI. 20

1 Cum Prusae ad Olympum, domine, publicis negotiis intra hospitium eodem die exiturus vacarem, Asclepiades magistratus indicavit appellatum me a Claudio Eumolpo. Cum Cocceianus Dion in bule adsignari civitati opus cuius curam egerat vellet, tum Eumolpus adsistens Flavio Archippo dixit exi- 25 gendam esse a Dione rationem operis ante quam rei publicae 2 traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiam esse in aede positam tuam statuam et corpora sepultorum, uxoris Dionis et filii, postulavitque ut cognoscerem pro tribu-3 nali. Quod cum ego me protinus facturum dilaturumque pro- 30 fectionem dixissem, ut longiorem diem ad instruendam causam 4 darem utque in alia civitate cognoscerem petiit. Ego me auditurum Nicaeae respondi. Ubi *cum* consedissem cogniturus, idem Eumolpus, tamquam [si] adhuc parum instructus, dilatio-5 nem petere coepit: contra Dion ut audiretur exigere. Dicta 35 sunt utrimque multa, etiam de causa. Ego cum dandam dilationem et *te* consulendum existimarem in re ad exemplum per-

tinenti, dixi utrique parti ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea quae erant proposita cognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: [et] Eumolpus respondit conplexurum se libello quae rei 5 publicae peteret, ceterum quod ad sepultos pertineret, non 6 accusatorem se sed advocatum Flavii Archippi, cuius mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus sicut Prusiade adsistebat, dixit se libellum daturum. Ita nec Eumolpus nec Archippus quam plurimis diebus expectatis adhuc mihi libellos dede- 10 runt: Dion dedit, quem huic epistulae iunxi. Ipse in re prae- 7 senti fui et vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam: id autem in quo dicuntur sepulti filius et uxor Dionis in area conlocatum, quae porticibus includitur. Te, domine, rogo ut 8 me in hoc praecipue genere cognitionis regere digneris, cum 15 alioqui magna sit expectatio, ut necesse est in ea re quae et in confessum venit et exemplis defenditur.

LXXXII. [LXXXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Potuisti non haerere, mi Secunde carissime, circa id de 1 quo me consulendum existimasti, cum propositum meum optime nosses non ex metu nec terrore hominum aut criminibus maiestatis reverentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea 2 quaestione, quam non admitterem, etiam si exemplis adiuvare- 25 tur, ratio totius operis effecti sub cura [tua] Cocceiani Dionis excutiatur, cum et utilitas civitatis exigat nec aut recuset Dion aut debeat recusare.

LXXXIII. [LXXXVII.]

30 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogatus, domine, a Nicaeensibus publice per ea quae mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est per aeternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare acceptumque ab iis libellum huic epistulae iunxi.

35

LXXXIIII. [LXXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Nicaeensibus, qui intestatorum civium suorum concessam

vindicationem bonorum a divo Augusto adfirmant, debebis vacare contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino et Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut aestimatis etiam iis quae contra dicuntur quod optimum credideritis statuatis. 5

LXXXV. [XVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, domine, per omne tempus quo fuimus una probum et industrium et diligen- 10 tem ac sicut rei tuae amantissimum ita disciplinae tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

LXXXVI. [XVIII.]

15

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Gabium Bassum, domine, praefectum orae Ponticae, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter et suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo † quam ea quae speret instructum commilitio tuo, 20 2 cuius disciplinae debet quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, a quibus iustitia eius et humanitas penitus inspecta est, certatim ei qua privatim qua publice testimonia pertribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide quam tibi debeo. 25

LXXXVII. [XVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Nymphidium Lupum, domine, primipilarem, commilitonem habui, cum ipse tribunus essem, ille praefectus: inde familia- 30 riter diligere coepi. Crevit postea caritas ipsa mutuae vetu- 2 state amicitiae. Itaque et quieti eius inieci manum et exegi ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime et otii et senectutis ratione postposita et iam fecit et facturus est. 3 Quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, filium 35 in primis, Nymphidium Lupum, iuvenem probum, industrium et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiae tuae; sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cum prae-

fectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulii Ferocis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium meamque gratulationem filii honore continebo.

5

LXXXVIII. [LXXXVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Opto, domine, et hunc natalem et plurimos alios quam felicissimos agas aeternaque laude florentem virtutis tuae gloriam [quam] incolumis et fortis aliis super alia operibus augeas.

10

LXXXVIIII. [XC.]

TRAIANUS PLINIO S.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris ut plurimos et felicissimos natales florente statu rei publi-
15 cae nostrae agam.

XC. [XCI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sinopenses, domine, aqua deficiuntur; quae videtur et 1
20 bona et copiosa ab sexto decimo miliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus et mollis, quem ego interim explorari modico inpendio iussi, an recipere et sustinere opus possit. Pecunia cu- 2 rantibus nobis contracta non deerit, si tu, domine, hoc genus
25 operis et salubritati et amoenitati valde sitientis coloniae indulseris.

XCI. [XCII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Ut coepisti, Secunde carissime, explora diligenter an lo-
30 cus ille quem suspectum habes sustinere opus aquae ductus possit. Neque enim dubitandum puto quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis adsequi potest, cum plurimum ea res et salubritati et voluptati eius conlatura sit.

35

XCII. [XCIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Amisenorum civitas libera et foederata beneficio indulgen-

tiae tuae legibus suis utitur. In hac datum mihi libellum ad eranos pertinentem his litteris subieci, ut tu, domine, dispiceres quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIII. [XCIIII.] 5

TRAIANUS PLINIO S.

Amisenos, quorum libellum epistulae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus de officio foederis utuntur, concessum est eranum habere, possumus quo minus habeant non inpedire, eo facilius, si tali conlatione non ad turbas et ad inlicitos 10 coetus sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huiusmodi prohibenda est.

XCIIII. [XCV.] 15

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Suetonium Tranquillum, probissimum honestissimum eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia iam pridem, domine, in contubernium adsumpsi tantoque magis diligere 2 coepi, quanto hunc propius inspexi. Huic ius trium liberorum 20 necessarium faciunt duae causae: nam et iudicia amicorum promeretur et parum felix matrimonium expertus est inpetrandumque a bonitate tua per nos habet quod illi fortunae malignitas 3 denegavit. Scio, domine, quantum beneficium petam, sed peto a te, cuius in omnibus desideriis meis indulgentiam experior. 25 Potes enim colligere, quanto opere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCV. [XCVI.]

TRAIANUS PLINIO S. 30

Quam parce haec beneficia tribuam utique, mi Secunde carissime, haeret tibi, cum etiam in senatu adfirmare soleam non excessisse me numerum quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi et dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo 35 ea condicione qua adsuevi referri in commentarios meos iussi.

XCVI. [XCVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sollemne est mihi, domine, omnia de quibus dubito ad te 1
5 referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam extruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi sitne aliquod discri- 2
men aetatum an quamlibet teneri nihil a robustioribus diffe-
10 rant, detur paenitentiae venia an ei qui omnino Christianus fuit desisse non prosit, nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. Interim *in* iis qui ad me tamquam Christiani deferebantur hunc sum secutus modum. In- 3
terrogavi ipsos an essent Christiani. Confitentes iterum ac ter-
15 tio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiae quos, quia cives Romani erant, 4
adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri
20 solet, diffundente se crimine plures species inciderunt. Pro- 5
positus est libellus sine auctore multorum nomina continens. Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeeunte me deos appellarent et imagini tuae, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino supplica-
25 rent, praeterea male dicerent Christo, quorum nihil posse cogi dicuntur qui sunt re vera Christiani, dimittendos esse putavi. Alii ab indice nominati esse se Christianos dixerunt et mox 6
negaverunt; fuisse quidem, sed desisse, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imagi-
30 nem tuam deorumque simulacra venerati sunt [ii] et Christo male dixerunt. Adfirmabant autem hanc fuisse summam vel 7
culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere,
35 sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium; quod ipsum facere desisse

post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse
8 vetueram. Quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis,
quae ministrae dicebantur, quid esset veri et per tormenta
quaerere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam in-
modicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te decucurri. 5
9 Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter
periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis or-
dinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et voca-
buntur. Neque civitates tantum sed vicos etiam atque agros
superstitionis istius contagio pervagata est; quae videtur sisti 10
10 et corrigi posse. Certe satis constat prope iam desolata tem-
pla coepisse celebrari et sacra sollemnia diu intermissa repeti
pastumque venire victimarum, cuius adhuc rarissimus emptor
inveniebatur. Ex quo facile est opinari quae turba hominum
emendari possit, si sit paenitentiae locus. 15

XCVII. [XCVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

1 Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis
eorum qui Christiani ad te delati fuerant secutus es. Neque
enim in universum aliquid quod quasi certam formam habeat 20
2 constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur et ar-
guantur, puniendi sunt, ita tamen ut qui negaverit se Chri-
stianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est suppli-
cando diis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex
paenitentia inpetret. Sine auctore vero propositi libelli *in* nullo 25
crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec no-
stri saeculi est.

XCVIII. [XCVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Amastrianorum civitas, domine, et elegans et ornata ha- 30
bet inter praecipua opera pulcherrimam eandemque longissi-
mam plateam; cuius a latere per spatium omne porrigitur no-
mine quidem flumen, re vera cloaca foedissima ac sicut tur-
2 pis inmundissimo aspectu ita pestilens odore teterrimo. Qui-
bus ex causis non minus salubritatis quam decoris interest 35
eam contegi: quod fiet, si permiseris curantibus nobis ne desit
quoque pecunia operi tam magno quam necessario.

XCVIIII. [C.]

TRAIANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam quae per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati 5 obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

C. [CI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

10 Vota, domine, priorum annorum nuncupata alacres laetique persolvimus novaque rursus certante commilitonum et provincialium pietate suscepimus, precati deos ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent quam super magnas plurimasque virtutes praecipua sanctitate, 15 obsequio, deorum honore meruisti.

CI. [CII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Solvisse vota diis inmortalibus te praeeunte pro mea inco- 20 lumitate commilitones cum provincialibus laetissimo consensu et in futurum nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

CII. [CIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

25 Diem quo in te tutela generis humani felicissima successione translata est debita religione celebravimus, commendantes diis imperii tui auctoribus et vota publica et gaudia.

CIII. [CIIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

30 Diem imperii mei debita laetitia et religione commilitonibus et provincialibus praeeunte te celebratum libenter cognovi litteris tuis.

CIIII. [CV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

35 Valerius, domine, Paulinus excepto Paulino ius Latinorum

suorum mihi reliquit; ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. Vereor enim ne sit inmodicum pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius uti quanto pleniorem experior. Sunt autem pro quibus peto C. Valerius Astraeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper. 5

CV. [CVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Cum honestissime iis qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depositi sunt consultum velis mature per me, iis interim 10 quibus nunc petisti dedisse me ius Quiritium referri in commentarios meos iussi, idem facturus in ceteris pro quibus petieris.

CVI. [CVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI. 15

Rogatus, domine, a P. Attio Aquila, centurione cohortis sextae equestris, ut mitterem tibi libellum per quem indulgentiam pro statu filiae suae inplorat, durum putavi negare, cum scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque praestare. 20

CVII. [CVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Libellum P. Attii Aquilae, centurionis cohortis sextae equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiae 25 eius civitatem Romanam. Libellum rescripti quem illi redderes misi tibi.

CVIII. [CVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quid habere iuris velis et Bithynas et Ponticas civitates 30 in exigendis pecuniis quae illis vel ex locationibus vel ex venditionibus aliisve causis debeantur rogo, domine, rescribas. Ego inveni a plerisque proconsulibus concessam iis pro-
2 topraxian eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tua providentia constituendum aliquid et sanciendum, per quod utili- 35 tatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quae sunt ab illis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingit auctoritas.

CVIIII. [CX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Quo iure uti debeant Bithynae vel Ponticae civitates in iis pecuniis quae ex quaque causa rei publicae debebuntur ex 5 lege cuiusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est, sive non habent, in iniuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CX. [CXI.]

10 C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Ecdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a 1 Iulio Pisone denariorum circiter quadraginta milia, donata ei publice ante viginti annos bule et ecclesia consentiente, utebaturque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. 15 Piso contra plurima se in rem publicam contulisse ac prope 2 totas facultates erogasse dicebat. Addebat etiam temporis spatium postulabatque ne id quod pro multis et olim accepisset cum eversione reliquae dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, 20 domine, consulerem quid sequendum putares.

CXI. [CXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, 25 ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in inritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci quam pecuniae publicae consultum volo.

30

CXII. [CXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Lex Pompeia, domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos 1 qui in bulen a censoribus leguntur dare pecuniam non iubet: 35 sed ii quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adicere permisit et singula milia denariorum et bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos 2

etiam qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis
3 civitatibus, aliud aliis, iussit inferre. Superest ergo ut ipse di-
spicias an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes qui
deinde buleutae leguntur debeant pro introitu dare. Nam quod
in perpetuum mansurum est a te constitui decet, cuius factis 5
dictisque debetur aeternitas.

CXIII. [CXIIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes qui in quaque civitate Bi- 10
thyniae decuriones fiunt inferre debeant necne, in universum
a me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est,
sequendam cuiusque civitatis legem puto, scilicet adversus
eos qui inviti fiunt decuriones id existimo acturos, ut † prae-
fatio ceteris praeferatur. 15

CXIIII. [CXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Lege, domine, Pompeia, permissum Bithynicis civitatibus
adscribere sibi quos vellent cives, dum ne quem earum civi- 20
tatum quae sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur quibus de
2 causis e senatu a censoribus eiciantur. Inde me quidam ex
censoribus consulendum putaverunt an eicere deberent eum
3 qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem
alienum vetabat, ita eici e senatu ob hanc causam non iubebat, 25
praeterea quod adfirmabatur mihi in omni civitate plurimos
esse buleutas ex aliis civitatibus futurumque ut multi homi-
nes multaeque civitates concuterentur, *cum* ea pars legis iam
pridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi
consulere te quid servandum putares. Capita legis his litte- 30
ris subieci.

CXV. [CXVI.]

TRAIANUS PLINIO S.

Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi 35
oporteret censoribus consulentibus, an .... in senatum alia-
rum civitatum, eiusdem tamen provinciae cives. Nam et legis
auctoritas et longa consuetudo usurpata contra legem in di-

versum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit ut ex praeterito nihil novaremus, sed manerent quamvis contra legem adsciti quarumcumque civitatum cives, in futurum autem lex Pompeia observaretur; cuius vim si retro quo-
5 que velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVI. [CXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Qui virilem togam sumunt vel nuptias faciunt vel ineunt 1
10 magistratum vel opus publicum dedicant, solent totam bulen atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare binosque denarios vel singulos dare. Quod an celebrandum et quatenus putes rogo scribas. Ipse enim sicut arbitror, praesertim 2 ex sollemnibus causis, concedendas esse invitationes, ita ve-
15 reor ne ii qui mille homines, interdum etiam plures vocant modum excedere et in speciem dianomes incidere videantur.

CXVII. [CXVIII.]

TRAIANUS PLINIO S.

20 Merito vereris ne in speciem dianomes incidat invitatio, quae et in numero modum excedit et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad sollemnes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi ut formandis istius provinciae moribus ipse moderareris et ea constitueres quae ad
25 perpetuam eius provinciae quietem essent profutura.

CXVIII. [CXVIIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Athletae, domine, ea quae pro iselasticis certaminibus con- 1
30 stituisti deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati: nihil enim referre quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contra scribo 'iselastici nomine': † itaque eorum vehementer addubitem an sit potius id tempus quo εἰσήλασαν intuendum. Iidem obso- 2
35 nia petunt pro eo agone qui a te iselasticus factus est, quamvis vicerint ante quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non detur sibi pro his certaminibus quae esse iselastica postquam vicerunt desierunt, ita pro iis dari quae esse coepe-

3 runt. Hic quoque non mediocriter haereo ne cuiusquam retro habeatur ratio; dandaque quae tunc cum vincerent non debebantur. Rogo ergo ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

5

CXVIIII. [CXX.]

TRAIANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, cum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum quae iselastica esse placuit mihi, si ante iselastica non 10 fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest quid eorum quae postea iselastica non lege constitui, quam † qui ierant, accipere desierunt. Mutata enim conditione certaminum nihilo minus quae ante peregerant non revocantur. 15

CXX. [CXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Usque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi neque in rem ullam nisi tuam misi. Quam perpe- 20
2 tuam servationem meam quaedam necessitas rupit. Uxori enim meae audita morte avi volenti ad amitam suam excurrere usum eorum negare durum putavi, cum talis officii gratia in celeritate consisteret sciremque rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Haec tibi scripsi, quia mihi parum gratus 25 fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum quoque me debere indulgentiae tuae, quod fiducia eius quamquam inconsulto te non dubitavi facere quae, si consuluissem, sero fecissem.

30

CXXI. [CXXII.]

TRAIANUS PLINIO S.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei, nec dubitandum fuisse, si expectasses, donec me consuleres an iter uxoris tuae diplomatibus, quae officio tuo dedi, adiu- 35 vandum esset, cum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

C. PLINI CAECILI
SECUNDI
P A N E G Y R I C U S.

Bene ac sapienter, patres conscripti, maiores instituerunt 1
5 ut rerum agendarum ita dicendi initium a precationibus capere,
quod nihil rite, nihil providenter homines sine deorum inmortalium ope consilio honore auspicarentur. Qui mos cui potius quam consuli, aut quando magis usurpandus colendusque est quam cum imperio senatus, auctoritate rei publicae ad
10 agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim praestabilius est aut pulchrius munus deorum quam castus et sanctus et diis simillimus princeps? Ac si adhuc dubium fuisset forte casuque rectores terris an aliquo numine darentur, principem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum. Non enim
15 occulta potestate fatorum sed ab Iove ipso coram ac palam repertus est; electus quippe inter aras et altaria eodemque loci quem deus ille tam manifestus ac praesens quam caelum ac sidera insedit. Quo magis aptum piumque est te, Iuppiter optime maxime, antea conditorem, nunc conservatorem impe-
20 rii nostri, precari ut mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio, utque omnibus quae dicentur a me libertas fides veritas constet, tantumque a specie adulationis absit gratiarum actio mea quantum abest a necessitate.

Equidem non consuli modo sed omnibus civibus eniten- 2
25 dum reor ne quid de principe nostro ita dicant ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illae quas metus exprimebat: nihil quale ante dicamus; nihil enim quale antea patimur: nec eadem de principe quae prius praedicemus; neque enim eadem quae prius secreto lo-
30 quimur. Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, et ex ipso genere gratiarum agendarum intellegatur cui, quando

sint actae. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur: non enim de tyranno sed de cive, non de domino sed de parente loquimur. Unum ille se ex nobis, et hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat nec minus hominem se quam hominibus praeesse meminit. Intellegamus ergo bona 5 nostra, dignosque nos illis usu probemus, atque identidem cogitemus *quam sit indignum* si maius principibus praestemus obsequium qui servitute civium quam qui libertate laetantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium hunc fortissimum 10 personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem huius pietatem abstinentiam mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri an humanitatem temperantiam facilitatem, ut amor et gaudium tulit, universi praedicare solemus? Iam quid tam civile, tam senatorium quam 15 illud additum a nobis optimi cognomen? quod peculiare huius et proprium adrogantia priorum principum fecit. Enimvero quam commune, quam ex aequo quod felices nos, felicem illum praedicamus alternisque votis 'haec faciat, haec audiat', quasi non dicturi, nisi fecerit, conprecamur? Ad quas ille vo- 20 ces lacrimis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim 3 sentitque sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus, sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum quam quod 25 illas adclamationes aemuletur quae fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam principis moderationemque summittam, nec minus considerabo quid aures eius pati possint quam quid virtutibus debeatur. Magna et inusitata principis gloria, cui gra- 30 tias acturus non tam vereor ne me in laudibus suis parcum quam ne nimium putet. Haec me cura, haec difficultas sola circumstat: nam merenti gratias agere facile est, patres conscripti. Non enim periculum est ne, cum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat, cum de frugalitate, luxu- 35 riam, cum de clementia, crudelitatem, cum de liberalitate, avaritiam, cum de benignitate, livorem, cum de continentia, libidinem, cum de labore, inertiam, cum de fortitudine, timorem.

Ac ne illud quidem vereor ne gratus ingratusve videar, prout
satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos ipsos
non tam accuratis adorantium precibus quam innocentia et san-
ctitate laetari, gratioremque existimari qui delubris eorum pu-
5 ram castamque mentem quam qui meditatum carmen intulerit.
Sed parendum est senatus consulto, quo ex utilitate publica 4
placuit ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni
principes quae facerent recognoscerent, mali quae facere de-
berent. Id nunc eo magis sollemne ac necessarium est, quod
10 parens noster privatas gratiarum actiones cohibet et conprimit,
intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare quod
senatus iuberet. Utrumque, Caesar Auguste, moderate, et
quod alibi tibi gratias agi non sinis et quod hic sinis. Non
enim a te ipso tibi honor iste sed ab agentibus habetur. Cedis
15 adfectibus nostris, nec nobis munera tua praedicare sed audire
tibi necesse est.

Saepe ego mecum, patres conscripti, tacitus agitavi qua-
lem quantumque esse oporteret cuius ditione nutuque maria
terrae pax bella regerentur; cum interea fingenti formantique
20 mihi principem quem aequata diis inmortalibus potestas dece-
ret numquam voto saltem concipere succurrit similem huic
quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace:
alium toga, sed non et arma honestarunt: reverentiam ille ter-
rore, alius amorem humilitate captavit: ille quaesitam domi
25 gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: po-
stremo adhuc nemo extitit cuius virtutes nullo vitiorum confi-
nio laederentur. At principi nostro quanta concordia quantus-
que concentus omnium laudum omnisque gloriae contigit! Ut
nihil severitati eius hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil
30 maiestati humanitate detrahitur! Iam firmitas, iam proceritas
corporis, iam honor capitis et dignitas oris, ad hoc aetatis in-
deflexa maturitas nec sine quodam munere deum festinatis se-
nectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata caesaries,
nonne longe lateque principem ostentant? Talem esse opor- 5
35 tuit quem non bella civilia nec armis oppressa res publica sed
pax et adoptio et tandem exorata terris numina dedissent. An
fas erat nihil differre inter imperatorem quem homines et quem
dii fecissent? quorum quidem in te, Caesar Auguste, iudicium

et favor tunc statim, cum ad exercitum proficiscereris, et quidem inusitato *indicio* enotuit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit, tibi ascendenti de more Capitolium quamquam non id agentium civium clamor, ut iam principi, occurrit; siquidem omnis turba quae limen insederat ad ingressum tuum foribus reclusis illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum, ceterum, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem. Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse intellegere nolebas: recusabas enim imperare; recusabas, quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuisti. Cogi porro non poteras nisi periculo patriae et nutatione rei publicae. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem motumque castrensem reor extitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. Ac sicut maris caelique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malorumque causae sub diversa specie latent. 6 Magnum quidem illud saeculo dedecus, magnum rei publicae vulnus inpressum est: imperator et parens generis humani obsessus captus inclusus, ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas, ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen haec sola erat ratio quae te publicae salutis gubernaculis admoveret, prope est ut exclamem tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres; inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur; postremo coactus princeps quos nolebat occidere, ut daret principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare; sed nescissemus quantum tibi deberet imperium, si ante adoptatus esses. Expectatum est tempus quo liqueret non tam accepisse te beneficium quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa res publica, ruensque imperium super imperatorem imperatoris tibi voce delatum est. Inploratus adoptione et accitus es, ut olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad opem patriae ferendam revocari

solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem praestitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc aevi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, immo ultro dantem obligasti: communicato
5 enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est. O novum atque inauditum ad principatum iter! Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consecutus inter homines, felicius tamen erat illud quod reliquisti: sub
10 bono principe privatus esse desisti. Adsumptus es in laborum curarumque consortium, nec te prospera et laeta stationis istius sed aspera et dura ad capessendam eam conpulerunt: suscepisti imperium, postquam alium suscepti paenitebat. Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo nisi
15 quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non, ut prius alius atque alius, in gratiam uxoris. Adscivit enim te filium non vitricus sed princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est quo erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur a principe. An se-
20 natum populumque Romanum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias, summaeque potestatis heredem tantum intra domum tuam quaeras? non totam per civitatem circumferas oculos, et hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes quem optimum, quem diis si-
25 millimum inveneris? Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. Non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, nisi adoptes eum quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc
30 Nerva, nihil interesse arbitratus genueris an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi ac nascuntur; nisi quod tamen aequiore animo ferunt homines quem princeps parum feliciter genuit quam quem male elegit. Sedulo ergo vitavit hunc casum, nec iudicia hominum sed deorum etiam in con-
35 silium adsumpsit. Itaque tui non in cubiculo sed in templo, nec ante genialem torum sed ante pulvinar Iovis optimi maximi adoptio peracta est; qua tandem non servitus nostra sed libertas et salus et securitas fundabatur. Sibi enim gloriam illam dii

(margin: 7 at line 5; 8 at line 33)

vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium; Nerva tantum minister fuit: utique qui adoptaret tam paruit quam tu qui adoptabaris. Adlata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis ut invicti imperatoris exortum victoriae insigne decoraret. Hanc imperator Nerva in gremio Iovis conlocarat, cum repente so- 5 lito maior et augustior, advocata hominum contione deorumque, te filium sibi, hoc est unicum auxilium fessis rebus adsumpsit. Inde quasi depositi imperii qua securitate qua gloria laetus (nam quantulum refert deponas an partiaris imperium? nisi quod difficilius hoc est), non secus ac praesenti tibi inni- 10 xus, tuis umeris se patriamque sustentans, tua iuventa, tuo robore invaluit. Statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati; atque adeo temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine sumus ut nuper post adoptionem non desierit seditio, sed coeperit? Inritamentum 15 istud irarum et fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est ut dare posset imperium imperator qui reverentiam amiserat auctoritate eius effectum cui dabatur? Simul filius, simul Caesar, mox imperator et consors tribuniciae potestatis, et omnia pariter et statim factus es, quae proxime parens 20

9 verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuae moderationis indicium, quod non solum successor imperii sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est; non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri patricio et consulari et triumphali patre geni- 25 tum, cum fortissimum amplissimum amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem, cum Germaniae praesideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum ut imperator fieret agitasse? nihil fecisse nisi quod meruit et paruit? Paruisti enim, Caesar, et ad principatum 30 obsequio pervenisti, nihilque magis a te subiecti animo factum est quam quod imperare coepisti. Iam Caesar, iam imperator, iam Germanicus, absens et ignarus, et post tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, si dicerem Nescisti te imperatorem futurum: eras imperator, et esse 35 te nesciebas. Ut vero ad te fortunae tuae nuntius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequereris principi civis, legatus imperatori, filius pa-

tri? Ubi deinde disciplina? ubi mos a maioribus traditus, quodcumque imperator munus iniungeret, aequo animo paratoque subeundi? Quid enim, si provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illum uti iure, cum ad imperium re-
5 vocet, quo sit usus, cum ad exercitum miserit, nihilque interesse ire legatum an redire principem iubeat, nisi quod maior sit obsequii gloria in eo quod quis minus velit. Augebat au- 10 ctoritatem iubentis in summum discrimen auctoritas eius adducta, utque magis parendum imperanti putares efficiebatur eo,
10 quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc audiebas senatus populique consensum. Non unius Nervae iudicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines hoc idem votis expetebant; ille tantum iure principis occupavit, primusque fecit quod facturi omnes erant. Nec Hercule tanto opere cunctis fa-
15 ctum placeret, nisi placuisset ante quam fieret. At quo, dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es! Imperator tu titulis et imaginibus et signis, ceterum modestia labore vigilantia dux et legatus et miles, cum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires, neque aliud tibi ex
20 illa adoptione quam filii pietatem, filii obsequium adsereres longamque huic nomini aetatem, longam gloriam precarere. Iam te providentia deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris quam diu imperator et alius esset. Audita sunt vota tua,
25 sed in quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit, quem dii caelo vindicaverunt, ne quid post illud divinum et inmortale factum mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque eius statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quaereretur an illud iam
30 deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens quam quia tuus. Ingens gloria ingensque fama, cum abunde expertus esset quam bene umeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus quod prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrimis primum, ita ut filium 11
35 decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicavit caelo Tiberius Augustum, sed ut maiestatis crimen induceret, Claudium Nero, sed ut inrideret, Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille, ut dei

filius, hic, ut frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc, cum fit ab iis qui et sese deos putant. Sed licet illum aris pulvinaribus flamine colas, non alio magis tamen deum et facis et pro- 5 bas quam quod ipse talis es. In principe enim qui electo successore fato concessit una eademque certissima divinitatis fides est bonus successor. Num ergo tibi ex inmortalitate patris aliquid adrogantiae accessit? num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos potius quam illos veteres et anti- 10 quos aemuleris? qui hoc ipsum imperium . . . .

cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium quam si triumpharet. Ergo sustulerant animos et iugum excusserant, nec iam nobiscum de sua libertate sed de nostra servitute certabant, ac ne indutias quidem nisi aequis conditionibus ini- 15 12 bant, legesque ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror et metus et votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi et infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus, nec 20 ingentibus damnis inmensisque muneribus paciscimur ut vicerimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate: agunt gratias qui inpetraverunt; non audent queri quibus negatum est. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore quod amicissimum illis, 25 difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, cum ferae gentes non telis magis quam suo caelo, suo sidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina per- 30 cursare ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

13 Haec tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum conparasti? cum tecum inediam, tecum ferrent sitim; cum in illa meditatione campestri 35 militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres, nihilque ceteris nisi robore ac praestantia dispar libero Marte nunc eminus tela librares nunc librata susciperes, ala-

cer virtute militum et laetus, quotiens aut cassidi tuae aut clipeo gravior ictus incideret; (laudabas quippe ferientes, hortabarisque ut auderent, et audebant iam) cum spectator moderatorque ineuntium certamina virorum arma conponeres, tela
5 temptares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cum solacium fessis, aegris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses, nec requiem corpori nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios et Sci-
10 piones et Camillos talis esset. Tunc enim illum imitationis ardor semperque melior aliquis accenderet. Postquam vero studium armorum a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Graeculus ma-
15 gister adsistit: quam magnum est, unum ex omnibus patrio more, patria virtute laetari, et sine aemulo, sine exemplo secum certare, secum contendere, ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare! Non incunabula haec tibi, 14
Caesar, et rudimenta, cum puer admodum Parthica lauro glo-
20 riam patris augeres nomenque Germanici iam tum mererere, cum ferociam superbiamque barbarorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque et Euphraten admirationis tuae societate coniungeres? cum orbem terrarum non pedibus magis quam laudibus peragrares, apud eos semper
25 maior et clarior quibus postea contigisses? Et necdum imperator, necdum dei filius eras. Germaniam *Hispaniam*que cum plurimae gentes ac prope infinita vastitas interiacentis soli tum Pyrenaeus, Alpes, inmensique alii montes, nisi his conparentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cum legio-
30 nes duceres seu potius (tanta velocitas erat) raperes, non vehiculum umquam, non equum respexisti. Levis hic, non subsidium itineris sed decus, et cum *ceteris* subsequebatur, ut cuius nullus tibi usus, nisi cum die stativorum proximum campum alacritate discursu pulvere attolleres. Initium laboris mi-
35 rer an finem? Multum est quod perseverasti, plus tamen quod non timuisti ne perseverare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter illa Germaniae bella ab Hispania usque ut validissimum praesidium exciverat, iners ipse alienisque virtutibus

tunc quoque invidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Iove post saevos labores duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat; cum aliis su-
15 per alias expeditionibus itinere illo dignus invenireris. Tri- 5
bunus vero disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lustrasti, iam tunc praemonente fortuna ut diu penitusque perdisceres quae mox praecipere deberes. Neque enim prospexisse castra brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum ut esse dux statim posses nihilque di- 10
scendum haberes tempore docendi. Cognovisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, et diversam aquarum caelique temperiem ut patrios fontes patriumque sidus ferre consuesti. Quotiens equos, quotiens emerita arma mutasti! Veniet ergo tempus quo posteri 15
visere visendumque tradere minoribus suis gestient quis sudores tuos hauserit campus, quae refectiones tuas arbores, quae somnum saxa praetexerint, quod denique tectum magnus hospes inpleveris, ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia isdem in locis monstrabantur. Verum haec olim: in 20
praesentia quidem, quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque cuius tu non ante commilito quam imperator? Inde est quod prope omnes nomine appellas, quod singulorum fortia facta conmemoras; nec habent adnumeranda tibi pro re publica vulnera, quibus statim 25
et laudator et testis contigisti.

16 Sed tanto magis praedicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas, nec quia vel pater tibi triumphalis vel adoptionis tuae die dicata Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quaeris triumphos. Non times 30
bella nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua praestat ut neque hostes tui 35
velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus nec falsae simulacra victoriae, sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem tranquillitatem et tam confessa

hostium obsequia ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim umquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est ut vinceremus. Quod si quis barbarus rex eo insolentiae furorisque processerit ut iram tuam in-
5 dignationemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus inmensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet ut subsidisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, inlatasque sibi non classes nostras sed terras ipsas arbitretur. Vi- 17
10 deor iam cernere non spoliis provinciarum et extorto sociis auro sed hostilibus armis captorumque regum catenis triumphum gravem: videor ingentia ducum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare: videor intueri inmanibus ausis barbarorum onusta fercula et sua quemque facta vinctis manibus
15 sequentem: mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clipeos quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat, nec *non* modo telorum tuorum sed oculorum etiam minarumque coniectum toto campo totoque exercitu op-
20 posito perhorrescat. Meruisti proxima moderatione ut, quandocumque te vel inferre vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris ut triumphares, sed triumphare quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. Quam spe- 18
ciosum est enim quod disciplinam castrorum lapsam extin-
25 ctamque refovisti depulso prioris saeculi malo, inertia et contumacia et dedignatione parendi? Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri, nec ducum quisquam aut non amari a militibus aut amari timet; et inde offensae pariter gratiaeque securi, instant operibus, adsunt exercitationibus, arma moe-
30 nia viros aptant. Quippe non is princeps qui sibi inminere, sibi intendi putet quod in hostes paretur; quae persuasio fuit illorum qui, hostilia cum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria studia nec animos modo sed et corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant.
35 Duces porro nostri, non tam regum exterorum quam suorum principum insidias, nec tam hostium quam commilitonum manus ferrumque metuebant. Est haec natura sideribus ut par- 19
va et exilia validiorum exortus obscuret: similiter imperato-

ris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine ullius deminutione maior: eandem auctoritatem praesente te quisque quam absente retinebat; quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infi- 5 mis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras ut studium omnium laboremque et tamquam exactor intenderes et tamquam particeps sociusque relevares. Felices illos quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis sed oculis probabantur! Consecuti 10 sunt ut absens quoque de absentibus nemini magis quam ti- 20 bi crederes. Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriae. Iter inde placidum ac modestum et plane a pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam quod adventum tuum non pater quisquam, 15 non maritus expavit: adfectata aliis castitas, tibi ingenita et innata, interque ea quae inputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium; annona quae ceteris; ad hoc comitatus adcinctus et parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum, ad exercitus ire: 20 adeo nihil aut certe parum intererat inter imperatorem factum et futurum. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus! si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra laevaque perusta et attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari quos fugiebat inciderent. 25 Persuadendum provinciis erat illud iter Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria quam pro utilitate communi edicto subiecisti quid in utrumque vestrum esset inpensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tamquam rationem redditurus; edicat 30 quid absumpserit. Ita fiet ut non absumat quod pudeat dicere. Praeterea futuri principes, velint nolint, sciant Tanti [tuum] constat, propositisque duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint. 35

21 Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? At tu etiam patris patriae recusabas. Quam longa nobis cum modestia tua pugna! quam tarde vici-

mus! Nomen illud, quod alii primo statim principatus die, ut imperatoris et Caesaris, receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus aestimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi ut pa-
5 ter patriae esses ante quam fieres. Eras enim in animis, in iudiciis nostris, nec publicae pietatis intererat quid vocarere, nisi quod ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret et Caesarem, cum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut cum civibus
10 tuis quasi cum liberis parens vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris! Eosdem nos, eundem te putas, par omnibus, et hoc tantum ceteris maior quod melior. Ac primum, qui dies ille quo expectatus desideratusque urbem tuam ingressus es! Iam hoc ipsum, quod in- 22
15 gressus es, quam mirum laetumque! Nam priores invehi et inportari solebant, non dico quadriiugo curru et albentibus equis, sed umeris hominum, quod adrogantius erat. Tu sola corporis proceritate elatior aliis et excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo
20 non aetas quemquam, non valetudo, non sexus retardavit quo minus oculos insolito spectaculo inpleret. Te parvuli noscere, ostentare iuvenes, mirari senes; aegri quoque neglecto medentium imperio ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde alii se satis vixisse te viso, te rece-
25 pto, alii nunc magis esse vivendum praedicabant. Feminas etiam tunc fecunditatis suae maxima voluptas subiit, cum cernerent cui principi cives, cui imperatori milites peperissent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum qui non nisi suspensum et instabile vestigium cape-
30 ret, oppletas undique vias angustumque tramitem relictum tibi, alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam aequalis ab omnibus ex adventu tuo laetitia percepta est quam omnibus venisti: quae tamen ipsa cum ingressu tuo crevit ac prope in singulos gradus adaucta est.
35 Gratum erat cunctis quod senatum osculo exciperes, ut di- 23
missus osculo fueras, gratum quod equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares, gratum quod tantum non ultro clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adde-

res; gratius tamen quod sensim et placide, et quantum respectantium turba pateretur, incederes, quod occursantium populus te quoque, te immo maxime artaret, quod primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiae genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare: nam milites nihil a plebe habitu tranquillitate modestia differebant. Ubi vero coepisti Capitolium ascendere, quam laeta omnibus adoptionis tuae recordatio! quam peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! Quin etiam deum ipsum tunc praecipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem isdem vestigiis institisti quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quae circumstantium gaudia! quam recens clamor! quam similis illi dies qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, angusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! cum sibi se ac liberis suis intellegerent precari quae pro te precarentur. Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, ea moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad penates suos quisque, ite-

24 raturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium eius modi introitus; tu cotidie admirabilior et melior, talis denique quales alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis et incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis nec osculum manu reddis: manet imperatori quae prior oris humanitas. Incedebas pedibus; incedis: laetabaris labore; laetaris: eadem quae omnia illa circa te nihil *in* ipso te fortuna mutavit. Liberum est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari, praeterire: ambulas inter nos, non quasi contingas; et copiam tui, non ut inputes, facis. Haeret lateri tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. Regimur quidem a te et subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. Nam et illae cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quae super homines quidem, hominum sunt

tamen. Ante te principes fastidio nostri et quodam aequalitatis metu usum pedum amiserant. Illos ergo umeri cervicesque servorum super ora nostra, te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit hu-
5 mus ista communis et confusa principis vestigia.

Nec vereor, patres conscripti, ne longior videar, cum 25 sit maxime optandum ut ea pro quibus aguntur principi gratiae multa sint: quae quidem reverentius fuerit integra inlibataque cogitationibus vestris reservari quam carptim breviter-
10 que perstringi, quia fere sequitur ut illa quidem de quibus taceas tanta quanta sunt esse videantur: nisi vero leviter attingi placet locupletatas tribus datumque congiarium populo, et datum totum, cum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius repraesentare quibus magis ne-
15 gari potest? quamquam in hac quoque diversitate aequalitatis ratio servata est. Aequati sunt enim populo milites eo quod partem, sed priores, populus militibus, quod posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate divisum est! quantaeque curae tibi fuit ne quis expers liberalitatis tuae fie-
20 ret! Datum est iis qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant, aequatique sunt ceteris illi etiam quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur: expectatus est, provisumque ne quis aeger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuisset:
25 veniret quisque, cum vellet, veniret quisque, cum posset. Magnificum, Caesar, et tuum disiunctissimas terras munificentiae ingenio velut admovere, inmensaque spatia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunae, atque omni ope adniti ne quis e plebe Romana dante congiarium
30 te hominem se magis sentiret fuisse quam civem. Adven- 26 tante congiarii die observare principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium futurusque populus solebat. Labor parentibus erat ostentare parvulos inpositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi
35 quae monebantur. Ac plerique inritis precibus surdas principis aures obstrepebant, ignarique quid rogassent, quid non inpetrassent, donec plane scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti, et quamquam laetissimum oculis tuis esset

conspectu Romanae sobolis inpleri, omnes tamen ante quam te viderent adirentve recipi incidi iussisti, ut iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur, crescerent de tuo qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi quantum pa- 5 rentibus suis quisque deberet. Recte, Caesar, quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. Nullum est enim magno principe inmortalitatemque merituro inpendii genus dignius quam quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia praemia et pares poenae adhortantur; pauperibus 10 educandi una ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum rei publicae adcelerat frustraque proceres plebe neglecta, ut defectum corpore caput nutaturumque instabili pondere, tuetur. Facile est coniectare quod perceperis 15 gaudium, cum te parentum liberorum senum infantium puerorum clamor exciperet. Haec prima parvulorum civium vox aures tuas inbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum praestitisti ne rogarent. Super omnia est tamen quod talis es ut

27 sub te liberos tollere libeat expediat. Nemo iam parens filio 20 nisi fragilitatis humanae vices horret, nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; maius tamen, in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil au- 25 ferat; non alat, dum non occidat: nec deerunt qui filios concupiscant. Contra largiatur et auferat, alat et occidat: ne ille etiam brevi tempore effecerit ut omnes non posterorum modo sed sui parentumque paeniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim quam quod congiarium das de tuo, ali- 30 menta de tuo, neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine et caedibus nutriuntur; quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum; quamquam ne hunc quidem. Nam cuius est quidquid est omni- 35

28 um, tantum ipse quantum omnes habet. Alio me vocat numerosa gloria tua: alio autem? quasi vero iam satis veneratus miratusque sim quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii

tibi conscius ab insectatione eius averteres famam, nec ut tristes hominum maestosque sermones laetiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit causa ut quae male feceras
5 inpune fecisses. Amor inpendio isto, non venia quaesita est, populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis; quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam inno-
10 cens populo dedisti quam populus accepit. Paulo minus, patres conscripti, quinque milia ingenuorum fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum verum ut altricem amare con-
15 discunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque nascentur quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Caesar, aetatem dii quam mereris, serventque animum quem dederunt: et quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi! Augetur enim cotidie et crescit, non quia
20 cariores parentibus liberi, sed quia principi cives. Dabis congiaria, si voles; praestabis alimenta, si voles: illi tamen propter te nascuntur.

Instar ego perpetui congiarii reor adfluentiam annonae. 29 Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriae quam
25 pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis Occidensque lustratus. Nec vero ille civilius quam parens noster auctoritate consilio fide reclusit vias, portus pate fecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit ut, quod genitum esset usquam,
30 id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur ut sine ullius iniuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non ut ex hostico raptae perituraeque in horreis messes nequiquam quiritantibus sociis auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit, nec novis indictioni-
35 bus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quidquid videtur emere. Inde copiae, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat, inde hic satietas, nec fames usquam. Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est 30

ut nihil imbribus caeloque deberet; siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere quam quas ipsa devexerat, tantis segetibus induebatur ut cum feracissimis terris, quasi numquam cessura, certaret. Haec inopina siccitate usque ad iniuriam sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languide extulerat, ingentibus quidem tunc quoque ille fluminibus, fluminibus tamen conferendus. Hinc pars magna terrarum, mergi repararique amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Aegyptus nubila optavit caelumque respexit, cum ipse fecunditatis parens contractior et exilior, isdem ubertatem eius anni angustiis quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra usurpata semper collium substiterat atque haeserat, sed supino etiam ac clementi solo non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, necdum satis umentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est ubertate, regio fraudata, sic opem Caesaris invocavit ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium quam dum nuntiat. Tam velox, Caesar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta ut tristius aliquid saeculo tuo passis ad remedium salutemque sufficiat ut scias. 31 Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas fortunam vires experiri tuamque vigilantiam spectare voluisse. Nam cum omnia secunda ubique merearis, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus tuisque virtutibus materiam campumque praesterni, cum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus urbem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem populum pasceret tamen, quodque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta quae miserat deportatasque messes revexit. Discat igitur Aegyptus credatque experimento non alimenta se nobis sed tributa praestare: sciat se non esse populo Romano necessariam, et tamen serviat. Post haec, si volet, Nilus amet alveum suum et fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navi-

gia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta et qualia solent venire mittantur, conversoque munere maris hinc potius venti ferentes et brevis cursus optentur. Mirum, Caesar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum
5 non sensisset urbis annona; quae tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur et nos Aegypto posse et nobis Aegyptum carere non posse. Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitae, nec minus erubescebat fame quam torquebatur, cum pariter a te ne-
10 cessitatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi refersissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae numquam largior flu-
15 xit. Quam nunc iuvat provincias omnes in fidem nostram di- 32 tionemque venisse, postquam contigit princeps, qui terrarum fecunditatem nunc huc nunc illuc, ut tempus et necessitas posceret, transferret referretque, qui diremptam mari gentem ut partem aliquam populi plebisque Romanae aleret ac tueretur!
20 Et caelo quidem numquam benignitas tanta ut omnes simul terras ubertet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat: hic, si non fecunditatem, at bona fecunditatis inportat: hic alternis commeatibus Orientem Occidentemque conectit, ut quae ferunt quaeque expetunt omnes
25 gentes invicem capiant, et discant quanto libertate discordi servientibus sit utilius unum esse cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium sua cuiusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quae-
30 dam sive aliquis amnibus genius, et solum illud et flumen ipsum precor ut hac principis benignitate contentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non quidem reposcimus fenus: putet tamen esse solvendum, fallacemque unius anni fidem omnibus annis omnibusque postea saeculis tanto
35 magis, quia non exigimus, excuset.

Satis factum qua civium qua sociorum utilitatibus. Visum 33 est spectaculum inde non enerve nec fluxum, nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed quod ad pulchra vulnera

contemptumque mortis accenderet, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis et cupido victoriae cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit, omni adfectione aut intactus aut maior! Inpetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur. Insti- 5 tit ultro et ut concupisceremus admonuit, ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini inpietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem: nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit. Demens ille 10 verique honoris ignarus qui crimina maiestatis in harena colligebat ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem, suum numen violari interpretabatur, cumque se idem quod deos, idem 34 gladiatores quod se putabat. At tu, Caesar, quam pulchrum 15 spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti! Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant· nulla iam testamenta secura, nullus status certus: non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. 20 Advertisti oculos atque ut ante castris ita postea pacem foro reddidisti: excidisti intestinum malum et provida severitate cavisti ne fundata legibus civitas eversa legibus videretur. Licet ergo cum fortuna tum liberalitas tua visenda nobis praebuerit, ut praebuit, nunc ingentia robora virorum et pares animos, nunc 25 inmanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas et arcanas ac sub te primum communes opes; nihil tamen gratius, nihil saeculo dignius quam quod contigit desuper intueri delatorum supina ora retortasque cervices. Agnoscebamus et fruebamur, cum velut piaculares publicae sollicitudinis 30 victimae supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravioresque poenas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim conquisita ac tempestatibus dediti: abirent, fugerent vastatas delationibus terras; ac si quem fluctus ac procellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret, ageret du- 35 ram et anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis hu- 35 mani securitate maereret. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis coactaque vela tempestatibus pandere

iratosque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detulissent. Iuvabat prospectare statim a portu sparsa navigia et apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salva ultionem hominum terrarumque diis maris commendasset. Quantum diversitas temporum posset tum maxime cognitum est, cum isdem quibus antea cautibus innocentissimus quisque nunc nocentissimus affigeretur, cumque insulas omnes, quas modo senatorum, iam delatorum turba conpleret; quos quidem non in praesens tantum sed in aeternum repressisti, in illa poenarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt; perdant quas habent: expellere penatibus gestiunt; suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam et ferream frontem nequiquam convulnerandam praebeant punctis et notas suas rideant, sed expectent paria praemio damna, nec maiores spes quam metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae ultionique prospexerat, ideoque numinibus aequatus est: sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res illis adiecisti propter quas illum deum fecimus! Id hoc magis arduum fuit, quod imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, perquam magna quaedam edicto Titi adstruxerat, nihilque reliquisse nisi tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum. Quae singula quantum tibi gratiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia profudisti, ut sol et dies non parte aliqua sed statim totus, nec uni aut alteri sed omnibus in commune profertur.

36 Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum et quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere deus, non spoliarium civium cruentarumque praedarum saevum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus in quo optimo principe boni malis inpares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec poena cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum quod iam non delatores sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum qua aerarium cohibes: immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo 'in ius veni, sequere ad tribunal'. Nam tribunal quoque excogitatum principatui est, par

ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iudicem adsignat: licet reicere, licet exclamare 'hunc nolo, timidus est et bona saeculi parum intellegit: illum volo, quia Caesarem fortiter amat'. Eodem foro utuntur principatus et libertas. Quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur 5 fiscus; cuius mala causa numquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum: maius illud, quod eos procuratores habes ut plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum est autem discriminis 'nolo eum eligere'. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficio- 10 rum principalium summam, si illis et non uti licet.

37 Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi ita singulorum iniuriis coëgerunt. His vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis inrogatum est, his remis- 15 sum; videlicet, quod manifestum erat quanto cum dolore laturi seu potius non laturi homines essent destringi aliquid et abradi bonis quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent, quaeque numquam ut aliena et speranda, sed ut sua semperque possessa ac deinceps proximo cuique trans- 20 mittenda cepissent. Haec mansuetudo legis veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in civitatem seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura inpetrassent, alienissimi habebantur quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Ro- 25 mana instar erat odii et discordiae et orbitatis, cum carissima pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset ut Romanam civitatem non vicesimae modo verum etiam adfinitatum damno bene conpensari putarent; sed iis maxime debebat gratuita contin- 30 gere a quibus tam magno aestimabatur. Igitur pater tuus sanxit ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset ad matrem, etiamsi cognationum iura non recepissent, cum civitatem adipiscerentur, eius vicesimam ne darent. Eandem inmunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modo reductus es- 35 set in patris potestatem, ratus inprobe et insolenter ac paene inpie his nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente vicesima

scindi; nullum tanti esse vectigal quod liberos ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille: parcius fortasse quam decuit 38 optimum principem, sed non parcius quam optimum patrem, qui *optimum* adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi 5 fecit, quod delibasse quaedam seu potius demonstrasse contentus, largam ac prope intactam bene faciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adstruxit ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset inmunis, nec eodem momento quo pater esse desisset hoc 10 quoque amitteret quod fuisset. Egregie, Caesar, quod lacrimas parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat qui non habet luctus: nemo recentem et attonitam orbitatem ad conputationem vocet cogatque patrem quid reliquerit filius scire. 15 Augeo, patres conscripti, principis munus, cum ostendo liberalitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia et effusio et quidvis potius quam liberalitas existimanda est cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias nec pati quemquam filio amisso insuper ad- 20 fici alio dolore. Sic quoque abunde misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non a filio accipiat? Adde quod, cum divus Nerva sanxisset ut in paternis bonis liberi necessitate vicesimae solverentur, congruens erat eandem inmunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris 25 amplior honor quam maioribus haberetur? curve non retro quoque recurreret aequitas eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem removisti 'si modo filius in potestate patris fuisset', intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper in ditione parentum esse liberos iussit, nec uti inter pecudes sic inter 30 homines potestatem et imperium valentioribus dedit. Nec vero 39 contentus primum cognationis gradum abstulisse vicesimae, secundum quoque exemit, cavitque ut in sororis bonis frater, et contra in fratris soror, utque avus et avia in neptis nepotisque, et invicem illi servarentur inmunes. Iis quoque quibus per La- 35 tium civitas Romana patuisset idem indulsit, omnibusque inter se cognationum iura commisit, simul et pariter et more naturae, quae priores principes a singulis rogari gestiebant, non tam praestandi animo quam negandi. Ex quo intellegi potest

quantae benignitatis, quanti spiritus fuerit sparsas atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque conectere et quasi renasci iubere; deferre quod negabatur, atque id praestare cunctis quod saepe singuli non inpetrassent; postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obli- 5 gandi inputandique materiam. Indignum credo ei visum ab homine peti quod dii dedissent. Soror estis et frater, avus et nepotes: quid est ergo cur rogetis ut sitis? vobis estis. Quid? pro cetera sua moderatione non minus invidiosum putat dare hereditatem quam auferre. Laeti ergo adite honores, capessite 10 civitatem: neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatumque destituet: isdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. Ac ne remotus quidem iamque deficientis adfinitatis gradus, a qualibet quantitate vicesimam inferre cogetur. Statuit enim communis omnium parens sum- 15
40 mam quae publicanum pati possit. Carebit onere vicesimae parva et exilis hereditas, et si ita gratus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet. Nemo observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica pecunia ex hereditate alicuius obvenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vicesi- 20 mae dicta est ut ad periculum eius perveniri nisi opibus non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat heres ut vicesimam debeat. Additum est ut qui eiusmodi ex causis in diem edicti vicesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in praeteritum sub- 25 venire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique ut desineret quisque debere quod *non* esset postea debiturus, id est effecisti ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem et bona refudisses! Vetuisti exigi quod deberi non 30 tuo saeculo coeperat. Alius ut contumacibus irasceretur tarditatemque solvendi dupli vel et quadrupli inrogatione multaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non
41 oportuerit, an constituas ut debeatur? Feres, Caesar, curam et sollicitudinem consularem. Nam mihi cogitanti eundem te 35 collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris satisne conputaveris imperii reditus. An tantas vi-

res habet frugalitas principis ut tot inpendiis, tot erogationibus sola sufficiat? Nam quid est causae cur aliis quidem, cum omnia raperent et rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, defuerint omnia, tibi, cum tam multa largiaris et nihil auferas, 5 omnia supersint? Numquam principibus defuerunt qui fronte tristi et gravi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent. Et erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces et qui magistris non egerent; plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris omnibus tum vel maxi- 10 me avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo et quiescunt, et postquam non est cui suadeatur, qui suadeant non sunt. Quo evenit ut, cum plurimum tibi pro tuis, plus tamen pro nostris moribus debeamus.

42 Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Voconiae et 15 Iuliae leges quam maiestatis singulare et unicum crimen eorum qui crimine vacarent. Huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt quam qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis: verentur et parent et dominos habent. 20 Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos sumus, nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti unoque salutis publicae signo illud, ut sic dixerim, servile bellum sustulisti. In quo non minus servis quam dominis praestitisti: hos enim 25 securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari; nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem monstrantemque crimina quae tamquam delata puniret: magnum et inevitabile ac totiens cuique experiendum malum, quotiens quisque 30 similes principi servos haberet. 43 In eodem genere ponendum est quod testamenta nostra secura sunt, nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius inpietas, nullius furor confugit; nec quia offendit alius, 35 nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis praeteriris, nihilque inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris: nam et plures amas. Tene, Caesar, hunc cursum, et probabitur experimento sitne

feracius et uberius, non ad laudem modo sed ad pecuniam, principi, si herede illo homines mori velint quam si cogantur. Donavit pater tuus multa, et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen ii qui bonis eius *fruuntur*, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem iucundiorem debi- 5 tor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniae praetulit? quotus quisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit quod esset de suo? Nonne ut regum ita Caesarum munera inlitos cibis hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur, cum privatis facultatibus velut 10 hausta et multiplicata retro secum quidquid attigerant referrent?

44 Quam utile est ad usum secundorum per adversa venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quae tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es quanto opere detestentur malos principes etiam qui malos faciunt. Meministi quae optare 15 nobiscum, quae sis queri solitus. Nam privato iudicio principem geris, meliorem immo te praestas quam tibi alium precabare. Itaque sic inbuti sumus ut, quibus erat summa votorum melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui ut locum istum 20 post te concupiscat. Facilius est ut esse aliquis successor tuus possit quam ut velit. Quis enim curae tuae molem sponte subeat? quis conparari tibi non reformidet? Expertus et ipse es quam sit onerosum succedere bono principi, et adferebas excusationem adoptati. An parva pronaque sunt ad aemulandum 25 quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva est omnibus vita et dignitas vitae, nec iam consideratus ac sapiens qui aetatem in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus praemia quae in libertate, nec bene factis tantum ex conscientia merces. Amas constantiam civium rectosque ac vividos ani- 30 mos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves et attollis. Prodest bonos esse, cum sit satis abundeque, si non nocet: his honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integritatis et industriae pretio similes, dissimiles adliciuntur: nam praemia bonorum 35 malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent ut non turpe honestumque, prout bene aut secus cessit, expetant fugiantve; ceteri, ubi laboris inertiae, vigilantiae

somno, frugalitatis luxuriae merces datur, eadem ista quibus alios artibus adsecutos vident consectantur: qualesque sunt illi, tales esse et videri volunt, et dum volunt, fiunt. Et priores 45 quidem principes, excepto patre tuo, praeterea uno aut altero, et nimis dixi, vitiis potius civium quam virtutibus laetabantur: primum, quod in alio sua quemque natura delectat... denique quod patientiores servitutis arbitrabantur quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant, bonos autem otio ac situ abstrusos et quasi sepultos non nisi delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis; et Hercule aequum est esse eos carissimos bono principi qui invisi malo fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et principatus, ita non aliis esse principem gratiorem quam qui maxime dominum graventur. Hos ergo provehis et ostentas quasi specimen et exemplar, quae tibi secta vitae, quod hominum genus placeat; et ideo non censuram adhuc, non praefecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quam remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioqui nescio an plus moribus conferat princeps qui bonos esse patitur quam qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur a principe atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus, quod frustra speraverint dissimiles; eoque obsequii continuatione pervenimus ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro non tam sinistre constitutum est ut, qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo, Caesar, et vim effectumque censurae tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in se boni habent, quod adprobant quae praecipiunt fieri posse. Et 46 quis terror valuisset efficere quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur, sed non obtinuit ut vellet. Rogatus es tu quod cogebat alius, coepitque esse beneficium quod necessitas fuerat. Neque enim a te minore concentu ut tolleres pantomimos quam a patre tuo ut restitueret èxactum est. Utrumque recte

nam et restitui oportebat quos sustulerat malus princeps et tolli restitutos. In iis enim quae a malis bene fiunt hic tenendus est modus ut appareat auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scaenici imperatoris spectator et plausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et damnat 5 effeminatas artes et indecora saeculo studia. Ex quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus, cum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Caesar, qua consecutus es ut quod antea vis et imperium nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi 10 qui castigari merebantur, iidemque emendatores qui emendandi fuerunt. Itaquè nemo de severitate tua queritur, et liberum est queri. Sed cum ita conparatum sit ut de nullo minus principe querantur homines quam de quo maxime licet, tuo in saeculo nihil est quo non omne hominum genus laetetur et gau- 15 deat. Boni provehuntur, mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent nec timentur. Mederis erroribus, sed inplorantibus, omnibusque quos bonos facis hanc adstruis laudem ne coëgisse videaris.

47 Quid? vitam, quid? mores iuventutis quam principaliter for- 20 mas! Quem honorem dicendi magistris, quam dignationem sapientiae doctoribus habes! Ut sub te spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia! quae priorum temporum inmanitas exiliis puniebat, cum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas vitiis artes non odio magis quam reverentia relegaret. 25 At tu easdem artes in conplexu oculis auribus habes. Praestas enim quaecumque praecipiunt, tantumque eas diligis quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus non cum omnia tua tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante 30 vos principes arcem publicarum aedium nomine inscripserat; frustra tamen, nisi adoptasset qui habitare ut in publicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit, quamque omnia sic facis, tamquam non alius inscripserit! Quod enim forum, quae templa tam reserata? Non Capitolium ipsa- 35 que illa adoptionis tuae sedes magis publica, magis omnium. Nulli obices, nulli contumeliarum gradus, superatisque iam mille liminibus ultra semper aliqua dura et obstantia. Magna

ante te, magna post te, iuxta te tamen maxima quies: tantum
ubique silentium, [illegible] altus pudor ut ad parvos penates et la-
rem angustum ex [illegible]mo principis modestiae et tranquillitatis
exempla referantur. [illegible] autem ut excipis omnes! ut expe- 48
5 ctas! ut magnam pa[illegible] tot imperii curas quasi
per otium transigis! Itaque non [illegible] ut pericu-
lum capitis adituri tarditate, sed securi et hilares, cum com-
modum est, convenimus. Et admittente principe interdum est
aliquid quod nos domi quasi magis necessarium teneat; excu-
10 sati semper tibi nec umquam excusandi sumus. Scis enim sibi
quemque praestare quod te videat, quod frequentet; ac tanto
liberalius ac diutius voluptatis huius copiam praebes. Nec sa-
lutationes tuas fuga et vastitas sequitur. Remoramur, resisti-
mus, ut in communi domo, quam nuper illa inmanissima belua
15 plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa
nunc propinquorum sanguinem lamberet nunc se ad clarissi-
morum civium strages caedesque proferret. Obversabantur fo-
ribus horror et minae et par metus admissis et exclusis. Ad
hoc ipse occursu quoque visuque terribilis: superbia in fronte,
20 ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore inpudentia
multo rubore suffusa. Non adire quisquam, non adloqui aude-
bat tenebras semper secretumque captantem nec umquam ex
solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret. Ille ta- 49
men, quibus sibi parietibus et muris salutem suam tueri vide-
25 batur, dolum secum et insidias et ultorem scelerum deum in-
clusit. Dimovit perfregitque custodias poena angustosque per
aditus et obstructos, non secus ac per apertas fores et invi-
tantia limina, inrupit; longeque tunc illi divinitas sua, longe
arcana illa cubilia saevique secessus, in quos timore et super-
30 bia et odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto se-
curior eadem domus, postquam non crudelitatis sed amoris
excubiis, non solitudine et claustris sed civium celebritate
defenditur! Ecquid ergo discimus experimento fidissimam esse
custodiam principis ipsius innocentiam? Haec arx inaccessa,
35 hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Fru-
stra se terrore succinxerit qui septus caritate non fuerit: armis
enim arma inritantur. Num autem serias tantum partes dierum
in oculis nostris coetuque consumis? non remissionibus tuis

eadem frequentia eademque illa sociali[illegible]s interest? non tibi semper in medio cibus semperque mens[illegible]communis? non ex convictu nostro mutua voluptas? non p[illegible]vocas reddisque sermones? non ipsum tempus [illegible]rum, cum frugalitas contrahat, exten[illegible] Non enim ante medium diem 5 distent[illegible]aria cena spectator adnotatorque convivis tuis inmines, nec ieiunis et inanibus plenus ipse et ructans, non tam adponis quam obicis cibos quos dedigneris attingere, aegreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo 10 non aurum nec argentum nec exquisita ingenia cenarum sed suavitatem tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia et vera et ornata gravitate. Neque enim aut peregrinae superstitionis ministeria aut obscaena petulantia mensis principis oberrat, sed benigna invi- 15 tatio et liberales ioci et studiorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus nullumque amore nostri tempus angustius quam quod sine nobis agis.

50 Sed cum rebus tuis ut participes perfruamur, quae habemus ipsi quam propria, quam nostra sunt! Non enim exturba- 20 tis prioribus dominis omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum inmensa possessione circumvenis, nec unius oculis flumina fontes maria deserviunt. Est quod Caesar non suum videat, tandemque imperium principis quam patrimonium maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quae 25 priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium inmigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur aut foeda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas aedes deterso situ auctas ac vigentes. Magnum 30 hoc tuum non erga homines modo sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa et anima carentia, sentire tamen et laetari videntur quod niteant, quod frequententur, quod aliquando coeperint esse domini sci- 35 entis. Circumfertur sub nomine Caesaris tabula ingens rerum venalium; quo fit detestanda avaritia illius qui tam multa concupiscebat, cum haberet supervacua tam multa. Tum exitialis

erat apud principem huic laxior domus, illi amoenior villa; nunc princeps in haec eadem dominos quaerit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud numquam nisi Caesaris suburbanum licemur, emimus, inplemus. Tanta 5 benignitas principis, tanta securitas temporum est ut ille nos principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quod digni esse videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam praebes, sed amoenissima quaeque largiris et donas; ista, inquam, donas in quae electus, in quae adoptatus es: trans- 10 fers quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis quam quod per amicos habes.

51 Idem tam parcus in aedificando quam diligens in tuendo. Itaque non, ut ante, inmanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur. Stant securae domus nec iam templa nutantia. 15 Satis est tibi nimiumque, cum successeris frugalissimo principi; magnum reïcere aliquid et amputare ex iis quae princeps tamquam necessaria reliquit. Praeterea pater tuus usibus suis detrahebat quae fortuna imperii dederat, tu tuis quae pater. At quam magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde de- 20 lubra occulta celeritate properantur, ut non consummata sed tantum conmutata videantur. Hinc inmensum latus circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda quam quae ex illa spectabuntur: visenda autem cum cetera specie, tum quod aequatus 25 plebis ac principis locus; siquidem per omne spatium una facies, omnia continua et paria, nec magis proprius spectandi Caesari suggestus quam propria quae spectet. Licebit ergo civibus tuis te invicem contueri: dabitur non cubiculum principis sed ipsum principem cernere, in publico, in populo se- 30 dentem, populo, cui locorum quinque milia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarii facilitate maioremque in posterum suscipi liberalitatis tuae fide iusseras.

52 Horum unum si praestitisset alius, iam dudum illi radiatum caput et media inter deos sedes auro staret aut ebore augusti- 35 oribusque aris et grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis postibusque praetexi. Sic fit ut dii summum inter homines fastigium servent, cum deorum ipse non adoptes. Ita-

que tuam statuam in vestibulo Iovis optimi maximi unam alteramve et hanc aeream cernimus. At paulo ante aditus omnes, omnes gradus totaque area hinc auro hinc argento relucebat seu potius polluebatur, cum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. Ergo istae quidem aereae et pau- 5 cae manent, manebuntque quam diu templum ipsum; illae autem *aureae* et innumerabiles strage et ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat inlidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seraeque laetitiae quin 10 instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines obiectas excoctasque flammis, ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Caesar, non apud genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed apud nu- 15 men Iovis optimi maximi pateris: illi debere nos quidquid tibi debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte velut intercepti, devertere via cogebantur, cum saevissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum 20 cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

53 Omnia, patres conscripti, quae de aliis principibus a me aut dicuntur aut dicta sunt eo pertinent ut ostendam quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformet et corrigat. Alioqui nihil non parum grate 25 sine conparatione laudatur. Praeterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles. Neque enim satis amarit bonos principes qui malos satis non oderit. Adice quod imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est quam quod insectari malos principes 30 tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? Permitteret, credo, famam vitamque eius carpi qui mortem ulciscebatur, nec ut in se dicta interpretaretur quae de simillimo dicerentur. Quare ego [te], Caesar, muneribus tuis omnibus conparo, multis antepono, quod licet nobis et in praeteri- 35 tum de malis imperatoribus cotidie vindicari et futuros sub exemplo praemonere nullum locum, nullum esse tempus quo funestorum principum manes a posterorum execrationibus con-

quiescant. Quo constantius, patres conscripti, et dolores nostros
et gaudia proferamus: *laetemur his quibus fruimur*, ingemi-
scamus illis quae patiebamur. Simul utrumque faciendum est
sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsae
5 gratiarum actiones agant, meminerintque sic maxime laudari in-
columem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur.
Nam cum de malo principe posteri tacent, manifestum est ea-
dem facere praesentem. Et quis iam locus miserae adulatio- 54
nis manebat ignarus, cum laudes imperatorum ludis etiam et
10 commissionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne lu-
dibrium effeminatis vocibus modis gestibus frangerentur? Sed
illud indignum quod eodem tempore in senatu et in scaena, ab
histrione et a consule laudabantur. Tu procul a tui cultu ludi-
cras artes removisti. Seria ergo te carmina honorque aeternus
15 annalium, non haec brevis et pudenda praedicatio colit: quin
etiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa
consurgent, quanto magis de te scaenae silebunt. Sed quid
ego istud admiror, cum eos quoque honores qui tibi a nobis
offeruntur aut delibare parcissime aut omnino soleas recusare?
20 Nihil ante tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur ut non
laudibus principum inmorarentur quibuscumque censendi ne-
cessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum aut de
instituendo collegio fabrorum consulebamur, et quasi prolatis
imperii finibus nunc ingentes arcus excessurosque templorum
25 fastigium titulos, nunc menses etiam nec hos singulos nomini
Caesarum dicabamus. Patiebantur illi, et quasi meruissent,
laetabantur. At nunc quis nostrum, tamquam oblitus eius de
quo refertur, censendi officium principis honore consumit?
Tuae moderationis laus haec constantia nostra: tibi obsequimur
30 quod in curiam non ad certamen adulationum sed ad usum mu-
nusque iustitiae convenimus, hanc simplicitati tuae veritatique
gratiam relaturi ut te quae vis velle, quae non vis nolle cre-
damus. Incipimus inde, desinimus ibi a quo incipi, in quo
desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decre-
35 tis honoribus et alii non receperunt; nemo ante tantus fuit ut
crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus specio-
sius reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum sed mo-
numentis aeternae laudis inciditur. Ibit in saecula fuisse prin- 55

cipem cui florenti et incolumi numquam nisi modici honores, saepius nulli decernerentur. Et sane, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur: ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul, cum iam pridem novitas omnis adulatione con- 5 sumpta sit, non alius erga te novus honor superest quam si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit et verecundiam tuam vicit, quae qualiaque aut decernimus nos aut tu non recusas! ut appareat non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non 10 dedigneris. Pulchrius hoc, Caesar, quam si recusares omnes: nam recusare omnes ambitionis, moderatio est eligere parcissimos. Quo temperamento et nobis et aerario consulis: nobis quidem, quod omni liberas suspitione; aerario autem, quod sumptibus eius adhibes modum, ut qui exhaustum non sis in- 15 nocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuae, quales olim ob egregia in rem publicam merita privatis dicabantur. Visuntur eadem e materia Caesaris statuae qua Brutorum, qua Camillorum. Nec discrepat causa. Illi enim reges hostemque victorem moenibus depulerunt: hic regnum ipsum, quaeque alia 20 captivitas gignit, arcet ac summovet, sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam minus mirum videtur quod mortales istos caducosque titulos aut depreceris aut temperes. Scis enim ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria, ubi sint honores in quos nihil flammis, ni- 25 hil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim et statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat oblivio, neglegit carpitque posteritas: contra contemptor ambitionis et infinitae potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur quam quibus minime ne- 30 cesse est. *Praeterea ut quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est.* Non ergo perpetua principi fama, quae invitum manet, sed bona concupiscenda est: ea porro non imaginibus et statuis sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora 35 haec, formam principis figuramque, non aurum melius vel argentum quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cuius laetissima

facies et amabilis vultus in omnium civium ore oculis animo sedet.

56 Adnotasse vos credo, patres conscripti, iam dudum me non eligere quae referam. Propositum est enim mihi princi- 5 pem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non alia maior, imperator auguste, gloria tua quam quod agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo quod cuiusquam praedicatio vel transsi- 10 lire vel praetervehi debeat? Quod momentum, quod immo temporis punctum aut beneficio sterile aut vacuum laude? Non omnia eius modi ut is optime te laudasse videatur qui narraverit fidelissime? Quo fit ut prope in inmensum diffundatur oratio mea, et necdum de biennio loquor. Quam multa dixi de 15 moderatione, et quanto plura adhuc restant! ut illud quod secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater deferebat. At postquam ad te imperii summam et cum omnium rerum tum etiam tui potestatem dii transtulerunt, tertium consulatum recusasti, cum agere tam bonum consulem posses. Ma- 20 gnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consulatum mirer an non receptum? gestum non in hoc urbis otio et intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, ut illi solebant quibus erat moris paludamento mutare praetextam ignotasque terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, cum 25 te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus adierunt. Decora facies, consulis multa post saecula tribunal viridi cespite extructum nec fascium tantum sed pilorum signorumque honore circumdatum. Augebant maiestatem praesidentis diversi postulantium habitus ac dissonae voces raraque sine interprete 30 oratio. Magnificum est civibus iura, quid hostibus reddere? speciosum certam fori pacem, quid inmanes campos sella curuli victorisque vestigio premere, inminere minacibus ripis tutum quietumque, spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem non armorum magis quam togarum ostentatione con- 35 pescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum praesentem audientemque consalutabant imperatorem, nomenque, quod alii domitis hostibus, tu contemptis merebare.

57 Haec laus acti consulatus; illa dilati quod adhuc initio prin-

cipatus, ut iam excusatus honoribus et expletus, consulatum recusasti, quem novi imperatores destinatum aliis in se transferebant. Fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse, magna ex parte iam gestum extorqueret et raperet. Hoc ergo honore, quem et incipientes principes et desinentes adeo concupiscunt ut auferant, tu otioso ac vacante privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus aut principi primus? Nam secundum imperator quidem, sub imperatore tamen inisti, nihilque inputari in eo vel honori potest vel exemplo nisi obsequium. Ita vero, quae civitas quinquies atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis et absentibus in rura sua consulatus ferebantur, in hac civitate tertium consulatum princeps generis humani ut praegravem recusasti? Tantone Papiriis etiam et Quintiis moderatior Augustus et Caesar et pater patriae? At illos res publica ciebat. Quid? te non eadem res publica? non senatus? non consulatus ipse, qui sibi tuis umeris attolli et augescere videtur? 58 Non te ad exemplar eius voco qui continuis consulatibus fecerat longum quendam et sine discrimine annum: iis te confero quos certum est, quotiens consules fuerunt, non sibi praestitisse. Erat in senatu ter consul, cum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiae tuae consensus noster indixerat, ut princeps totiens consul esses quotiens senator tuus: nimia modestia istud etiam privatus recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, cum tertio consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi? non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum fastosque reserare, et hoc quoque redditae libertatis indicium fuit quod consul alius quam Caesar esset. Sic exactis regibus coepit liber annus: sic olim servitus pulsa privata fastis nomina induxit. Miseros ambitionis qui ita consules semper ut semper principes erant! Quamquam non ambitio magis quam livor et malignitas videri potest omnes annos possidere summumque illud purpurae decus non nisi praecerptum praefloratumque transmittere. Tuam vero magnanimitatem an modestiam an benignitatem prius mirer? Magnanimitatis fuit expetito semper honore abstinere, modestiae cedere, benignitatis per alios frui.

Sed iam tempus est te ipsi consulatui praestare, ut maio- 59
rem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam saepius recusare ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti; sed
5 hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando et non recusaveris. Cum arcus, cum tropaea, cum statuas deprecaris, tribuenda est verecundiae tuae venia; illa enim sane tibi dicantur: nunc vero postulamus ut futuros principes doceas inertiae renuntiare, paulisper delicias differre, paulisper et saltem ad
10 brevissimum tempus ex illo felicitatis somno velut excitatos induere praetextam, quam, cum dare possent, occuparint, ascendere curulem, quam detineant, esse denique quod concupierunt, nec ideo tantum velle consules fieri ut fuerint. Gessisti alterum consulatum, scio: illum exercitibus, illum
15 provinciis, illum etiam exteris gentibus poteris inputare, non potes nobis. Audimus quidem te omne munus consulis obisse, sed audimus. Diceris iustissimus humanissimus patientissimus fuisse, sed diceris. Aequum est aliquando nos iudicio nostro, oculis nostris, non famae semper et rumoribus credere. Quous-
20 que absentes de absente gaudebimus? Liceat experiri an aliquid superbiae tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. Multum in conmutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse: cupimus tamen experiri an nunc quoque una
25 eademque res sit bonus consul et bonus princeps. Nam praeter id quod est arduum, duas easque simul capere potestates summas, tum inest utrique non nulla diversitas, cum principem quam *simillimum esse privato*, *consulem quam* dissimillimum deceat. Atque ego video proximo anno consulatus recusandi 60
30 hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non poteras: sed iam urbi votisque publicis redditus, quid est in quo magis sis adprobaturus quae quantaque fuerint quae desiderabamus? Parum est ut in curiam venias, nisi et convoces, ut intersis senatui, nisi et praesideas, ut censentes audias,
35 nisi et perroges. Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal maiestati suae reddere? ascende. Vis constare reverentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam postulantibus? adi. Quod enim interesset rei publicae, si privatus

esses, consulem te haberet tantum an et senatorem, hoc nunc scito interesse principem te habeat tantum an et consulem. His tot tantisque rationibus quamquam multum reluctata verecundia principis nostri tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? Non se ut privatis, sed ut privatos sibi pares faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio consules esse nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parce tamen tribuebatur, quod tu singularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter, sed praestitisti in toga meritis. Utriusque cura, utriusque vigilantia obstrictus es, Caesar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est ut se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo, Caesar, et solvis. Sed cum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquam modica quaedam civium merita fortunae tuae viribus in maius extollis. Efficis enim ut tantum tibi quisque praestitisse videatur quantum a te recipit. Quid isti benignitati precer? nisi ut semper obliges, obligeris, incertumque facias utrum magis
61 expediat civibus tuis debere tibi an praestitisse. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, cum ter consule adsidente tertio consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu! Accidit quidem ut corpora quamlibet ardua et excelsa procerioribus admota decrescant; item ut altissimae civium dignitates collatione fastigii tui quasi depriman-tur, quantoque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi aequare, cum velles, adeo in edito conlocasti ut tantum super ceteros quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eundem in annum in quem tuum contulisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est quantum velis posse, sic magnitudinis velle quantum possis. Laudandus quidem et ille qui tertium consulatum meruit, sed magis sub quo meruit: magnus memorandusque qui tantum praemium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid, quod duos pariter tertio consulatu, duos collegas tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium hanc tibi praecipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus ample-

ctceretur collegamque te non uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat, a patre tuo, id est quanto minus quam a te datum! utriusque adhuc oculis paulo ante dimissi fasces oberrabant, utriusque sollemnis ille lictorum et praenuntius cla-
5 mor auribus insederat, cum rursus curulis rursusque purpura; ut olim, cum hostis in proximo et in summum discrimen adducta res publica expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus isdem, sed idem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi bene faciendi vis ut indulgentia
10 tua necessitates aemuletur. Modo praetextas exuerant; resumant: modo lictores abire iusserant; revocent: modo gratulantes amici recesserant; revertantur. Hominisne istud ingenium est, hominis potestas, renovare gaudia, redintegrare laetitiam, nullam requiem gratulationibus dare, neque alia re-
15 petendis consulatibus intervalla permittere nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec umquam in hoc opere aut animus tuus aut fortuna lassetur. Des quam plurimis tertios consulatus, et cum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures quibus debeas dare supersint. Omnium quidem 62
20 beneficiorum quae merentibus tribuuntur non ad ipsos gaudium maius quam ad similes redundat: praecipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta laetitia pervenit ut eundem honorem omnes sibi et dedisse et accepisse videantur. Nempe enim hi sunt quos se-
25 natus, cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque praeficeret, elegit, et quidem primos. Hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Caesaris insinuavit. An parum saepe experti sumus hanc esse rerum conditionem ut senatus favor apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paulo ante ni-
30 hil magis exitiale erat quam illa principis cogitatio 'hunc senatus probat, hic senatui carus est'? Oderat quos nos amaremus, sed et nos quos ille. Nunc inter principem senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur. Demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum
35 est, eosdem amamus. Proinde, patres conscripti, favete aperte, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, ne prosit. Eadem Caesar quae senatus probat inprobatque. Vos ille praesentes, vos etiam

absentes in consilio habet. Tertio consules fecit quos vos elegeratis, et fecit hoc ordine quo electi a vobis erant. Magnus utique honor vester, sive eosdem maxime diligit quos scit vobis esse carissimos, sive illis neminem praefert, quamvis aliquem magis amet: proposita sunt senioribus praemia, iuvenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos: quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maxime principem promeretur. Sibi enim adcrescere putat quod cuique adstruatur, nullamque in eo gloriam ponit quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint quibus maior est. Persta, Caesar, in ista ratione propositi, talesque nos crede qualis fama cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende: ne respexeris clandestinas existimationes nullisque magis quam audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quam singulis creditur. Singuli enim decipere et decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

63 Revertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quaedam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen; in primis quod comitiis tuis interfuisti candidatus non consulatus tantum sed inmortalitatis et gloriae et exempli quod sequerentur principes boni, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suae sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum nec iam inridendam moram, consulque sic factus es ut unus ex nobis, quos facis consules. Quotus quisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit aut populo? Nam alii marcidi somno hesternaque cena redundantes comitiorum suorum nuntios opperiebantur, alii sane pervigiles et insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus a quibus consules renuntiabantur exilia et caedem machinabantur. O prava et inscia verae maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris, dedignari quem concupieris, cumque ex proximis hortis campum et comitia prospectes, sic ab illis abesse, tamquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem iussisse contentus, liberae civitatis ne simulationem quidem serves? abstineas denique comitiis, abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? Haec persuasio superbissimis dominis erat ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tamquam

senatores. Plerique tamen non tam superbia quam metu quodam summovebantur. An stuprorum sibi incestarumque noctium conscii, auspicia polluere sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? Non adeo deos hominesque con-
5 tempserant, ut in illa speciosissima sede hominum deorumque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra et moderatio tua suasit et sanctitas ut te et religioni deorum et iudiciis hominum exhiberes. Alii consulatum ante quam acci- 64 perent, tu et dum accipis meruisti. Peracta erant sollemnia
10 comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commoverat, cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te praebes in verba principibus ignota, nisi cum iurare cogerent alios. Vides quam necessarium fuerit consulatum non recusare. Non putassemus istud te facturum fuisse,
15 si recusasses. Stupeo, patres conscripti, necdum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me an audierim, an viderim interrogo. Imperator ergo et Caesar et Augustus et pontifex maximus stetit ante gremium consulis, seditque consul principe ante se stante, et sedit inturbatus, in-
20 territus, et tamquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens praeivit ius iurandum, et ille iuravit, expressit, explanavitque verba quibus caput suum, domum suam, si sciens fefellisset, deorum irae consecraret. Ingens, Caesar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea principes sive non fecerint. Ullane satis
25 digna praedicatio est idem tertio consulem fecisse quod primo, idem principem quod privatum, idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio iam, nescio pulchriusne sit istud quod praeeunte nullo, an hoc quod alio praeeunte iurasti. In rostris 65 quoque simili religione ipse te legibus subiecisti, legibus,
30 Caesar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quam nobis: sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco, non est princeps super leges, sed leges super principem, idemque Caesari consuli quod ceteris non licet. Iurat in legem attendentibus diis;
35 nam cui magis quam Caesari attendant? iurat observantibus iis quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iuraverit custodiendum quam cuius maxime interest non peierari. Itaque et abiturus consulatu iurasti te nihil

contra leges fecisse. Magnum hoc erat, cum promitteres; maius, postquam praestitisti. Iam totiens procedere in rostra, inascensum illum superbiae principum locum terere, hic suscipere hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque diversum consuetudine illorum qui pauculis diebus gestum con- 5 sulatum, immo non gestum abiciebant per edictum! Hoc pro contione, pro rostris, pro iure iurando; scilicet ut primis extrema congruerent, utque hoc solo intellegerentur ipsi consules fuisse quod alii non fuissent.

66 Non transsilui, patres conscripti, principis nostri consula- 10 tum, sed eundem in locum contuli quidquid de iure iurando dicendum erat. Neque enim, ut in sterili ieiunaque materia, eandem speciem laudis diducere ac spargere atque identidem tractare debemus. Inluxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos nunc universos adhortatus 15 es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii curas, invigilare publicis utilitatibus et insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate provectos inprovisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum 20 mare quam blanditiae principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus ut facilius esset iratos quam propitios habere? Te vero securi et alacres quo vocas sequimur. Iubes esse liberos; erimus: iubes quae sentimus promere in medium; proferemus. Neque enim adhuc ignavia quadam et insito torpore 25 cessavimus: terror et metus et misera illa ex periculis facta prudentia monebat ut a re publica (nulla erat autem omnino res publica) oculos aures animos averteremus. At nunc tua dextra tuisque promissis freti et innixi, obsepta diutina servitute ora reseramus frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim 30 tales esse nos quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique nihil quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. Neque enim umquam dece-

67 ptus est princeps nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cum ex oratione eius tum pronuntia- 35 tione ipsa perspexisse videor. Quae enim illa gravitas sententiarum! quam inadfectata veritas verborum! quae adseveratio in voce! quae adfirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, ge-

stu, toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper quid suaserit, scietque nos, quotiens libertatem quam dedit experiemur, sibi parere. Nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo 5 principe aliter vixisse. Nuncupare vota et pro aeternitate imperii et pro salute principum, immo pro salute principum ac propter illos pro aeternitate imperii solebamus. Haec pro imperio nostro in quae sint verba suscepta operae pretium est adnotare 'si bene rem publicam et ex utilitate omnium *rexe-* 10 *ris*'. Digna vota quae semper suscipiantur semperque solvantur. Egit cum diis ipso te auctore, Caesar, res publica ut te sospitem incolumemque praestarent, si tu ceteros praestitisses; si contra, illi quoque a custodia tui capitis oculos dimoverent teque relinquerent votis quae non palam susciperentur. 15 Alii se superstites rei publicae optabant faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum rei publicae salute coniuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibusque annis in consilium de te deos mittis, exigisque ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris qualis electus es. Sed 20 ingenti conscientia, Caesar, pacisceris cum diis ut te, si mereberis, servent, cum scias an merearis neminem magis quam deos scire. Nonne vobis, patres conscripti, haec diebus ac noctibus agitare secum videtur? 'ego quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam praefecti manum armavi: sed 25 ne deorum quidem aut iram aut neglegentiam deprecor; quaeso immo et obtestor ne umquam pro me vota res publica invita suscipiat, aut si susceperit invita, ne debeat'. Capis ergo, 68 Caesar, salutis tuae gloriosissimum fructum ex consensu deorum. Nam cum excipias ut ita demum te dii servent, si bene 30 rem publicam et ex utilitate omnium rexeris, certus es te bene rem publicam regere, cum servent. Itaque securus tibi et laetus dies exit, qui principes alios cura et metu distinebat, cum suspensi et attoniti parumque confisi patientia nostra, hinc atque inde publicae servitutis nuntios expectarent. Ac si forte 35 aliquos flumina nives venti praepedissent, statim hoc illud esse credebant quod merebantur; nec erat discrimen ullum pavoris, propterea quod, cum a malo principe tamquam successor timeatur quisquis est dignior, cum sit nemo non dignior, omnes

timentur. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non litterarum tarditas differt. Scis tibi ubique iurari, cum ipse iuraveris omnibus. Nemo hoc sibi non praestat. Amamus quidem te in quantum mereris; istud tamen non tui facimus amore sed nostri, nec umquam inlucescat dies quo pro te nuncupet vota non 5 utilitas nostra sed fides, Caesar. Turpis tutela principis cui potest inputari. Queri libet quod in secreta nostra non inquirant principes nisi quos odimus. Nam si eadem cura bonis quae malis esset, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes! quos omnium cum coniugibus ac li- 10 beris, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones! Scires mollissimis istis auribus parci. Et alioqui cum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent quod ibi intemperan-
69 tius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus. Cepisti tamen et adfectus nostri et iudicii experimentum, quan- 15 tum maximum praesens capere potuisti, illo die quo sollicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum laetitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuvenes nostros exhortatus es senatum circumirent, se- 20 natui supplicarent, atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti ut te imitarentur. Arduum, Caesar, exemplum et quod imitari non magis quisquam candidatorum quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candi- 25 datus quam tu, cum omni vita tum illo ipso tempore quo iudicas de candidatis? An aliud a te quam senatus reverentia obtinuit ut iuvenibus clarissimae gentis debitum generi honorem, sed ante quam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed inlustratur a principe: tandem illos ingentium 30 virorum nepotes, illos posteros libertatis nec terret Caesar nec pavet; quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget et maioribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquae, si quid residuae claritatis, hoc amplexatur et refovet et in usum rei publicae promit. Sunt in honore hominum et in honore fa- 35 mae magna nomina ex tenebris oblivionis indulgentia Caesaris,
70 cuius hoc est ut nobiles et conservet et efficiat. Praefuerat provinciae quaestor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissi-

mae reditus egregia constitutione fundaverat. Hoc senatui adlegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum qui posteros habere nobiles mererentur quam eorum qui parentes
5 habuissent? O te dignum qui de magistratibus nostris semper haec nunties, nec poenis malorum sed bonorum praemiis bonos facias! Accensa est iuventus, erexitque animos ad aemulandum quod laudari videbat, nec fuit quisquam quem non haec cogitatio subiret, cum sciret, quidquid a quoque in provinciis
10 bene fieret, omnia te scire. Utile est, Caesar, et salutare praesidibus provinciarum hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati et industriae suae maximum praemium, iudicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen mi-
15 sera sed vera reputatio, 'vides enim: si quid bene fecero, sciet Caesar? aut si scierit, testimonium reddet'? Ita eadem illa seu neglegentia seu malignitas principum, cum male consultis inpunitatem, recte factis nullum praemium polliceretur, nec illos a crimine et hos deterrebat a laude. At nunc, si
20 bene aliquis provinciam rexerit, huic quaesita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris et gloriae campus: ex hoc quisque quod cupit petat, et adsecutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum et iniuriarum metum et accusandi necessitatem remisisti. Nam si profuerint quibus gratias ege-
25 rint, de nullo queri cogentur. Decet alioqui nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores quam peractos. Optime magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit non tantum codicillos amicorum nec urbana coniuratione eblanditas preces sed decreta coloniarum, decreta
30 civitatum adleget. Bene suffragiis consularium virorum urbes populi gentes inseruntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi gratias agere. Iam quo adsensu senatus, quo gau- 71 dio exceptum est, cum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus quidem in planum et quasi unus
35 ex gratulantibus! Te mirer magis an inprobem illos qui effecerunt ut istud magnum videretur, cum velut adfixi curulibus suis manum tantum, et hanc cunctanter et pigre et inputantibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris *inso-*

lita ante facies, principem aequatum candidatis et simul stantem intueri, parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum a cuncto senatu quam vera adclamatione celebratum est 'tanto maior, tanto augustior'! Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se 5 ipse summittat, securus magnitudinis suae. Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abest quam humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua quam intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cum orationi oculos vocem manum commodares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis nume- 10 ros obibas. Atque etiam, cum nomina suffragatorum honore quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, et ex ore principis ille senatorius adsensus audiebatur, quodque apud principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo, cum diceres 15 optimos: nec ipsorum modo vita a te, sed iudicium senatus conprobabatur, ornarique se, non illos magis quos laudabas
72 laetabatur. Nam quod precatus es ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret nobis, rei publicae, tibi, nonne tale est ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? 20 deos denique obsecrare ut omnia quae facis quaeque facies prospere cedant tibi, rei publicae, nobis? vel si brevius sit optandum, ut uni tibi? in quo et res publica et nos sumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi et nobis: nunc communia tibi nobiscum tam laeta quam 25 tristia, nec magis sine te nos esse felices quam tu sine nobis potes. An, si posses, in fine votorum adiecisses ut ita precibus tuis dii adnuerent, si iudicium nostrum mereri perseverasses? Adeo nihil tibi amore civium antiquius ut ante a nobis, deinde a diis, atque ita ab illis amari velis, si a nobis ameris. 30 Et sane priorum principum exitus docuit ne a diis quidem amari nisi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adaequare: adaequavimus tamen. Qui amoris ardor, qui stimuli, quae faces illas nobis exclamationes subiecerunt! Non nostri, Caesar, ingenii, sed tuae virtutis tuorumque me- 35 ritorum voces fuerunt, quas nulla umquam adulatio invenit, nullus cuiusquam terror expressit. Quem sic timuimus ut haec fingeremus? quem sic amavimus ut haec fateremur? Nosti ne-

cessitatem servitutis: ecquando simile aliquid audisti? ecquando dixisti? Multa quidem excogitat metus, sed quae appareant quaesita ab invitis: aliud sollicitudinis, aliud securitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gaudentium: neu-
5 trum simulationes expresserint. Habent sua verba miseri, sua verba felices, utque iam maxime eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur. Testis ipse es quae in omnium ore 73 laetitia. Non amictus cuiquam, non habitus quem modo extulerat. Inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamori-
10 bus satis clausum. Quis tunc non e vestigio suo exiluit? quis exiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam et imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num ergo modum ei tua saltem modestia inposuit? Non, quanto magis a te reprimebatur, exarsimus? non contumacia, Caesar; sed ut
15 in tua potestate est an gaudeamus, ita in quantum nec in nostra. Conprobasti et ipse adclamationum nostrarum fidem lacrimarum tuarum veritate. Vidimus umescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus ut precare-
20 mur ne quando tibi non eadem causa lacrimarum, utque numquam frontem tuam .... Hoc ipsum has sedes nos quasi responsuras interrogemus, viderintne umquam principis lacrimas: at senatus saepe viderunt. Onerasti futuros principes, sed et posteros nostros. Nam et hi a principibus suis exi-
25 gent ut eadem audire mereantur, et illi quod non audiant indignabuntur. Nihil magis possum proprie dicere quam quod di- 74 ctum est a cuncto senatu, 'o te felicem'! Quod cum diceremus, non opes tuas sed animum mirabamur. Est enim demum vera felicitas felicitate dignum videri. Sed cum multa illo die
30 dicta sunt sapienter et graviter, tum vel in primis 'crede nobis, crede tibi'. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit. Introspiciat modo vitam, seque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem quod
35 apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus quae amantes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super haec precati sumus ut sic te amarent dii quemadmodum tu nos. Quis hoc aut de se aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis

ipsis quidem haec fuit summa votorum ut nos sic amarent dii quo modo tu. Estne verum quod inter ista clamavimus, 'o nos felices'? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum est ut nos diligat princeps, sed dii quemadmodum princeps? Civitas religionibus dedita semperque deorum indulgentiam pietate merita nihil felicitati suae putat adstrui posse nisi ut dii Caesarem imitentur. 5

75 Sed quid singula consector et colligo? quasi vero aut oratione conplecti aut memoria consequi possim quae vos, patres conscripti, ne qua interciperet oblivio, et in publica acta mittenda et incidenda in aere censuistis. Ante orationes principum tantum eius modi genere monumentorum mandari aeternitati solebant: adclamationes quidem nostrae parietibus curiae claudebantur. Erant enim quibus nec senatus gloriari nec principes possent. Has vero et in vulgus exire et posteris prodi cum ex utilitate tum ex dignitate publica fuit: primum, ut orbis terrarum pietatis nostrae adhiberetur testis et conscius; deinde, ut manifestum esset audere nos de bonis malisque principibus non tantum post ipsos iudicare; postremo, ut experimento cognosceretur et ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est ne adfectus nostros, ne tua merita supprimeres, denique ut in posterum exemplo provideres! Discant et principes adclamationes veras falsasque discernere habeantque muneris tui quod iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum, non summovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est et quae facere et quae debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quae sum cum toto senatu precatus pro senatu precer, nisi ut haereat animo tuo gaudium quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, et tamen vincas, nova merearis, nova audias: eadem enim dici nisi *ob eadem* facta non possunt. 10 15 20 25 30

76 Iam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo tui sedit, cum interea nihil praeter consulem ageres! Interrogavit quisque quod placuit: dissentire, discedere, et copiam iudicii sui rei publicae facere *tutum fuit*: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat praeter miseros illos qui primi interroga- 35

bantur? Ceteri quidem defixi et attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam adsentiendi necessitatem quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur! Unus solusque censebat quod sequerentur omnes et omnes inprobarent,
5 in primis ipse qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent quam quae sic fiunt tamquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reverentiam eius conponebatur: ceterum egressus statim se recipiebat in principem, omniaque consularia officia abicere, neglegere, contemnere solebat. Ille
10 vero ita consul ut si tantum consul foret, nihil infra se putabat nisi quod infra consulem esset. Ac primum ita domo progrediebatur ut illum nullus apparatus adrogantiae principalis, nullus praecursorum tumultus detineret. Una erat in limine mora, consultare aves revererique numinum monitus. Nemo protur-
15 babatur, nemo summovebatur: tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus ut plerumque aliena turba subsistere et consulem et principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum ut antiquus aliquis magnusque consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi saepius in fo-
20 rum, frequenter tamen et in campum. Nam comitia consulum 77 obibat ipse: tantum ex renuntiatione eorum voluptatis quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante consulis steterat, adigebanturque in verba in quae paulo ante ipse iuraverat princeps, qui
25 tantum putat esse in iure iurando ut illud et ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio aequitatis! quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut principem: respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius auctoritas inminuta est, aucta etiam; siquidem plera-
30 que ad praetores remittebat, atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat ut non amplius esse censeret quod aliquis collega appellaretur a principe quam quod praetor esset. Ad hoc tam adsiduus in tribunali ut labore
35 refici ac reparari videretur. Quis nostrum idem curae, idem sudoris insumit? quis adeo expetitis honoribus aut deservit aut sufficit? Et sane aequum est tantum ceteris praestare consulibus ipsum qui consules facit: quippe etiam fortuna videbatur

indignum, si posset honores dare qui gerere non posset. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat scire se quid sit quod dabit: sic fit ut illi quoque sciant quid acceperint.

78 Quo iustius senatus ut susciperes quartum consulatum et 5 rogavit et iussit. Imperii hoc verbum, non adulationis esse obsequio tuo crede, quod non alia in re magis aut senatus exigere a te aut tu praestare senatui debes. Ut enim ceterorum hominum ita principum, illorum etiam qui dii sibi videntur, aevum omne et breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti et 10 contendere decet ut post se quoque rei publicae prosit, moderationis scilicet iustitiaeque monumentis, quae plurima statuere consul potest. Haec nempe intentio tua ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare saepius debes quam quod primum invenit recuperata libertas? 15 Non est minus civile et principem esse pariter et consulem quam tantum consulem. Habes etiam rationem verecundiae collegarum tuorum, collegarum inquam: ita enim et ipse loqueris et nos loqui vis. Onerosa erit modestiae illorum tertii consulatus sui recordatio, donec te saepius consulem videant. Neque enim potest 20 non nimium esse privatis quod principi satis est. Adnuas, Caesar, optantibus, quibusque apud deos adesse consuesti, quorum

79 potes ipse votorum conpotes facias. Tibi fortasse sufficiat tertius consulatus: sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit et induxit ut te iterum iterumque consulem habere cupia- 25 mus. Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit experimentum tui nobis quam usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? Audiet, reddet quas proxime voces, praestabitque gaudium quantum ipse percipiet? Praesidebit laetitiae publicae, auctor 30 eius et causa, temptabitque adfectus nostros, ut solet, cohibere, nec poterit? pietati senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa seu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque maiorem praesumo laetitiam. Quis enim est tam inbecillo ingenio, qui non tanto meliorem 35 consulem speret quanto saepius fuerit? Alius labores, si non continuo se desidiae ac voluptati dedisset, otio tamen et quiete recreasset: hic consularibus curis exsolutus, principales re-

sumpsit, tam diligens temperamenti ut nec consulis officium princeps nec principis consul adpeteret. Videmus ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mo-
5 ra: adeunt statim, dimittuntur statim; tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid? in omnibus 80 cognitionibus quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia! Non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiae tuae pretium quam bene iudicasse. Stant ante te litigato-
10 res non de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti, nec tam verentur quid de causa sua quam quid de moribus sentias. O vere principis atque etiam consulis, reconciliare aemulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quam ratione conpescere; intercedere iniquitatibus magistratuum, in-
15 fectumque reddere quidquid fieri non oportuerit; postremo velocissimi sideris more omnia invisere, omnia audire, et undecumque invocatum statim, velut numen, adesse et adsistere! Talia esse crediderim quae ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras et fata mortalium in-
20 ter divina opera numerare dignatus est: qua nunc parte liber solutusque, tantum caelo vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris. Fungeris enim sufficisque mandanti, cum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, summa cum tua laude condatur.

25 Quodsi quando cum influentibus negotiis paria fecisti, in- 81 star refectionis existimas mutationem laboris. Quae enim remissio tibi nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare inmensa montium iuga et horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adiutum, atque inter haec
30 pia mente adire lucos et occursare numinibus? Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces inbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu; nec mediocre pacis decus habebatur summota campis inruptio ferarum et obsidione qua-
35 dam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes qui obire non poterant: usurpabant autem *ita* ut domitas fractasque claustris feras ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic

par capiendi quaerendique sudor summusque et idem gratissimus labor invenire. Enimvero, si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus, sed nunc gubernaculis adsidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, do- 5
mitare ventos reluctantes remisque transsilire obstantia freta:
82 quantum dissimilis illi qui non Albani lacus otium Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret! Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse et 10
inmotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod trahebatur. Foeda facies, cum populi Romani imperator alienum cursum alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant; atque etiam Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris 15
vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectaret, hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa nunc liquida ac deferentia lustrare navigiis nandoque superare. Nec vero 20
laudaverim per se magno opere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunae indulgentia molliat, non copiae principales ad segnitiem luxumque detorqueant, tunc ego, seu montibus seu mari exerceatur, et laetum opere corpus et crescentia labori- 25
bus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum ac deorum liberos .... nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus inclaruisse. Simul cogito, cum sint ista ludus et avocamentum huius, ... illae seriae et intentae, et a quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, 30
quibus optime de cuiusque gravitate sanctitate temperantia creditur. Nam quis adeo dissolutus cuius non occupationibus aliqua species severitatis insideat? Otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam stupra luxum conferebant, cum seriarum laxamenta curarum vitiorum conten- 35
83 tione supplerent? Habet hoc primum magna fortuna quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero non modo domos sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit omnia-

que arcana noscenda famae proponit atque explicat. Sed tibi, Caesar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam quam penitus inspici. Sunt quidem praeclara quae in publicum profers, sed non minora ea quae limine tenes. Est magnificum quod te ab
5 omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius quod tuos. Quanto enim magis arduum est alios praestare quam se, tanto laudabilius quod, cum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis inlustribus dedecori fuit aut inconsultius uxor adsumpta aut retenta patientius: ita
10 foris claros domestica destruebat infamia, et ne maximi cives haberentur hoc efficiebat quod mariti minores erant. Tibi uxor in decus et gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nonne, si pontifici maximo eligenda sit coniunx, aut hanc aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? Quam illa
15 nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vindicat! quam constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reveretur! Idem estis invicem quod fuistis, probati ex aequo, nihilque vobis felicitas addidit nisi quod scire coepistis quam bene uterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu! quam parca
20 comitatu! quam civilis incessu! Mariti hoc opus, qui ita inbuit, ita instituit: nam uxori sufficit obsequii gloria. An, cum videat quam te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi
25 diversa tu facias. Sub hac vero modestia viri quantam debet verecundiam uxor marito, femina sibi! Soror autem tua ut se 84 sororem esse meminit! ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur! ut, si quis eam uxori tuae conferat, dubitare cogatur utrum sit efficacius ad recte vivendum bene
30 institui an feliciter nasci. Nihil est tam pronum ad simultates quam aemulatio, in feminis praesertim: ea porro maxime nascitur ex coniunctione, alitur aequalitate, exardescit invidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est quod mulieribus duabus in una domo parique fortuna nul-
35 lum certamen, nulla contentio est. Suspiciunt invicem, invicem cedunt; cumque te utraque effusissime diligat, nihil sua putant interesse utram tu magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitae, nihilque ex quo sentias duas esse. Te

enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim umquam periclitabuntur esse privatae quae non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatae sunt, quam diu appellationem 5 patris patriae tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si uxor et soror tua quam si Augustae dicerentur. Sed quaecumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignae sunt quae in animis nostris et sint et habeantur augustae, quia non vocantur. Quid enim laudabilius feminis quam si ve- 10 rum honorem non in splendore titulorum sed in iudiciis hominum reponant, magnisque nominibus pares se faciant, et dum recusant?

85 Iam etiam in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum, amicitia, cuius in locum migraverant adsentatio- 15 nes, blanditiae, et peior odio amoris simulatio. Etenim in principum domo nomen tantum amicitiae, inane scilicet inrisumque, remanebat. Nam quae poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam et errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. Neque 20 enim ut alia subiectis ita amor imperatur, neque est ullus adfectus tam erectus et liber et dominationis inpatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps inique, potest tamen odio esse non nullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo, cum diligaris, et in eo 25 quod utrimque honestissimum est tota gloria tua est; qui superior factus descendis in omnia familiaritatis officia et in amicum ex imperatore summitteris; immo tunc maxime imperator, cum amicum agis. Etenim cum plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, praecipuum est principis opus amicos parare. 30 Placeat tibi semper haec secta, et cum alias virtutes tuas tum hanc constantissime teneas, nec umquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Iucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minus amare. Quorum utroque ita frueris ut, cum ipse ardentissime diligas, adhuc tamen ardentius dili- 35 garis: primum, quia facilius est, unum amare quam multos; deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta ut 86 nemo te possit nisi ingratus non magis amare. Operae pretium

est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum tibique carissimum, invitus et tristis, et quasi retinere non posses. Quantum amares eum desiderio expertus es, distractus separatusque, dum cedis et
5 vinceris. Ita, quod fando inauditum, cum princeps et principis amicus diversa velletis, id potius factum est quod amicus volebat. O rem memoriae litterisque mandandam! praefectum praetorio non ex ingerentibus se, sed e subtrahentibus legere, eundemque otio quod pertinaciter amet reddere, cumque sis
10 ipse distentus imperii curis, non quietis gloria cuiquam invidere. Intellegimus, Caesar, quantum tibi pro laboriosa ista statione et exercita debeamus, cum otium a te, tamquam res optima, et petatur et detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cum digredientem prosequereris! Prosecutus enim,
15 nec temperasti tibi quo minus exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, stetit precatusque est prona maria celeremque, si tamen ipse voluisset, recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis lacrimis sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim mu-
20 neribus aequari haec cura principis, haec patientia potest, qua meruisti ut ille sibi nimium fortis ac prope durus videretur? Nec dubito quin agitaverit secum an gubernacula retorqueret, et fecisset, nisi quod paene ipso contubernio principis felicius iucundiusque est desiderare principem desiderantem. Et ille
25 quidem ut maximo fructu suscepti ita maiore depositi officii gloria fruitur, tu autem facilitate ista consecutus es ne quem retinere videaris invitum. Civile hoc erat et parenti publico 87 convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse nullam tantam potestatem cuiquam dari posse ut non sit gratior
30 potestate libertas. Dignus es, Caesar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias et quos ex otio revoces et quos otio reddas. Vos quoque,* quos parens noster familiariter
35 inspicere dignatur, fovete iudicium eius quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim, cum in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat, cum leges amandi non det sed

accipiat? Hic praesens, ille mavult absens amari: uterque ametur ut mavult; nemo in taedium praesentia, nemo in oblivionem absentia veniat. Tenet quisque locum quem semel meruit: faciliusque est ut oculis eius vultus absentis quam ut animo caritas excidat. 5

88 Plerique principes, cum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos praeturae etiam et sacerdotia et consulatus, immo et ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes, 10 abundeque sufficere iis credis, si probi et frugi existimentur. Scis enim praecipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes nisi aut tibi aut patri tuo aut optimo cuique principum dilectum, statimque hos ipsos; cotidie deinde ita formas ut se non tua fortuna, sed 15 sua metiantur: et tanto magis digni quibus honor omnis praestetur a nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis senatus populusque Romanus optimi tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem et in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis 20 meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus sed fortunae datum est: satius magnum? cui plus invidiae quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum; nec magis distincte definiteque designat qui Traianum 25 quam qui optimum appellat, ut olim frugalitate Pisones, sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur. Quae simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude praestantior. Merito tibi ergo post ceteras appellationes haec est addita, ut 30 maior. Minus est enim imperatorem et Caesarem et Augustum quam omnibus imperatoribus et Caesaribus et Augustis esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque optimi prius, deinde maximi nomine colitur. Quo praeclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quam maximum. Adse- 35 cutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum.

Etenim ut nomine Augusti admonemur eius cui primum dicatum est, ita haec optimi appellatio numquam memoriae hominum sine te recurret, quotiensque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, totiens recordabuntur quis meruerit 5 vocari.

89 Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, cum vides et esse optimum et dici quem tamquam optimum elegisti! quam laetum tibi quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis adprobatur animi tui magnitudo quam quod optimus 10 ipse non timuisti eligere meliorem. Sed et tu, pater Traiane, (nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, cum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis, cumque eo qui adoptavit amicissime contendis 15 pulchrius fuerit genuisse talem an elegisse! Macte uterque ingenti in rem publicam merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, caelum alteri dederit, non minor tamen vestra laus, quod ista per filium quam si ipsi meruissetis.

20 90 Scio, patres conscripti, cum ceteros cives tum praecipue consules oportere sic adfici ut se publice magis quam privatim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius pulchriusque est ex communibus iniuriis odisse quam propriis, ita boni speciosius amantur ob ea quae generi humano quam quae 25 hominibus praestant. Quia tamen in consuetudinem vertit ut consules, publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant principi profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto quam pro collega meo Cornuto Tertullo, clarissimo viro, fungi. Cur enim non pro illo quo- 30 que gratias agam, pro quo non minus debeo? praesertim cum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea praestiterit ambobus quae si tantum in alterum contulisset, ambos tamen aequaliter obligasset. Utrumque nostrum ille optimi cuiusque spoliator et carnifex stragibus amicorum et in proximum iacto 35 fulmine adflaverat. Isdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus, ac sicut *nunc* spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor et metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva ut nos, etsi minus ut bonos,

promovere vellet, quia mutati saeculi signum et hoc esset, quod florerent quorum praecipuum votum ante fuerat ut memo-
91 riae principis elaberentur. Nondum biennium conpleveramus in officio laboriosissimo et maximo, cum tu nobis, optime principum, fortissime imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad 5 summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te et illos principes interest qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio et taedium et similis repulsae mora in notam quandam pudoremque vertissent. Obstat 10 verecundia quo minus percenseamus quo utrumque nostrum testimonio ornaris, ut amore recti, amore rei publicae priscis illis consulibus aequaveris. Merito nec ne, neutram in partem decernere audeamus, quia nec fas est adfirmationi tuae derogare et onerosum confiteri vera esse quae de nobis, praeser- 15 tim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es qui eos consules facias de quibus ista possis praedicare. Tribuas veniam, quod inter haec beneficia tua gratissimum est nobis quod nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitae, ita una eademque ratio propositi postulabat, cuius ea 20 vis ut morum similitudo concordiae nostrae gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega, ac si a se ipse dissentiat. Non ergo temporarium et subitum est quod uterque collegae consulatu tamquam iterum suo gaudet; nisi quod tamen qui rursus consules fiunt bis quidem, sed temporibus di- 25 versis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero consul, sed iterum et pariter su-
92 mus. Illud vero quam insigne, quod nobis praefectis aerario consulatum ante quam successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate, nec continuatus tantum sed geminatus est honor finem- 30 que potestatis alterius, tamquam parum esset excipere, praevenit. Tanta tibi integritatis nostrae fiducia fuit ut non dubitares te salva diligentiae tuae ratione facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos 35 pagina quam te consulem accipiet, et nostra quoque nomina addentur fastis quibus ipse praescriberis. Tu comitiis nostris praesidere, tu nobis sanctissimum illud carmen praeire dignatus es,

tuo iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus, ut idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quod ei *nos* potissimum mensi attribuisti quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis! quibus edicto, qui-
5 bus spectaculo celebrare continget diem illum triplici gaudio laetum, qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina et vota certantia quae praesenti tibi conferentur vehemur alacres et incerti ex utra
10 parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia ta- 93 men praedicandum videtur quod pateris consules esse quos fecisti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat et frangit, nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori vene-
15 ratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra haec erit culpa, non saeculi. Licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere quales ante principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tantum
20 illam ut semper nos meminerimus consules fuisse et consules tuos, ea sentiamus, ea censeamus quae consularibus digna sunt, ita versemur in re publica ut credamus esse rem publicam, non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec deiunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstri-
25 ctos et devinctos putemus, eundemque locum laboris et curae quem reverentiae dignitatisque teneamus.

In fine orationis praesides custodesque imperii deos ego 94 consul pro rebus humanis, ac te praecipue, Capitoline Iuppiter, precor ut beneficiis tuis faveas tantisque muneribus addas
30 perpetuitatem. Audisti quae malo principi precabamur, exaudi quae pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis. Non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista conplexum omnium votum est, salus principis. Nec vero nova tibi iniungimus. Tu
35 enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cum praedonis avidissimi faucibus eripuisti. Neque enim sine auxilio tuo, cum altissima quaeque quaterentur, hic qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit. Praeteritus est a pessimo principe qui prae-

teriri ab optimo non potuit. Tu clara iudicii tui signa misisti, cum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiducia isdem illis votis quae ipse pro se nuncupari iubet oro 5 et obtestor, si bene rem publicam, si ex utilitate omnium regit, primum ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves, deinde ut quandoque successorem ei tribuas quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato, aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstres aliquem quem ado- 10 ptari in Capitolio deceat.

95 Vobis, patres conscripti, quantum debeam publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in praetura modestiae, vos in istis officiis etiam quae e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis cuncti constantiae antiquissimum 15 testimonium perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus mei his adclamationibus adprobavistis ut intellegam etiam atque etiam enitendum mihi ut hunc consensum vestrum conplectar et teneam et in dies augeam. Etenim memini tunc verissime iudicari meruerit quis honorem nec ne, cum adeptus 20 est. Vos modo favete huic proposito et credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissimo principe ante quam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti, *et* cum viderem quae ad honores conpendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter maestos et paventes, bonis in- 25 ter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo optimum principem in quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiae vestrae sic semper inserviam, non ut me consulem et mox consularem, sed ut candidatum consulatus putem.

INDEX NOMINUM.

A.

U (V).

X.

Z.

INDEX RERUM.

20 *

Q.

R.

S.

T.

